

ଓଡ଼ିଆ

32

222

13. 6

33

علاء الدين

153

۱۲۰

4.2.12

لا

२३

25

၂၃ နှစ်

2022

222

11

1

33

३

200

25.

5-3-0

1137

1200

89

లక్ష్మీనారాయణులు

శ్రీ మందలపర్తి ఉపేంద్రశర్మ

ACCNO
1276

ప్రకాశకులు

గాంధీసాహిత్య ప్రచురణాలయము

చిక్కడపల్లి, హైదరాబాదు-20

ప్రథమ ముద్రణ
ప్రతులు : 1000

ఆగష్టు, 1974
సర్వస్వాధ్యయ సంకలితము

A C C N O
12769

గాంధీసాహిత్య ప్రచురణాలయము
98 వ ప్రచురణ

వర్క్యూడయ ప్రెస్
విజయవాడ-6

వెల
రూ. 6-00

ప్రకాశకుల నివేదిక

“శ్రీయాంసి బహు విఘ్నాని” అనే సామెత “లక్ష్మీనారాయణులు” ప్రచురణలో మాకు బాగా అనుభవమైంది. గాంధీ సాహిత్య ప్రచురణాలయ సంపాదకసమితి కేవలం గాంధీజీని గురించి, ఆయనతత్వాన్ని గురించేకాక, ఆయన ఉద్యమాలనుగురించి ఆయా ప్రాంతాలపై ప్రధానంగా ఆంధ్ర ప్రజానీకంపై గాంధీ ఉద్యమాలు గలిగించిన ప్రభావాన్ని, స్ఫూర్తిని ఆయన ఉద్యమానికే ఆత్మార్పణచేసుకుని ఉద్యమ విజయానికి కారకులైన భారత మహానీయులను - ముఖ్యంగా ఆంధ్రమహాపురుషులను గురించి, ఆంధ్ర పాఠకలోకానికి తెలియజెప్పడం అవసరంగా భావించి ఆ విషయంలో అందరికంటే ముందుగా ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ దంపతులజీవితాన్ని ప్రచురించవలెనని సంకల్పించింది.

శ్రీ లక్ష్మీనారాయణదంపతులు ఆంధ్రదేశానికి అనేక రంగాలలో సేవచేశారు. ఎటువంటి ప్రయోజనాలను, చివరకు పేరు ప్రతిష్ఠలనుకూడా వారాశించలేదు. వారి నిస్వార్థసేవకు చిహ్నంగా శారదానికేతనం నిలిచినప్పటికీ వారుచేసిన బహుముఖసేవకు ఆంధ్రదేశ ప్రగతితప్ప వేరు చిహ్న లేవి ఏర్పరచడం సాధ్యంకాదు. వారికి తత్వశాస్త్రయోగ, సాహిత్యయోగగల ప్రతిభకూడా అనన్యసామాన్యమైనది. ఆంధ్రజానపదజీవితాలనుగురించిన వారిపరిజ్ఞానం వర్ణనాతీతమైనది.

“మాలపల్లి” ఆంధ్రసాహిత్యంలోనేకాదు, భారతీయ సాహిత్యంలోనే ఒక అపురూపమైనరచన. వారి “సంగీత నావసాని”, “తిక్కన” మొదలైన రచనలేకాక వారి ‘ఆత్మ కథ’కూడా అముద్రితంగానే నిలిచిపోయింది. చివరకవి అలభ్యంకూడా అయినవి.

స్వాతంత్ర్యంవచ్చి పాతిక సంవత్సరాలు గడిచినప్పటికీ దేశంలో వచ్చిన పరివర్తనలో గాంధీయుగచరిత్ర వివరాలు దొరకడమే కష్టతరమైపోతున్నది. అనేక త్యాగధనుల పేర్లను ఈనాటి యువకలోకం విననుకూడా లేదంటే ఆశ్చర్యపడవలసిన అవసరంలేదు. ఈ పరిస్థితిలో గాంధీసాహిత్య ప్రచురణాలయ సత్సంకల్పానికి తొలిరూపకల్పనగా లక్ష్మీనారాయణదంపతుల జీవితాన్ని ప్రచురించాలనుకున్నాము. రచయిత కొరకెంతో ప్రయత్నించాము. చివరికి మా కోరిక సంగీకరించి శ్రీ మందలపర్తి ఉపేంద్ర శర్మగారు ఈ జీవితచరిత్ర వ్రాయుట కంగీకరించి, ఎంతో కష్టపడి సమాచారము సేకరించి దీనిని ఒక రూపానికి తీసుకుని వచ్చారు. శ్రీ శర్మగారు శారదానికేతన నిర్వహణలో లక్ష్మీనారాయణ దంపతులకు కుడిభుజంవంటివారు. అయితే లక్ష్మీనారాయణ దంపతుల రాజకీయచరిత్ర, ఇతర ఉద్యమాలను గురించిన వివరాలు అంతగా వీరికి పరిచయంలేదు. అందువల్ల వీరు చాలా కష్టపడి సమాచారం సేకరించవలసివచ్చింది. శ్రీ శర్మగారు ఈ రచనచేసి మాకప్పగించి చాలాకాలమైంది. ఇంతదీర్ఘకాలంవరకు ప్రచురించకపోవటం చాలా దురదృష్టకరమని భావిస్తున్నాము. అయితే కారణాలు ఏమై

నప్పటికి అనివార్యంగా ప్రచురణ ఆగిపోవలసివచ్చింది. ప్రస్తుతం కాగితంధరలు ఆకాశాన్నంటుతున్నప్పటికీ, బజారులో కాగితం దొరకడమే కష్టసాధ్యమైనప్పటికీ గాంధీ సాహిత్యప్రచురణాలయం తమ 98వ ప్రచురణగా ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురించ గలిగినందులకు సంతోషిస్తున్నాము. ఆలస్యానికి క్షమించవలసిందిగా శ్రీ శర్మగారిని అర్థిస్తున్నాము. ప్రజ్ఞావంతులు, త్యాగధనులైన లక్ష్మీనారాయణదంపతుల జీవితం ఆంధ్రప్రజాసీకాన్ని ఆకర్షించగలుగుతుందని ఆశిస్తున్నాము. పాఠకలోకం మా ఈ కృషిని ఆదరిస్తే ఇట్టి నిస్వార్థదేశభక్తుల జీవితచరిత్రలను ఎన్నిటినినైనా సమర్పించ గలమని మనవి చేస్తున్నాము.

ఈ పుస్తకంలోలేని అనేక సంగతులు లక్ష్మీనారాయణులగురించినవి ఉండవచ్చును. అట్టివాటిని తెలిసినవారు తెలిపితే రెండవముద్రణలో వాటిని పొందుపరచి సవరించగలమని మనవిచేస్తున్నాము.

రచయిత శ్రీ మందలపర్తి ఉపేంద్రశర్మగారికి, ముద్రాపకులు సర్వోదయ ముద్రణాలయం కార్యకర్తలకు అభినందనలు.

కోదాటి నారాయణరావు

కార్యదర్శి, సంపాదక సమితి

గాంధీ సాహిత్య ప్రచురణాలయం

హైదరాబాదు

తేదీ : 30-8-1974

శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు

జాతీయ భావప్రేరితులై శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారు ఐర్లండు వెళ్ళి బరిష్టర్ గా స్వదేశానికి తిరిగివచ్చినప్పటినుండి ఆయన సుప్రసిద్ధ ప్రజాస్వామ్యవాదిగావుంటూ వచ్చారు. ఆయన గాంధీయుగారంభంనుండి అహింసాయుత స్వరాజ్య సమరంలో అగ్రశ్రేణిలోనుండి జిల్లాలో ఉద్యమాలను జయప్రదంగా కొనసాగించిన స్వాతంత్ర్యయోధుడు.

1920 సహాయనిరాకరణోద్యమ సమయంలో పల్నాటి పులరి సత్యాగ్రహానికి నాయకత్వం వహించి నడిపించారు. ఆ సందర్భంలోనే శ్రీ వేదాంతం నరసింహాచార్యులు, లక్ష్మీనారాయణగార్లు, ముగ్గురు ముస్లిం దేశభక్తులతో సహా జైలు శిక్షలకు గూడా గురైనారు.

వీరు స్వయంగా మాచెర్లలో మకాంచేసి అటవీ శాఖాధికారుల తీవ్రనిర్బంధాలకు ప్రజలు రెచ్చిపోకుండా క్రమశిక్షణతో నుంచగలిగారు. హిందూమహమ్మదీయసోదరులను ఐక్యపరిచారు. వీరి ప్రబోధంవలన పల్నాటిమండలంలో అద్భుతమగు సంచలనం కలిగింది. ఎట్టి ఒడుదుడుకులలో పైతం నిస్పృహపడకుండా కార్యకర్తలకు ధైర్యోత్సాహం లను కలిగించారు. అధికారుల ఎత్తుగడలకు, వారి సామదాన భేద దండోపాయాలకు లొంగక ఒకవైపు అధికార్లతో నిక్కచ్చిగా వ్యవహరిస్తూ, మరొకవైపు అశేషప్రజలను సునంధుటితపరుస్తూ ఆయన ఆదర్శ ప్రజానాయకుడుగా వ్యవహరించారు. ఆ రోజులలో పల్నాటిసీమలో ఆయన వాక్కు వేదవాక్కు అయిందనుటలో అతిశయోక్తిలేదు. మాచెర్ల 'స్వరాజ్య మందిరం'లో ఆహారపదార్థాల అమ్మ

శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు

కాలకు 'చీట్లపద్ధతి' నేర్పరచి స్వచ్ఛందసేవకుల, శాంతినేన అనుమతిలేనిదే అధికారులెవ్వరికీ ఆహారపదార్థాలు అమ్మ రాదని కట్టడిచేయించారు. దురహంకారులైన అటవీశాఖాధికారులపై సంతోషహింసరణను అమలు జరిపించారు.

22-7-1921 వ తేదీన శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారిని మాచెర్లలో అరెస్టుచేసి జైలుకంపుతున్న సమయంలో, వేలాది ప్రజలు ఆయనకు ఘనస్వాగతం యిచ్చారు. వీరవత్తిగా ఆయన సతీమణి లక్ష్మీబాయిమ్మగారు గుంటూరు రైల్వే స్టేషన్ లో భర్తకు పూలమాలవేసి నుదుట వీరతిలకం దిద్దిన సన్నివేశం జిల్లా ఉద్యమంలో విస్మరించరాని ఘట్టంగా ప్రశంసింపబడుతున్నది. వేలాది పురజనులాయనకు హారతులిచ్చి తమ దేశభక్తిని ప్రదర్శించారు. 'ఉన్నవ దంపతులలో ప్రీతి, పురుష కార్యదీక్ష రెండూ తోడునీడైన'వని ఆనాడే ప్రజలు ప్రస్తుతించారు.

అప్పట్లో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదిగానున్న బులుసు సాంబమూర్తిగారిని పరప్రభుత్వం అందరికంటే ముందుగా అరెస్టుచేసి జైలుశిక్ష విధించింది. జైలునుండి విడుదలై ఆయన తిరిగి కాకినాడ వెళ్ళుతున్న సమయంలో శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారి నాయకత్వాన గుంటూరు రైల్వే స్టేషన్ వద్ద ప్రజలు ఘనస్వాగతం యిచ్చారు.

వందలాది స్వచ్ఛంద సేవకులు గాంధీ టోపీలు ధరించి, పురజనులు బారులుదీరి జాతీయ పతాకాలతో నినాదాలు చేస్తూ వెంటరాగా, ఆయన గజ్జలగుర్రాన్నెక్కి ముందు నడుస్తూ మంగళవాద్యాలతో సాంబమూర్తిగారికి ఘనస్వాగతమిచ్చిన దృశ్యం జిల్లా ఉద్యమంలో చిరస్మరణీయమైనట్టిది.

1930 ఉప్పు సత్యాగ్రహ సమరంలో ఉన్న వ దంపతులు 'దేవరంపాడు' శిబిరానికి ప్రత్యక్ష నాయకత్వం వహించారు. గుంటూరు కోనేటి గట్టున వేయిమంది సత్యాగ్రహ నాలంటిర్లకు 'శారదానికేతనం' విద్యార్థినులు ముంజేటికి వీర కంకణాలుకట్టి నుదుట వీరతిలకందొద్దిన దృశ్యం వర్ణనాతీతం. అట్టి వీరవనితలను తీర్చిదిద్దిన ఘనతరకీర్తి దూరదృష్టితో శారదా నికేతనం స్థాపించిన ఉన్న వదంపతులకే దక్కింది.

కేవలం శారదా నికేతనం స్థాపించిన సంఘసంస్కర్త గానో, ఒక నవలాకారునిగానో, సాహితీవేత్తగానో లక్ష్మీ నారాయణగారిని పరిగణిస్తే, వారు దేశస్వాతంత్ర్యోద్యమాల్లో నిర్వహించిన అద్వితీయమైన పాత్రను, చేసిన అపార త్యాగాలను సక్రమంగా గ్రహించినట్లుకాదు.

నిజమే, ఆయన గొప్ప సాహితీవేత్త, సంఘసంస్కర్త, అన్ని టికీమించి తీవ్రజాతీయవాది. ప్రాచీన సుసంప్రదాయాలను గౌరవిస్తూ జీవితాంతంవరకు నైతిక విలువలను పాటించిన మహనీయుడు. ఇన్ని సుగుణాలను మేళవించుకున్న సంస్కార సంపన్నుడు ఈనాడేకాదు, ఆనాటి వారి సమకాలీన రాజకీయవేత్తలలోగూడా చాల అరుదు.

లక్ష్మీనారాయణగారు స్వాతంత్ర్యోద్యమాలలో అగ్రశ్రేణి నాయకుడుగా పేరు ప్రఖ్యాతులు పొందారుగాని, కాంగ్రెస్ శాసనసభా ప్రవేశానంతరం, అసెంబ్లీపార్లమెంటుల దరిచేరలేదు. ఎన్నడూ ఎన్నికలలో పోటీచేయలేదు. ఆయన దొక విశిష్టవ్యక్తిత్వం. అందరం అనుసరించవలసిన ఆదర్శ నాయకత్వం.

—మాదల వీరభద్రరావు

విషయ సూచిక

---

౧. జననాదికం	1
౨. విద్యాభ్యాసం	8
౩. వంఘు సంస్కరణ	13
౪. భీతి - లోకభీతి	24
౫. విర్లండు - బారిష్టరులు	30
౬. సహాయ నిరాకరణం	48
౭. స్త్రీవిద్య	82
౮. లక్ష్మీబాయిమ్మగారు - శక్తి	104
౯. పంతులుగారు - ఆంధ్రోద్యమం	132
౧౦. పంతులుగారు - ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమం	138
౧౧. పంతులుగారు - రచనోద్యమం	146
౧౨. పంతులుగారు - మతోద్యమాలు	197
౧౩. ధన్యజీవి	209

లక్ష్మీ నా రాయణలు

(ఉన్నవ దంపతుల జీవితము)

జననాదికం

ఆంధ్రదేశంలో గుంటూరు జిల్లాకు ప్రత్యేకత ఉంది. ప్రాచీనకాలంనుంచీ ప్రాచ్య సారస్వతాల కది ఆటపట్టు. భావ వివేకుని అధ్యక్షతను అలరారిన అమరావతి విశ్వవిద్యాలయం ఇక్ష్వాకుల ప్రోత్సాహంతో పెంపొందిన నాగార్జున విద్యా పీఠం ఈ మండలానికి చెందినవే. కవిబ్రహ్మ తిక్కన సోమ యాజి జన్మస్థలం గుంటూరు. తన తండ్రి తాతలు గుంటూరి విభులని ఆయన తెల్పనాడు. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని పాద సంచారంవల్ల పవిత్రమైంది కూడా ఈ గుంటూరునీమ. గుంటూరు మండలానికి అత్యంత ప్రాచీన చరిత్ర అపారంగా వుంది. ఈ జిల్లాలోని ఏ రాతిని పలకరించినా, ఏ గుట్టను త్రవ్వి చూచినా, ఏ దేవాలయాన్ని పరిశీలించినా, ఏ శాసనాన్ని విమర్శించి చూచినా ఎంతైనా విషయం ఆవిష్కృత మాతుంది. అట్లాంటి అవకాశాలిచ్చే అనేకం గుంటూరు జిల్లాలోని కృష్ణానదీతీరాన, కొండలు, అడవులూ వున్నచోట్ల లభించాయి. సాతవాహనులకాలంలో ధాన్యకటకాన్ని (నేటి ధరణికోట) రాజధానిగా చేసుకొని సామ్రాజ్యం ఏలారు. దీనికి నిదర్శనంగా అమరావతి, భట్టిప్రోలు, చినగంజాం స్తూపాలు కనిపిస్తాయి. ఆనాడు అమరావతి దక్షిణభారతాని కంతకూ బౌద్ధమత కేంద్రంగా పరిగణిల్లింది.

నాగార్జునుని కొండలోని 'విజయపురి' అనే పట్టణం కేంద్రంగా, ఇక్ష్వాకుల పరిపాలన సాగింది. విజయపురి మహాపట్నంగా వుండేదని విదేశీయులు నర్తించారు. నాగార్జునుని కొండవద్ద దొరికిన శాసనాలవల్ల, అక్కడి స్తూపాల మూలాన ఈ విషయాలు వెల్లడయ్యాయి.

పల్లవులకుకూడ అమరావతి కేంద్రమైనట్లు, బౌద్ధమత సంప్రదాయాలతో కూడిన శిల్పకళ అత్యున్నత దశనందు కొన్నట్లు కొన్ని సంస్కృత శాసనాలవల్ల, కొన్ని శిల్పాలవల్ల విదితమవుతున్నది.

కందార వంశంవారు ఐదో శతాబ్దంలో గుంటూరు, నర్సరావుపేట ప్రాంతాలలో రాజ్యంచేశారు. వారి కేంద్రం కందారపురం. 'ఈ కందారపురం ఏది?' అనే విషయంలో, చేబ్రోలు అసీ, చేజర్లసీ, కంఠేరసీ, చరిత్రకారులు భిన్నాభిప్రాయాలను వెల్లడిస్తున్నారు. వీరి తర్వాత బౌద్ధమతం క్షీణించింది. హిందూమతం పునరుద్ధరింపబడింది. అందులోనూ ముఖ్యంగా శైవమత ప్రాధాన్యత హెచ్చింది. ఇందుచేతనే బౌద్ధమత కేంద్రాలున్నచోల్లలో గొప్ప శివాలయాలు కలసి నట్లు, నాగార్జున ద్వారంవద్దనే ఏలేశ్వరం, అమరావతివద్దనే అమరలింగేశ్వరస్వామి ఆలయం మొదలైన నిదర్శనాలగు పిస్తాయి.

ఆరో శతాబ్దంలో విష్ణుకుండినుల రాజ్యం గుంటూరు వరకు వ్యాపించింది. వీరికాలంలోనే కోటప్పకొండ మహా త్సనం ప్రారంభమైనదంటారు.

చాళుక్యులకూ, కాకతీయులకూకూడ గుంటూరుపై పరిపాలన ఉండేది. మోటుపల్లి గుంటూరుజిల్లాలోనిదే. కాకతీయుల కాలంలో మోటుపల్లినుంచే నౌకావ్యాపారం సాగేది.

రెడ్డిరాజులకేంద్రం కొండవీడు. వారి రాజ్యం కృష్ణా నది - గుండ్లకమ్మల మధ్య వ్యాపించింది. గుంటూరుసీమ చరిత్రలో రెడ్డిమన్నీలయగం ప్రాముఖ్యం చెందింది.

ఈ కాలంలోనే హైహయలు (దుర్జయులు) అను వారు పల్నాటిసీమను పరిపాలించారు. చరిత్ర ప్రసిద్ధి బడసిన పల్నాటి వీరచరిత్ర అప్పట్లో జరిగిందే. పల్నాటి వీరులను రాజపుత్ర వీరులతో పోల్చవచ్చు. సంఘ సంస్కరణలు చాలా జరిగాయి ఈ కాలంలో. మాలకన్నమనీనితో బ్రహ్మ నాయనికి సహపంక్తి భోజనాలు (చాపకూడు) జరిగాయి. వీరుల పూజకు కారెంపూడి ముఖ్య తాత్కాలికం.

కాకతీయులు, రెడ్లు పాలించిన తర్వాత ముస్లిముల రాక తటస్థించింది. ఇందుచేతనే రెడ్డిరాజులు కోటలుకట్టి పాలించిన చోటలకు దగ్గరగానే మహమ్మదీయ గ్రామాలు వెలిశాయి. అలా ఏర్పడ్డ గ్రామాలలో “అమీనాబాద్” అనే గ్రామం ఒకటి. ఆ రోజుల్లో దీనిపై భవం చాలా వుండే దట. ఆ గ్రామానికి సమీపంలోనే ‘వేములూరుపాడు’ అనే పల్లెవుంది. ఈ రెండు జనపదాలు లక్ష్మీనారాయణులు పుట్టిన ప్రదేశాలు. ఈ పుణ్యదంపతులు జన్మించిన స్థలాలైనందున వర్తమానకాలంలో ఈ రెండు గ్రామాలు ప్రసిద్ధికొచ్చాయి..

ఈ రెండు గ్రామాలుకూడ గుంటూరుజిల్లాకు చెందినవే. చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన కొండవీటికి పరిసరాలే. ఒకటి సత్తెనపల్లి తాలూకాలోనిదైతే, రెండవది గుంటూరు తాలూకాకు చెందినది. 'లక్ష్మీనారాయణులు' అంటే లక్ష్మీబాయమ్మగారు, లక్ష్మీనారాయణగారూనూ. వీరు మన కథానాయకులు.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి యింటిపేరు ఉన్నవ వారు. ఒకప్పుడు 'ఉన్నవ' అనే గ్రామంలో వీరి పూర్వు లున్నందువలన ఆ గ్రామనామమే ఇంటిపేరుగా వ్యవహారం లోకి వచ్చినది. తర్వాత ఉన్నవవారు కొందరు ఫిరంగిపురా నికి సమీపంగా నున్న వేములూరుపాడు గ్రామంలో నివ సిస్తూ వచ్చారు.

ఈశ్వరనామ సంవత్సరానికి సరియైన 1877 లో పంతులుగారు వేములూరుపాడులో జన్మించారు. పంతులు గారి తండ్రిగారు శ్రీరాములుగారు యోగ్యుడైన గృహస్థు. ఉపాధ్యాయవృత్తిని చేపట్టి ఎందరో విద్యార్థులను తయారు చేశారు. ఎక్కువ ఆస్తిపరులు కాకపోయినా చాలా పరువు ప్రతిష్ఠలు గలవారు. అక్కడి ప్రజలు వారిని చాలా గౌర వంగా చూచేవారు. మంచి వ్యవహార అనే పేరుండేది. పలుకుబడికి లోటులేదు. భగవచ్చింతనము వారికి పరిపాటి. పరిశుద్ధ వర్తనముగల ప్రముఖులు. శ్రీరాములుగారి తండ్రి పేరు లక్ష్మీనారాయణగారు. తమ జనకుల పేరే కుమారు నకు పెట్టుకున్నారు. సామాన్యంగా సాంప్రదాయంగల కుటుంబాలలో ఉండే పద్ధతే ఇది. లక్ష్మీనారాయణగారి తల్లి పేరు శేషమ్మగారు. మంచి ఇల్లాలు. ఆనాటి ఆచారాల నను

సరించి కొంచెంగా చదువుకున్న మహిళ. ఈ శ్రీరాములు, శేషమ్మగారలకు లక్ష్మీనారాయణ, సుబ్బారాయడు అను ఇద్దరు పుత్రులూ; వెంకాయమ్మ, కోటమ్మ, రంగమ్మ, సుబ్బమ్మ అనే నలుగురు పుత్రికలూ కలిగారు. శ్రీరాములు గారి గృహమెప్పుడూ నిండుగా కొడుకులతో, కూతుళ్ళతో కళకళలాడుతూ వుండేది. చుట్టుప్రక్కల గ్రామాల్లోని చుట్టూ లందరూ వస్తూపోతూ ఉండేవారు.

వేములూరుపాడుకు సమీపంలోనేగల అమీనాబాదు లక్ష్మీబాయమ్మగారి పుట్టినిల్లు. ఈమెతండ్రి సీతారామయ్య గారు. వీరియింటిపేరు నడింపల్లివారు. సీతారామయ్యగారు అమీనాబాదు కరణము. మంచి సంపన్నుడు. నడింపల్లివారు నాడూ నేడూకూడ గుంటూరుజిల్లాలో ప్రసిద్ధికెక్కినవారే! మేలైన ముసద్దీలు, ప్రజానాయకులూనూ! సీతారామయ్య గారు అనుశ్రుతంగా సంపన్నులూ, గౌరవప్రతిష్ఠలుగలవారు కావడంవల్ల రైతులకెప్పుడూ ఉపకారం చేస్తుండేవారు. జన రంజకుడుగా, ధర్మదాతగా జీవితాన్ని గడిపిన ధీమంతుడు. సీతారామయ్యగారి ధర్మపత్ని రామలక్ష్మమ్మ. వీరికి లక్ష్మీ బాయమ్మ, రామమ్మ అను ఇద్దరు కూతుళ్ళు, హనుమంత రావు, నరసయ్య అను ఇద్దరుకొడుకులూను. లక్ష్మీబాయమ్మ 1882లో జన్మించారు. తల్లిదండ్రీ ఈమెనెంతో గౌరవంగా పెంచారు. తమ గ్రామంలోఉండే పాఠశాలకు పంపి విద్య నేర్పించారు. చక్కని శిక్షణనిచ్చి, అన్నివిధాలా సమర్థురాలినిగాచేశారు. సహజంగా గుణవతి, ధైర్యవతికావడంవల్ల నేర్పించినవిద్యలన్నీ రాణించాయి. భవిష్యత్తులో నిర్వహించ

బోవు సంస్థల పాలనా నిర్వహణాదులం దీ బాల్కనీలో అభ్యసించినచదువులు లక్ష్మీబాయమ్మగారి కెంతగానో తోడ్పడ్డాయి.

లక్ష్మీబాయమ్మ గారికి పదో సంవత్సరమందే పెళ్ళి చేయాలని సీతారామయ్యగారు నిశ్చయించారు. ఆనాడు ఆడబిడ్డలకు పదేళ్ళ ప్రాయంలోగాని, అంతకు ముందుగాని పరిణయోత్సవం జరిపించడమే ఆచారం. తమ ముద్దుల కుమార్తెకు అన్నివిధాలా తగిన వరుడు లభించాలని వారు అన్వేషణ సాగించారు. లక్ష్మీనారాయణగారు తమగ్రామ ముఠోని పాఠశాల పెద్దది కాకపోవడంవల్ల రోజూ అమీనా బాదు నడిచివచ్చి, అక్కడి విద్యాలయంలో చదువుతుండే వారు. లక్ష్మీబాయమ్మ ఆ పాఠశాలలోనే చిన్నతరగతులలో చదువుతుండేది. ఆ కారణంగా ఆమె లక్ష్మీనారాయణగారిని చూడడం తటస్థించింది. తండ్రిగారు పెళ్ళికొడుకుకోసం వెదకడానికి వెళ్ళినప్పుడు తల్లినిచేరి “నేను ఉన్నవ బావను తప్ప ఇంకెవ్వరినీ పెళ్ళి చేసుకో”నని ఖండితంగా చెప్పి వేసింది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. సీతారామయ్యగారు ఇంటికి రావడంతోనే కూతురు అభీష్టం కాస్త ఆయనకు తెలిసింది. తమ భర్తల నెన్నుకొనే స్వాతంత్ర్య మానాటి కన్యలకు లేదనే చెప్పాలి. తండ్రిగారికి ఈ సంబంధం సుతరామూ ఇష్టంలేదు. ఉన్నవ వారంత సంపన్నులు కారనీ, తమకు తగిన భాగ్య భోగ్యాలతో తులతూగే కుటుంబం కాదనీ కరణంగారి అభిప్రాయం. పిల్లనిచ్చి ఘనంగా ముద్దుముచ్చటలు తీరుద్దామనుకున్న తల్లిగారికికూడా ఈ సంబంధం నచ్చలేదు. తల్లిదండ్రు లిద్దరు కలిసి ఉన్నవ వారిది గొప్పసంబంధం

కాదనీ, ఖరీదైన చీరెలూ, విలువైన నగలూ పెట్టలేరనీ చెప్పి లక్ష్మీబాయమ్మ గారిని ఒప్పించడానికి ప్రయత్నించారు. కాని ఆమె అంగీకరించలేదు. తల్లిదండ్రులు ఎంత చెప్పినా చెవినిబెట్టక, తమ గ్రామ పాఠశాలలో చదువుతున్న బుద్ధిమంతుడైన ఉన్నన బావనే వివాహం చేసుకుంటానుగాని మరో మగవాణ్ణి చేసుకోనని లక్ష్మీబాయమ్మ పట్టుబట్టింది. తల్లిదండ్రులు చేయదగింది ఏమిలేక కుమార్తె కోరిక నంగీకరించారు. పవిత్రమైన పరిణయం విషయంలో ఆమె సంకల్పం సిద్ధించింది.

లక్ష్మీబాయమ్మ నరించిన ఉన్ననవారి చిన్నవాడిని అల్లుడుగా చేసుకోడానికి సీతారామయ్యగారు తమ సమీప గ్రామస్థుడైన శ్రీరాములు గారింటికి వెళ్ళారు. ఉభయలూ బంధుకోటిలోని వారేగనుక శ్రీరాములు గారితో “మీ పిల్లవానికి మా అమ్మాయి నిస్తా”మని సీతారామయ్యగారు మర్యాద ఉట్టిపడేటట్లు మాట్లాడి చెప్పారు. శ్రీరాములు గారున్నూ సరసుడే కాబట్టి “శుభస్య శీఘ్ర”మన్నారు. ఒక శుభ ముహూర్తాన లక్ష్మీ నారాయణుల కల్యాణం సలక్షణంగా, వైభవంగా జరిగింది. పెద్దలందరూ సంతోషించారు. ఆశీర్వాదించారు. పరమేశ్వరు డనుగ్రహించాడు. లక్ష్మీబాయమ్మగారు స్వతంత్రత గుణాన్ని ప్రకటించిన తొలిఘట్టం ఇది. పూవు పుట్టగనే పరిమళిస్తుంది గదా!

౨ విద్యాభ్యాసం

అమీనాబాదు గ్రామంలోని పెద్ద పాఠశాలలో చదివేటప్పుడే లక్ష్మీనారాయణగారు తరగతిలోని విద్యార్థులందరికంటే ఎక్కువ తెలివిగానూ, చురుకుగానూవుండి, మంచితనానికికూడా లోపంలేకుండా, అధికంగా మార్కులు సంపాదించేవాడు. తన తోడి విద్యార్థిని లక్ష్మీబాయమ్మ దృష్టిని ఆకర్షించడమేకాదు, ఉపాధ్యాయులందరి ఆదరం కూడా సముపార్జించాడు. వృద్ధిలోకి వచ్చే యువకుడని, గురువులు లక్ష్మీనారాయణనుగూర్చి అనుకొనేవారు. అమీనా బాదులో ఉండే ఆయన చదువును పూర్తిచేశాడు. లక్ష్మీ నారాయణ పెద్దల పిన్నల మన్నన లందాడు. పైచదువులకు ఎక్కడికైనా తరలవలసి వచ్చింది. శ్రీరాములుగారు కుమారుణ్ణి, పెద్దచదువుకొరకు తమ జిల్లాకేంద్రమైన గుంటూరుకు పంపడానికి నిశ్చయించుకున్నారు. గుంటూరు అప్పటికే విద్యలకాటపట్టుగా విలసిల్లింది. కారన్ వాలీసు అనే గవర్నరుజనరలు 1788 వ సంవత్సరంలోనే వైజాము నవాబుతో సంధిచేసుకొని గుంటూరును వశంచేసుకొన్నాడు. 1800 వత్సరారంభంలో పల్నాడుతోసహా గుంటూరు పూర్తిగా బ్రిటిషువారి చేజిక్కింది. 1802 లో షర్మనెంటు సెటిల్ మెంటు ప్రవేశపెట్టబడిందీ ప్రాంతంలో. పాలకులైన ఇంగ్లీషువారికి స్థానిక భాషలు, స్థానిక సంప్రదాయాలు తెలి

యకపోవడంచేత ప్రజలు కష్టనష్టాలకు గురియైనారు. బ్రిటిష్ వారికెంతసేపూ వర్తకం, లాభాలు, వీటిమీదే శారీరక క్రోధానికి కేంద్రీకృతమయ్యింది. సాధ్యమయినంతవరకు ఆంగ్లేయులు నాటి పరిపాలనా విధానాన్నే అమలు జరుపడానికి యత్నించారు. అందుచేత అనేక జమీందారుల్ని ఏర్పాటుచేయడం జరిగింది. గుంటూరుజిల్లాను ముగ్గురు జమీందారుల కప్పగించారు. 1831 లో వాసిరెడ్డివారు, 1840 లో మానూరివారు, ఆ తర్వాత మల్లాజువారు గుంటూరు జమీని గుత్తదారులయ్యారు. వీరు రైతులనుండి పన్నులు గ్రహించి పేష్కారుల పరాయి ప్రభుత్వానికి చెల్లిస్తూ ఖామందులయ్యారు. ఈ పరివర్తనాదికాలవల్ల కొంతమేలు చేకూరిందనవచ్చు. గ్రామ వ్యవస్థల సంతగా వీరు చెడగొట్టలేదు. సాంఘిక సంస్థలను కాలానుకూలంగా సంస్కరించి నూతనత్వాన్ని ప్రవేశ పెట్టవూనారు. భాషా సారస్వతాల పెంపుకోసం కృషి చేశారు. ముఖ్యంగా వాసిరెడ్డివారి హయాములో అమరావతి దేవాలయానికి భూమి లభ్యమైంది. మంగళగిరి గాలిగోపురాలు నిర్మాణమయ్యాయి. అభినవకాళిదాసు బిరుదాంకితుడు ములుగు పాపయారాధ్యకవి మొదలగువారు పోషింపబడ్డారు. ఈ కవి దేవీభాగవతాన్ని మధురంగా రచించాడు. పలువురు విద్వాంసు లాదరింపబడ్డారు. ఇటువంటి సత్కార్యాలు చాలా జరిగాయి. విద్యాభివృద్ధికి వీరు ప్రయత్నాలు చేశారు. విశేషమేమంటే వీరి యత్నానికి మిషనరీలు మిక్కిలిగా తోడ్పడ్డారు. క్రమేణా విద్యారంగాన్ని తమవశం చేసుకొన్నారు. గుంటూరులో ఎ. యి. ఎల్. యమ్. కాలేజీని

స్థాపించారు. ఈ మిషనరీ కాలేజీలు, హైస్కూళ్ళు ఏర్పడ్డంతో యువకులు ఆంగ్లవిద్య నభ్యసించసాగారు. ఆంగ్ల పరిపాలనా విధానం క్రమంగా వ్యాపించడంవల్ల రైళ్ళు, తంతి తపాలాలు మొదలైన ఆధునిక జీవిత సౌకర్యాలు అమరడంవల్ల, ఆంధ్ర యువజనం ప్రభుత్వోద్యోగాలను నిర్వహించడానికి పూనుకొన్నారు. పెద్ద పెద్ద చదువులు చదువసాగారు. భారతదేశ మంతటిలోనూ విప్లవంభించిన సాంస్కృతిక సంస్కరణోద్యమాలాంధ్ర భూమిలో ప్రతిధ్వనించడం ప్రారంభమైనది. గుంటూరులోను, బందరులోను కళాశాలలు ప్రారంభింపబడ్డాయి. విద్యాదిరంగాల్లో బహుముఖిక్యత జరిగింది నిజానా భివృద్ధి జరిగింది. (స్త్రీ) జనోద్ధరణకు పాటుబడసాగారు. పేరేత లింగంగారి ఉద్యమాలు కొనలు సాగాయి. సాంఘిక సంస్కరణోద్యమానికి నూతన జవనత్వాలు లభించాయి. విప్లవాత్మకమైన మార్పులు రాదొడగాయి.

గుంటూరులో లక్ష్మీనారాయణగారు మిషనరీల కాలేజీలో పై చదువులకు చేరారు. చిన్నప్పటినుండే చురుకైన వారవడంవల్ల కాలేజీ విద్యార్థులలో గణనకెక్కారు. ప్రతి పుస్తకాన్నీ చదువవలెనను కుతూహలమూ, ప్రతి విషయాన్నీ కూలంకషంగా గ్రహించాలనే కోరికా, సత్కార్యాలను ఆచరించాలనే ఆలోచనా లక్ష్మీనారాయణగారికి కలిగినవి. అవకాశాలప్పట్లో మన విద్యాలయాల్లోకంటే ఆ మిషనరీ సంస్థల్లోనే ఎక్కువగా వుండేవి.

కళాశాలలో చేర్చినప్పటినుంచీ లక్ష్మీనారాయణగారు పాఠ్య పుస్తకాలతోనే తృప్తి చెందలేదు. అమెరికా దేశస్థులు

గ్రంథాలయాలకై ఘనంగా వెచ్చిస్తారు. గొప్ప గ్రంథాలయ మున్నది కాలేజీలో. లక్ష్మీనారాయణగారాంగ్ల భాషలో నున్న, సంస్కృతాంధ్రాల్లోనున్న, ఉన్నతగ్రంథాలను పఠించడం ప్రారంభించారు. సంస్కృతీసంపన్నులు కాజొచ్చారు. క్లాసు చదువుకు కావలసిన విద్యాభివృద్ధినిగూర్చి వేరే చెప్పనక్కర్లేదు. సారస్వత, సాంఘిక, రాజకీయ ఆధ్యాత్మికాది విషయాల్లో ఉన్నవవారు, మిషనరీ కళాశాలలో విద్యార్థిగాఉండే ఉన్నతస్థాయి నందుకొన్నారు. అధ్యాపకులు పంతులు నెంతగానో ఆదరించేవారు. తోడి విద్యార్థులెంతగానో గౌరవించేవారు. బంధువులు మన్నించేవారు. తండ్రిగారికి కుమారుని పురోగమనం కొండంత ఆశను కల్పించింది. కుమారునికి తండ్రిగారినుండి సంక్రమించిన లక్షణాలు దృఢనిశ్చయము, సౌజన్యము, కార్యదీక్ష, నిరాడంబరత, నిష్కల్మషహృదయము. కాలక్రమాన ఇవి కొనలుసాగి మెరుగెక్కాయి. లక్ష్మీనారాయణ పంతులు భావి జాతీయ నాయకత్వానికీ గుణాలు ఇప్పటినుండే దోహదంచేశాయి.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుకు గుంటూరులోని కళాశాల వాతావరణం చాలా అనుకూలంగా వుండేది. విద్యార్థులు స్వల్పసంఖ్యలో వుండేవారు. అందరూ తనను మన్నించేవారు. వారికందరకూ తాను చదివిన వివిధ విషయాలు బోధిస్తూ వుండేవాడుకూడ. అధ్యాపకులందరూ ఆదరించేవారు. ముఖ్యంగా పసుపులేటి వెంకట కృష్ణయ్యనాయుడుగారు పంతులుగారంటే ఎనలేని ప్రేమ వాత్సల్యాలను చూపేవారు. నాయుడుగారు కేవలం కాలేజీలో అధ్యాపకులేకాదు,

గుంటూరు పురపాలక సంఘాధ్యక్షులుగానుండి, ఆదర్శ జీవితాన్ని నడపిన విద్వాంసుడూ, ప్రజాహితైషీ, పరిపాలనాదక్షుడూను. వారిపేర వెలసిన పెక్కు సంస్థలు గుంటూరు నందీరోజుకూ బహుముఖంగా నేవజేస్తున్నాయి. పంతులుగారు నాయుడుగారిని, నిండు మనస్సుతో స్మరిస్తుండేవారు. ఆయన విఖ్యాతిని వెల్లడిస్తూ కృష్ణయ్యనాయుడుగారు తమ గురువులని వారినిగూర్చి తనివిదీర చెప్పేవారు.

ఎ. యి. ఎల్. యం. కాలేజీలోని అధ్యాపకులలో చాలామంది క్రైస్తవమతగురువులు. వారు క్రైస్తవ మత సంబంధాలైన బోధలు చేసేవారు కాని ఉత్తములైన హిందువుల జోలికి వచ్చేవారుకారు. మతమేదైతేనేం మనిషి యోగ్యతకావాలి. ఆ కాలేజీలో ఋషితుల్యులైన 'పూలు' దొర మొదలైనవారుండి "Be a good Hindu" అని బోధ చేసి సచ్చీలానికి ప్రాధాన్యమిచ్చి ప్రముఖులను తమూరుచేసేవారు. దేశభక్తకొండా వెంకటప్పయ్యగారి నల్లాగే తయారు చేశారు. లక్ష్మీనారాయణగారికికూడా మహానుభావుడు ఏసుక్రీస్తు గుండెలో, విశ్వవేదనతో శ్రుతికలుపుకున్న దుర్భర వేదన ఎల్లా కొట్టుకొనేదో నాటి దొరలు చెప్పేవారు. క్రీస్తు ఆత్మబలిదానంవల్ల, భగవద్భక్తికీ, దీనసేవకూ, దయార్ద్రతకూ ఖండ ఖండాంతరాల్లో, యుగయుగాంతరాల్లో మానవ హృదయాలు స్పందించి ప్రార్థనాలయాలు, సేవాకేంద్రాలు వెలసిన విధాన్ని వివరించేవారు. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుకు ప్రార్థన అన్నా, ధ్యానమన్నా, యోగమన్నా గురికుదరడానికి కారణాలు మిషన్ కాలేజీలోని ఆధ్యాపకుల బోధలే.

3 సంఘ సంస్కరణ

కాలేజీ చదువు సమాప్తంచేసి లక్ష్మీనారాయణ పంతులు వెంటనే ఉన్నత పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయ వృత్తిని స్వీకరించాడు. అధికారుల ఆదరాన్ని, విద్యార్థుల గౌరవాన్ని అచిరకాలంలోనే చూరగొన్నాడు. ఎల్లర అభిమానానికి పాత్రుడయ్యాడు. బాలురను సన్మార్గులను చేయటమే సరియైన ఉపాధ్యాయుని ధర్మమని తెలుసుకున్నాడు. విద్యాబోధన మొకపవిత్ర ధర్మంగా పాటించి పనిచేశాడు పంతులు. విద్యా సముపార్జనంలో బాలురకు అభిరుచి కల్పించి తత్సాధనా మార్గానికి వాళ్ళను ఉన్ముఖులనుగా చేయడమే తనపని యనుకొని సాగిపోయిన లక్ష్మీనారాయణ చక్కని ఫలితాలను పొందాడు. జీవిత మాధుర్యాన్నే కాదు, విధినిర్వహణ మాధుర్యాన్ని కూడా తన శిష్యులకు దేశి కుడుగా చవిచూపించాడు. పంతులు బోధనా పాటవాన్ని అనుభవించిన అంతేవాసులు అదృష్టవంతులు. కాని ఈ ఉద్యోగం చేస్తూనే న్యాయశాస్త్ర పరీక్షకు చదవాలని లక్ష్మీనారాయణకు బుద్ధిపుట్టింది. 'జీవితపర్యంతమూ మాన వుడు ఒక విద్యార్థియే' అని భావించే ప్రాజ్ఞులకోవలోనివాడు పంతులు. ఇట్లా ఊహించే రాబర్టుసన్ పండితుడు * "బోధన బడిగదిలో ముగుస్తుంది. కాని విద్య జీవితంతో మాత్రమే

---

* 'Instruction ends in the School room but education end only with life'

ముగుస్తుంది!” అని చెప్పాడు. ‘అనంతవిశ్వమే ఒక పాఠశాల’ అని పెద్దలన్నదాని తాత్పర్యమే పైవాక్యాలు.

పాఠశాలలో ఉండే విశేషాలు, ప్రజాస్వామ్యాలలో వుండే విధానాలు, రాజ్యాంగంలో వుండే రహస్యాలు అభ్యసించడంవల్ల, విజ్ఞాన దృష్టితో పరిశీలించడం వల్ల జీవితాన్ని చక్క-బరచుకొనవచ్చు ననుకున్నాడు. కనుకనే లక్ష్మీనారాయణ పంతులు పనిచేస్తూ స్టేడరీపరీక్షకు చదివాడు. కృతార్థుడైనాడు.

న్యాయవాద వృత్తిని స్వీకరించి లక్ష్మీనారాయణ గారు ప్రాక్టీసు చేస్తూ, కోర్టులకు వెళ్ళుతూ వస్తుండేవారు. కాని ఆయన ఆ వృత్తియందు మనసుంచి పనిచేసినట్లులేదు. ఆ ఆర్జనయందాయనకు ఆసక్తివున్నట్లులేదు. న్యాయస్థానాలయందలి కృషికి పెద్ద ప్రాముఖ్యాన్ని యివ్వటంపు కలవారు కారు పంతులుగారు. ‘మానవసేవే మాధవసేవ’ అనుకొనేవారు. కాని న్యాయవాదులైన జాతీయనాయకుల మహత్తర దేశసేవ వారిని ప్రోత్సహించి పనిచేయించింది.

ఆ రోజులలో భారతదేశం పరిస్థితి, ఆంధ్రదేశం స్థితి గతులు తెలుసుకుంటే తప్ప లక్ష్మీనారాయణగారి ఆశయాలను గురించిగాని, ఆచరణలను గురించిగాని చెప్పకోడానికి వీలుండదు.

భారతభూమి నలుమూలలా స్వాతంత్ర్యకాంక్ష చెలరేగిన రోజులవి. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని త్రోసివేయాలని, మాతృదేశం దాస్యశృంఖలాల నుంచి విడివడాలనీ ప్రజా

బాహుళ్యం ఉద్విఘ్నములుతున్నారు. దురాచార భంజనుడని
 పేరందిన మనదేశవాసి రాజా రామమోహనరాయలు
 సాంఘిక సంచలనాన్ని దేశం మొత్తంలో తీసుకొనివచ్చాడు.
 బ్రహ్మ సమాజాన్ని స్థాపించాడు. ముందుగా మన యువకుల
 మీద, క్రమక్రమంగా తక్కిన చేశీయులమీద దీనిప్రభావం
 పడింది. సమకాలిక సంఘంలో చైతన్యం తొణికిసలాడింది.
 తర్వాత ప్రార్థనా సమాజమనే పేరుతో బ్రహ్మ సమాజాని
 కుద్దియైనది మరిమొకటి బయలుదేరినది. ఈ రెండు సమా
 జాల పేరులు కొంత భేదించినా ఆశయాలోక్కటే. రానడే,
 భండార్కరులవంటి ప్రముఖులు ప్రార్థనాసమాజాన్ని ప్రోత్స
 హించారు. బాల్య వివాహాలను నిరసించడం, విధవా వివాహ
 లను ప్రోత్సహించడం, అస్పృశ్యతను నిర్మూలించడం మొద
 లైన సంఘ సంస్కరణ లీ సమాజాలవల్ల పాదుకున్నాయి.
 దయానంద సరస్వతికూడ సుమారుగా ఈకాలంలోనే ఉద
 యించి ఆర్యసమాజాన్ని ఆరంభించాడు. ఇట్టి కృషినే ఆ
 సంస్కర్తకూడ కొనసాగించాడు. ఆధ్యాత్మిక, కార్యకౌశల్య
 ముల సమ్మేళనమే దయానంద స్వరూపం. వంగ దేశంలోనే
 శ్రీ రామకృష్ణ పరమహంస సనాతన సంప్రదాయాల పట్ల
 సముచిత గౌరవాన్ని జనులు చూపగలిగేటట్లు బోధలచేసి
 మార్గదర్శి యైనాడు. వివేకానందుడు ఆధ్యాత్మిక విషయా
 ల్లోనేగాక సాంఘికవిషయాల్లోకూడ కృషిచేసి ప్రబోధించాడు.
 ఖండారాల్లో కూడా జాతి ఔన్నత్యం చాటగలిగాడు.
 దివ్యజ్ఞానసమాజం ద్వారా అసీ బిసెంటమ్మ తత్వరహస్యా

సంఘ సంస్కరణ

లను వ్యాప్తిచేస్తూ ప్రముఖపాత్రను రాజకీయాలలో కూడ వహించింది. వాటన్నిటి ఫలితంగా మత సాంఘిక పరిస్థితులలో మన భారతంలో కొన్ని మార్పులు వచ్చాయి.

తిలక్ మహాశయుడు 'స్వరాజ్యం నా జన్మహక్కు, దానిని సాధించితిరుతాను' అనే సూక్తిని గంభీరస్వరమున ఎలుగెత్తిచాటిన ధీరుడు. కార్యాచరణంలో సాటిలేనివాడు. దేశ దాస్యశృంఖలాలను తోలగించే ప్రయత్నంలో జీవితాన్ని ధారపోసిన మహాత్యుగి. బహుముఖప్రజ్ఞాశాలి. ఇట్టిరోజుల్లో ఆంధ్రదేశంలో వీరేశలింగం పంతులుగారు సంఘ సంస్కరణోద్యమానికి నాయకులుగ ఎన్నికకెక్కారు. మనలో నెల కొనియున్న మూఢాచారాల నిర్మూలనకు, (స్త్రీ) జనోద్ధరణకు అసాధారణమైన కృషిని చేశారు. సాంఘిక రంగంలోవలెనే సాహిత్య రంగంలోకూడ వీరేశలింగం పంతులు గారు నవయుగ నిర్మాత.

ఆంధ్ర(స్త్రీ)లు విద్యా విజ్ఞానాలు లేకుండాఉండి, అతి బాల్య వివాహాలవల్ల, పితంతువు లవడంవల్ల కష్టపరంపరకు లోనవుతూ వుండేవారు. ఇట్టి సంఘ సముద్ధరణకు దీక్ష వహించి వీరేశలింగంగారు వితంతుదాహాలు జరిపించాలని సంకల్పించారు. వీరి ఉద్యమం జరుగుతున్న ఈ సమయంలో శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారి సీసంఘ సంస్కరణోద్యమం బాగా ఆకర్షించింది. ప్రప్రథమంగా భాషా సంస్కరణోద్యమం, రాజకీయ సంస్కరణోద్యమం పంతులుగారి సుత్తేజపరచి, క్రమక్రమంగా ఆయనను కార్యోన్ముఖుణ్ణి చేశాయి.

ప్రథమంగా జాతిసౌభాగ్యానికి, అభ్యుదయానికి (స్త్రీ) విద్య, (స్త్రీ) స్వాతంత్ర్యాదులు ఆవశ్యకాలని ఆంధ్రదేశంలో ప్రబోధించి పనిచేసినవారు కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు. వీరికి వంగదేశమందలి మత్తమహిళాది ఉద్యమాల సంపన్నం చాలావుంది. వీరేశలింగం పలికిన వాక్యాలు (స్త్రీ) జనోద్ధరణ సందర్భంలోనివి బుద్ధిమంతులందరూ వాటించదగ్గవి : “మనము జనులకు చేయవలసిన ఇంకొక ఉపకారము (స్త్రీల లోను, సామాన్య జనులలోను విద్యాభివృద్ధి నేయుట. మన మెంత తెలివిగల వారమైనను మన (స్త్రీలను, మన పొరుగు వారిని మనతో సమానముగా తెలివిగలవారినిగా చేయక వారిని మూఢత్వములోనుంచిన పక్షమున మనము విద్యా లాభమువలన సంతోషమును పూర్ణముగా పొందలేకపోవు టయేకాక వారి మూఢత్వమునుబట్టి మన మనేక కష్టములు పడవలసిన వారమగుదుము. అనేక కష్టములను మరపించి హృదయమును ఆనందపరవశముగచేసి మన కాంతలను దేవ కాంతలుగను, మన గృహములను భూలోక స్వర్గములనుగను మార్చెడి అద్భుతశక్తిగలదిగాన విద్యను కులాంగనలకు నేర్పి కుటుంబములు సంతోష స్థానములగునట్లు చేయుటయేగాక అమృతోపమానమైన యా సద్విద్యను పండువంటి సంసార ములను పాడుచేయుటకు కంకణము కట్టుకొన్నట్టియు, పాత కములలోకెల్ల ఘోర పాతకమైన జారత్వమును కులవిద్యనుగా చేసికొనుటచే మానవజాతి కంతకును తీరని యవమానము తెచ్చుచున్నట్టియు, వేశ్యలను పేరుగల పెనుభూతముల చేతుల నుండి విడిపించుటకై ప్రయత్నించుట దేశాభిమానావేశము

సంఘ సంస్కరణ

(2)

గల వారందరికిని ముఖ్య కర్తవ్యము.” ఈ వాక్యాల అర్థము తమ జీవితాలలో సమన్వయం చేసికొన్న భారతీయ సంస్కృత లెందరో కలరు. రాజారామమోహనరాయలు, ఈశ్వర చంద్ర విద్యాసాగర్, కార్వేపండితుడు, సరోజినీదేవి మున్నగువారు. ఆంధ్రదేశమున నీ సంఘసంస్కరణములకై పాటుపడి ప్రచారంచేసి పైతన్యం కలిగించిన వారిలో అగ్రే సరుడు కందుకూరివారే. ఆయనను అనుసరించినవారు ఉన్నవవారు.

సృష్టియందేర్పడ్డ స్త్రీ పురుష సహజ విభేదాన్ననుసరించే ఉభయులకు తగిన విద్యాసౌకర్యాలు కల్పించాలి. అప్పుడే ఉభయులకూ తమ తమ జీవిత తార్యక్రమాలకీపద్ధతి ఆనుకూల్యాన్ని అమరుస్తుంది. లక్ష్మీనారాయణగారీసంగతిని చక్కగా గుర్తించిన మనీషి. వీరేశలింగంగారితో సహకరించి సంస్కరణోద్యమంలో కృషిచేయడానికి కాలేజీచదువు పూర్తిచేసిన తర్వాత లక్ష్మీనారాయణగారు రాజమండ్రి బ్రయినింగుకు వెళ్ళడం, వీరేశలింగంగారి అనుచరులవడం సంభవించింది. మరికొంతకాలం వీరేశలింగం పంతులుగారి వద్దనే ఉద్యోగంకూడ లభించింది.

రాజమండ్రి పూర్వమాంధ్రకవిత్వానికి మూలకంద మైనట్లు సవ్యాంధ్ర కవిత్వానికీ కేంద్రమయింది. వీరేశలింగంగారు యుగపురుషుడయ్యాడు. మతావేశంకూడ ఆయన హృదయంలో గాఢంగా నాటుకొనిపోయింది. పరమేశ్వరుని చేత సంఘాన్ని సంస్కరించడానికి పంపబడిన దూతనను

కున్నాడు. తన భావాలను వ్యక్తంచేసే వాహికగా సులభ గ్రాంథికాన్ని గ్రహించాడు. ఇంగ్లీషు పాఠశాలలో చదువు కొనే విద్యార్థులందరూ ఏ రేశలింగంగారి అనుచూయులు. కాకినాడలో రఘుపతి వేంకటరత్నం నాయుడుగారు వారి శిష్యులు. పితాపురం రాజుగారు మొదలైనవారు బ్రహ్మ సమాజ మతవ్యాప్తికి తోడ్పడ్డారు. వంగదేశమంతటా ఏర్పడ్డ వాతావరణం ఆంధ్రదేశానికికూడా ప్రాకింది. ఏ రేశలింగంగారి ప్రచారం మన మతాచారులయందు కొంత మార్పు తీసుకొని వచ్చింది. నూతన జీవితాన్ని కల్పించింది.

లక్ష్మీనారాయణగారు కొంతకాలం ఏ రేశలింగం పంతులుగారితో సహవాసం చేశారు. సంఘ సంస్కారానికి ప్రాప్యతెవ్వరు? సామాన్య ప్రజలు. వారికర్థమయ్యే భాష, దాని అవసరం తెలుసుకొన్నారు లక్ష్మీనారాయణగారు. ఉద్యమ ప్రాశస్త్యం అంతకంటే ఎక్కువగా తెలుసుకున్నారు. ఏ రేశలింగంగారికంటే ముందడుగువేసి శిష్ట వ్యావహారిక భాషనుపయోగించడానికి పూనుకున్నారు. గ్రాంథికభాష ఎంత చెప్పినా కృతకభాష అనుకున్నారు. సౌలభ్యకల్పనం సారస్వతానికి సంతరించడానికి స్థిర సంకల్పులయ్యారు. వితం తూర్వాహలను చేసే, (స్త్రీ) విద్యా వ్యాపనం చేసే, మహిళా భ్యున్నతి సాధించడానికి సమకట్టి గుంటూరు పట్టణానికి తిరిగి వచ్చారు. అన్ని మతాలలోని పరమార్థమొక్కటేయని భావించారు. దాని సహజ పరిణామం మానవోద్యమం, హిందూమత పునరుజ్జీవనంగా నిర్ణయించుకున్నారు. ఆదినుండి పెక్కు

ఉద్యమాల కాహ్వానం చెప్పిన గుంటూరు నగరంలో నిర్విరామంగా పరిశ్రమించారు. ఒక వితంతువాద్యహాన్ని సాంతంగా జరిపించారు. ఆ సమయం చిత్రమైంది. పంతులుగారు స్త్రీ డరు ప్రాక్టీసు చేస్తూండేటప్పటికే లక్ష్మీబాయమ్మగారు కాపురానికి వచ్చారు. ఆమె భర్తతోడిదేలోకం అనుకుని కాలంగడుపుతూంది. ఈశ్వర ప్రసాదితమేమో అది ప్రాప్తిస్తుంది. తొందరపడి ఎక్కువ సంపదలతో తులతూగజాలకపోతున్నామని నిరుత్సాహపడక భగవద్విశ్వాసాన్ని గోల్పోవక, మానవ జన్మయొక్క విలువ అంతా యుక్తాయుక్త విచక్షణజ్ఞానంలో వున్నదన్న సత్యం స్ఫురణకు తెచ్చుకుంటూ, మననం చేసుకుంటూ వుండడమే ఈజన్మకీయబడ్డ వరమనుకుని వ్యవహరించేది ఆ మహాతల్లి. విజ్ఞుడైన భర్త నిర్విరామ కృషిని గూర్చి గమనించింది. గౌరవప్రదమైన, రమ్యమైన ఆ వాతావరణంలో విహరించడమే కర్తవ్యమని గుర్తించింది. మనశ్శాంతికిదే మార్గమనుకుంది. తండ్రిగారి యింటను, భర్తగారి యింటను కాలంగడుపుతూ ఉన్నప్పటికీ స్వీయ ధర్మాచరణను సుష్టుగా గోచరింపజేసుకుంది. బౌచిత్యాన్నిబట్టి, కాలపరిస్థితినిబట్టి పరివర్తనం చెందడానికి మాత్రం ఆమె ఎప్పుడూ సిద్ధమే. సంఘశ్రేయస్సుగాభావించి పంతులు విధవా వివాహం జరిపించినపుడు లక్ష్మీబాయమ్మ పుట్టినింట పురుడు పోసుకోవడానికి అమీనాబాదు వెళ్ళింది. లక్ష్మీనారాయణగారు అనుకొన్నట్టు నాటి సంఘం వితంతువాద్యహాలనుగూర్చి మంచిగా ఎంచలేదు. పంతులు విధవా వివాహం జరిపించాడనేవిషయం పట్టణమంతా ప్రాకింది. ఏముందిక? సనాతనులంతా సభ

చేశారు. ఉద్రేకాలకి వశులయ్యారు. “ధర్మవిరుద్ధంగా వర్తిం-
 చాడు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ” అని ఆంక్షాపత్రిక పంపిం-
 చారు. కులంలోంచి బహిష్కరించారు. నిగ్రహాన్నిపైతం
 పాటించకుండా నిష్ఠుర శాసనాలు చేశారు. చుట్టాలు, ప్నేహి-
 తులు ఉన్నవవారింటికి భోజన భాజనాదులకు పోవడానికి
 వీలులేదు. అజ్ఞానపు చేష్టలను లక్ష్యపెట్టని కార్యావేశమే
 పంతులు నావేశించింది లక్ష్మీనారాయణగారిని బ్రాహ్మణు-
 లెవ్వరూ భోజనాలు వగైరాల కావల్సినించకూడదు. వంటలు
 చేయడానికి వంట బ్రాహ్మణులు వారి యింటికి వెళ్ళగూడదు.
 చాకళ్ళు వారిబట్టలు ఉతక్కూడదు. మంగళ్ళు వారింట పనికి
 పోకూడదు. వారికి మంచినీళ్ళు తీసికొనిపోకూడదు. మరి ఇంట్లో
 పనిచేసే వాళ్ళెవరూ వారికి పలక్కూడదు. పాత్రలు శుద్ధి
 చేయడం, పాచిపని మొదలై నవి చేయకూడదు. స్త్రీలు లక్ష్మీ-
 నారాయణగారింటనుండు ముత్తైదువులను పేరంటానికి పిలవ-
 రాదు. వారియింటికి స్త్రీలు పేరంటానికి పోరాదు. ఇట్లాంటి
 కట్టుబాట్లతో వారిని నిషేధించారు. ఈ కట్టడులన్నిటిని
 పాటించి తీరాలనీ, అతిక్రమించకూడదనీ ప్రకటించారు. ఈ
 ఆంక్షల సమాచారం వేములూరుపాడులోనున్న లక్ష్మీనారా-
 యణగారి తల్లిదండ్రులకూ, అమీనాబాదులోనున్న లక్ష్మీ-
 బాయమ్మగారికి, ఆమె తల్లిదండ్రులకూ చేరింది. గుంటూరు
 అంతా గందరగోళంగావుంది. పంతులుగారు తానాచరించి
 నది అధర్మంకాదని నిరభయంగా, ఎప్పటిలాగే తిరుగుతూ
 వున్నాడు. “ధర్మంధర్మం అంటారు. ధర్మస్వభావం తెలిసిన
 వారు తక్కువ. ఒక కాలంలో ధర్మమైన కార్యం మరొక

కాలంలో ధర్మకార్యంగా పరిగణింపబడకపోవచ్చు. ధర్మం అనుష్ఠేయం అనే జ్ఞానంమాత్రం మనుష్యులకుంటే చాలదు. ధర్మయొక్క స్వరూపం తెలుసుకుని దాన్ని వ్యాపింప చేయాలి. దురాచారాల నణగగొట్టి సదాచారాలనూ, సంస్కరణలనూ వర్ధిల్లజేయడమే నాగరక సంఘ కర్తవ్యం. ఉత్తమ ధర్మాలని బ్రహ్మసమాజం చెప్పినవాటిని బోధించడం ఆచరించడం నా ఉద్దేశం” అని ఆత్మీయులువచ్చి ‘ఏమిటి విఫలీతం?’ అని అడిగితే లక్ష్మీనారాయణ పంతులు చెప్ప సాగాడు.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి తల్లిదండ్రులు, అత్త మామలు వితంతుద్వాహాల విరమణావశ్యకతను గూర్చి నొక్కిచెప్పారు. విధవా వివాహాలు చేయడం తప్పనీ, ఇది వరకు చేసినదానికి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోమనీ, పూర్వాచారాలను పాటించాలనీ, సనాతన ధర్మం తప్పరాదనీ, తనకు పెద్దవాళ్ళయిన ముఖ్య బంధువులు శతవిధాల చెప్పారు. పరువు ప్రతిష్ఠలుగల తమ కుటుంబానికి అప్రతిష్ఠ కలుగు తుందనీ, మర్యాద లడుగంటుతాయనీ, తనకు హాని-లోకనింద తటస్థిస్తాయనీ ఎన్నోవిధాల లక్ష్మీనారాయణ గారికి తెల్పిన తల్లిదండ్రులమాట వ్యర్థమైంది. పట్టినపట్టువిడవడం పంతులు గారి కలవాటు లేదన్నమాట నాటినుండే లక్ష్మీనారాయణ గారియెడ నమన్వయం కాజొచ్చింది. ఇక అత్తమామల బెదిరింపు “నీ భార్యను బిడ్డను నీ యింటికి, నీవు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకపోతే పంపము” అనేది. అదికూడ నిలువలేదు. పంతులుపట్ల పనిచేయకపోగా అది అపహాసింపబడిందనాలి.

పూనిక ఎక్కువై పంతులుగారు సంస్కరణ వివాహాలు చేసు
కునేవారికి చేదోడు వాదోడుగా సంస్థ నడపడానికి, తన ఆద
ర్శాలకు కావలసిన త్యాగాలు చేయడానికి (స్త్రీ) జనాభ్యుద
యాన్ని సాధించడానికి సిద్ధమయ్యారు. మహిళలకు సంబం
ధించిన సమస్యలన్నిటినీ చేపట్టి, నడిపితేనే సంఘం చైతన్య
వంతం కాగలదని విశ్వసించి ఉన్నవవారు నిర్మాణ కార్య
క్రమాలగూర్చి గ్రహించడానికి, ఆసక్తిని పెంపొందించుకో
డానికి ప్రయత్నాలు చేయసాగారు.

ఆంక్షల ప్రీక్షిత ఎంతో హెచ్చయింది. లక్ష్మీనారా
యణ గారింటికి రాకపోకలు శూన్యమైనవి. పనివాళ్ళు రావ
డంలేదు. నీళ్ళ బ్రాహ్మణుడు, వంట బ్రాహ్మణుడు వెళ్ళడం
మానివేశారు. పంతులుగారు పూటకూళ్ళ భోజనానికికూడ
బాహ్యులే. అయితేనేం. లక్ష్మీనారాయణగారు మోపైన
మనిషి గనుక ఏమీ భయపడలేదు. పూర్వాచారాలు
సంఘాన్ని శిథిలంచేస్తున్నాయి. ఒక్క సంఘ సంస్కరణమే
కాదు. రాజకీయ, భాషాసంస్కరణలకూడ రావలసిందే. లేక
పోతే దేశం బలహీనపడుతుందని, తీరికగా చెప్పడంవల్ల లక్ష్మీ
నారాయణ గారి దృఢత్వం నాడే లోకానికి వెల్లడయింది.

భీతి - లోక భీతి

ఏ వైద్యునికీ లొంగని వ్యాధి 'భయం'. చిన్నా. పెద్దా అందరికీ ఈ రోగం ఎప్పుడో ఒకప్పుడు బయటపడుతూనే వుంటుంది. ఎల్ల వేళలా కాస్తోకూస్తో యధార్థానికి అందరినీ అంటిపెట్టుకొనే వుంటుందీ భయం. అందరి భయాలకూ ఒకే కారణం వుండదు. పిల్లలకు 'బూచి' అంటే భయం. పెద్ద వాళ్ళకు మృత్యువంటే భయం.

ఎంత గడ్డు సమస్య లొచ్చినా, ఎట్టి కష్టాలొచ్చినా, తాము మంచిదని నమ్మినదాన్ని చేసితీరేవారే ధీరులు, వీరులు. ఆంధ్రదేశంలో అట్టి ధీరులు, వీరులు మన అదృష్టవశాత్తు అనేకులున్నారు. ఎంతో దేశోపకారం చేశారు - వీరేశలింగం పంతులుగారు, ప్రకాశం పంతులుగారు మొదలైనవారు. వారు సాంఘిక వీరులు, సారస్వత వీరులు, రాజకీయ వీరులు, ధీరులునని చెప్పదగినవారు. లక్ష్మీనారాయణగారు కూడ అట్టి వీరులకోవకు, ధీరులకోనకు చెందినవారు. వింతంతూ ద్వారాహాన్ని గుంటూరువంటి పెద్ద పట్నంలో జరిపించినప్పటి సందర్భంలో లక్ష్మీనారాయణగారు ప్రదర్శించిన నిరభయత్వం మొట్టమొదటి పర్యాయం మనకు తెలిసింది.

భయం లేకుండా ప్రవర్తించడం విషయంలో లక్ష్మీ నారాయణగారు లక్ష్మీనారాయణగారితో తులనాగినదే కాని నెనుకాడలేదు. సంఘ సంస్కరణోద్యమ అభ్యుదయానికి

పెక్కు గతుల పాటుపడింది ఆంధ్రపుత్రి. సాంఘిక కార్యక్రమంలో కనుపించిన ఈమె ధైర్యప్రవృత్తి జాతీయోద్యమంలో లక్ష్మీబాయమ్మగారు నిర్వహించిన నిరుపమాన పాత్రకు నాంది పలికింది.

గుంటూరులో లక్ష్మీనారాయణగారు చేయిస్తూన్న సంస్కరణ కళ్యాణాలు, అమీనాబాదులో నున్న లక్ష్మీబాయమ్మ నీ ఉద్యమంపట్ల సుముఖనే చేశాయి. భర్త పడుతున్న బాధలు వింటూన్నది. ఆయన గురియైన బంధు దూషణల నాలకిస్తూనే వుంది. వాటి నన్నిటిని పెడచెవిని పెట్టింది. తన వాళ్ళ నడిగింది. “నన్ను నా భర్త గారి వద్దకు పంపండి” అని. కులంలో వెలివేసినవాని దగ్గరకు మేము “నిన్ను పంపము. అల్లుడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకొని మళ్ళీ కులంలో కలవాలి. అందాక ఎట్లా పంపుతా మనుకొన్నావు నీవు?” అని ఖండితంగా ఆమె తల్లి దండ్రులు లక్ష్మీనారాయణగారిని గూర్చి నొవ్వనాడారు. లక్ష్మీబాయమ్మగారికి తన ప్రాణనాథుడు చేస్తున్న వేమీ దోషాలుగా తోచలేదు. “వితంతువులకు వివాహాలు చేసి వాళ్ళని కనికరిస్తే దోషమా? పడుచు ప్రాయంలో పతి రహితలై, బాధపడేవాళ్ళ కాధారం కల్పించి కాపాడడం తప్పా? అనాథలై న పాప మా కన్య ప్రాయపు వాళ్ళకు శిరోజాలు తీసివేయించి, వికారపు ఆకారాలు తయారుచేసి, వాళ్ళచేత బండెడు చాకిరీ చేయించు కుంటూ ఉసూరుమనిపించడం ఉత్కృష్టకార్యమా? వాళ్ళ నగలు నిలుపుదోపిడీచేసి, ఆస్తి నపహరించి, ఆహారం సరిగా తీసుకోనివ్వక అష్టకష్టాలు పెట్టడం ఘనతా? దయా దాక్షి

ణ్యాలు లేనివారి పెద్దమనుష్యులు. చొడ్డదొరలు. నీతి నిజా
యితలు లేక పైకి వేమాలు వేసుకొని సంచారాలు సాగిస్తారీ
సజ్జనులు" అనుకొన్నది లక్ష్మీబాయమ్మగారు - ధీరశాలి.
ఈమె యందీ రోజుల్లో బయలుదేరిన సంస్కరణ బీజాలే
నానాటికి వృద్ధినంది మొలకలై, మ్రానులై, మహావృక్షాలై
సత్ఫలితాల నిచ్చాయి. కాని ఆమెను చిన్నతనంలో చిక్కుల
పాలు చేశాయి ఈ సంస్కరణోద్యమ సానుభూతులు. భర్త
దగ్గరకు చేరనీయకుండ పట్టుపట్టారు లక్ష్మీబాయమ్మగారి
జననీ జనకులే!

ఎవ్వరేమనుకొన్నా సరే నాకేమీ భయంలేదనుకొని
ఎవ్వరడ్డినా సరే నా మగని దగ్గరకు వెళ్లితీరుతాననుకొని,
తల్లిదండ్రులను తొందరపెట్టింది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. తన
మాట చెల్లించుకొనుటకు పట్టుపట్టింది. ఎన్నిరోజులో కుమా
రైను తమ ఇంట నిలుపలేమనుకొన్నారు తల్లి దండ్రులు.
లక్ష్మీబాయమ్మగారు చిక్కిపోవడంవల్ల పిల్లవాడు కూడ
కృశించిపోవడం గమనించిన సీతారామయ్యగారు కుమార్తె
కోర్కెను తిరస్కరించడం తప్పనుకొన్నారు. ఆమె వాంఛ
సరియైనదేనని తలపోసి తప్పక భర్తదగ్గరకు పంపుతామని
చెప్పి లక్ష్మీబాయమ్మగారిని, బిడ్డను ప్రయాణం చేయిం
చారు. తిన్నగా భర్తగారింటికి పంపితే బాగుండును కాని
ధైర్యం లేదుగా! వెరపు వేధిస్తోంది. దంభ దర్పాలు అడ్డు
తగుల్తున్నాయి. తనకేమీ చేయడానికీ పాలుపోక పాపమా
బిడ్డను, లక్ష్మీబాయమ్మను తీసుకొనివెళ్ళి గుంటూరు పట్ట
ణంలో కాపురమున్న లక్ష్మీనారాయణగారి అక్కగారింట్లో

అప్పగించారు. తిరిగిచూడకుండా తమ గ్రామాన్ని చేరుకు
కున్నారు కరణీకంలో కృతహస్తుడైన సీతారామయ్యగారు.
లక్ష్మీబాయమ్మ ఆడుబిడ్డయింట విడిదిచేశారు - పుత్రునితో
సహా.

లక్ష్మీనారాయణగారు భార్యపుత్రుల రాక తెలుసు
కున్నారు. కృతనిశ్చయుడైన పంతులుగారి మనస్సులో సంఘ
సంస్కరణ భావం వెలుగొందుతూనేవుంది. స్థిర సంకల్పం
చెన్నొందుతూనే వుంది. దేశ కళ్యాణం దీపిస్తూనేవుంది. కాల
పురుషు డెప్పుడూ సత్పురుషుల పురోగమనంతో శ్రుతి కలు
పుకునే చరిస్తూవుంటాడు.

గుంటూరు ఆవేశాలడుగంటాయి. కోలాహలాలు
కూలిపోయాయి. సర్దుబాటు జరిగింది. పంతులుగారు చక్కగా
తమ అక్కగారింటికి దారితీశారు. తమ భార్య పుత్రులను
కలుసుకొన్నారు. కుమారుని ముద్దాడి కొంతనేపు ఆడించినట్లే
ఆడించి, ఎత్తుకొని స్వగృహానికి చల్లగా చేరుకున్నాడు; చిట్టి
వాణ్ణికూడ తీసుకొని పోయినప్పుడు లక్ష్మీబాయమ్మగారు
గాని, రంగమ్మగారు గాని చూడలేదు. లక్ష్మీనారాయణగారి
భార్య, సోదరి పిల్లవాడు కనబడకపోవడంవల్ల మొదట్లో
కంగారుపడ్డారు. తరువాత సంగతి తెలుసుకున్నారు. కాని
వసివాణ్ణి సాయంకాలమైనా తిరిగి తల్లిదగ్గరకు లక్ష్మీనారా
యణగారు పంపలేదు. తల్లి ఊరుకుంటుందా? వత్సను వీడి
ఎంతనేపుండగలదు గోమాత? లక్ష్మీబాయమ్మగారుండలేక
పోయింది. పంతులుగారు ముద్దులపట్టిని తనదగ్గరకు పంపుతా
డన్న ఆశ తీరిపోయింది. తనయునకు, తనివిదీర పాలిచ్చి పండ

బెట్టే సమయం ఎంతనేపని ఆగుతుంది. మెల్లగా, మగని యింటికి చాడుతీసింది. మూడడుగుల్లో తమ ముంగిట వాలింది. బోసినవ్వులు నవ్వుతూ, వెల్లగిల పడుతూ, బోర్ల గిల పడుతూ, ఊయల ఊపులందుకుంటూ ఉత్సాహంగా ఉన్నాడు పసివాడు. లక్ష్మీనారాయణగారి ఆశ్రయాన్ని ఆశించి వారింటిలోనున్న యువతులు ఉన్న వదంపతుల వ్యక్తక సుతునికి పాలుపట్టి పడుకోబెట్టటానికి సర్వయత్నాలు చేస్తున్నారు. లక్ష్మీబాయమ్మగారు శీఘ్రంగావచ్చి తన చిన్నారిని చేతిలోకి తీసుకొంది. తటాలున అక్కున చేర్చుకొంది. ఆనందమందింది. అక్కడివారు ఆశ్చర్యపడ్డారు. పంతులుగారు సరాసరిపోయి పుత్రుని పరివ్వంగ సుఖాన్ని అనుభవించినప్పుడాయన అక్కగారింటిలోని వారు ఆశ్చర్యపడ్డారు. అంతేగా! అనుగులకై ఆరాటపడి తృప్తిపడు తల్లిదండ్రుల ప్రేమంపు లాలింపులూ, పిల్లల దోబూచులూ, కిలకిల నవ్వులూనూ. వాటి హృదయత బిడ్డలకన్న తల్లిదండ్రులకే వేద్యాలు.

లక్ష్మీబాయమ్మగారు పతిని చేరింది మొదలు దీక్షతో సంఘ సంస్కరణల స్థిరబుద్ధిని గ్రహించింది. మహిళాసేవయే మతముగా భావించి, వారి అభ్యుదయానికి తన్ను అంకితం చేసుకొన నిశ్చయించింది.

దుర్భర దాస్యాలలో బ్రుంగుడువడుచున్న దేశము నుద్ధరించడానికి లక్ష్మీనారాయణగారు బద్ధకంకణులయ్యారు. లక్ష్మీనారాయణగారి సింహగర్జనలు గుంటూరులోనేకాదు, ఆంధ్రదేశమంతట సంస్కరణోద్యమానికి శంఖారావాలై

నాయి. తాత్కాలికాందోళనల కతీతులై మెలిగారు దంప
తులు. లక్ష్మీబాయమ్మ శక్తియుక్తులు వినియోగించి, తన
నివాస స్థలమునందు మొదట స్త్రీలలో చైతన్యం కలుగుటకు
త్రికరణశుద్ధిగా పాటుపడ మొదలిడినది. భర్తకు పూర్తిగా
తోడ్పాటుచేస్తూన్నది.

కళ్యాణాపేక్షతో కొందరు యువతులు ఉన్నవ దంప
తులు తమ్మాదరింతురనే విశ్వాసంతో లక్ష్మీనారాయణగా
రింటికి చేరుకొనేవారు. వాళ్ళందరినీ లక్ష్మీబాయమ్మగారు
చేరదీసి, చీర రవికెలతో సింగారించి, చేతులకు గాజులు
తొడిగించి, ముఖాన బొట్టుపెట్టి, తలలు దువ్వి జడలువేసి
పూవులు ముడిచి, పెళ్ళికూతుళ్ళుగా తయారుచేసి లక్షణ
వతులుగా చేసేది. తిలక మామె నుదుట దిద్దిందీ అంటే
ఆమె చేతిచలవవల్ల అనతికాలంలో ఆ పిల్లకు వివాహ
మయిందన్నమాటే! ఉన్నవ దంపతులు కన్యాదాతలు. ఇక
ఆ అమ్మాయికి ఒదుగు, అందము వాటంతట అవే అమ
రేవి, నై భవంగా వివాహమయ్యేది. ఐదవతనము వచ్చేది.
సాకుమార్యంకూడ చేకూరేది. అదృష్టం. అంతలో భర్తతో
కాపురానికి పోవటం, కొద్దికాలంలో బంగారు బిడ్డ నెత్తు
కోవడం తటస్థించేది. హాయిగా ఆ జంట సంసారం చేస్తుంటే,
ఉన్నవ దంపతులెంతో ఉల్లాసపడేవారు. వాళ్ళ వాళ్ళ నైపు
ణ్యాలకు సంతృప్తి చెందేవారు, పరవశత్వం పొందేవారుకూడ
ఆ మహనీయులు. ఈ విధంగా ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణుల
ఉత్సాహం పొంగి పొరలింది.

౫

విద్వండు - బారిష్టరులు

వంగదేశ విభజన 1905 వ సంవత్సరంలో శాసనమై అమలులోకి వచ్చింది. ఈవిభజనను రద్దుగావించడానికి వంగదేశపు నాయకులేగాదు, యావద్భారతాధినేతలు కలసి పనిచేయ నిశ్చయించారు. దాస్యంలో ముగ్గుతున్న దేశమాతకు ప్రజలొసర్పవలసిన నేవ నుదోబ్ధిస్తూ మహర్షి బంకించంద్రుడు, తన 'ఆనందమఠ' మను నవలలో 'వందేమాతర' గీత మాలాపించాడు. ఇది జాతికి జీవంపోసి ఎంతటి త్యాగానికైనా ఉత్సాహం కల్పించింది. ఈ వందేమాతరమనే శంఖారావం జాతికంతటికీ స్వాతంత్ర్య సాధక మంత్రమయింది. బాబూ బిపిన్ చంద్రపాల్ ప్రభావం ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారిమీద పడింది. పాల్ నాటి నాయకులలో ముఖ్యుడు. వంగరాష్ట్ర వాస్తవ్యుడు. జనరంజకం చేయగల వాగ్ధోరణితో భాసించిన బుద్ధిశాలి. అసలు ఏ విషయంలోనైనా భారతదేశంలో ముందంజ వేసేది వంగ రాజ్యమే. అందరికంటే ముందే వంగీయులు పాశ్చాత్య వ్యామోహంలో పడ్డారు. తాము పడటమేకాదు, దేశాన్నంతటినీ ఆవ్యామోహంలో ముంచారు. మరల అందరికంటే ముందే ఆవ్యామోహాన్నుండి మేల్కొన్నారు. వందేమాతర మనే మంత్రం భారతీయు లందరికీ నిత్య మనన యోగ్యం చేశారు. ఆ రోజుల్లో

ఆంధ్ర విద్యార్థుల చిత్రాలలో గొప్ప భక్తుడేకాన్ని
 కలుగజేసినవారు చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తిగారు. రాజకీయా
 నీకీ, నైతికానికీ వంతెనకట్టి నెగడినవారు ముట్నూరి కృష్ణా
 రావుగారు. న్యాయవాదవృత్తిని వదలినధీరుడు, దేశభక్తుడు.
 పీరితోపాటు ఉన్నవవారుకూడ వందేమాతరోద్యమాన్ని
 మన తేనుగునేలను విజృంభింపజేశారు. స్వార్థత్యాగులు మన
 వారెందరో వందేమాతర ఉద్యమ మందు ప్రవేశించి భారత
 దేశాన్ని, దాని ఔన్నత్యాన్ని కాపాడాలని, గురుతర సమస్య
 లెన్ని వచ్చినను వాటినన్నిటిని ఎదుర్కొని పనిచేయాలని
 సంకల్పించారు. బెంగాలీలు తమ తల్లిని, విడచీల్చినట్లుగా
 భావించి ప్రతీకార మొనర్చితీరవలెనని రక్షాబంధనాలుదాల్చట
 మేమి ఆశ్చర్యం? ఇదివరకెప్పుడూ కనీవినీ ఎరుగని ఏకీభావం
 ఏర్పడగా బహిష్కారోద్యమాలు సాగించారు. ప్రజల ఉద్రే
 కాన్ని అణచడానికి పాలకులు వారిని క్రూరంగా దండించ
 సాగారు. మాతృభూమి దుర్దశను గమనించిన దేశీయులందరికి
 హృదయ విదారకమయింది. అప్పటినుంచి లక్ష్మీనారాయణ
 గారు మాతృ పాదారవిందములకు తన్ను తానర్పించుకొన
 టానికిగాను కాలేజీలోని ఉపాధ్యాయ వృత్తినివదలుకొన్నారు.
 అనంతరం పంతులుగారు మొదట “కార్డ్ అండ్ కంపెనీ”
 క్యాషియరుగాను, తదుపరి గుంటూరుపోస్టాఫీసులో ఉద్యోగి
 గాను కొద్దికాలం పనిచేయడం సంభవించింది. వీటన్నిటిని
 వారు రాజకీయాలమీద దృష్టిమరలిన కారణంగానే వదలి
 వేశారు. ఎన్ని ఉద్యోగాలు ఎంత స్వల్పకాలం చేసినా
 పంతులుగారికి అధికార దర్పం బదులు సేవా కార్యక్రమం,

ఉద్యోగుల హడావుడికి బదులు మనుజుల మహాసంకల్పంతో నిర్వహణ అనేవాటియందే విశ్వాసమున్నట్లు సంచరించారు. ప్రజలందరికీ వివిధ భావాలు-తమరున్న పదవులకు సంబంధించిన వాటిని ప్రకటించి వాటి అంతరార్థాలు తెలియచేసి అభివృద్ధి దాయకమైన ధోరణి కల్పించాలనే పంతులుగారి కాంక్ష.

పందేమాతరంవల్ల బ్రటిషువారు తలపెట్టిన అకార్య మెంతో అపకారాన్ని కలగజేసేదై నప్పటికీ తలవనితలంపుగా ఉపకారాన్నే చేసిపెట్టింది. ఐకమత్యసాధన కుపకరించింది. మన జాతీయ హక్కులను మనం నిలుపుకొనితీరాలనే దేశ భక్తిపూరిత ఉద్రేకాన్ని దేశీయుల హృదయాల్లో రగులు కొల్పింది. స్వాతంత్ర్యపు టవనరం తెలియజేసింది. నాయకులలో భేదభావా లడుగంటాయి. 'స్వరాజ్యం' మాత్రమే మన గమ్యస్థానమని ఏకకంఠంతో ఆసేతు హిమాచలప్రజలు నినదించారు. ఆ స్వరాజ్య గర్జనలతో దిక్కులన్నీ ప్రతిధ్వనించాయి. దేశ కళ్యాణమే ప్రధానమైన ఈ ఉద్యమం ఉన్నవవారినిగూడా ఉద్రిక్తులనుచేసింది. వారు వరుసగా వారి ఉద్యోగాలన్నిటినీ వదలివేశారు.

ప్రభుత్వంయొక్క కాటిల్యాన్నెదుర్కోవడం, వారికి గుణపాఠం చెప్పడం అవసరమనే కోరిక రేకెత్తింది. ప్రజా హిత సాధనైకదీక్ష ప్రబలజోచ్చింది. కపటవర్తనలతో కాలం గడుపుతున్న బ్రిటిష్ పాలకులకు గట్టిగా బుద్ధి చెప్పాలని లక్ష్మీనారాయణగారు కృతనిశ్చయులయ్యారు. కంటికి నిద్ర, ఒంటికి సుఖము లేకుండా కొన్నిరోజులు గడిచాయి.

ఆత్మవిశ్వాసంగల వ్యక్తిగనుక భావికార్యక్రమాన్ని ఒక
 దానిని లక్ష్యనారాయణగారు రూపొందించుకున్నారు.
 పాండితీ ప్రాధిమ్యగలవాడుగనుక పంతులుగారు న్యాయశాస్త్ర
 పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులవడం, వెంటనే సెకండుగ్రేడు న్యాయ
 వాదిగా నమోదవటం జరిగింది. కాని వారి విద్యాత్పష్ట,
 ప్రపంచ పర్యటనానురక్తి, ఊరక వృత్తిబాధ్యతలను నెరవేర్చ
 డంతో తృప్తిపడనియ్యలేదు. పంతులుగారు వృత్తిధర్మమును
 నిర్వహించినతీరుకూడ క్రమమయినది. తనకువచ్చిన వ్యాజ్యము
 మొదలయిన వాటినిగూర్చి సమగ్రంగా పరిశీలించుట, ఉభయ
 పక్షాలమేలును దృష్టినందుంచుకొని లాభనష్టాల నాలోచిం
 చుట, న్యాయస్థానాల్లో వృథాకాలయాపనకంటె మధ్యవర్తి
 పరిష్కారాలే ఇరుగువాగులకూ ప్రయోజనమని నచ్చ
 చెప్పట- ఈ కార్యకలాపం ఎంత ఆదర్శప్రాయంగావుందో,
 సంతృప్తితో కక్షలుమాని స్లిడరుగారి పరిష్కారాలకు ఎందరు
 సంతోషించేవారో, పంతులుగారి చిరకాలమిత్రులు సంతో
 షంతో వినోదంగా చెప్పతుంటారు. ఇట్లా వ్యవహారాలన్నీ
 ఒక చక్కీకి తెచ్చేటట్లు పంతులుగారు రెండవతరగతి వకీలుగా
 రాణిస్తున్నరోజుల్లోనే ఆయనకు ఒక ప్రేరణ కలిగింది.
 బారిష్టరై తే బాగుంటుందని! పుష్కలంగా డబ్బుగడిస్తూ
 బాగా తీవిగా జీవితం వెళ్ళబుచ్చడానికిగాదు ఆయన
 బారిష్టరవడం. అలా ఉద్దేశిస్తే ఆ రోజుల్లో ఏ గ్రేడు వకీలై
 వందలకొద్దీ విత్తమార్జించడానికి, మిద్దెలు, మేడలుకట్టి కులు
 కుతూ తిరగడానికి బోలెడు వీళ్ళున్నాయి. ఇట్టిసమస్యాయాలు
 వగైరాలమీద మోజున్నవారేవితే, లక్ష్యనారాయణగారు

విల్లండు - బారిష్టరులు

(3)

తమ స్నేహితులకాలంలో 'రాజీ'లుచేసి, కోర్టుకెక్కిన నైతు
జనానికి క్షేమలాభాలు చేకూర్చి యత్నిస్తారా? పంతులు
గారు "సంధి మిచ్చంతి సాధవః" అనే సూక్తినిగూర్చి తాను
తెలుసుకొని, తన కక్షిదార్లు తెలుసుకొనేటట్లు స్పష్టపరచి
వ్యవహరిస్తారా? పైగా గడుసు స్నేహితులైన జమీందారులు తెలుసు
కొనికూడ తప్పుడు సాక్ష్యానిచ్చేవాళ్ళను, ప్రయివేట్లను
ప్రోత్సహించేవారుకాదు. లక్ష్మీనారాయణగారికి కలిగిన
'ప్రేరణ'కు ముఖ్యహేతువు న్యాయశాస్త్రంలోని మర్తాలు,
అంతర్జాతీయ న్యాయరంగంరీతులు, అందలి వైవిధ్యాలు
తెలుసుకోవడం. అదీ, స్వాతంత్ర్యాన్నిపొంది ప్రఖ్యాతికి
వచ్చిన ఐర్లెండుదేశంవంటిచోట ఉండి, ఉన్నత విద్యాభ్యాసం
చేద్దామనే కోరికాను. లేకపోతే ఆ రోజుల్లో ఏరకం పెద్ద
చదువుకైనా భారతీయులు పరుగులుతీసే ఇంగ్లండుకు వెళ్ళ
డానికెందు కుత్సహించరు ఉన్నవవారు? సత్పురుషుడైన
లక్ష్మీనారాయణగారికి కలిగినప్రేరణ మహత్వంమూలాన్నే
ఎందరో ఆంధ్రయువకులను ప్రోత్సహించి పై చదువులకు
ఐర్లండుకు- స్వరాజ్యాన్ని సంపాదించిమించిన ఐర్లండుకు-
పంపడం జరిగింది. తాను ప్రజాస్వామ్య దేశాలన్నిటినీ చూడ
లేకపోయినా తనవాళ్ళు ఆ దేశాలన్నిటినీ పర్యటించాలనీ,
భారతప్రతిభను చాటుతూ ఆయా దేశాల్లో పెద్దచదు
వులు చదవాలనీ పంతులుగారి కాంక్ష. యువకులందరి
అవ్యాజానురాగం గలవారు కాబట్టే ఎందరినో ఉన్నత
విద్యకై ఐర్లండు మొదలగు దేశాలకు పంపడానికి పంతులు
గారు పాటుపడ్డారు.

పరపాలకుల వీడననుభవించినదీ, సామ్రాజ్యవాదుల కబంధహస్తాలలో చిక్కుపడి మనకంటే కొన్నిదశాబ్దాలకు మున్ను స్వాతంత్ర్యమై నెగడినదీను విద్వేషం దేశము. మనము జాతీయ సంగ్రామాన్ని సాగిస్తూన్న రోజులలో మంచినహాయ సానుభూతులు నెరపినవారై యశస్సు నార్జించిరీదేశస్థులు. పశుప్రవృత్తితో భారతీయుల నాంగ్లేయులు పరమసీచంగా చూస్తున్నప్పుడు విరివయవతి అనిబిసెంటు భారతదేశాన్ని, భారతతత్వాన్ని సర్వోత్కృష్టంగా సన్నుతించడం జరిగింది. “నేను బహుశః పూర్వజన్మలో ఈ పుణ్యభూమికి చెందిన దానై యంటాను. నన్నీ భూమినుంచి వీచే పావన వాయువులు పరిశుద్ధురాలిని చేశాయి” అనిఅంటూ తనను నేవకు రాలిగా పరిగ్రహించాలని భారతీయులనందరినీ ప్రార్థించింది. యధార్థంగా ఎంతో నేవ, సాంస్కృతికంగా, రాజకీయంగా చేసింది అనిబిసెంటు సాధివి. మద్రాసులో నీమె ‘ఆంగ్లప్రభుత్వం, దాప్త్యంతో దురహంకారంతో భారతీయుల్ని కీర్తి పిప్పిచేయడం ప్రధానాశయంగా పెట్టుకొన్న’దంటూ అక్కడి గోఖలే హాలులో స్వాతంత్ర్యరాధననుగూర్చి ఇట్లా ఉద్బోధించింది.

“స్వాతంత్ర్యం అజరామరమైంది. శాశ్వతమైంది. యే నాటికైనా ఆ దేవతకు జయమనేది ధ్రువం. తాత్కాలికంగా కొంచెం ఆలస్యమయితే కావచ్చు. మనమంతా మనలోని పరస్పర భేదాలు విస్మరించి, స్వాతంత్ర్య సిద్ధి కోసం నిష్కళంకంగా పాటుపడితే ఆ దేవత మనలను త్వరలోనే అనుగ్రహిస్తుంది. సత్య మీ విషయం తప్పక నమ్మండి.

ఆ స్వాతంత్ర్య దేవతను నిజంగా ప్రేమించేవారంతా ఆమెను
 నిర్విరామ కృషితో నేపించాలి. ఆరాధించాలి. భక్తిప్రప
 త్తులు చూపాలి. స్వాతంత్ర్య దేవతాను గ్రహానికి విరామం
 లేని పరిశ్రమయే నిజమైన ప్రార్థన. అకలంకమైన ఆత్మార్పణ
 సత్యమైన స్వాతంత్ర్య. నిరుపమానమైన ప్రతిభ, దేదీప్యమాన
 మైన ఉత్సాహం, అవిరామమైన శక్తిగలదని బిసెంటునందరూ
 కొనియాడారు. “నేను పూర్వజన్మలో భారత దేశంలో పుట్టి
 వుంటాను. పాలక జాతికి చెందిన దాననని నన్ను బహిష్క
 రించకండి” అంటూ మనతో కలిసి మెలసి సంచరిస్తూ బిసెంటు
 మరొక పర్యాయం చేసిన ప్రబోధం. “ఇది నా దేశం, మీరు
 నా ప్రజలు, ఇవి నా సొంత సమస్యలు” అని అనిబిసెంటు సతి
 మనలను మనకంటే ఎక్కువగా ప్రేమించి మనలోని
 అవిసేతికి, అజ్ఞానానికి మనకంటే ఎక్కువగా బాధపడి “నా
 తల్లులారా! నా తండ్రులారా! అజ్ఞానానికి తిలాంజలినివ్వండి.
 పరపాలనకు స్వస్తి చెప్పండి. మీ భారత సంస్కృతి చాల
 గొప్పది. దేశ దేశాలకు నిజమైన వెలుగునిచ్చి, ఆత్మవికా
 సాన్ని, దానివల్ల సాధింపదగిన మహోన్నత నాగరికతనూ ఒక
 నాటి భారతీయులు తమ సొంతంగా చేసికొన్నారు. నేటికీ
 ఆచేవ మీలో చావలేదు. ఒక్కమారు కన్ను తెరవండి.
 అంతర్ముఖ ప్రజ్ఞతో మీస్థితి మీరు తెలుసుకుంటే చాలు.
 ఈ బానిసత్వాంధకారం పటాపంచలై తిరిగి ఎప్పటివలె మీకు
 స్వాతంత్ర్య భానూదయం ప్రాప్తమవుతుంది. మీ స్వాతం
 త్ర్యేచ్ఛయావత్ప్రపంచానికి మేలుకొలుపు. మీ స్వాతంత్ర్యమే
 ప్రబోధం. నా భారతీయులారా! లేవండి. నిద్రమేల్కొనండి.

నడుముకట్టి స్వాతంత్ర్య సంపాదనకు దీక్షపూనండి" అని అని బిసెంటు, ఐరిష్ దేశ అతివయయ్యు, మన దేశంపట్ల అసూయ లేక, అపార భక్తితో నైతిక సంపత్తికి, భగవత్సేవకు, ప్రాధాన్యం ఇచ్చి వాక్చతుర్యంతో మనలను అధింపించింది.

భారతీయుల పరమ లక్ష్యమైన సంపూర్ణ స్వరాజ్య వాంఛను బలపరచడంలో అనిబిసెంటు ఎంతో ముందంజ వేసింది. హోం రూ లుద్యమం మొదలుపెట్టించింది. భారత సాంఘిక క్షేమాభివృద్ధి కీవిధంగా స్థిరంగానిచ్చి అహర్నిశలు శ్రమించిందీ పాశ్చాత్య వనిత. మేధావు లెందరో ఆమె మహోద్యమాను త్రికరణశుద్ధిగా ననుసరించారు. ఐరిష్ జాతిలోపుట్టి మనపట్ల వినమ్రభావం, సేవాభావం ప్రకటించి పనిచేసిన అనిబిసెంటును అభినందింపవలసిందీ, అనుకరింపవలసిందీ అని లక్ష్మీనారాయణపంతులు గారేకాదు. మరికొందరు ప్రముఖులు కూడా భావించారు. పలుమతాలకు ప్రాతినిధ్యం వహించిన, ప్రాజ్ఞులైన స్త్రీ పురుషులచే ప్రకాశించి పేరు వడిన; స్వాతంత్ర్య పోరాటానికి ప్రసిద్ధిగన్న ఐర్లండు దేశాన్ని లక్ష్మీనారాయణ పంతులు తన ఉన్నత విద్యాభ్యాసానికి తగినదిగా ఎన్నుకున్నారు. 1913 వ సంవత్సరంలో ప్రయాణం కట్టి ఐరిష్ దేశంలో ఉన్న డబ్లిన్ లో కింగ్స్ ఇన్ కాంటేజిలో విద్యార్థిగా చేరారు. త్రోవలో ఉన్న దేశాలు, వాటి పరిస్థితి, అక్కడి సారస్వత, సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితుల నాకళింపు చేసుకుంటూ పంతులుగారు ప్రయాణం చేశారు. అప్పుడే ఇటలీ భాష పుట్టుపూర్వోత్తరాలు, మాధుర్య మనోహర త్యాదులన్నిటినీ మూలముట్టుగా తెలుసుకున్నారు. తెలు

గుకు ఇటాలియన్ భాషకు గల దగ్గర సంబంధాన్ని, పోలికలను గ్రహించి ప్రాచ్యభాష లన్నిటిలోనూ తెలుగు తీయ నైనదని ఎందుకు కొనియాడబడి (Italian of the East) నదో తరువాత మనకు వివరించారు, మరెన్నో ఇతర విషయాలతో. ఐర్లండుప్రజలు స్వాతంత్ర్యసమరం సాగిస్తున్న రోజుల్లో పంతులుగారక్కడ ఉండడం, దీనిలో ప్రముఖపాత్ర నిర్వహించడం బహుఫలోదర్కమైంది.

దేశ పర్యటనలో పూర్వాచార పరాయణుల ఛాందసాలను నిరసించారు. పాశ్చాత్య వ్యామోహ పాశాలకు లోనైన వారి పద్ధతులను విమర్శించారు. ఆయన స్వదేశం మీద భక్తిని ప్రకటించారు. ఐర్లండులో నున్నప్పుడు. భారతీయుల ఆత్మగౌరవం నిలబెట్టడం కర్తవ్యంగా లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు ఐర్లండులో తాము పాల్గొన్న ప్రతి సభలోనూ వ్యవహరించేవారు. ఆత్మవిశ్వాసంతో, ధైర్య సాహసాలతో, సత్యశీలమే తోడుగా, ప్రజ్ఞను వినియోగించారు. “లాన్సుబరీ” అనే వ్యక్తిని ఐరిష్ దేశ ప్రముఖుడుగా పరిగణిస్తారు. అతడు పంతులుగారున్న సభలో నల్లవారిని గూర్చి నిరసనగా మాట్లాడడం జరిగింది. వెంటనే పంతులుగారు లేచి “నేనూ నల్లవాణ్ణి. నల్లవాళ్ళను గూర్చి మీరు అన్నటువంటి మాటలకి క్షమాపణ చెప్పాలి” అని తీవ్రంగా ప్రతిఘటించారు. భారతీయుల బలాధిక్యాలు పాశ్చాత్యుల ముందు ప్రతిపాదించడం ఉత్తరోత్తరా, మనకు లభించే అభివృద్ధికి సూచనలు.

తెలుగువారి వృద్ధికి కావలసిన సమగ్ర చర్యలను తీసు
కొనడానికిముందు సీమనుంచి వచ్చాక లక్ష్మీనారాయణ
పంతులుగారు సనాతనుల కోపానికి గురికావడం జరిగింది. ఈ
పర్యాయం విచేశయానంచేసి వచ్చిన దోషం పంతులుగారి
కంటగట్టబడింది. సంఘ సంస్కరణలకు పూనుకొని, వితంతు
ద్వాహాలు జరిపించిన దానికిది జతయైనది. ఈ పని కులస్థుల
కలవరపాటుకుకూడ కారణమైంది. వారు పంక్తిభోజనానికి
పంతులుగారిని రానియకూడదన్నారు. ఆయన భార్యనూ,
చిట్టి పాపనూ తమదగ్గరకు రానియకుండడంవలన అమీనా
బాదుకుగాని, వేములూరుపాడుగాని లక్ష్మీబాయమ్మగారు చేర
లేదు. ఆమె పంతులుగారి తిరుగు ప్రయాణాన్ని ప్రతిఘోషిస్తూ
గుంటూరులోనే ఉండిపోయింది. పంతులుగారు బారిష్టరు
పట్టాన్ని స్వీకరించి తమ పట్టణానికి వచ్చారు. చెన్నపట్టణం
ఆనాడు మనకు రాజధానినగరం కాబట్టి ఆయన అక్కడే
ప్రాకీసు ప్రారంభించారు.

వైతిక విజయాలు సాధించడంలో పంతులుగారు నిపు
ణులు. కనుక ఆపని నప్పడక్కడ చేయగలిగినారు. భారతీయ
వేషధారణకు చిహ్నంగా 'తలపాగ'నే ధరించేవారు. వీరుని
వలె నిర్భయంగా ఉండేవారు. సాధువువలె సహనశాంతు
లను ప్రదర్శించేవారు. విదేశీయులను ద్వేషించడంలేదు. తమ
బసకి దగ్గరలోఉన్నవాళ్ళు, మిత్రులు తమ నివాసానికివస్తే
ఎంతో మర్యాదతో ఆదరించేవారు. ఈ పద్ధతి పంతులుగారు
పంపిన యువకులందరిలో కన్నట్టుట గమనించదగ్గది. విదేశీ
శాలలో పంతులుగారి అధ్వర్యాన పోయిన యువక విద్యా

ధ్వులకు పేరుపెంపులు తెచ్చిపెట్టుట కీమాదిరి జతనములెన్నో జరిగాయి. అన్ని ఘట్టాలలోనూ ఆంధ్రులకు విజయపరం పరయే సిద్ధించింది.

తెనుగునేలపై తీపిచేత, దేశోద్ధారణ దీక్ష సాగవలసి ఉన్నదిగనుక దైవానుగ్రహంతో తల్లి దేశానికి లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు తరలివచ్చారు. ప్రగతి సాధించడానికి ఆంధ్రయువకులను, పలువురను, పశ్చిమదేశాలకు పంపవలసిన అవశ్యకత ఉన్నదనుకున్నారు. పంతులుగారు ఆచార్య పీఠాన్ని చేతబట్టి అన్ని సదుపాయాలు చేయడానికెంతో పాటుపడి యువకులను విదేశయాత్రలకు, విజ్ఞానముకొరకై ప్రోత్సహించారు.

ఆంధ్రుల సుకృతసారమే లక్ష్మీనారాయణగారు గుంటూరులో జన్మించడమూ, సాంఘిక, విద్యాసంస్కరణలను చేపట్టడమూ. తల్లిదండ్రులనువీడి కొందరూ, ప్రభుత్వోద్యోగాలను పరిత్యజించికొందరూ, కుటుంబసౌఖ్యాలను తృణప్రాయంగానెంచి కొందరూ, ఆంధ్రయువకులు విదేశయానానికి సమాయత్తులయ్యారు. అట్టివారిని చేరదీసి భావిభారతాధ్యక్షుల్ని, సచివశిఖామణుల్ని, రాజ్యపాలకుల్ని, స్థానికసంస్థల యజమానుల్ని, శాంతిసమర సేనానాయకుల్ని, విజ్ఞానుల్ని, దేశానికి ప్రసాదించే పుణ్యం పంతులుగారికి దక్కింది. భారతదేశోద్యమాలు బాగుపడే పరిస్థితి ఏర్పడింది. ధన్యత సంపాదించే అవకాశాలు ఆంధ్రయువకులకు లభించాయి.

ప్రజ్ఞగల వారవడంచేత, ఈ యువకులు వేదాంతంలో కూడా విఖ్యాతులైనారు. న్యాయశాస్త్రంలో నిష్ణాతులైనారు. ప్రపంచమం దే దేశనాయకులకు తీసిపోనివిధంగా తయారైనారు. ఆంధ్రపుత్రులు దేశానికేవాసిని ఒనగూర్చిన వారైనారు. కళలయందు పండితులై కాలక్రమాన విక్రమించారు. తత్త్వవేత్తలై తరుణభారతనేతలై లక్ష్మీనారాయణ గారి సంప్రదాయాన్ని నెలకొల్పి నిలిపారు. ఇందతిశయం ఆవంతకూడ లేదనడానికి ఆయన విదేశాలకు పంపినవారి నామాలను కొన్నింటిని పేర్కొంటే సరిపోతుంది. వరాహగిరి వేంకటగిరి, త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరి, పంగులూరి శేష తల్పశాయి, తుర్లపాటి వెంకటేశ్వరరావు, నడింపల్లి దశరథ రామయ్య, పొలిసెట్టి హనుమయ్యగుప్తగారలు ఐర్లండుదేశానికి వెళ్ళి అక్కడి విశ్వవిద్యాలయాల్లో చదివి బారిష్టరు పరీక్ష నిచ్చి వచ్చినవారిలో ముఖ్యులు.

వరాహగిరి వేంకటగిరిగారు ప్రస్తుతం భారతదేశానికి రాష్ట్రపతి. అంతర్జాతీయ కార్మికోద్యమ నాయకులలోనొకరు. కాంగ్రెసుమంత్రి మాణిక్యంగా ఆంధ్రప్రతినిధిగా ఆ కార్య వర్గంలోనభ్యుదయి, కేంద్రమంత్రిగా తనస్వేచ్ఛకు భంగంరాని పద్ధతిని కొనసాగి, రాజ్యపాలకుడై, ఉపరాష్ట్రపతియై ఆపదవికి ఖ్యాతినిచేకూర్చి, మరికొన్ని పదవులలో విలసిల్లి భారత ప్రజాభ్యుదయమే ధ్యేయంగా పనిచేసిన భారతదేశ హితైషి గిరిగారు. ఆంధ్రమహాసభస్థాయి సంఘాధ్యక్షులై సేవచేసిన జోగయ్యపంతులుగారి సుపుత్రులు. ఐర్లండు

బారిష్టరు. ఆత్మప్రత్యయం, శక్తి, అదృష్టం చేకూరిన జయశీలి.

త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరిగారు కవిరాజు. కవిత్వం ద్వారా జాతీయాభ్యుదయ భావాలు వెదజల్లినవారు. హేతువాదాన్ని ఆంధ్రులలో పెంపొందించిన విజ్ఞులు. విమర్శ దృష్టిని వృద్ధిచేసి, ప్రతివిషయాన్ని తర్కించి తేలినసత్యాన్నే స్వీకరించేవారు. సంఘసంస్కర్త. ఆంధ్రసారస్వతాని కలం కార ప్రాయాలైన రచనలచేసిన ధీశాలి. తిరుపతి వేంకటకవుల శిష్యుడై, లక్ష్మీనారాయణ గారి అంతేవాసియై ఆంధ్ర దేశానికీయన చాలా ఉపకారంచేశారు. ఈరచయిత తెలుగు సంఘం కోరికపై హిందూకాలేజీలో “తిక్కన్న ఎక్కువేమిటి?” అనే విషయాన్ని గూర్చి, తెలుగుభాష ప్రాశస్త్యాన్ని గూర్చి మంచి ఉపన్యాసం చేశారు కవిబ్రహ్మ జయంతి సందర్భంలో. ఈయన గురుభక్తి గొప్పది. నూటి సమాధానాలుచెప్పి ప్రతిపక్షులవాదాన్ని పరాస్తంచేసే వారు. ఐరిష్ బారిష్టరుపట్టాన్ని అందుకొని న్యాయవాదిగ పని చేశారు. స్థానికసంస్థలను నడిపారు. నిశితంగా సమీక్షచేస్తూ, ఆత్మవిశ్వాసంతో ధైర్యంగా జీవితంగడపిన దొడ్డవ్వక్తి. చారిత్రకాదుల పరిశోధకుడు. నిర్మాణాత్మకమైన కృషికొరకు ఆశ్రమాలు స్థాపించారు. విద్యద్విషయాలనుగూర్చి స్వతంత్రంగానూ, రమణీయంగానూ వ్రాయడంవల్ల చౌదరిగారి గ్రంథాలు మేలుబంతులై, చరిత్రను సృష్టించినవి.

పంగులూరి శేషతల్పశాయి మంచినక్త. భావాలకు, మాటలకు తడవుకొన సక్కురలేక ఏక వాహినిగా నడచేవి

వారి ఉపన్యాసాలు. సంఘసంస్కర్త. న్యాయవాద ప్రముఖు
డుగా గుంటూరులో చాలకాలం నివసించి ధనాన్ని, కీర్తిని
గడించి ప్రస్తుతం హైదరాబాదులోనున్నారు. ప్రజాహిత
సంస్థల ప్రాభవానికి కృషిచేస్తుంటారు. ఆధునిక విజ్ఞానాన్ని
హస్తగతం చేసుకొన్నవారు. ఆంగ్లోద్యమంలో బాగా పని
చేశారు. ఐర్లండులో ఉండి డబ్లిన్ లో బారిష్టరై స్వదేశంలో
స్వస్థలం గుంటూరులో విజయవంతంగా న్యాయవాదవృత్తిని
నిర్వహించారు.

నడింపల్లి దశరథరామయ్యగారు - లక్ష్మీనారాయణ
పంతులుగారి మేనల్లుడు. మేనమామ పోలికలుకొన్ని పుణికి
పుచ్చుకున్నారు. విజ్ఞాన విషయాలన్నీ ఆకళింపుకు తెచ్చుకున్న
బుద్ధిమంతులు. అన్నగారు నడింపల్లి సీతారామయ్యగారితో
న్యాయస్థాన సంబంధమైన వ్యవహారాలు, పురపాలకసంఘ
వ్యవహారాలు, ప్రజాయత్తశాఖల పరిస్థితులు పరిశీలిస్తూ
జీవితం గడపిన విద్యాధికుడు. ఈయన సాభాత్రము శ్లాఘింప
దగినది. రాజకీయ విషయాన్ని సీటికి దూరంగా చేయడం
నిరసించేవారు. హరనాథ భక్తులు. ఈశ్వరుని శాసనాల్లో
విశ్వాసంలేనిదే జయంలేదనేవారు. రాజకీయాల్లో, ఎన్ని
కల్లో నమ్మకమున్నా వాటిని ధర్మపథాన్నుండి తొలగించరా
దంటారు. ఐరిష్ బారిష్టరై, ఆంగ్లదేశాభివృద్ధికి పాటుపడు
తున్నారు. తమ ఉద్యోగాన్ని త్యజించి మామగారితో పాటు
స్వతంత్రదేశమైన ఐర్లండుకు వెళ్ళి అక్కడ ఉద్యమాల్లో
పాల్గొని ఆయనవలెనే అప్రకష్టాలుపడి, మాతృదేశంలో
ఉత్తమ సాంఘిక, రాజకీయపరిస్థితులను ప్రోత్సహించాలని

పాటుపడ్డవారు పాటుపడుతూన్న వారును దశరథరామయ్య గారు.

పోలీసెట్టి హనుమయ్యగుప్తగారు దానధర్మాలకూ, దేశసేవకూ ప్రఖ్యాతమైన దైవభక్తిగల వైశ్యకులంలో జన్మించారు. ధైర్యంతో సంఘ సంస్కరణలకు పూను కున్నారు. తానాచరించి, ఇతరులకుబోధించుట ప్రశస్తమను కొన్నారు. దేశభక్తి, కళానురక్తి, కార్యదక్షతగల విద్యాధి కుడు. లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారికి సంస్కరణ వివాహాల విషయంలో, సంస్థల నడపడంలో సాటిలేని సాహాయ్య సహకారాల పందించారు. కొంతకాలం గుంటూరు పట్టణంలో న్యాయవాదవృత్తి నెరపి తర్వాత భీమాసంస్థలో పెద్ద ఉద్యోగియై విశ్రాంతి సనుభవిస్తున్నారు. సంస్కారి. తాను సమ్మిన భావాలను నిర్భయంగా వ్యక్తంచేసే స్వభావం వీరిది.

తుర్లపాటి వేంకటేశ్వరరావుగారు ఐర్లండులో బారిష్ట రయి వచ్చినతర్వాత జాతీయోద్యమంలో పనిచేశారు. న్యాయవాదిగ విజయవాడలో వృత్తిధర్మాన్ని నెరవేర్చారు. గణనీయంగా ఆర్జించారు. జాతీయ ఉద్యమ సఫలతకెంతేని కృషిచేసినాడీ దేశభక్తుడు. సత్యాహింసలు పాటిస్తూ స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి నడుముగట్టి ప్రజోపకారాలన్నిటినోచేసి వారి భక్తి గౌరవాలకు పాత్రుడయ్యాడు. ఆంధ్రదేశమందలి జనగణములతో కలసిమెలసి సంచరిస్తూ తనజీవితాన్ని ధన్యం చేసుకున్నాడీ శ్రీమంతుడు. విదేశీయులుపైతం మెచ్చుకొనే

భాషా పటిమ, సర్వలూ సంతోషించేటట్లు చాకచక్యంతో సాధించిన పరిష్కారాలు- సంఘసంస్కరణకు సంబంధించి నవీ, న్యాయశాస్త్ర సంబంధమైనవీ, రాజకీయాలకు చెందినవీ వేంకటేశ్వరరావుగారిని విజ్ఞానఖనియని, విద్వాంసుడని వెల్లడి చేయగలవు. వేంకటేశ్వరరావుగారి రాజకీయ సమాలోచనం, సామర్థ్యం, ఆంధ్రులకు పరిచితాలు. వారిజీవితం అంతమొందినా వేంకటేశ్వరరావుగారి జ్ఞానతృప్తి, ఉత్సాహము, కార్య పరత ఆంధ్రయువకులకు ఆదర్శప్రాయాలుగా నిలిచి పోయినవి. అవి దేశ పునర్వికాసానికి దోహదకారులు.

ఐర్లండు దేశానికి స్వాతంత్ర్యం సాధించాలనీ, ఆత్మ గౌరవోపేతంగా తలెత్తుకొని తాముకూడా తిరగాలనీ తమ జాతీయపతాకాన్ని కూడ తమరాజ సాధోపరిభాగంలో ప్రతిష్ఠ చేయాలనీ తపించి పనిచేసినవాడు డివెలరా. అది నేనా భావాలతో, స్వరాజ్య సముపార్జనా కాంక్షతో, ప్రజలందరూ ఐర్లండు దేశంలో త్యాగాలుచేసి ఉద్యమంలో పనిచేస్తూ, దత్తుడైన డివెలరా నాయకత్వంలో ఉండి తమ జీవితాలనంతా చేసుకొన్న సమయం. వారిదేశం అట్టుడికినట్టుడికిపోతూ వుంది. లక్ష్మీనారాయణగారా సమయంలో అక్కడ చదువు కోసం చేరారు. ఆయనమిత్రులు, శిష్యులు మనవాళ్ళకూడ అక్కడికప్పుడే వెళ్ళారు. ఐరిష్ ప్రజోద్యమంలో పాల్గొని యథాశక్తిగ తోడ్పడ్డారు. తాము తృప్తినందారు. వాళ్ళకి కూడ సంతోషంచేకూర్చారు. సమస్థితిలోనున్నవాళ్ళపట్ల సానుభూతిని సామాన్యంగాకాక శ్లోఘ్యంగా ప్రదర్శించారు.

మన రాజకీయ రంగాన్ని పటిష్టంచేసి ప్రసిద్ధికివచ్చారు
వీరందరూను.

ఐర్లాండుకు పోకపోయినా పంతులుగారి సలహా సంగ్రహ
దింపులతో ఇంగ్లాండుపోయి బారిష్టరుపట్టా పుచ్చుకొనివచ్చిన
దేశారాధకులు కొందరుకున్నారు. వారందరిలో విశేషంగా
చెప్పదగినవారు శ్రీ నడింపల్లి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు.
వారు బారిష్టరు, మాస్టరు ఆఫ్ ఆర్ట్సుకూడ. వీరింగ్లాండుకు
పోయి విద్య నభ్యసించారు. ఐనా లక్ష్మీనారాయణ పంతులు
గారి ప్రభావం వీరిపై పడింది. పంతులుగారిపై లక్ష్మీనరసింహా
రావు పంతులుగారికిగల గౌరవాదరాలు చాల గొప్పవి.
రావుగారి మిత్రులు దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు.
ఆంధ్రరత్న ఉదయం- ప్రశస్తి- అస్తమయం సంభవించ
డానికి పెద్దకాలం పట్టలేదు. కాని నరసింహారావుగారు
విద్యాభ్యాసానికి వెళ్ళేటప్పుడు- పేదవాడైన గోపాల
కృష్ణయ్యగారినికూడ వెంట తీసుకుపోయారు. ఆంధ్ర
దేశంలో ప్రశస్తికి పాత్రుడైనప్పుడు సహవాసం కల్పించారు.
అస్తమయ సమయంలో ఎన్నివిధాల సేవచేశారో చెప్పలేం.
ఇద్దరూకలిసి కవిత్వాదులు చెప్పేవారు. వీరి రచనలు తెలుగు
పత్రికలలో ప్రకటింపబడ్డాయి. ఘనకార్యాలు చేశారు.
లక్ష్మీనరసింహారావుగారు ఇంగ్లాండులో చదువుకున్నా
వారిలో దేశాభిమానం మృగ్యంగాలేదు. ఐరిష్ బారిష్టర్లందరి
కంటేకూడ ఎక్కువ దేశసేవచేశారు. ద్రవ్యార్థ నదృష్టి
నరసింహారావుగారికిలేదు. సంపన్నులు ఎందరు ఇంగ్లాండు
వెళ్ళివచ్చి బారిష్టరుగా బహుధనం ప్రోగుచేసుకోలేదు !

భోగాలు అనుభవించలేదు ! సరసింహారావు పంతులుగారు
 జాతీయోద్యమంలో చూకారు. నాయకత్వం వహించి ఉద్య
 మాన్ని నడిపించారు నడింపల్లి వారు. సింహంవలె గుంటూ
 రును సంరక్షించారు. గుంటూరు పురపాలక సంఘానికి
 అంతర్జాతీయ ఖ్యాతిని సంపాదించిపెట్టారు. శాసనసభా
 రంగంలో, శాసనధికారరంగంలో, స్వరాజ్యోద్యమంలో
 పేరెన్నికకెక్కారు. ఆంధ్రకేశరికి, ఉన్నవవారికికూడ,
 సరసింహారావుగారు నచ్చిన శిష్యమిత్రులై విలసిల్లారు.
 సనాతనుల ఆంక్షలన్నిటినీ తృణప్రాయంచేసి సరసింహారావు
 గారుకూడ వ్యవహరించారు.

సహాయ నిరాకరణం

1920 వచ్చింది. లోకమాన్య బాలగంగాధరతిలక్ పరమపదించారు. ఆయన “స్వరాజ్యం నా జన్మహక్కు” అనే సందేశాన్నిచ్చిన స్వాతంత్ర్య సమర సేనా నాయకుడు. మహా మేధావి. వక్తృత్వ కాశలము సహాయకం కాకపోయినా న్యాయశాస్త్ర ప్రావీణ్యం మెండుగానున్నందున న్యాయవాద వర్గమునందు అగ్రగణ్యులయ్యెడివారే. వారులక్షించలేదది. అపూర్వమైన అంతశ్శక్తి, అధికమైన కార్యదీక్ష మేళవిం చాయి తిలకునందు. సంస్కృత పండితుడు. ఆ మహనీయుని సందేశం ప్రతి భారతీయునిలోట ప్రతిధ్వనించింది. దేశం మారుమోగేటప్పటికి, ఆంగ్ల పాలకులు ఆశ్చర్యపడడంకాదు, నివ్వెరపోసాగారు. భారతీయుల స్వరాజ్యకాంక్ష ప్రవృద్ధ మైంది. పాశ్చాత్యుల ఘోర సామ్రాజ్యదాహం గర్హింప బడింది. సభ్యతా భూషితులైన సాటిరాజ్యాలవారుకూడ మన ప్రభుత్వంవారి ముష్కరత్వాన్ని దుయ్యబట్టజొచ్చారు.

తిలక్ మహారాజెంతటి స్వాతంత్ర్య సంపాదనాదీక్షితుడైనా, పాశ్చాత్యుల కిరాతకృత్యాలకు వారిని ప్రతి హింసకు పాల్పడజేయడం పెద్ద దోషంగా పరిగణించిన వారుకాదు. హింసా ప్రయోగాల మూలంగానైనా లక్ష్యసాధన చెయ్య వచ్చుననే వర్గంవారిది. ప్రతిభాశాలి. పాశ్చాత్యులతో

పెక్కు సంఘర్షణలకుదిగి ప్రశంసార్హంగా ప్రవర్తించిన వారు, త్యాగమూర్తి. వీరి జీవితలీలలు భారతదేశ స్వాతంత్ర్య చరిత్రలో సువర్ణాక్షరాలతో లిఖింపదగినవి. సమయజ్ఞ తను చాటే విచిత్ర ఘట్టము. ఈ పిరుడు మారణహోమాలు చేసేవారిని వదలకూడదనే విశ్వాసంగలవాడు. పటిష్ఠమైన సంకల్పం గలవాడు గనుక కారాగారానికేగి కష్టాలనుభవించడానికి వెనుకాడినవాడుకాడు.

పైవిధంగా పరిస్థితులేర్పడ్డ తరుణంలో దౌర్జన్య రాహిత్యంలో అత్యంత ప్రత్యయంగల గాంధీజీ రాజకీయ రంగంలో ప్రవేశించారు. సత్యాహింసలలో పూర్ణ విశ్వాసాన్ని పొంది, ప్రజలలో దాన్ని పూరింప మొదలుపెట్టారు. రాజకీయాల్లో ఆధ్యాత్మిక శక్తిని రంగరించాలనే అభిప్రాయం కలిగినవాడు గాంధీ. ఆ లక్ష్యాన్ని సాధించి 'కాముదీ జ్యోత్స్నల' ప్రసరింపజేసిన ప్రబుద్ధులుకూడ వీరే. రాజకీయోద్యమ సాఫల్యానికి భగవదనుగ్రహం తోడ్పడగలదనే పరిపూర్ణమైన నమ్మకంతో ఈ విషయాన్ని నిర్వ్వంద్యంగా నీ మహాత్ముడు నిర్వచింపగలిగాడు. దాస్యాంధకారంలో కొట్టుకులాడుతున్న భారతీయులకీ గాంధీచంద్రుని దర్శనం చల్లని వెలుగుల్ని వెదజల్లింది. మంచి మార్గదర్శకత్వాన్ని చ్చింది. శాంతిని చేకూర్చింది. సాధువాదుల్ని సంప్రాప్తింప జేసి ఆనందాన్ని కలుగజేసింది. భారతీయు లాబాలగోపాలం గాంధీమహాత్ముని పలుకును వేదవాక్యంగా గౌరవించి వేడుక పడసాగారు. ఆయననేవ నుగ్గడించునారు :

సహాయ నిరాకరణం

“మమ్ము బోవా మహిని నెలసితివా!
మహాత్మాగాంధీ” అనీ;

“గాంధీ మహాత్ముని దర్శనమే పావనము
కలుషహరము కలుగు ముదము” అనీ;

“కొల్లాయిగట్టితేనేమీ మా గాంధీ
కోమటై పుట్టితేనేమీ
వెన్నపూసా మనసు కన్నతల్లిప్రేమ” అనీ;

“జయగాంధీదేవా మంగళం
జయమంగళంబు నీకు
సత్యాగ్రహశ్రమ తాపసా
శాంతస్వభావ మానసా
అరవింద సంస్తుతి పాత్రమా” అనీ!

ఈ పాటలు, ఇలాంటివే పద్యాలు రాజకీయాధిక
విషయాలు దండిగానుండి, కాలోచితంగా కూర్చబడి గాంధీ
ఉద్యమాన్నెంతో ప్రచారంచేశాయి. సర్వతోముఖ సము
ద్ధరణనే గాంధీ ప్రారంభించాడు. 1857 వ సంవత్సరంలో
భారత స్వాతంత్ర్య సంగ్రామం, బ్రిటిష్ వారి దుష్టపాలనా
ఫలితంగా జరిగింది. నాడూ నాయకుడున్నాడు. దానికీ జెండా
ఉంది. అయితే అది హింసా పద్ధతిమీద నడిచింది. క్రమ
శిక్షణారాహిత్యం విజయానికవరోధం కల్పించిందప్పుడు.
జాతీయ మహాసభ 1885 నుండి భారత స్వాతంత్ర్య సంపా
దనకు పూనుకుంది. అగ్జీలతో అది ముప్పుయి సంవత్సరాల
వరకు ఆలోచనాభాగాన్నే అతిక్రమించలేకపోవడం, బానిస

తనం పారద్రోలబడకపోవడం జరిగింది. మహాత్మాగాంధీ 1919 లో అమృతసర్ కాంగ్రెసు నాటికి ఒక్కసారిగా పైకి వచ్చి కలకత్తా, నాగపురం జాతీయ మహాసభల సమయానికి నాయకత్వం వహించగలిగాడు. గాంధీయే కాంగ్రెసు, కాంగ్రెసే గాంధీ అనాటినుంచీ. మూడురంగులతో, రాట్న ముతో నోప్పనట్టి కాంగ్రెసు జెండాను గాంధీగారే సుప్ర తిష్ఠితం చేశారు. పింగళి వెంకయ్యగారు ఈ మన జాతీయ ధ్వజనిర్మాతలు. కోటిరూపాయల 'తిలకు స్వరాజ్యనిధి'కి గాంధీజీ దేశీయుల సద్దించారు. రోజులుమాత్రం పట్టింది తిలక్ స్వరాజ్యనిధి కోటిదాటడానికి, అంతే! “విదేశవస్తు బహిష్కారం” అని ఆందోళనసాగింది. గాంధీ విదేశ వస్తు దహనోద్యమాన్ని దేశవ్యాప్తంగా నిర్వహించాడు. భారతీయులు

“శాంతి పైనికు లుత్తమాచార నిఘ్న

జీవనులు దేశమం దెల్ల సీమలందు

నొల్లబోవని దీక్ష నిల్లిల్లు తిరిగి

సంతరింప గడంగిరి వింతబట్ట”

“ఆదినము లెట్టివో నిఱు

పేదయు వారల కొసంగె చెఱవల్వ సహా

యేదారియు లేనప్పుడు

ఖాదీదోవణము చాలుగద నాకనుచున్”

— తెలుగు లెంక.

అహింసాయోధులై, శాంతి పైనుకులై వేలకొలది జనం త్రివర్ణధ్వజచ్ఛాయలో నిలిచి ప్రభుత్వాన్ని ఎదిరించారు. గాంధీగారు “యువభారతము” (యంగ్ ఇండియా) అను పత్రికను స్థాపించారు. భారతీయుల కందరకు వారి సంపాదకత్వంలో వెలువడే పత్రిక చేసిన ప్రబోధం అనల్పం. సత్యాగ్రహ వీరులై యువకులు ప్రభుత్వాన్ని దుర్మోచటం సాగించారు. సహాయనిరాకరణోద్యమం అనుకొన్నట్లు సాగితే సంవత్సరంలో స్వరాజ్యం వస్తుందని మననాయకు డుదోభిం చాడు. ఈ ఉదోభిధలకు జాగృతులయ్యే ‘మా కొద్దీ తెల్లదొర తనమూ’ అంటూ యువకులు ప్రచారానికి పూనారు. ప్రణాళిక సిద్ధంచేసి బయటపెట్టాడు గాంధీజీ. పాశ్చాత్యులీ కార్యక్రమాన్ని చూసి బిత్తరపోయారు. కార్యనిర్వహణకు, దీక్షాదక్షతలకు తొలి దక్షిణాఫ్రికా సత్యాగ్రహాన్నుండి వేరు పొందినవ్యక్తి గాంధీమహాత్ముడు. ఈ సంరంభాన్ని తట్టుకొనుటెట్లాగని కొట్టుమిట్టాడజొచ్చినది పరప్రభుత్వం.

1921 వ సంవత్సరంలో బెజవాడ పట్టణంలో అఖిల భారత జాతీయ మహాసభ స్థాయి సంఘ సమావేశం జరిగింది. గొప్పగొప్ప నాయకులు దేశం నాలుగు దిక్కుల నుండి విచ్చేశారు. ఈ స్థాయి సంఘ సమావేశాల్లోనే గాంధీజీ ప్రణాళిక పూర్తిగా ఆమోదింపబడింది. ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ లోగల చైతన్యానికి ఆశ్చర్యపడింది. తీర్మానాలకు తెలుగువారందరూ ఉత్తేజతులై, ఉద్యమంలో తమ సర్వస్వాన్ని త్యాగంచేసి ఉరికారు. ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వం హడలి

పోసాగింది. తీర్మానాలన్నీ తక్షణ స్వాతంత్ర్య సాధనాలుగా తోచాయి. నిర్ణయాలన్నీ విజయప్రదాలనిపించాయి.

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారి నీ ఉద్యమం ఆకర్షించింది. ఈ ప్రయోగ మహార్యమని భావించాడీ నవభావ వశంవమను. సత్సాగ్రహ మహాయజ్ఞాన్ని నిర్వహించడానికి లక్ష్మీనారాయణగారు దీక్షితులైనారు. భారతజాతి బలం చేకూర్చుకో గలదనుకున్నా నీ ఉద్యమంవల్ల. తోడనే లక్ష్మీ నారాయణగారు కార్యకూరులు గావలచారు. వీరి ఉద్యమ ప్రవేశం ఇప్పటిది గాదు, కలకత్తా కాంగ్రెస్ నాటిదే. ఆంధ్ర దేశంలో తీర్మానాలు ఆమోదింపబడ్డాయి. ఆ తీర్మానాలకు మున్ను త్రివిధ బహిష్కరణ (పాఠశాల బహిష్కరణ, శాసనసభల బహిష్కరణ, న్యాయస్థానాల బహిష్కరణ) లనుగూర్చి నిర్ణయాలు గావింపబడినప్పుడే పాల్గొన్నారు. ముహూర్తం సూత్ర మిప్పుడు వచ్చింది. న్యాయస్థానానికి నెళ్ళడం మానేశారు. తానుమానడమేకాదు, గుంటూరు న్యాయవాద సంఘంవారు నలభై యేడుగురు న్యాయస్థానాలు బహిష్కరించడానికి ప్రచారంచేశారు; కృతకృత్యులయ్యారు. నాడు లాయర్లందరు లక్ష్మీనారాయణ మార్గదర్శకత్వ మంగీ కరించి కోర్టులకు పోలేను. విద్యార్థులు పాఠశాలలకు పోరా దనీ, విదేశ వస్తువులను వాడరాదనీ, మద్యపానంచేయరాదనీ, విదేశ వస్త్రాలు ఉపయోగించరాదనీ, ముతక ఖద్దరును ధరించాలనీ, మూడువిధాలైన బహిష్కారాల తాలూకు తీర్మానాలను, విజయవాడ నిర్ణయాలను మనఃపూర్వకంగా ఆచరణలో నుంచాలనీ ఉద్బోధించడానికి లక్ష్మీనారాయణ

పంతులుగా రుప్రకమించారు. ఆంధ్రరాష్ట్ర) కాంగ్రెసు సమావేశంలో బలపరచినవారిలో లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు ప్రధానులు. దానిని అమలులోకి తీసుకురావడానికి గుంటూరు జిల్లాలో దేశభక్త కొండా వేంకటప్పయ్య, గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగారలతో గ్రామగ్రామానికి తరలి వెళ్ళారు లక్ష్మీనారాయణగారు. తెనాలి, నందికెలుగు మొదలైన చోట్ల వారి పర్యటన ఫలితాలు కనబడ్డాయి.

శాసనసభా బహిష్కారానికికూడ పంతులుగారు ప్రారంభం చేశారు. సర్పిటి త్యాగరాయచెట్టి, రాజారామారాయణంగారు, పరశురామపాత్రో, కూర్మా వేంకటరెడ్డి నాయుడు ఆరోజుల్లో ఓట్లనిచ్చి తమ్ము శాసనసభలకు పంపమని గుంటూరుజిల్లాలో ప్రచారానికి వచ్చారు. తెనాలి, యడ్లపల్లి, ఈమని, మున్నంగి మున్నగు గ్రామాలలో ప్రసంగాలు గావించారాప్రముఖులు. రామారాయణంగారు, వేంకటరెడ్డినాయుడు మధురమైన ఆంధ్రభాషలో మాట్లాడగల దిట్టలు. అనుభవంగల రాజకీయ నాయకులు, చతురులు. వారి ప్రచారాలనన్నింటినీ ధ్వంసం చేయాలనీ, ఓట్లు ఇవ్వడాన్ని మాన్పించి శాసనసభలో బహిష్కారాలు జయప్రదం చేయాలనీ లక్ష్మీనారాయణగారు సంకల్పించారు. గుంటూరు జిల్లాలో గ్రామాలన్నీ చాలావరకు పర్యటించారు. ముఖ్యంగా మున్నంగి, ఈమని గ్రామాల్లో వట్టిపెట్టెలే ఉండేటట్లు చూశారు. తదితర గ్రామాల్లో తక్కువగా పోల్ అయ్యేటట్లు చేశారు. మొత్తంమీద ఓట్లు ముక్తసరిగా వేశారు. అధికంగా జనంవచ్చి ఓట్ల సంరంభంలో పాల్గొనకుండా

చేయగలిగారు లక్ష్మీనారాయణగారు. ముఖ్యంగా వ్యతిరేక ప్రచారంలో పాల్గొన్నది పంతులుగారైనా స్థానికులు సాయంచేశారు. ఈ విధంగా త్రివిధ బహిష్కారాన్ని దిగ్విజయంగా జరిపించారు లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు. కోట్ల బహిష్కారం సందర్భంలో తెనాలి, బాపట్ల వగైరా పట్నాలలోని న్యాయవాదులు, గుంటూరు న్యాయవాదులు నలుబది యేడుగురు మొత్తం - వారందరూ, డిసెంబరు 31 వరకే ఆ సంవత్సరం తమ ప్రాక్టీసు సస్పెండు చేయడానికి పంతులుగారి ప్రోద్బలంమీద ఒప్పుకున్నారు. ఆ విధంగా చేశారు. నియమితకాలానికి, ముహూర్తానికి స్వరాజ్యం రానందున వారందరూ తిరిగి తమతమ వృత్తిని స్వీకరించారు. పంతులుగారి యొక్క రే మరల తమ వృత్తిని పునరుద్ధరించుకోలేదు. ప్రాక్టీసుపొంత ఆమరణాంతం పోలేదు.

విదేశయానం, విద్యాభ్యాసం, అక్కడి ఉద్యమాల్లో పాల్గొనడం మొదలగు కృత్యాలు, అత్యంత జయప్రదంగా సమాప్తం చేసుకొని వచ్చిన లక్ష్మీనారాయణగారిని చేరి కొద్దికాలం మద్రాసులోను, అటుపిమ్మట గుంటూరులోను సుఖజీవనం చేసింది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. స్వాతంత్ర్య సంపాదనలో దీక్ష, సంస్కారకార్యాల్లో దక్షత కలిగివుండి కూడ, భర్తతో కాపురంచేసేటప్పుడు లక్ష్మీబాయమ్మ మన ఆచారాల నుజ్జగించలేదు. ఉత్తమ గృహిణీ ధర్మం నడుపు తూంది. స్త్రీల వ్రతాలు, నోములు జరుపుతూ నిత్య కల్యాణం పచ్చతోరణాలతో కాలక్షేపం చేస్తూంది నడిం పల్లివారి ఆడపడుచు. లక్ష్మీనారాయణుల వరప్రసాదుడు

అర్జున రావు అను నామంతో నొప్పువాడు, తన తొక్కు పల్కులతో తల్లిదండ్రులను అలరిస్తున్నాడు. ఒక్కడే కొడుకు. ఆటపాటలు, ముద్దు ముచ్చటలు ఎన్ని ఉన్నా, ఇంకా అల్లరి పనులు బాగా చేయాలనే కోరిక జనని జనకులకుండటం సహజం.

భారతార్జునుడు కుంతికి నాల్గవకాన్పు కనుక దేహ బలంలో లోటులేకపోయినా, పుట్టిగా నుండటంలో వెనకబడ్డాడు. శరీర సౌఖ్యవిహీనగనుక లక్ష్మీబాయమ్మకు బలహీనుడైన అర్జునుడవతరించాడు. ఆ పేరు పెట్టినవాళ్ళుకూడ ఆవిధంగా చిన్నప్పటినుండి ఉండటం సంకేతమేమో? ఏకైక పుత్రుడైనా, అల్లారుముద్దుగా పెంచబడ్డవాడైనా ఉన్నవ అర్జునరావు పుట్టిగాకుండానే పెరిగాడు. లక్ష్మీబాయమ్మ గారుకూడ అర్జునరావు పుట్టుకముందు పుట్టుక అనంతరం, కుంతీదేవి శతశృంగందగ్గర అర్జునుని జన్మకుపూర్వం పరం, తపోవృత్తి నున్నట్లు-సంఘసంస్కరణ, ఉద్యమ తపోదీప్తిత, స్వాతంత్ర్య సమర సముద్రాన్ని ఈది తరించుటకు ప్రతిన పూనిన తపస్విని, ఉత్తమకల్లాలు అగుటచేత దేహసౌఖ్యం తగ్గడానికి సమాన ప్రతిపత్తిపొందిఉంది. నిస్వార్థంగా, నిరాడంబరంగా ప్రవర్తించే ప్రముఖులు ఉన్నవ దంపతులు. కలియుగంలో ధర్మదేవత ఒక్క-పాదంతో ప్రాకులు పెట్టుతున్నా, కృతయుగమందలి ధర్మదేవతకే ప్రాధాన్యమిచ్చే వారు పుణ్యదంపతులు. త్రికరణశుద్ధిగా దేశదాస్య విమోచనోద్యమ ప్రచారం సాగిస్తున్నారు. ఈ యుగం ధర్మదేవతను దూరదూరంగా పోద్రోలినప్పటికీ, లక్ష్మీశుద్ధి కోల్పోయి

వప్పటికీ, భారతీయులను ప్రబోధించి సకల ప్రజాక్షేమ
 సంధాయకత్వానికి పాటుబడుతున్న మహాత్ముడు, పతనదశ
 నుండి తప్పించడానికి ఆత్మశక్తిని ధారపోయడలచాడు.
 అసహాయోద్యమాన్ని సాగిస్తున్నాడు లక్ష్మీనారాయణగారు.
 హోంరూలు ఉద్యమంలో పనిజేశారు. వారు విప్లవంనుంచి
 వచ్చేటప్పటికి ఆ ఉద్యమం తీవ్రంగా జరుగుతుంది. తర్వాత
 ఆ సహాయ నిరాకరణోద్యమంలోచేరి ప్రశంసనీయంగా
 నేవచేయదొడగారు. ఇంతలో అడవిచట్టాల నెమర్క్కొవలసిన
 తరుణం వచ్చింది. గుంటూరుజిల్లా పల్నాడు తాలూకాలో
 ఆటవీశాఖవారు ప్రజలపై ఎక్కువ పుల్లరిని విధించి
 వేధిస్తున్నారని విన్నారు ఉన్నవారు. ఆంధ్రరాష్ట్ర
 కాంగ్రెసు కమిటీవారికి నివేదించారు. కమిటీవారి నిర్ణయాలు
 తయారయాయి. వారు ఆటవీశాసనాలను వ్యతిరేకించడానికి
 వ్యక్తుల నేర్పరచారు. గుంటూరుజిల్లా పల్నాడు తాలూకా
 లోని అడవుల పన్నులగూర్చి జరిగే అన్యాయాల నాపడానికి
 ఉద్యమం నడుపడానికి లక్ష్మీనారాయణగారి కనుమతినిచ్చారు.
 వారు న్యాయవాది, నిర్భీకుడు. సహాయ నిరాకరణోద్య
 మంలోచేరి పనిచేస్తున్నవారు మాడభూమి సరసింహా
 చారిగారితో పల్నాడు బయలుదేరారు. కడపజిల్లా రాయ
 చోటి దగ్గర అడవుల చట్టాల నెమర్క్కొని పనిచేయడానికి
 కన్నెగంటి సూర్యనారాయణ, పిల్లుట్ల హనుమంతరావుగారలు
 బయలుదేరి వెళ్ళారు.

గుంటూరుజిల్లా తాలూకాలలోకెల్లా పల్నాడు
 పెద్దది. వై శాల్యం సుమారు 1050 చదరపుమైళ్ళు. పల్నాటి

నుంచి శ్రీశైలంవరకు అడవులు వ్యాపించిఉన్నాయి. ఆటవీ శాఖ అడవుల్లో పుల్లరివిధించి వసూలుచేస్తూ ఆదాయాన్ని ప్రజలనుండి రాబట్టేది. పల్నాడనేపేరు పల్లెలుండటంచేత పల్లెనాడు అనివచ్చి వాడుకలో పల్నాడయిందని కొందరు పాలరాయి దొరికేస్థలం కాబట్టి పాలనాడు పల్నాడయిందని కొందరు అంటారు.

“The name is derived from pallenadu land of hamlets. A more poetical derivation of Palanad in Palanad (Milk land) from the light cream coloured marbles that found there” (District Manual).

పల్నాడనేపేరు ఈ ప్రాంతానికి ఏర్పడ్డానికి, ప్రాచీనాధునికకవులు, చారిత్రకులు, పరిశోధకులు ఉల్లాసకరమైన ఉపపత్తుల నెన్నిటిలో సెలవిచ్చి యున్నారు. నాడంటే దేశంలో కొంతభాగం. పూర్వులు మనదేశాన్ని నాడులుగా విభజించారు. పల్నాడు, రేనాడు, పాకనాడు, వెలనాడు మున్నగునవి. పల్నాడు తాలూకాగా పరిగణింపబడుతూన్న ప్రదేశాన్ని సత్తెనపల్లి, నరసరావుపేట, వినుకొండ తాలూకాల్లోని కొన్ని గ్రామాల్ని కలిపి పల్నాడని అనూచానంగా వ్యవహరిస్తూవచ్చారు. ఇప్పటికే కొంచెం ఇంచుమించుగా దానినే పల్నాడంటున్నారు. శాసనాల్లో దీనికివ్యవహారం ఉన్న విధం “పల్ల దేశం”. మాచర్ల ఆదిత్యేశ్వరాలయ శాసనం.

“పలనాడు” అని అమరావతి శాసనం.

“పలినాటి” కారెంపూడి తూర్పువైపు నల్లాచక్రవర్తుల, పూర్వకవుల గ్రంథాల్లో ఉన్న పద్ధతి.

“పల్లెనాటిసీమ” — శ్రీనాథుడు.

“పలనాటికి” — ”

“పలినాటివారికిన్” — ”

“పలునాటను పాకనాటనున్” — పింగళిసూరన.

“పలనాటి గొల్లలపాటజాతి” గణపవరపు వేంకటకవి.

“పల్నాడైదుదేశంబులన్” — పిరభద్రకవి.

“పల్లెనాటను నూటతొంబదియు” — అప్పకవి.

వీటినిన్నిటిని పరిశీలిస్తే “పల్లి దేశ”మని ఉండటాన్నిబట్టి ఆదిత్యేశ్వరాలయశాసనం - మాచెర్ల - పెట్టిన పేరే సముచితంగా కనబడుతోంది. పల్లెలుండటాన్నిబట్టి పల్నాడని నామ మేర్పడి ఉంటుంది.

శాతవాహనులు, ఇక్ష్వాకులు, కాకతీయులు, మహమ్మదీయులు, ఆంగ్లేయులు క్రమంగా పల్నాటిపై పరిపాలన సాగించినట్లు చరిత్ర చెప్పతోంది. స్థానికచరిత్రలో దేశవిభాగాన్ని తెల్పుటానికి “హారము” (అనుపదం) కూడ ప్రయుక్తమైంది.

ఉదా:- “శాతవాహనహారము”, “కుడూరహారము”. హారము క్రమంగా జన వ్యవహారంలో మార్పుపొందటం శాసనపరిశీలనలో తెలియవచ్చే విషయం. ఆవిధంగానే దేశ విభాగాలు ఆంధ్రాపథము, వైతాళపథము అనుపేర్లతో నున్నట్లు శాసనాలనుబట్టి కనుగొనబడిన మరోవిషయం. ‘ఆంధ్రాపథము’లో అనేక జనపదాలుండేవి. జనులు నివసించు పరిమిత గ్రామ సమూహానికి జనపద మనిపేరు.

జనపదాల పర్యాయాలే నాడులు. ఈ నాడులు కొన్ని చిన్నవి,
 కొన్ని పెద్దవి. ఎందువల్ల చిన్నవయ్యాయో, మరికొన్ని ఎందు
 వల్ల పెద్దవయ్యాయో తెలియడంలేదు. దేశంయొక్క భౌతిక
 స్వరూపంలోని వ్యత్యాసాలను పురస్కరించుకొని చిన్నా
 పెద్దా నాడులు ఏర్పడ్డట్టు తోస్తుంది. నాడులకు పర్వతాలు,
 నదులు మొదలైన ప్రకృతిసిద్ధాలైన భౌతిక విశేషాలే
 ఎల్లలుగా యేర్పడటం గమనించదగ్గది. ఈ హద్దులు ఇప్పుడు
 కొన్ని స్పష్టంగా తెలుస్తున్నాయి. మరికొన్ని మాటుపడ్డం
 వల్లో, మరేకారణంవల్లో తెలియకుండావున్నాయి. పల్నా
 డుకు మాత్రం తెలుస్తూనేవున్నాయి హద్దులు. ఉత్తరదిశ్చన
 మరీప్రస్ఫుటమయిన హద్దు కృష్ణానది తన ప్రవాహంచేత
 పల్నాటివంతటిని పునీతం చేస్తోందిగదా! నాగార్జునకొండ
 పర్వతాలమధ్య కృష్ణాతీరాన్నే వున్న ప్రాచీన విశ్వవిద్యా
 లయం, బౌద్ధమత కేంద్రం, నాగార్జునాచార్యుల వీరము, ఎత్తి
 పోతల, గుత్తికొండబిలం మొదలైన ప్రకృతిసిద్ధాలైన జల
 పాతం, కొండబిలం (ఈ కన్నం కొన్నిచోట్ల విశాలం, కొన్ని
 చోట్ల ఇరుకు 160 గజముల పొడవుంటుంది) పరిసరాలు
 నందికొండ, నాగార్జునకొండ కైదుమైళ్ళ దిగువనూ, నాగుల
 వరమనే గ్రామానికి దగ్గరగానూ, కృష్ణానది కావల ఒడ్డున
 నున్న సహజమైన లోయలతో కొండలతో నొప్పియున్న
 కృష్ణానదికి ఆనకట్ట పెట్టనిగోడలు, ప్రకృతిసిద్ధంగాగల పునాది
 గలది. ఇట్టి అటవీ ప్రదేశాలమీద అక్కడి జనులు ఆధార
 పడి జీవనంచేయడం-అప్పుడూ, చాలవరకు ఇప్పుడూ ఉన్నదే.

ఇతరవృత్తులున్నా ప్రధానమైన ఆశ్రయం అక్కడి ప్రజకు అడవులే అనవచ్చు.

ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటువారు పల్నాటి సీమ వాస్తవ్యులైన ప్రజలను, నిష్క-పటులయిన వాళ్ళను, అధికంగా పుల్లరి విధించి బాధించడం, జులం బాస్తీగాచేసి ఆ అమాయక జనాన్ని అగచాట్లు పెట్టడం, దౌర్జన్యరాహిత్య సహాయనిరాకరణోద్యమంలో నిష్ఠాతులైనవారికి - ముఖ్యంగా పంతులు గారికి అక్రమరునిపించింది. అసహాయోద్యమంలో చేరిన ఆచారిగారికి బాగా తెలుసు పల్నాటివారి పద్ధతులూ, వారి గుణగణాలూ. పౌరుషవంతులు, నిష్కలుషవర్తనులూ నైన పల్నాటి ప్రజలకు సాహాయ్యం చేయదలిచారు పంతులు గారు. ఆచార్యులుగారుకూడ పల్నాడుకు పయనకట్టారు. అక్కడ తిష్టవేశారు. నిష్ఠతో ఉద్యమాన్ని - అటవీ శాసనోల్లంఘనోద్యమాన్ని నడపసాగారు. అధికంగా విధించిన అడవి పన్నులేకాదు, అసలు పుల్లరే చెల్లించనద్దన్నారు నాయకులు. సహజంగా వ్యాప్తమైన ప్రకృతిసంపద సనుభవించడానికి ఆంగ్లప్రభుత్వం ఏవో అడ్డులు కలుగచేస్తోంది. కనుక వారి శాసనాలను నిరోధించమన్నారు. ఈ విధంగా పల్నాటివారికి లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు, నరసింహాచార్యులుగారు ప్రబోధించేవారు. నచ్చినవి నాయకుల వాక్కులు. వారి మాటల కెదురాడమని వాగ్దానాలుచేశారు ప్రజలు. ప్రభుత్వాన్ని దిరిస్తామన్నారు ప్రతాపంగల పల్నాటి ప్రజలు. సత్యాగ్రహంసాగింది. అధికారులపై తిరుగుబాటుచేశారు. అటవీ శాఖవారికి కట్టుకోవాలన్న పన్నులన్నిటినీ చెల్లించడానికి నిరాక

రించారు. మన న్యాయవాదుల సలహాలను మత సిద్ధాంతాల్లా మన్నించారు. ఉత్తర్వులు జారీచేశారు ఉద్యోగులు. అటవీ శాఖవారివల్ల ఏపని జరగదనీ, ఉపయోగ మేమీ ఉండదనీ ప్రభుత్వంవారూహించారు. రెవెన్యూ డిపార్టుమెంటువారిని జతచేశారు ఫారెస్టు డిపార్టుమెంటు పనివాళ్ళకు. ఇద్దరు కలిసి ప్రజలను నిర్బంధించారు. పన్నులు కట్టించుకోడానికి ప్రయత్నాలు సాగించారు. ప్రజ వారిమూటలకు చెవియొగ్గ లేదు. సామ దాన భేద దండోపాయాలు ప్రయోగించారు. ప్రయోజనం లేకపోయింది. పల్నాటి ప్రజలు అడవిపన్నులను ప్రభుత్వంవారికి చెల్లించుకోదలచలేదని తెలిసిపోయింది. లొంగుబాటుకు తీసుకురాలేమని రెవెన్యూ, ఫారెస్టు ఇలా కాల ఉద్యోగులు నిరూపణచేసుకొన్నారు. 'సమ్మతిపై నకార్య సాధన చేసుకోవచ్చు సాధువులైన పల్నాటివారినుంచి' అనుకొన్న ఆలోచనలు పనికిరాకపోయాయి. ఉపాయాలు ఉత్తవయ్యాయి. తమవల్ల అయ్యేదిలేదని ఉద్యోగులు పరిస్థితిని పూసగ్రుచ్చినట్లు కలెక్టరుగారికి నివేదించుకొన్నారు. పల్నాడును అదుపులోపెట్టలేమన్నారు. వారి స్వేచ్ఛకు భంగంచేసి, పన్నులు వసూలు చేయలేమన్నారు. తమ ప్రతిష్ఠకు దెబ్బ తగిలించనుకొన్నారు దొరగారు. వర్తమానాలన్నీ అవమాన కరంగా ఉన్నాయన్న కోపంతో, పల్నాటివారెట్లా పన్నులు చెల్లించరో చూద్దామని స్వయంగా దయచేశారు. బసలు కుదుర్చుకొని పని ప్రారంభించాలి పల్నాడులో. శీఘ్రంగా సమక్షానికి వచ్చి హాజరు చెప్పుకోవాలని గ్రామాధికారులకు, ఉద్యోగులకు, సేవకులకు ఉత్తర్వులు జారీచేశారు. దొరగారి

తాళిదును ఖాతరుచేసిన మునసబుగాని, కరణంగాని,
 గ్రామ నాయకుడుగాని, వెట్టివాడుగాని వుంటేగా
 ఖద్దునవచ్చి వాలడానికి, చేతులు కట్టుకొని ఆజ్ఞల నాలకించ
 డానికి! ఏ ఒక్క తాబేదారూ దొరగారి దర్శనానికిరాలేదు
 సరికదా! సప్లయి సరంజాములు పంపుకోవడంకూడాలేదు.
 కలెక్టరుగారూ, జిల్లా ప్రధానాధికారి చెప్పిపంపితే చివరకు
 ఒక్కచిన్న గ్రామోద్యోగికూడ సమక్షానికి హాజరుకాలేదు.
 దొరగారికింతకంటే పరాభవమేముంది? పస్తులుండే పరిస్థితి
 కూడ ప్రాప్తమైంది. పెరుగులేదు, పాలులేవు, మర్యాదలు
 లేవు, మాంసాలులేవు. ఇంతకుపూర్వ మెట్లావుండేది - ఎంత
 సమృద్ధి, ఎంత శౌరవం, ఎంత మర్యాద, ఎంత మన్నన! దొర
 వారి ఘనతనుగూర్చి ఎన్నిసార్లు విన్నవించుకోవడం. దివ్య
 చిత్తమని ఎన్నిసార్లు తెలుసుకోవడం, అన్నీ సున్నా అయ్యాయి.
 కాఫీలు, పంచదారలు, పకోడీలు, ఫలహారాలేకాదు భోజ
 నాలుకూడలేవు. డబ్బు వుచ్చుకొని పెట్టే పూటకూళ్ళు పల
 నాడులో పూర్వం లేకపోయినా, పాశ్చాత్య నాగరికత
 వ్యాపించాక పలచపలచగా ప్రారంభమైనవి. అక్కడకూడ
 సర్దారువారికి సరఫరాలు జరుగలేదు. సాదంలేక సాగిలబడ్డారు.
 తిరిగి తమ స్థానాలు చేరుకుందామనుకున్నా యాన సాక
 ర్యాలన్నీ బందయ్యాయి. బండికట్టే ఆసామీలేదు. బరువులు
 మోసి తెచ్చిపెట్టే కూలీలేదు. కలెక్టరుఫీల్డా చాటించే వెట్టి
 సమాధానంకూడ నెక్కసమనిపించి, బెదరింపులు వ్యర్థా
 లవగా తనపప్పులిక ఉడకవనుకున్నాడు. పంతులుగారి ప్రబోధ
 మహిమ. కలెక్టరుగారు సిబ్బందీ సమేతంగా కూలబడ్డారా

కాననాల్లో - అనిపించింది. ప్రయాణ సన్నాహాలుకూడా సమకూరకపోవడంతో నిస్సహాయులై నిలిచిపోయారు అంత లేసి అధికారులూను. ప్రభుత్వాధికారులు ఘాతుక కృత్యాలకు గడంగారుకాని రంగం చెడిపోయేట్టుండి విరమించుకున్నారు. అసలుకే ఎసరువస్తుందనుకున్నారు. పలనాటివారి ఐకమత్యానికి ఆశ్చర్యచకితులయ్యారు. అహింసా పరాయణత్వానికి ఆందోళనపడ్డారు. పౌరుష ప్రతాపాలకు పేరుపడ్డ పలనాటిపేరుల ప్రవర్తనకు, సత్యాగ్రహ విధానానికి కలెక్టరు గారు ముక్కుమీద వేలువేసుకుని “వీరిని పోలీస్ మహాజనానికి స్వరాజ్యం సంప్రాప్తించడం సులభం. ప్రభుత్వం సాగడం ఇక కష్టం” అనుకున్నారు. గాంధీగారి అమరసందేశంవల్ల ఈ శౌర్యధనులు శాంతంగా ఉన్నారనుకున్నారు. తమ జీవితాలు భద్రంగా నిలవడానికి గాంధీగారే కారకులనుకున్నారు. లేనిచో భయంకర దృశ్యాలు, కష్టనష్టాలుకలిగి అలజడి అయ్యేదే అనుకున్నారు. నాయకులు లక్ష్మీనారాయణగారి శిఖారావానికి పల్నాటిప్రజ సుముఖమై, సర్వస్వత్యాగాలు చేసి సత్యాగ్రహ సమరం జయప్రదం చేయడానికి ఎదురుచూస్తోంది. అప్పుడు శాంతి సంగ్రామ ధర్మాలకు కట్టుబడి తమదేశాన్నిద్ధరించడానికి కంకణం కట్టుకున్నారు గుంటూరు జిల్లా పల్నాటితాలూకా ప్రజాసేకం.

ఆనాడు పల్నాడుకు ప్రయాణం మిక్కిలి కష్టం. గుర్రపుబళ్ళు అంచెలంచెలుగా ఏర్పడి వాటిమీదే ప్రయాణం. అదే క్లేశరహితమైన యానం అప్పటికి. ఆ గుర్రపుబళ్ళు వెళ్ళేరోడ్లే సరిగా వుండేవికావంటే కాలి

బాటలు, ఇతరాలైన ఎడ్లబళ్ళ బాటల సంగతి చెప్పవలసింది లేదు. రైలుమార్గం రాలేదెందులకా పల్నాటికి. దైవదత్త ఆ రోజుల్లో కృష్ణకు వంతెన ఒకటి కట్టాలనుకొన్నారు కాని కట్ట లేదు. ద్రవ్యసమృద్ధి ఏదోరకం బంగారాకు వ్యయమైంది. ఆనకట్టలేదు. అధమపక్షం నదిదాటడానికి నేతువుకూడా సిద్ధంచేయలేదు. ప్రభుత్వం మన ఉద్యమానంతరం 1929 వ సంవత్సరంలో రైలు వేసింది.

ఉద్యమ తీవ్రత హెచ్చవడంతో పాలకుల పొగరు బోతుతనం తగ్గింది. దురహంకారాలు. ముష్టి కత్తులు సాత్విక నిరోధాలముందు సాగిలపడవలసిందే గదా! కలెక్టరు, రెవెన్యూసిబ్బంది, అటవీశాఖవారి సిబ్బంది పల్నాడు లోపడి, గోడుగోడున విలపించవలసిన వాళ్ళయ్యారు. కాళ్ళకు బుద్ధి చెప్పడం తప్ప గత్యంతరంలేక కలెక్టరు దొర సిబ్బందితో తిన్నగా నరసరావుపేట చేరుకొన్నాడు. నడిచి రాక అక్కడఉంటే చిట్టెడు మంచినీళ్ళయినా దొరకేదిక్కు లేదు. లక్ష్మీనారాయణగారిదే సుగ్రీవాష్ట. వారి అనుమతి లేనిదే ఆకుకూడా అల్లాడడానికి వీలేదు. ప్రాణాలతో పల్నాడు వదలడం జరిగింది. లేకుంటే పస్తులతో మృత్యు ముఖాన ప్రవేశించవలసి వచ్చేది. అహింసా నిరతులవల్ల అసాయం వాళ్ళకురాదు. ఆత్మరాముడి ఘోషవల్ల ప్రాణాలు కడబడతాయి. వాటిని పిడికిటిలో పెట్టుకొని, పేట చేరారు. 'బ్రతుకుజీవుడా' అనుకున్నారు అధికారులు, సిబ్బంది. పల్నాటిలో పుట్టిన చైతన్యాగ్నిమీద నీళ్ళు చల్లడానికి, సత్యాగ్రహ సమరాన్ని సమయింప జేయడానికి

సహాయ నిరాకరణం

స్వాతంత్ర్య ప్రియులను చూచి ఓర్వలేక పన్నాగాలు పన్న
డానికి ప్రభుత్వం తలపెట్టింది.

నరసరావుపేటనుంచి సాయుధులైన రక్షకభటులను
పంపి తక్షణం లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారిని, నరసింహ
చార్యులుగారిని నిర్బంధించి తీసుకు తెప్పించుకున్నారు.
అరెస్టు వారంటును అమలుజరిపిన వెంటనే నాయకులు నరస
రావుపేటలో ఉండవలసి వచ్చింది. వర్గ, కుల, మత వైషమ్య
రహిత వాతావరణంలో, స్వాతంత్రాభిరుచిని చూపించి
జయాన్ని సాధించే వాతావరణంలో, సత్కాగ్రహాయుధంతో
విజయలక్ష్మిని వరించే సమయంలో, అహింసావత దీక్షి
తులు, సత్వసంధులు. సాధుశీలురు నైన ఇద్దరు న్యాయవాదు
లను, గాంధీగారి శిష్యులను, తమ నాయకులను తమనుండి
విడదీయడంవల్ల తమ కార్యకలాపాల కంతరాయం వచ్చిం
దని ఎంతో విచారించారు పల్నాటివారు. కోపం వచ్చింది.
ఆపుకొన్నారు. ఏ దౌర్జన్యంచేసినా, నాయకుల బోధలన్నిటినీ
వ్యర్థంచేసినట్లవుతుంది. గాంధీగారి అహింసాసిద్ధాంతానికి అప
చారం చేసినట్లవుతుంది. బాపూజీ తపశ్శక్తి మహత్వాన్ని
మరొకపర్యాయం పల్నాటి ప్రజలద్వారా ఋజువుచేయడం
సంభవించింది. దివ్యభావుకుల తీర్పు మన్నింపబడింది. దూర
దృష్టిగల నేతలు నారాయణ, నారసింహుల కృషిఫలితంగా
ప్రజలలో సద్భావపరంపరలు చెలరేగి, పెంపొంది ఉద్యమ
విధానం హుందాగా నడిచిపోవడానికి, పల్నాటికి ప్రఖ్యాతి
చేకూర్చడానికి అవకాశమిచ్చింది. రోషావేశ పూరితులైన
పల్నాటివీరులు మంత్రముగ్ధులైన కోడైత్రాచుల్లాగ బాపూజీ

పరమధర్మమైన అహింసా సీద్ధాంతానికి కట్టువడి శాంతిసహ
నాలు ప్రదర్శించారు. కన్నులప్పుగించి, కీర్తిస్తూ, కొనిపోబడు
తూన్న తమ నాయకులను కొంతమారం వెంటడించారు. ధర్మ
బద్ధులై వెనుదిరిగారు.

జిల్లా మేజిస్ట్రేటున కలెక్టరుగారి సమక్షంలో లక్ష్మీ
నారాయణ పంతులుగారు, నరసింహాచార్యులుగారు హాజరు
పెట్టబడ్డారు నరసరావుపేటలో. నేరాహాజరు జరిగింది.
మహాత్ముని ఆదేశానుసారంగా నాయకులిద్దరు నేరాన్ని ఒప్పు
కున్నారు. ప్రతివాదంచేయడం పద్ధతి కాదన్నారు. సుశిక్షితు
లైన సత్యాగ్రహ సమరసేనానాయకులరీతిని వ్యవహరించారు
న్యాయవాదులిద్దరూ. విచారణ లాంఛనప్రాయంగా జరిపించి
నేరస్థులని నిరూపించి లక్ష్మీనారాయణగారికి, నరసింహాచారి
గారికి చెరోక సంవత్సరం కారాగారవాసశిక్ష జిల్లా మేజి
స్ట్రేటు, మండలాధికారి పదవులరెంటిని చలాయిస్తున్న శ్వేత
ముఖుడు విధించాడు. విశాల హృదయుణ్ణుకొని ఉప్పొం
గాడుకూడ. విధినిర్వహణకొరకు అట్లు చేయవలసి వచ్చిందను
కుంటాడు విదేశీయాధికారి. రాయవేలూరు కారాగృహానికి
నాయకుల్ని పంపవలసిందిగా ఉన్నతాధికారి ఉత్తర్వులు.
ఈ పాపకార్యం ఓర్వలేకపోయినా ప్రజలుకక్షవహించి
కలెక్టరుగారిని చెనకకూడదుగా, అకృత్యమైనా, హద్దుల సతిక్ర
మించి హింసాచర్యకు దిగరాదుగా - సంయమంతో సంచరిం
చారు. ఉద్రిక్తత నణచుకొన్నారు. నాయకుల వార్తవిని,
శిక్షలగూర్చి చింతించారు. నినాదాలు చేయకుండా మిన్నకుండ
లేకపోయారు. భారతమాతకు జై జైయనీ, బాపూజీకి జై జై.

సహాయ నిరాకరణం

యనీ, లక్ష్మీనారాయణకు జైజైయనీ, నరసింహాచార్యులకు జైజైయనీ పల్నాటి అటవీశాఖ సత్యాగ్రహానికి జైజైయనీ వాడవాడలా వ్యాపించేట్లు జయభేరిని మ్రోగించారు. అష్టాంగనమస్కారాలను స్వీకరింప ఆ నాయకులను వేడుకున్నారు. కొందరు దగ్గరకు వెళ్ళి పూలమాలలు వారు ధరించేట్లు చూచారు. ప్రజావెల్లువ నాపడానికి ఏపోలీసుకు చేతకాకపోయింది. అఖండ జాతీయోద్యమధార, ఎట్లాెట్లు రూపొంది దేశీయులకు దాన్య విముక్తిని ప్రసాదించునోవేచి చూడాలనుకుంటూ కొందరువిజ్ఞులు తరలిపోయారు నరసరావుపేట న్యాయస్థానాన్నుండి. అందరూ తమనేతలను అనుగ్రహించమని అఖిలాండపతిని ప్రార్థిస్తూ వెళ్ళిపోయారు. నరసరావుపేటలోనే విచారణలన్నీ ముగించడం ఎందుకంటే గుంటూరు ఈ న్యాయవాదులనెలపు. అక్కడికి తీసుకు వెడితే ఎక్కువరభస అవుతుందేమోనని. లక్ష్మీబాయమ్మగారు గుంటూరులోనే వున్నారు. విన్నారు పల్నాటిఏదీరులకు వాయకులైన లక్ష్మీనారాయణగారిని, ఆచార్యులుగారిని నరసరావుపేటలో విచారణ జరిగిందనీ, అక్కడనుండే రాయవేలూరుకు పంపేయత్నంలో ప్రభుత్వం వుందనీను. వెంటనే కలుసుకోవాలి. భర్తగారి పాదాలకు నమస్కరించి, వారి ఆజ్ఞలను పొందవలసివుంది. సంస్థలను నడుపవలసివుంది. జైలుకు పంపుతున్నారు. ఒక సంవత్సరం శిక్షవిధించారు. గుంటూరుమీదుగానే గొడవలేకుండా పట్టుకుపోతున్నారు. అమెగుంటూరు రైలుస్టేషనుకు ఆసమయానికి నెమ్మదిగా చేరుకొంది. చిన్నవాళ్ళైనా పురంధ్రీలలామలు సేసలుపెట్టాలి,

తిలకాలు దిద్దాలి. భారత సంప్రదాయమిది. గాంధీగారు
 కృషిచేసి ఉద్యమాలారంభించినప్పుడే ఈ ఆచారాన్ని
 పాటించేవారు. లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఖద్దరుచీర కట్టింది.
 ఖావీ రవికెతోడిగింది. త్రివర్ణ పతాకం చేతపూనింది.
 పూర్వము ధరించిన నగలన్నీ తీసివేసింది. నానుపేటలు
 మంగళసూత్రంతప్ప. సౌశీల్యం, సాహసం నిండుగావున్నాయి.
 స్వాభావికమైన హిందూసంధర్మమణి వేషంతోవచ్చి లక్ష్మీ
 నారాయణ పంతులుగారిని గుంటూరురైలులో దర్శించింది.
 భర్తపాదాలకు మ్రొక్కింది. చేతనున్న పుష్పమాలను
 నాథుని కంఠాన్నలంకరించింది. వేంకటప్పయ్య పంతులు,
 కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావుగారల శాంతవచనాలు
 ఆలకిస్తోన్నట్లే ఒకవంక కనబడినా నై జడైర్యం ప్రదర్శిస్తూ
 ఒకసవాలను ప్రభుత్వంపై ఇట్లావిసిరింది. నాథుని అనుమతి
 నర్థించిందా వీరనారి. "మీ అర్థాంగానికే ఆంగ్లేయుడు కారా
 గార శిక్ష విధించాడు. ముష్కరులు తమ అజ్ఞానాన్ని ఇట్టి
 ఆచరణలో ప్రతిబింబింపజేస్తారు. భారతీయజీవిత పవిత్రత
 వారికి తెలియదు. ఉత్తమాదర్శాలుగల మనం ఊరకుండ
 రాదు. మీరు నడిపించిన ఉద్యమం, మీ భార్య నడపడానికి
 అనుమతిని ప్రసాదించండి" అని లక్ష్మీబాయమ్మగారు పంతులు
 గారి ప్రక్కన కొంతనేపు నిలిచారు. పంతులుగారు పెక్కు
 మాటలు లేకుండా ఆమోదాన్ననుగ్రహించారు. సంతోషం
 వెలిబుచ్చారు. సతి స్త్రీర్యాదులకు ఉత్సాహం, ఉల్లాసం
 పెనవేసుకొన్నాయి పంతులుగారిని. రాయవేలూరు జైలుకు
 తరలివెళ్ళారు ఉన్నవవారు. మిత్రుడు మాడభూషివారితో.

సంఘ బహిష్కారచర్యలకు అధీనం గాకుండా, కులా
చారాలను కొంచెపరచకుండా కాలంగడపటం, పతికి బాస
టగా ఉండి వారు ప్రారంభించిన ప్రతి ఉద్యమంలోనూ
పాల్గొనటం లక్ష్మీబాయమ్మగారికి పరిపాటైనదే. ప్రభుత్వం
వారి క్రూరచర్యలకు లొంగక పరమార్థం సాధించడం,
పంతులుగారు దగ్గరలేని సమయాల్లోకూడ ధర్మాలాపీరనారికి.
తమ సంరక్షణలోనున్న స్త్రీలను తనియంపజేస్తూ కార్య
క్రమం సాగించడలచింది. దేశ స్వాతంత్ర్యాన్ని సంపాదిం
చాలి. ప్రగతిని సాధించాలి. ప్రభుత్వ కిరాతచేష్టలను
తీవ్రంగా ధిక్కరించాలి. ఇవి లక్ష్మీబాయమ్మగారి అభీష్టాలు.
జాతీయోద్యమ ప్రచారానికి సంపూర్ణంగా అంకితమైంది
పుణ్యశీల. పతికి పిడ్డొలిచినప్పటినుండి తమఇంటిభద్రతను,
తమపిల్లలక్షేమాన్ని తోడి స్త్రీనేవకురాండ్ర కప్పగించింది.
తిరిగినడారు తిరగకుండ పల్లెపట్టులకు పోవదొడగింది.
పల్లెటూరి మహిళల పద్ధతికామె అభ్యాసపడిందేకాని నగలు
లేవు. మోటుచెప్పులు తొడిగింది. ముక్కుపుడకమాత్రం
సీలబిగిసిన తెలిరాతిది ధరించింది. అడ్డబాసకూడ ఆమె
కెప్పుడూ వుండేదే. అన్నీ అమర్చుకుని ఏమీ జంకులేకుండా
పర్యటనలు జరుపసాగింది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. కళంక
మేమూలై నా ఉంటే జంకాలి స్త్రీలై నా, పురుషులై నా
నలుగురిమధ్య ప్రచారం చేయడానికి. కాంగ్రెసువాళ్ళకు
మంచినీళ్ళిస్తే, తిండిపెడితే, పడుకోడానికి ఫలమిస్తే పరప్రభు
త్వం పట్టుకుపోతున్నారు. పల్లెటూళ్ళన్నీ అట్టుడికినట్టుడికిపోతు
న్నాయి. లక్ష్మీబాయమ్మ ధైర్యానికి తిరుగులేక పోయింది.

దేశదాస్యం పోగొట్టడానికి తలపడింది. ఏకైక వీరవనితగా
 వెళ్ళి ఎదుర్కొన్న సంఘర్షణలు చాలా ఏర్పడ్డాయి. చిట్టెడు
 మంచినీళ్ళు, ఆడకూతురనికూడా ఆలోచించక, ఆమెకివ్వ
 కుండా నిరాకరించిన రోజులున్నాయి. పట్టెడన్నం పుట్టకుండా
 పాపమామెనుండి ప్రజలనాడు తప్పించుకు తిరిగిన దినము
 లెన్నో! అన్నిటికీ ఓర్చుకుంది. శక్తిస్వరూపిణి అని ఋజువు
 చేసుకొని దేశం సర్వవిధాల వికాసమొందాలనుకొని నిరంతర
 కృషి గావించింది లక్ష్మీబాయమ్మ. అపరరాణి రూస్సీలక్ష్మి
 వలె తనజీవితాన్ని జరుపుకోసాగింది. స్వరాజ్యస్థాపన దృష్టి
 యందుంచుకొని ఆహారం, నిద్ర ఉపేక్షించింది. సమాజసేవా
 దృక్పథంతప్ప మరోచింతనలేదు. దాసురాలనేభావం దైవం
 పట్ల తప్ప తతిమ్మా విషయాల్లో ఆమెను జరిచేరేదికాదు.
 పల్లెటూళ్ళకు పోయినప్పుడు దగ్గరకు వెడితే సందేహించే
 వాళ్ళను చీవాట్లు పెట్టేది. వీధిమధ్యగా నిలిచి తన కాంగ్రెసు
 ప్రచారం ధీమాతో జరిపించేది. దేశసేవికలను తీసుకపోయి
 పాటలు పాడించేది. భజనలు చేయించేది. ఊరేగింపులు
 సాగించేది. ఉపన్యాసాలిచ్చేది. ఇప్పించేది. ప్రబోధం పెద్ద
 పెట్టున జరిపించేది. కలుషితంగాని కార్యకర్తని. దోషాలు
 చేయని దేశబాంధవి లక్ష్మీబాయమ్మగారు. అమృతహస్త,
 దయాద్వంద్వాయ, బహుకుటుంబినికూడా ఆమె. మాతృ
 ప్రేమకీ గుణములు దోహదంకల్పించి లక్ష్మీబాయమ్మగారి
 ప్రతిష్ఠ నినుమడిస్తున్నాయి. హృదయమున్నతల్లి ఎదుటివారి
 బాధను, పరిస్థితిని గ్రహించి సానుభూతిని సాధ్యాసాధ్యములు
 లెక్కచేయకుండచూపే ఔదార్యమున్న అతివగ ఆమెనెరిగిన

వారికి పొడగట్టును. పరమేశ్వరుడు ఆ పవిత్రాత్మకు శోక
 మననేమో తెలుసుకోవలసిన విపత్కర పరిస్థితులెపుడును
 కల్పించలేదు. నోములు, వ్రతాలు పట్టి వాటిని పూర్తి
 చేసింది. అన్నిటికంటే భారత స్వరాజ్య ప్రతిష్ఠాపననుగూర్చి
 పట్టిన ప్రతిష్ఠకూడ నెరవేర్చుకుంది. ఇతర చిన్నవిషయాల్లో
 విషమత్వమనలే ఊహించని సుస్వభావ లక్ష్మీబాయమ్మగారు.
 లక్ష్మీబాయమ్మగారి కాంగ్రెసు ప్రచారం, గాంధీమహాత్ముని
 నిర్మాణకార్యక్రమాన్ని 'తు,చ' తప్పకుండా అనుసరించినదై
 ఆంధ్రప్రదేశ్ లకెల్ల ఆదర్శప్రాయంగా ఉంది. అసలు కాంగ్రెసు
 పెద్ద పొంగులోవుంది. గాంధీజీ 'ఊ' అంటేచాలు విదేశీయ
 పాలనను ఊడబెరికేటటువంటి ప్రక్కలో బల్లెలాంటి
 ఉగ్రత్వం కాంగ్రెసుకు కలిగింది. గాంధీగారి కార్యక్రమంలో
 అన్ని అంశాలు గొప్పవే, ముఖ్యంగా ప్రజలందరు మన
 దేశంలో వడికిన నూలుతోనేయబడిన వస్త్రాలనే కట్టుకోవా
 లన్నారు. మనదేశంనుండి పశ్చిమదేశాలకు స్వర్గవాహిని
 కవకాశంలేకుండాజేశారు. ఆధనమంతా కాయకష్టంతో
 పనిచేసేవారికి మనదేశమందు పంచిపెట్టబడటం, సామాన్యు
 లలో కూటికి, గుడ్డకు లోటులేకుండా చేయటం ఈ ఖద్ద
 రుద్యమంవల్ల సాధ్యం. లక్ష్మీబాయమ్మగారి ప్రచారాన్ని
 అఖండంగాచేశారు. సాధారణంగా కూలినాలిజేసుకొని
 బ్రతికేపేదవాడు మద్యాన్ని మత్తుగా నేవించి తన సంపాద
 నలో సగమో మూడవవంతో కల్లంగడికిపోసి మిగిలినదాన్నే
 భార్యబిడ్డలకు తిండికిగాను ఇంటికితీసుకొని పోవటం తట
 స్థించేది. ఒళ్ళుగుల్ల ఇల్లుగుల్ల చేసుకోవడమే. ఈనిమా వస్తు

వులు మాన్పించడానికి లక్ష్మీబాయమ్మగారు ధైర్యంచేసి ఆకల్లుపాకలదగ్గర పికెటింగుకు పూనింది. పేదల కన్నవస్త్రా) లకు ఏలోటూ ఉండదిది వదలుకుంటే అనిచెప్పేది. హరిజన సేవకూడ అంతపరాకాష్ఠతోచేసేది. సానుభూతిచూపి వారికి శుచిశుభ్రత అలవడజేయడానికి అలాపులేకుండా పనిచేసేది అమ్మ. సంఘసంస్కరణల మూలంగా దేశకళంకాన్ని దూరంగా తీసేసేదీతల్లి.

“రంగుగ శాతమీ పరిసరంబుల కృష్ణ కెలంకులన్... పల నాలుగు” అను ప్రభావతీ ప్రద్యుమంలో సూరనార్యుడు చెప్పినట్లు గోదావరికి సమీపంలో కృష్ణా తరంగ పంక్తులు సంగీతసుధలో చంద్రవంక, సుందరనాట్య భంగిమల్లో నాగు లేటి ఒయ్యారి నడలలో పెంపువకాంచినది పలనాడు. తెలుగుదేశానికి దివ్యవనమనదగినది. పలనాటి యుద్ధములో ప్రసిద్ధినందినవీరులు, ఆటవీ సత్యాగ్రహ సమరంలో శాశ్వత కీర్తి నార్జించిన వీరులు అమరులనదగినవారు. వారిగాథలు ప్రాతఃస్మరణీయాలు. పంతులుగారు, ఆచారిగారు తమ పలనాటి సత్యాగ్రహాన్ని ప్రశంసనీయంగా నడిపి తత్ఫలితంగా రాయవేలూరు - రాయలవారు మహేంద్ర వైభవంతో పరిపాలించి, రాజధానిగ నెలకొల్పుటకు వీళ్ళు కల్పించి వీడిన రాయవేలూరు చేరారు. అక్కడ కృష్ణజన్మ స్థానాన్ని అలంకరించారు. అసహాయోద్యమంలో పనిచేసిన పుణ్యానికి విష్ణుభక్తులు రాజగోపాలాదులుకూడ ఆ కారాగారానికి వేంచేసివున్నారు. అట్టి సమయంలో లక్ష్మీ నారా

యణుడు నరసింహానితో రాయవేలూరు దుర్గద్వారముల
 గుండా కృష్ణజన్మస్థానంలో కుదురుకున్నారు. ఎవని జ్ఞాన
 సంచయం వివిధానుభూతులవల్ల వృద్ధినందుతూ వున్నదో
 ఆ మహానుభావుడు తన భక్తితత్వాన్ని ఆ ప్రదేశంలో
 ప్రవేశపెట్టి విజయంచేశాడు. వ్యూహారచనల కుపక్రమిం
 చాడు. యోగ్యుడూ, దేశహితకరుడూ గనుక తోడ్పడనే
 దిగ్విజయం పొందాడు లక్ష్మీనారాయణుడు. అనిరుద్ధుడణి
 యుండి కల్యాణాన్ని కన్నటువంటి స్థలం లక్ష్మీనారాయణుని
 కెందుకు శుభాలు చేకూర్చదు? ఇతిహాసాల్ని, ప్రబంధాల్ని
 ప్రభవింపచేయకుండా ఎలావుంటుంది? సంగవిజయం వంటి
 వచన ప్రబంధాలు, దుర్జయరాజేతిహాసాలు లక్ష్మీనారాయ
 ణుల కలంనుండి దొరలినాయిక్కడే. దేశదారిద్ర్యం, భావ
 దారిద్ర్యం, భాషా దారిద్ర్యం తొలగి అభ్యుదయపంథా
 అమరింది.

రాయవేలూరు జైలులో లక్ష్మీనారాయణగారు,
 నరసింహాచారిగారు అటవీ శాసనోల్లంఘనాన్ని పురస్కరించు
 కొని విడిచిదీలుగా వుండటం, ప్రముఖదేశభక్తులు బెజవాడ
 చంద్రశేఖరరెడ్డి, వెన్నెలకంటి రాఘవయ్య, ధరణికోట
 వేంకటసుబ్బయ్య, తిక్కవరపు రామిరెడ్డి, దొరస్వామయ్యం
 గారు, అన్నామలైపిళ్ళే ఆది నెల్లూరువారు, నెల్లూరికింకా
 దక్షిణంగా ఉండిన గంపలగూడెంరాజా, రాజాజీ విడిచైదీ
 లుగ వుండటం ఒక్కకాలంలోనే. కన్నెగంటి సూర్యనారా
 యణగారిని, పిల్లుట్ల హనుమంతరావుగారిని, రాయచోటి

దగ్గరున్న అడవుల్లో జరుగుతున్న అన్యాయాల్ని ఆపనెంచారు గనుక, కఠినశిక్షకు పాల్పడజేశారు. రాయవేలూరికే తీసుకొచ్చారు. అన్నిటికంటెఘోరం కన్నెగంటి హనుమంతు కలెక్టరుపీట్లు ఘాతుకానికి ఆహుతిఅవడం గుండెలుతోడనే దేగా తల్చుకుంటే.

రాయవేలూరు, ఉమ్మడిమదరాసురాష్ట్రం జైళ్ళన్నిటి లోనూ పెద్దది, విశాలమైనది. రస్తాలు. బారకాసులు, మెరా బాలా మెండుగావున్నాయి. మగవాళ్ళ క్వారంటీను, ఆడ వాళ్ళ క్వారంటీను వేరువేరుగావుంటాయి. ఖైదీలకేమయినా అంటురోగాలున్నాయేమో పరీక్షించడానికి సాధారణంగా పదిరోజులీ క్వారంటీనులో వుంచి వుదుకుష్టపెడతారు. ఏం దుష్కృత్యాలు చేశామో పూర్వజన్మలో ఈజన్మలో ఇట్లా అనుభవిస్తున్నాం అని ఇట్టి సమయాల్లో ఎంతటి ధీరులైనా అనుకుంటారు. అప్పుడే ఈ కఠినశిక్షాక్రమమే ఆత్మ శుద్ధిని ప్రసాదించేది. బంగారం శుద్ధమయిందో, కల్తీదో తేల్చే దగ్గిపరీక్షేకదా. అటువంటిదే ఈపరీక్షా అనుకొని మన స్సులో తాత్కాలికంగా ఏర్పడ్డ మాలిన్యాన్ని తొలగించు కుంటారు.

జైలులో సూపరింటెండెంటు పాలకవర్గాధ్యక్షుడు, జైలు అతనికి ప్రధాని. డిప్యూటీ జైలురు, ఛీఫ్ వార్డరు ఖైదీలను అదుపులో వుంచేపని పెట్టుకుంటారు. ఖైదీల చేత పనులు చేయించడం వార్డర్లపని. విడిఖయదీలకు నరకంలేదు. కఠినశిక్షకు గురైన ఖయదీలకే పని. కన్నెగంటికి, అతని

మిత్రుడు హనుమంతరావుకు కఠినశిక్ష విధించారు. వాళ్ళిద్దరినీ వార్డరు క్వారంటీనులోకి తీసుకపోయాడు. గేటు వార్డరు సోదా చేయించాడు. తరాజుమీద తూకం వేయించాక, ఇక దిగంబరులను చేసి తెగగొరగాలి. ఈసమయంలో పాత ఫైదీ ఎల్లమంద, ఆవరకు నంది వెలుగులో దొంగతనంచేసి ఇక్కడకు చేరినవాడు కన్నెగంటికి కైమోడ్పిచ్చాడు. ఖామందు ల్నిట్టి హీనానికి పాల్పడచేయతగ్గది కాదని వార్డరుతో చెప్పాడు. కన్నెగంటి సూర్యనారాయణ, హనుమంతరావులు కూడ అక్కడి ఏబ్రాసి కర్మకాండకు ససేమిరా అంగీకరించ మన్నారు. ఎట్లానయితేనేం బలవంతం ఒకటి తప్పింది. కాలికి ఇనప కడియం ఒకటి బిగించారు. బిళ్ళ మెళ్ళో కట్టారు. ముంతలిచ్చి, మలమూత్రపు కుండలిచ్చి మామూలు కఠిన ఫైదీల పద్ధతి వీళ్ళపట్ల అవలంబించారు. పంతులుగారు విడి ఫైదులో నున్నా, తన అనుయాయి ప్రజాసేవకుడు, పెద్దరైతు అయిన సూర్యనారాయణస్థితికి చాలాచింతించాడు. అతనికి కూడ తమకు జరిగే పద్ధతినే విడి ఫైదీ విధులు జరగాలని పట్టు పట్టాడు. తనకంతవరకు తృప్తిలేదని తిరగబడ్డాడు. ఆత డిలోపాటు ఆతరగతి వాళ్ళందరి దుస్థితి మార్చాలని పెద్ద యెత్తున జైలులో పోరాటం సాగించాడు పంతులుగారు. శ్రీమాన్ రాజగోపాలాచారిగారు జైలు అధికార్లకూ, లక్ష్మీ నారాయణ పంతులుగారికీ “రాజీ” చేయడానికెలా తంటాలు పడ్డాడో ఆయన జైలు జైరీలోని వాక్యాలు గమనిస్తే కొంచెం తెలుస్తుంది.

“ * Mr. Laxminarayana did not lighten the task when he began with a statement that he fully supported the efforts of our friends in the close prison to offer civil disobedience to jail regulations.

§ I saw the Superintendent and handed him a memorandum of our Conference proceedings. He readily agreed to convey the proposal and carried out at once the cancellation of punishments and heavy tasks, and what is more removed all the non-cooperation out of the close prison and placed them all together, rigorous and simple, in the First Block, a consummation which Mr. Laxminarayana and other friends in that block must have felt to be the very maximum of their desire in the matter.”

లక్ష్మీనారాయణగారు ధర్మ సూక్ష్మం తెలియచెప్ప తగ్గ వారు కాకపోయినా వారితో ఒకమతభేదాన్ని రాజ గోపాలాచార్యుల వారు వెల్లడించసాగారు. గాంధీ ఉద్యమం :

* బండిఖానలో జైలు నిర్బంధాలకు వ్యతిరేకంగా శాసనోల్లంఘనాన్ని చేయడానికి మా ప్లేహీతులు చేసే ప్రయత్నాన్ని తాను సంపూర్ణంగా బలపరుస్తానని ప్రకటన చేయడానికి పునుకొనడంతో లక్ష్మీనారాయణగారు జరుగుతున్న కృషిని సులభం చేయలేదు.

§ నేను సూపరింటెండెంటును చూచాను. మా సమావేశ చర్యలను ఒక మెమోరాండంగా అందజేశాను. ఆయన ప్రతిపాదనను వెంటనే అంగీకరించాడు. శిక్షలను బలవైన పనులను రద్దుచేశాడు, అంతేకాదు. సహాయ నిరాకరణోద్యమ ఫ్రెడీల నందరినీ కలిపి విడి ఫ్రెడీలుగా మొదటి బ్లాకులో పెట్టాడు. ఈ విధంగా ఆ బ్లాకులో లక్ష్మీనారాయణగారికీ, ఆయన యితర మిత్రులకూ ఆ విషయంలో తమ వాంఛ గరిష్ట పరిమితిలో నెరవేరిందనే తృప్తి కలిగింది.

సత్యాగ్రహం, దానివైపుణ్యం అనే ఐదో అధ్యాయంలో పట్టాభిశీతారామయ్యగారు వ్రాసినవే గాంధీతత్వంలోనివి దరిదాపుగా అవి. తాను సంఖ్యలతో క్రుంగి పోతున్నానని గాంధీ అంటూ వ్రుంటాడు. ఇది కొంత లోకవిరుద్ధంగా కనిపిస్తుంది. జైలుకు వెళ్ళేవాళ్ళుగాని సంఘంలో చేరేవాళ్ళుగాని ఎంత తక్కువ మంది ఉంటే అంత సంతోషం ఆయనకు. ప్రతివ్యక్తి యొక్క ఆత్మ పరమాత్మలో భాగమనీ, అందువల్ల ఆయన జగత్తు యొక్క సూక్ష్మస్వరూపమనీ గాంధీ నమ్మకం. ప్రతివ్యక్తికీ ఎవరికితగిన పవిత్రత వారికుంది. కాని గాంధీ ఆయనకోరిన కొద్దిమందే కావాలంటాడు. వారు అకలంకబ్రహ్మచర్యవ్రత మవలంబించాలి. పేదరికాన్నికోరి తెచ్చుకోవాలి. సత్యాన్ని అనుసరించాలి. నిర్భీతిని అలవాటు చేసుకోవాలి. ఆయన ఆధ్యాత్మిక చింతనలో ఖాతా శరీరాన్ని మరచిపోలేదు. 'శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం' అనే పూర్వయుషుల సూత్రాన్ని వారి వలెనే ఆయనకూడ గమనిస్తుండేవాడు.

ఈ వాక్యాల యాధార్థ్యాన్ని లక్ష్మీనారాయణ పంతులు గారు గుర్తించక పోలేదు. ఎత్తుకు వైయెత్తుంటుంది రాజకీయాల్లో. గాంధీ తన ఎత్తును నిర్ణయించుకొని ప్రత్యర్థిని స్వరక్షణలో పెట్టేటట్లే, పంతులుగారుకూడ ప్రేమశక్తిని గ్రహించే, తోడి ఖైదీల క్లేశాలను గుర్తించే పోరాటం మొదలు పెట్టారు. పరాధీనజాతి మోక్షం కొరకు గావించే సంఘర్షణలో ఈజైలు సంస్కరణ నొక భాగంగా భావించారు. నైతిక యుద్ధం అప్రతిహతమైందని అభిప్రాయపడ్డారు.

అహింసాధర్మాన్ని పూర్తిగా ఆచరించారు కోడి గ్రుడ్లను తీసుకుంటే తమ అనారోగ్యముపోయి బలవర్ధకం కాగలదని జైలు అధికార్లుపట్టుబట్టారు. పంతులుగారు దుగ్గతతో నలిగి పోవడానికైనా సిద్ధమయ్యారుకాని కోడిగ్రుడ్లను తీసుకోడానికి ఒప్పుకోలేదు. స్వప్రయోజనం కొరకు వాటిని స్వీకరించ మన్నారు. విదేశాల్లోవుండి వచ్చిన పంతులుగారే ఇట్టి వాటిని వాడననడం ఆశ్చర్యం అన్నాడు ఆంగ్ల సూప రింటెండెంటు హెండర్సన్ దొర. కోడిగ్రుడ్లు శాకాహారమన్న వాదాన్ని శాస్త్రీయంకాదని పంతులుగారు వ్యతిరేకించారు.

జైలు అధికార్లు కొంతబాధకులొనైనా పంతులుగారి పట్టుదలవల్ల, ఎదుర్కొనడంవల్ల తగినపరిహారం ప్రాప్తించ డంవల్ల అది ధర్మంగానే స్థిరపడింది. రాజగోపాలాచారిగారు స్వల్పాతి స్వల్పసదుపాయాలనే చాపల్యాలకేమైనా ఎడమిచ్చి జైలు అధికార్లను వెనుక వేసుకొని వచ్చేరా అనడం జరి గింది. కాని నిడమైన నైతిక సిద్ధాంతాల సతిక్రమించేవారు ఆచార్యుల వారుకూడా కారనే సత్యాన్ని మనం మరచిపో కూడదు. రాజగోపాలాచారిగారి వాద స్వరూపం పై వాక్యాలను ధ్రువపరచేదిగానున్నది.

“మనం మిత్రుల్ని గూర్చి తీవ్రంగా సూటిగా పరీక్ష చేసేటట్లయితేవారు ప్రభుత్వం పెట్టుబాధల కొక హద్దుదాటి నిలబడలేరనీ, దానికి బదులుగా క్రొత్త సంఘర్షణ లేవదీసి క్రొత్త శిక్షలు ఆహ్వానించడంలో సంబరపడుతున్నట్లు తేలు తోంది. ఆత్మగౌరవం, అవమానం అనే పదాలచేత మనం

మోసపోకూడదు. కా రా గారనిబంధనల ప్రకారం ఒకడు తన నీరుడు పిడత తీసుకుపోవలసివుంటే అది కాదని నిరాకరించే మనస్థితి సహాయనిరాకరణదార్ధ్యానికి భంగమే పోను. పురమాయించిన పనులు మానేసి కష్టతరమైన విధులను కోరి తెచ్చుకోవడం బలహీనతే. కటకటాలను గురించి క్లేశపడటం సత్యాగ్రహంకాదు. తాను ఫిర్యాదు చేయకపోయినా బడా యిలు కొట్టుకునే వాడికీ, కటకటాల్లో ఇతన్ని పడవేశారనే బాధతో కోపించి క్రొత్త శిక్షకు గురి అయ్యే తోడి ఖైదీలకీ తేడాలేదు. దీన్ని సత్యాగ్రహ పథంలో చేర్చ వచ్చునేమో గాని అసలైన ఉద్దేశం కటకటాలనుండి ఖైదీని తప్పించడమే అవుతుంది. ఎటువంటి కష్టమైనా ఓర్చుకోవడం అనే ముఖ్యమైన మన ఆశయానికి మాత్రం భిన్నం. విధించబడ్డ శిక్ష అక్రమం కాబట్టి ఎక్కువ కష్టానికి పాల్పడుతూ, దాన్ని ప్రతిఘటించడం మనహక్కు అనుకోవడం ఆత్మ వంచనే అవుతుంది. అన్యాయమైన శిక్షలకు ఆక్షేపణ చెప్పకుండా ఓర్చుకోడానికే మనం ఇక్కడకు వచ్చాం. అట్లాంటప్పుడు వేసిన ఈశిక్షలకోసం, ఆందోళన, సత్యాగ్రహం, ప్రతిఘటనం వగైరాలకు మనం ఖైదులో ఉన్నప్పుడు పూనుకోవడం మన సంస్థ పునాదులకే అపాయం. సాత్విక నిరోధ సిద్ధాంతమన్నా, అహింసాయుత సహాయ నిరాకరణమన్నా ఎటువంటి కష్ట నిష్ఠూరాలకైనా సహించి మానంగా ఉండటమనే అర్థం.”

ఈవిధంగా మంచి మంచి ఘట్టాలు సృష్టించారు జైలు జీవితంలో. శ్రీమాన్ రాజగోపాలాచార్యులవారిని, సూప

రింటెండెంటును ఒక ఊవు ఊపిచూశారు. ఆచార్యులుగారు ధర్మసూక్ష్మనిర్ణయవిషయంలో పంతులుగారితో ఏకీభవించక పోయినా, మధ్యనర్తి పరిష్కారాలు చేసేవారు. జైలు సూపరింటెండెంటు, సంస్కరణలకు ఒప్పుకునేవాడు. తర్వాత ఆచరణలోకి రావడం ఆలస్యంచేసినా, తాత్కాలికంగా వచ్చిన తగాదాల్లో పంతులుగారు జైల్లోని కఠినమైన, క్రూరమైన సంప్రదాయాలను భిన్నంచేసేదాకా పూనిక వదలేవారు కాదు. ఆండ్రెస్ వన్ ఏదైనా తప్పు జరిగితే పంతులుగారిని సమీపించి వారిఖానా దగ్గరలో చేరి" మన ఇరువురం క్షమించుకుందాం, గతాన్ని మరచిపోదాం" (Let us forget and forgive) అని ఉదారంగా వర్తించేవాడు. ఉక్తిలా¹లీత్యం చూపించేవాడు. ఆంగ్లేయులు సభ్యతా రహస్యాలు చక్కగా ఎరిగినవారు. తద్రక్షణార్థం ఉదయించిన వారు అని అనుకుంటారుగదా! లోపాలను సరిదిద్దుకోడానికి సందేహించకుండా రోజూ స్నానానికి ఏర్పాట్లు, దుస్తులు మార్చుకోడానికి ఏర్పాట్లు తొందరగా చేయించి కొన్ని నిబంధనల బిగువును సడలించి ఆండర్సన్ గారు పంతులుగారిని అంగీకరింపజేశారు. అవసరమైనప్పుడు పంతులుగారు ప్రబోధాలు సాగిస్తూనే వుండేవారు. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు నడుపుకోడానికి, సొంత ఖర్చుమీద బంధువులను కలుసుకోడానికి సదుపాయాలు జరిగాయి. ఒక సంవత్సరం కారాగృహవాసం ఎంతో రసభరితమైంది. భరింపరాని విషయాలు చాలావరకు నిర్మూలితాలయ్యాయి. పంతులుగారు గుంటూరు రాజకీయ రంగంలో నేతృత్వానికి, శిక్షాకాలం సమాప్తంచేసుకొని నరసింహాచారిగారితో తిరిగి వచ్చారు. సహాయ నిరాకరణం

౭ స్త్రీ విద్య

ఆధ్యాత్మికాన్నత్యం కలిగి, ధర్మ ప్రవచనంలో దిట్ట లనిపించుకొని, విశ్వం సుస్థితికి హేతుభూతలై విరాగంలో రాగం చూరలాడిన విద్యుషీమణుల స్మరణానికి తన్మయులు కాని భారతీయులుండరు. మనపాలిట దేవతా మూర్తులన దగ్గవానూ, మంత్రద్రష్టలైనవానూ, మహిమాన్వితలైన వానూ ఐన సతీమతల్లుల నెందరనో ఋశ్వేదం పేర్కొ న్నది.

వైదిక కాలంలో విశిష్టమైన అగ్ని సూర్య ఇంద్రాది దేవతారాధనాల్లో విద్యుషీమణులు చాలామంది మంత్ర ద్రష్టలై భరతసంతతికి మహాపకారం చేశారు. ఘోష ఇంద్రుని యొక్క, అశ్వినీదేవతయొక్క మంత్రాలను ఉచ్చరించి, రుగ్మతనుంచి విడుమర అందించి. అనంతరం వివా హితయైంది. సుఖాల సనుభవించింది. అట్లే అపాలకూడ ఇంద్ర స్తనం చేసి వ్యాధినుండి ముక్త అయింది. లోహముద్ర మంత్ర ఉచ్చారణాదులవల్ల మానవసంతతికి ముక్తి మార్గ ముపదేశించి నట్టి దివ్య వనిత. ఇట్టి పూజ్యస్త్రీలు పెక్కు మంది ఉండేవారు వేదకాలంలో. లోహముద్ర అగస్త్యుని భార్య. విదర్భేశుని కూతురు. తపోభారంచేత కృశించు తూండే మునికి తన సుకుమారినిచ్చి పెళ్ళిచేయడానికి సంశయ చిత్తుడై విదర్భరాజుండగా లోహముద్ర వచ్చి అగస్త్యుని

మహర్షిని వినాహమాడడం తన అభీప్సితమని చెప్పింది.
 విఘ్నక్రంగా వెళ్ళాడి పిమ్మట వెల్మలాడున ధారణి అయింది.
 గార్హస్థ్య భద్రాలను నిర్వర్తిస్తూ తపోవృత్తిలోనుండి
 పోయిందా సతీతిలకం. ఉదయ భారతి పండిత వివాదంలో
 వుండిపోయిన సభకు అధ్యక్షత వహించింది. ఇంకా వాద్దేవి,
 ఆత్రేయ, విశ్వపీఠ, శశి మొదలైన వాళ్ళ శక్తులను పురస్క
 రించు కొన్న సంగతులనేకం. వాళ్ళందరూ విశ్వశ్రేయం
 ఆపాదించడానికి విశేషించి కృషిచేశారు. పైన పేర్కొన
 బడ్డవాళ్ళలో ఋతుకులను రచించినవారున్నారు. కాని వాద్దేవి
 నలె అద్వైత సిద్ధి పొందినవారు అరుదు. ఆత్రేయనలె శిక్షా
 పటుత్వం సంపాదించినవారు తక్కువ. విశ్వపీఠలాగ నూత్ని
 సుధ చిలికిన వారు కొద్ది. ఇకకాత్యాయని, మైత్రేయల
 మోస్తరువారు లేనేలేరు. గార్ధి నంటి వాళ్ళ పావన చరిత్ర
 ప్రసిద్ధిగల వాళ్ళనుగూర్చి బృహదారణ్యకోపనిషత్తు మొద
 లైనవి బహువిధాల వాకొన్నాయి. వాళ్ళ దార్శనిక జ్ఞాన
 సంపత్తి దొడ్డది. యాజ్ఞవల్క్యుని తమ పాండిత్యంవల్ల
 మెప్పించి ఆమహర్షిని వినాహమాడి తత్కృపకు పాత్రలై
 వీళ్ళు అనంత మహత్వం పొందిన ఆదర్శవనితలు. జ్ఞానోప
 దేశభాగ్యంచేత విఖ్యాతి నందిన విదుషీమణులు, ఋషి
 పత్నులకు వాళ్ళ భర్తలమూలాన లభించింది విజ్ఞానం.
 భర్తృసేవలో సమస్తం విస్మరించే పరవశత్వం గోపికలకు
 కృష్ణ పరమాత్మ అనుగ్రహం వల్ల లభించింది. వాళ్ళెంత
 వివేకసంపన్నులో వాళ్ళ వినశ్వర దేహసుఖ విదూరమైన
 నాంసారిక జీవనమే చాటుతుంది. శ్రేతాయుగంలో ఉన్న

నీతామహాలక్ష్మినిగూర్చి చెప్పేదిలేదు. రాజప్రసాదజీవితాన్ని
 ఘోరారణ్య జీవితాన్ని సమానంగా చూచినట్టి మహాసాధ్వి.
 అపార కృపా సర్వరక్షణ మహిమలు గల నీతాదేవే
 శ్రీరామావతార శ్రేష్ఠతకు కారణం. దుక్కిణి అనన్య. అపర
 లక్ష్మి. తులసీదళంచేత దేవదేవుణ్ణి తనవశం చేసుకొంది.
 శచి, అరుంధతుల మోస్తరుగా వ్రతవిధాన మహిమల నన్ని
 టిసి వెల్లడిచేసిన దివ్యవనిత. మదాలస పరమ ప్రాప్యమైన
 ఆత్మజ్ఞానం ఉగ్రు పాలతో, జోల పాటలతో తనకొడుకులకు
 కలిగించి, వారిని ఇంద్రియభోగాలకు అతీతులనుచేసిన సతీ
 మతల్లి. తర్వాత అవతరించిన తరుణి మతల్లుల చరిత్రలూ
 సంభావ్యాలే.

ఈ సందర్భంలో మధ్యకాలానికి చెందిన భారతీదేవి
 అనవద్య విద్యా ప్రపూర్ణతా, లీలావతి గణిత విద్యా
 సమగ్రతా, సంగమిత్రాదుల పరిణతప్రజ్ఞా, సమదృష్టి,
 ధర్మోద్ధరణానక్తి చెప్పకోదగ్గవి. వాళ్ళ వివిధార్వతలు
 సౌందర్య ప్రేమోపాసన, శక్తి, నిశితకళాదృష్టి, బుద్ధికుశలత,
 యుద్ధనైపుణ్యము మొదలైనవి వాళ్ళను స్తుత్యర్థులను
 చేస్తాయి. వేదయుగంలో, ఇతిహాసయుగంలో, పురాణ
 యుగంలో తమ పరాక్రమాల నెన్నిటిలో ప్రదర్శించి పెద్ద
 పెద్ద యుద్ధాల్లో పాల్గొని జయాలను చేకూర్చిన వీరనారులను
 గూర్చి వింటాము. యుద్ధతంత్రాదుల్లో విశ్వపాలాదేవి వేద
 యుగంలో వినుతినందిన వనిత. కైక ఇతిహాసకాలాన
 విఖ్యాతినందిన యువతి. సత్యభామ పురాణశకాన ప్రస్తుతి

నందిన ప్రమద. తర్వాతియుగాల్లో పరాక్రమ విలసితలైన పురంధ్రులు పదింబదిగ ప్రభవించారు. అందుపేర్కొనదగ్గ వారు రాణీసంయుక్త, రాణీదుర్గావతి, చాంద్ బీబీ, రాణీ ఝూన్సీ మొదలైనవాళ్ళు. రాణీఝూన్సీ ఆంగ్లేయులపాలిటికి సింహస్వప్నంగా విరాజిల్లిన వీరనారి. “గొంతులో ప్రాణం వుండగా నార్కూన్సీ కోటమీద శత్రువులు అడుగుపెట్టలే”రని ఆమెచేసిన భీషణతపథం నెగ్గించుకొంది. పంచకళ్యాణి గుర్రాన్ను ఛిష్టించి పాశ్చాత్యుల కళ్ళు మిరుమిట్లుగొల్పే పద్ధతినయ్యద్ధభూమి అంతటా సంచరించి చివరకు వీరస్వర్గమలంకరించింది. పిరికి కండలేని పిడుగు. నాయకురాలినికూడ ఈ తరగతిలో చేరిస్తే సముచితంగా వుంటుంది. యోగశక్తి బ్రహ్మ నాయుణ్ణి సాధించడానికి పలనాట నాయకురాలై జన్మించిందంటారు కొందరు. తనలక్ష్యం దెసకు శీఘ్రంగా, కొద్ది శ్రమతో ప్రయాణం సాగించిన ధీశాలిని. చరిత్రప్రసిద్ధిపొందిన శైవ మతావలంబి.

తమ శీలసంపత్తిచేతా, పాండిత్యంచేతా, కవిత్వంచేతా, భక్తిప్రపత్తులచేతా తమకీర్తిని దేశమంతటా విస్తరించేట్లు చేసికొన్నవాళ్ళు చాలామంది మహిళామణులున్నారు. ప్రజల కపారగౌరవం వాళ్ళయెడ ప్రబలింది. అహల్యాబాయి, మీరాబాయి మొదలైనవాళ్ళట్టివాళ్ళు. బెజ్జమహాదేవి, మాధవీదేవి, రోహదేవి, అణలచ్చిచెప్పిన సత్యాలు ఓహో అనిపిస్తాయి.

చానమ్మ ఖడ్గతిక్కనపత్ని. ప్రోలమ్మ అతనిమాత. ఉభయులూ మహాభిమానంగల మానినీమణులు. ఖడ్గతిక్కన

పోరాటంలో ఓడి పారివచ్చా పనుసంగతి విన్నారు. వెంటనే
చానమ్మ భర్తను హెచ్చరించడానికి, స్నానానికి పసుపు
మొదలైన ప్రసాధన సామగ్రి నమర్చి—

పగరకు వెచ్చించినచో
నగలే నిను మగతనంపు నాయకులెందున్
ముగురాడవారమైతిమి
నగపేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటన్.

అన్నమాటలను చాటునుండి అంది. ఖడ్గతిక్కన పాపం
ఆ పల్కులువిని చకావంగా పూరుకొన్నాడు. అతనితల్లి భోజన
సమయంలో విరిగినపాలు వడ్డించింది. పాలెందుకు విరిగాయని
ప్రశ్నలమ్మను అడిగాడు ఖడ్గతిక్కన.

అసదృశమగు సరివీరుల
పనమీరగ గెలువలేక పంపక్రియ నీ
నసివైచి తిరిగివచ్చిన
పసులున్ విరిగినవి తిక్క పాలున్ విరిగెన్.

అని విజృంభించి వేళాకోళంగా చూటాడి మళ్ళీ కొడుకుని కదన
రంగానికి పంపించిదామె. వీరిద్వరు వీరపత్ని, వీరమాతగా
చాసికెక్కిన తిక్కనామాత్యునికాలపు కవయితులు.
వారిమాటలతో ప్రారంభించి తెలుగుకవిత తాళ్ళపాక
తిమ్మక్కచేతిలో తొలిపర్యాయం మంజరీద్వీపదకావ్యరూపం
ధరించింది. (సుభద్రాకళ్యాణమనే నామంతో తిమ్మక్క పద
కవిత ప్రసిద్ధిచెందింది) ఈమె తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుల
భర్తృపత్ని. సహజంగా పాటకవిత్యం అబ్బిందామెకు. నైదిక

యుగంలో యథార్థ స్వాతంత్ర్యం కలిగి స్త్రీ సంచరించింది. ఆమెకు వారసత్వపు హక్కు ఉంది. విద్యార్హత లేకుండా చేయడం దోషంగా ఉండేది. స్త్రీకి సోదరులు లేని పక్షంలో ఆమెయే మాతృ పితృ కార్యచరణార్హత కలిగియుండేది. ధర్మపత్నీయుడు కాని పురుషునకు యజ్ఞంచేయడానికి అధికారం లేదు.

పురాణయుగంలో స్త్రీ ఒక అమూల్యంగా భావించబడేది. స్త్రీత్వం హేళన చేయబడలేదు. నిర్లక్ష్యం కూడా స్త్రీయేడ లేదని చెప్పవచ్చును. ఇతిహాసయుగంలో స్త్రీకి ఇన్వబడిన స్వాతంత్ర్యం అసామాన్యం. నాటిస్త్రీల పవిత్ర దృక్పథాలు, స్వచ్ఛభావాలు, హృదయవైశాల్యం వారికట్టి గౌరవం కల్పించాయి. పురాణకాలంనాటికి ఇతిహాసకాలం నాటికి వివాహవిషయంలో స్త్రీకి దత్తమైన స్వాతంత్ర్యంలో మార్పుకానరాదు. విద్యయనగా తెలిసికోవడం, అనగా జ్ఞానమని అర్థం. అట్టిజ్ఞానం స్త్రీకి ఉండటంవల్ల కుటుంబానికి లాభం. తన్నూలాన దేశానికి శ్రేయస్సు. విద్యా శిక్షణలు స్త్రీకి ఎంతైనా అవసరం. నేటిస్త్రీ విద్య, స్వాతంత్ర్యం ప్రశంసించతగి పూర్వంకంటే మంచిమార్పులను పొందగలిగింది.

వివిధ సంఘాచారాలనూ, వివిధ దేశాచారాలనూ, వాటివాటి పరిణామాలనూ, మన దేశపరిస్థితుల నెరిగి భారత భాగ్యవిధాతగా పరిగణింపబడిన గాంధీమహాత్ముని వాక్యాలు మనకిప్పట్ల మననయోగ్యాలు. బాపూజీని మించిన సంస్కరణాభిలాషి, నీతి మత రాజకీ యార్థిక సాంఘిక సూత్రకర్తలేడు.

ఆయన ఇలా చెప్పాడు: “స్త్రీకి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యముండవలెనని నేనతితీవ్రంగా కోరుతున్నాను. నేను పసిపిల్లలకు వివాహం చేయడాన్ని గర్హిస్తున్నాను. ఒక బావితంతువును చూచినప్పుడు నాకు ఒడలుకంపమెత్తుతుంది. ఒకడు తన భార్యను పోగొట్టుకుని మృగప్రాయమైన తూష్ణింభావంతో పునర్వివాహం చేసుకొన్నప్పుడు క్రోధావేశంతో నా ఒడలు కంపిస్తుంది” ఈ సందర్భంలో ఉదహరించదగినవి జవహర్ లాల్ నెహ్రూగారి యీ వాక్యాలు: “మతమార్గాన్ని, దురాచారవ్యాధిని తొలగించి ఒక విప్లవాన్ని రేపి సంఘంలో విప్లవాత్మక పరిణామాలను ఒక్క స్త్రీవిద్యే కొనిరాగలదు.” శిశుపోషణ, శిశువిద్య జరగాలన్నా, ఆత్మవికాసం, ఆనంద భోగాలు పురుషునకు లభించాలన్నా, కుటుంబోన్నతీ, దేశ సౌష్ఠవం ప్రజలకు చేకూరాలన్నా, లలితకళలూ, నాగరికతా శాశ్వతంగా నిలవాలన్నా, స్త్రీవిద్య వృద్ధిచేయాలని నెహ్రూ పండితుడు నొక్కి వక్కాణించాడు. పెక్కు వివరాల నిచ్చాడు. తనకుమార్తెకు ఆ లాభం అందేటట్లు చూచాడీ భారతరత్నం.

మహాత్మాగాంధీ ప్రారంభించిన పలువిధాలైన పవిత్రోద్యమాల్లో, నెహ్రూజీ నెలకొల్పిన ప్రణాళికల్లో వనితాలోకమంతా అధికారశక్తికి అద్భుతంగా దోహదాన్ని చేసింది. పూజ్య బాపూజీ మననేతయైనట్లే, నెహ్రూజీకూడ మననాయకుడు. లక్ష్మీనారాయణపంతులు తెనుగునేల కంఠ టికి సర్దారు. సర్వప్రియసరోజినీ, ఇందిరాగాంధీ మన ఆదర్శ

నాయికలు. ఉన్నవ లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఆంధ్రదేశానికి
ఆదర్శవనిత. భారతీయులందరూ అట్టిభాగ్యం అందడానికి
వారి పురాకృత పుణ్యమే కారణం. మనం ధన్యులంగనుక
వాళ్ళందరి దివ్యసందేశాల నాలించడానికి, యథాస్థితి
ఆచరించడానికి నోచుకున్నాం.

మహిళల అభ్యుదయంకొరకు పూర్ణ పురుషాయు
షాన్ని అనుభవించిన కార్వేపండితుడు పూనాలో నడుపు
తుండే విద్యాసంస్థల ఆదర్శంగా శారదానికేతనమనే విద్యా
సంస్థను ఏర్పరచే సంకల్పంతో కొండా వేంకటప్పయ్య,
ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ వెళ్ళివచ్చారు. ఆ పర్యటన తరువా
తనే దేశభక్త వేంకటప్పయ్య పనితాలోకం జీవితంపట్ల
సమ్యక్దృష్టి నలవర్చుకొని వారిసేవచేయడానికి ఆరాటపడి
వేటపాలెంలో ఒక భవనాన్ని ఆకట్టి వుంచారు. ఆంధ్రబాలి
కలలో ముఖ్యంగా నూతన చైతన్యస్పృష్టి జరగాలనీ, వారి
విజ్ఞాన పరిధులు విస్తరిల్లాలనీ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు
కాలానుగుణ్యంగా ఉండటానికి గుంటూరు బస్తీలోనే
శారదానికేతనం స్థాపించడం బాగుంటుందని భావించి
ఆవిధంగా స్థాపనోద్దేశాన్ని నెరవేర్చారు.

వీరేశలింగం దంపతులు అనాథశరణాలయం అనే
పేరుతో రాజమహేంద్రవరంలో సంస్థను స్థాపించి పనిచేస్తే,
గుంటూరులో ఉన్నవ దంపతులు శారదానికేతనం అనే గురు
కులం స్థాపించి పనిచేశారు. ఇక్కడ స్త్రీలకు ముఖ్యంగా విద్య
బోధించడం, వారు విద్యాలయాన్ని నడుపుతున్న వ్యక్తుల

యొక్క ఆదర్శాలను గ్రహించి వృద్ధిలోకివచ్చి ఆంధ్రదేశ మంతటికీ నాయకత్వాన్ని నెరవగలగాలనీ, లోకసంగ్రహార్థం తమ జీవితాలను ముడుపుకట్టాలనీ ఉన్నవదంపతులుద్దేశించారు. తెలుగుదేశాన్ని మనసులో పెట్టుకొని సంగీత సాహిత్యాల నభ్యసిస్తూ, నవ్యభావాలతో, నూతనాశయాలతో, నవయుగంలో తోచునట్టి సాంస్కృతికవిధుల ననుసరిస్తూ, అనుష్ఠిస్తూ మేలుకై నేతలను విసగుయత్నాలను వారు చేస్తారని లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారి ఆశ.

ప్రధానంగా బాలికలనిమిత్తం ఆంధ్రం, సంస్కృతం, హిందీ, ఆంగ్లం అనే నాలుగు భాషల్లో వ్యాసంగం, వాటితో పాటు సంగీతం, చిత్రలేఖనం, నవ్వారునేత, గుడ్డలనేత మున్నగుకాలమాన పరిస్థితుల కనుగుణమైన పనులను నేర్పడానికి ఏర్పాటుచేశారీ శారదానికేతనంలో. కుట్టుపని, అల్లికపని, పట్టుజరీతయారు మొదలైన నగిషీపనులుకూడ పట్టుబడ్డానికి ఈ సంస్థలో ఏర్పాటుచేశారు. ఈ పనులన్నీ సర్వజనాంగీకృతాలని వేరుగచెప్పబనిలేదు. పేముతో బుట్టలు, పళ్ళాలు, కుర్చీలు, ఉయ్యాలతోట్లు, మోడాలు (Stools), మంచాలు అల్లడం, త్రాళ్ళతో సంచులల్లడం, తరగతివారీగా తివాచీల వంటిచాపలు తయారుచేయడం మొదలైన గృహపరిశ్రమలు కూడా యిక్కడ కుదురుకొన్నాయి. లలితకళలోనేర్పుకొనియాడబడేటట్లుచేశారు పంతులుగారు. ప్రజాస్వామ్య పాలన ప్రాభవమందుకొలదీ ఈ ప్రణాళికమీద నేర్పువిద్యల కధికంగా ఆవశ్యకత ఏర్పడుతుంది. ప్రజాసత్వాలు ప్రాముఖ్యం గాంచేకొలదీ వీటి అవసరాలు అధికంకాక

తప్పదు. విశ్రాంతికి నోచుకొనిన ఏ అల్పసంఖ్యాకులకో
 ప్రమాదం కూర్చునదిగా సాహిత్యం నిర్దేశింపబడిందనుకో
 కూడదు. సాహిత్యం చూడ్కిలో ఉండవలసిన ఆశయాలు
 ప్రత్యక్ష జీవితశిల్పమనీ, వివిధ సమస్య పరిశీలనమనీ మరున
 రాదు. ప్రజల అక్కర తీర్చుటేకాదు, వైజ్ఞానికాదర్శాల చరి
 తార్థత పైతం ఆదర్శ సాహిత్యోపాసకుల కర్తవ్యం. విజ్ఞాన
 ప్రథల నెరిగి వర్తించటం, కుటీరపరిశ్రమల ఆవశ్యకత గుర్తిం
 చడం, లలితకళల కంజలిఘటించడం అనేవాటి సమన్వయ
 మొనగూర్చాడు, ఆరితేరిన విద్యావేత్త లక్ష్మీనారాయణ
 గారు. భారతభాగ్యోదయానికివి ఉపయోగించునని భావించే
 లక్ష్మీబాయమ్మగారు తమ బాధ్యతానిర్వహణకు పూను
 కొన్నారు. చక్కనివాతావరణం సృష్టించారు. సామరస్యం,
 సఖ్యత, సహకారం పెంపొందించారు. సమాజాభివృద్ధి
 లక్ష్యంతో పురోగమిస్తున్న ఈనిర్మాణ కార్యక్రమంతో
 నడుస్తున్న సంస్థకు ప్రభుత్వంతోడాటు బొత్తుగాలేదు.
 యజమానులైన ప్రజాసేవకులు సాంకేతికశిక్షణ సౌకర్యాలు
 కలిగించినా, కళాత్మకవిద్యల నేర్పాటుచేసినా, అందుండేవారి
 భద్రత, ఆరోగ్యాలు కాపాడినా ప్రజలసహాయంలేనిదే
 సంతృప్తికరంగా ఈ సంస్థ నడవదు. కృషి వెలుగుబాటల ననుస
 రించాలంటే, వ్యవస్థ తనధర్మాన్ని విధ్యుక్తంగా నెరవేర్చా
 లంటే తీసుకొనవలసిన చర్యలనుగూర్చే ఉన్న వదంపతుల
 ఆలోచన. ఉపాధ్యాయులవేతనాలను సక్రమంగా చెల్లించాలి.
 సరియైనస్థలం సంస్థకు సంపాదించాలి. సంస్థలో పనిచేసేవారి
 కనీసపుకొర్రెలవైనా తీర్చాలి. విరాళాలమీద, పెట్టుబడుల

మీద, చందాలమీద శారదానికేతనాన్ని నడపడానికి నమం
 కట్టారు లక్ష్మీనారాయణగారు, లక్ష్మీనారాయణగారును.
 సంపూర్ణ సహకారాన్ని లభింపజేస్తూ ముందుకువచ్చిన
 మహోదారులు, దాతలు, విద్యాభిమానులు, వేత్తలు,
 శారదానికేతనం సుకృతంకొద్దీ త్వరత్వరగా ఏర్పడ్డారు.
 భూదానం, స్థలదానం, ధనకనకవస్తురూపాల్లో దానం
 జరిపిస్తూ, విజ్ఞాన మందిరాలయెడ తమశాస్త్రతనాన్ని నిర్వర్తిం
 చారు. భారత సంస్కృతీ రక్షణకై ఉత్సహించారు ఉత్తమ
 పురుషులు, వదాన్యశేఖరులు. విద్యాప్రోషకులు. విశేష
 ధర్మాలచేత ప్రసిద్ధి కెక్కిన వీరిలో స్మరింపదగినవారు మునగాల
 జమీందారు రాజా నాయని నెంకటరంగారావు బహద్దరు
 వారు. వీరు గుంటూరు బ్రాహ్మణులలోని తమస్థలం చాలా
 విశాలమైనదానిని శారదానికేతనానికి ఉచితంగా యిచ్చారు.
 దివ్యభవనాలను మునగాలవారిచ్చిన స్థలంలో వేయించారు
 లక్ష్మీనారాయణగారు. శారదానికేతనం ప్రజలప్రేరేపితా
 హంతో దినదినాభివృద్ధిచెందింది. విద్యార్థినుల నివాసానికి
 మాత్రం ముందు మంచిసౌకాన్ని తయారుచేశారు. మేడ
 మీద, క్రింద ఉన్నగదులు (స్త్రీ) జనవాసయోగ్యాలుగా కట్ట
 దిట్టాలతో ఏర్పడ్డాయి. విద్యాశాల, భోజనశాల పటకుటీరా
 లలో ఏర్పాటుచేయబడ్డాయి. పాకశాలగూడా గట్టియింటి
 యందే అమర్చబడింది. దేవాలయం, వైద్యశాల, గ్రంథా
 లయం క్రమక్రమంగా నిర్మింపబడ్డాయి. ఎన్నోవృక్షాలను
 పెంచారు. తీగలను నాటారు. ఫలపుష్పాలతో శారదానికే
 తనం ఒక ధర్మారణ్యంగా, ఒక మున్యాశ్రమంగా ముచ్చట

గొల్పసాగింది. చక్కని కట్టడాలలో ముఖ్యంగా హరిజనులు మున్నగు వెనుకబడినజాతుల బిడ్డలకు వసతి, ఉచిత భోజనాదులు వగైరా సౌకర్యాలను కల్పించి, నిరంతరం వారి ఆరోగ్య విద్యాభివృద్ధులకు సేవలనందిస్తూ ఉన్నవ దంపతులు తమ నిష్కామ కర్మను నెగడించారు.

శారదానికేతన స్థాపనతో లక్ష్మీబాయమ్మగారు కడు పెడు బిడ్డలతల్లి అయింది. ఆ పిల్లల సంక్షేమం, విద్య, పరిశ్రమ, సంగీతంతప్ప తదితరధ్యాన లేదాయిల్లాకి. వసతిగృహాలను ఇతోధికంగా నిర్మించాలనీ, విద్యాదిశాలలను వృద్ధిచేయాలనీ, ఆరాటపడుతూ హరిజనోద్ధరణకూ, దీనజనుల సహాయానికీ, నిరంతరాయంగా కృషిచేస్తూ సోమరితనాన్ని దరిజేరనీయని స్వభావం లక్ష్మీబాయమ్మగారిది. స్త్రీజన దుర్బలత్వం కాని, ధనికజన అలసత్వంగాని, వయోజనభారంగాని, రుజూ వీడనంగాని లక్ష్మీబాయమ్మగారి కార్యశీలత కాటంకాలు కావు. ఫలాభిసంధిలేని సతత సత్కర్మాచరణ లక్ష్మీబాయమ్మ గారిజీవిత పరమావధి.

శారదానికేతన బాలికలకు స్వయంపోషకత్వకల్పన, సాహిత్యంలో సుశిక్షణ ఏర్పరచడంలో సాఫల్యం పొందాలి. ఆమెవ్యక్తిత్వం వీటిల్లోనే వ్యక్తంకావాలి. అందుకుతగిన కార్యక్రమం నడిపించేది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. ఆమె శారదా నికేతన బాలికలతోనే పేరంటానికి వెళ్ళినా, భోజనానికి వెళ్ళినా, సభలకు వెళ్ళినా భాగవతాలకు వెళ్ళినా, పురాణాలకు వెళ్ళినా, నాటకాలకు వెళ్ళినా, సినిమాలకు వెళ్ళినా.

లక్ష్మీబాయమ్మగారివెంట శారదానికేతనం బాలికలుండవల
 సిందే! వారందరూ ఏరాంగనలు, సతీమతల్లులు కావాలని
 ఆమె ఆకాంక్ష. సాయంకాలమైతే శారదానికేతనం బాలికలను
 చుట్టూకూర్చో పెట్టుకొని వాళ్ళకు కథలు చెప్పేది. వాళ్ళ
 చేత పాటలు పాడించేది. హాస్యాలతో కడుపుబ్బ నవ్వించేది.
 వాళ్ళ తగాదాలు తీర్చేది. నేస్తాలుకట్టించేది. చతురతలు
 ప్రదర్శించే ఆటలు ఆడించేది. ఇవన్నీ లక్ష్మీబాయమ్మగారి
 వినోదాలు. బుజ్జుకథలు వ్రాసి బాలికలచేత చెప్పించడం సరదా
 లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారికి. పూర్వపు బాణీని భావ
 గీతాలు వ్రాసి పాడించడం పంతులుగారికి కాలక్షేపం. భజ
 నలు చేయించడం, ప్రార్థనలు చేయించడం, దంపతులిద్దరు
 సంయుక్తంగా జరిపించే కార్యక్రమం. నికేతనవిద్యార్థినులకు
 లక్ష్మీబాయమ్మగారు 'అమ్మగారు', లక్ష్మీనారాయణగారు
 'బాబుగారు'. వారు నసుద్దైకకుటుంబులు. జాతీయోద్యమ
 వికాసనగా ఈ సంస్థకు వన్నెలు దిద్దారు. స్వాతంత్ర్యోద్యమ
 స్థితులనన్నిటినీ జీర్ణించుకొని, భారతీయ విద్యావీథాన్ని నెల
 కొల్పారు- లక్ష్మీనారాయణులు. ఆదిలో ప్రభుత్వామోదం
 లేకపోయినా, పర్యాయతీని శారదానికేతనంలో పంతులు
 గారువేసిన పథకాల ప్రయోజనం గుర్తించింది పాలకవర్గం!
 అల్పాల్పమైన వటబీడం కాలక్రమాన శాఖోపశాఖలతో
 విస్తరిల్లి అనంతమగు ప్రాణికోటికి ఆశ్రయదాయకమైన
 మహావృక్షమై విరాజిల్లుతుంది. కొలదిమంది బాలికలతో
 ప్రారంభింపబడ్డదై, వృద్ధినంది విద్యుద్దీపాలతో, తోటలతో,
 దివ్యభవనాలతో, వివిధ సౌకర్యాలతో, వివిధ తరగతులతో,

వివిధజాతులతో, వివిధకులాలతో, లలితకళల లీలానికేతనమె
 బాలానందకుటీరమై, పరిశ్రమలకు నిలయమై పరిధవిలు
 ణోంది శారదానిలయం. అనుబంధ విద్యాశాఖల సేకం. బహు
 విధకృషికి ప్రజలు, ప్రభుత్వం ఉద్వవదంపతుల నభినందింప
 డానికువ్విభూరసాగారు. ఆంధ్రం, సంస్కృతం, హిందీభాష
 ల్లోను, సంగీతం, కుట్టుపని, చిత్రలేఖనం, అల్లిక మొదలైన
 సుకుమార కళలలోను ప్రభుత్వంవారు నిర్వహించే పరీక్షలకు
 బాలికలను తయారుచేసి పరీక్షార్థులను చేయడంవల్ల పంతులు
 గారు, లక్ష్మీబాయమ్మగారు పెట్టిన నికేతనవిద్య నిష్ప్రయో
 జన మనుకో నక్కర్లేకుండా పోయింది. జీవితసమస్యకు పరి
 ష్కారపద్ధతి సీచదువులు ప్రాప్తింపజేశాయి. బ్రతుకులు
 పరిపుష్టమయ్యాయి. చందనవృక్షం తన సౌరభాన్ని సమీ
 పంలోనుండే తరువులకేగాక సుమారములో నున్నటువంటి
 భూరుహాలకుగూడా పరపునట్లుగా శారదానికేతనం
 గుంటూరును కేంద్రంగా ఒనర్చికొన్ననూ, దాని సౌరభాలు
 దేశమంతా వ్యాపించాయి.

జయంత్యుత్సవం, శారదానికేతనంజరిపే ఉత్సవ పరం
 పరలో శిరోభూషణం. యాత్రలకు వచ్చినట్లు, పంతులుగారి
 అనుయాయులు, జాతీయోద్యమనాయకులు, నికేతన బాలికల
 తల్లిదండ్రులు శారదానికేతనం జయంత్యుత్సవాలకువచ్చే
 అలవాటు. విజ్ఞానాన్ని, కళానుభవాన్ని పొందిపోవడమేవాళ్ళ
 యాత్రలకు ప్రయోజనం. పౌరులు ఈ విధమైన లాభాన్నే
 ఆశించి, అతిథుల రాకకుముందే ఆసనాలం దుపవిష్టులై

ఉంటారు. ప్రధాన అతిథిగా గౌరవనీయులనాహ్వానిస్తారు. అధ్యక్షులుగా సర్వోన్నతులకు స్వాగతం పలుకుతారు. నికేతన భవనాలన్నిటికీ వెళ్లి వేయబడుతుంది. ప్రహరీగోడలు దేవాలయపుగోడలవలె ఎత్తుగా ఉంటాయి. వాటికి సున్నం గొట్టి జేగురురంగు పట్టెలు తీరుస్తారు. పూర్వం జేగురు రాళ్ళతో తయారుజేసిన రంగుతో పుణ్యప్రాసాదాలకు, పవిత్ర ఆలయాలకు పట్టెలు దిద్దేవారు. అవి ఎంతో దర్శనీయంగా తయారయ్యేవి. లక్ష్మీనారాయణగారారీతిని అలంకరించడం ఎప్పుడూ అభిలషిస్తారు. వాటి ఆకర్షణకూడా ఎక్కువదే. నికేతన ఆవరణమంతా పందిళ్ళతో కప్పివేయబడుతుంది. మామిడాకు తోరణాలతో పచ్చపచ్చగా ప్రకాశిస్తుంటుంది.

సంస్థ జీవితంలో కొత్త ఋతువు ప్రారంభమైనట్లు నికేతన జయంత్యుత్సవ సంకేతం - ప్రశంసాపూర్వకమైన సందేశాలు చేరుసమయం. సభలుమహావైభవంగా సంపన్నమవడం రివాజు. ఈ ఉత్సవ సందర్భంలో కవనశ్రవణాలు, కథా కథనాలు, నాటక ప్రదర్శనాలు, యోగాసనాలు మొదలైన వివిధ కాలక్షేపాలుండేవి. వేదికలు నిర్మాణం చేయబడి నయనానందకరాలుగా నుండేవి. విద్యుద్దీపాలు, విస్తరణ యంత్రాలు కూడ ఉండటాన్ని అంగీకరించేవారు పంతులుగారు. ఉన్న వదంపతుల ఆహ్వానాన్ని అందుకుని దయచేసిన (స్త్రీ) పురుషుల సంఖ్య పరిమితం. వారు పెంచిన పిల్లలు, వివాహంచేసి అంపిన యువతులు, విద్యులవల్ల అభ్యుదయాన్నందిన అతివలు ఎందరో వచ్చేవారు. అధ్యక్షుడు సుసజ్జిత

మైన పీఠిక నలంకరించి కొన్ని పలుకులు పలుకుదురు. జోడు కుప్పీలపై దంపతులు కూర్చుందురు. లక్ష్మీనారాయణగారు కార్యదర్శి నివేదికను సంగ్రహంగా చెప్పదురు. ఈ ఉత్సవసభకు విశేషత్వముండును. లక్ష్మీనారాయణగారిచే రచితములైన శీఘ్రకాలంలో ముగిసే నాటికలు తెలుగునను, పూర్వ కవుల నాటకములలోని భాగాలు సంస్కృతంలోను, హిందీలోను ప్రదర్శింపబడుతూ, పోకల దమ్మక్క, చానమ్మ, సంగీత నాపసాని మొదలైన నాటికలు హృద్యంగా రచితా లైనవి, రమ్యంగా ప్రదర్శింపబడేవి. 1935 నుంచీ జరిగిన జయంత్యుత్సవాల్లో ఈ రచయితకు పాల్గొనే అదృష్టం అబ్బింది.

శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి గారిని, శ్రీయుతులు వరహగిరి వేంకటగిరి, గోపాలరెడ్డి గార్లను, ప్రముఖ దేశ బంధువులను లక్ష్మీనారాయణగారు జయంత్యుత్స వాలకు అధ్యక్షులుగా ఆహ్వానించి రప్పించేవారు. మహాత్త రమైన ఉన్నవ దంపతుల సేవను గూర్చి నాటి అధ్యక్షులు ముచ్చటించు చుండెడివారు. చనవును పురస్కరించుకొని ప్రసంగము లుండెడివి. ఒక పర్యాయము గిరిగారు అధ్యక్షు లుగా నుండి “లక్ష్మీనారాయణగారు పలనాటి సరుకు- ఆయనకే చెల్లింది శారదా నికేతనంవంటి సంస్థను నడప డానికి!” అని మెచ్చుకున్నారు. ఆరోజున అధ్యక్షస్థానం నుండి ఈమాటలుచెప్పి మాగంటి బాపినీడుగారిని తమస్థానంలో కూర్చోబెట్టి గిరిగారు వెళ్ళి తిరిగివచ్చి, భోజన సమయానికి నాటి సభ్యమహాశయులందరిని కలిసి గోష్ఠి సలిపారు. మద్రాసు

రాజధాని మంత్రిగానుండి వారు విచ్చేళా రానాడు. ఈ విధంగా రాష్ట్రములు, జాతీయ కార్యములు అధ్యక్షులు, కేంద్రములు, జయంత్యుత్సవాలను జరిపించి వెళ్ళేవారు. లక్ష్మీనారాయణగారొక్క నివేదికలోనూ విరాళాలకై వేడుకొన్నది లేదు. శ్రీమాన్ రాజగోపాలాచార్యులుగారు అధ్యక్షులుగా విచ్చేళారు. ఇది మద్రాసురాజధానిగా మనము, తమిళలు, కన్నడులు, కేరళులు కలిసి ఉన్న సమయం. ఆచార్యులుగారు ప్రధాన మంత్రిగా పరిపాలన సాగించినసమయం. లక్ష్మీనారాయణగారు శారదా నికేతనాన్ని చూపించారు. నెంటనుండి చిన్నసభచేళారు. ఆంధ్రాయూనివర్సిటీ వసతి గృహాలుగా, శారదానికేతనం భవనాన్ని వాడుకొంటూంది. ఎదురుగాఉన్న పటకుటీరాల్లో నికేతనం విద్యాలయమేర్పాటుపైఉంది. అప్పుడు స్వాగతం చెప్పి ఆచార్యులవారి సమక్షంలో ఈవిధంగా అన్నారు. “నైదికాచార సంపత్తి వెల్లివిరుస్తూన్న ఒక ముసీశ్వరుని ఆశ్రమానికి ఒక మహారాజు వేంచేళారు. ఆశ్రమాన్నంతాచూశారు. సెలవుతీసుకుంటూ తాను చేయగలిగింది చెప్పవలసిందిగా ముసీశ్వరుణ్ణి కోరారు. ఆధ్యాత్మిక బౌద్ధతంతో విరాజిల్లే ఆ మంత్రద్రవ్య కోరుకోవలసిందేమీ లేదని విశ్వకళాపరిషత్తు సుస్థితికి హేతుభూతులైన పరమేశ్వరుని అనుగ్రహం మనహా. యావత్ప్రపంచానికి భిక్షాప్రదాత ఆ సర్వేశ్వరుడు” అని మిన్నకుండినాడు.

ఈ కథ చెప్పి ఆర్షయగై శ్వర్వం, ఆంధ్రులు నిండా ర అనుభవించడానికి, శక్తిసామర్థ్యాలతో పనిచేయడానికి ఆశీర్వదించుకోరారు ఆచార్యులవారిని. ఇట్టివే విజ్ఞప్తులు శారదా

నికేతనం కార్యదర్శిశాసన తరచు చేసేవి. లక్ష్మీబాయమ్మగారు బంధువులనూ, పూర్వాచారపరులనూ ఉల్లంఘించి, సాంఘికంగా పంతులుగారితో సహకరించి పనిచేయడం, రాజకీయాలలో కూడ పంతులుగారిని అనుసరించడం తన ధర్మమని కొన్న దొడ్డ సహధర్మచారిణి. వనా స్వాతంత్ర్య భావాలు పెల్లుగాగల కల్లలు. స్త్రీలు ఒకరిమీద ఆధారపడకుండా జీవించాలనీ, స్వతంత్రంగా బ్రతకాలనీ ఆమె అభిప్రాయం. స్త్రీలు హీనంగా చూడబడడం ఆమెకెంతో వ్యధకలిగించే విషయం. “దీనత్వం తెచ్చిపెట్టుకోవలదన్నానుగా” అని సోదరీ మణుల నుద్బోధిస్తూండేది. అది ఆమె కనహ్యం. అనిష్టం మనోద్వేషార్థంలా ఏమీ పేనమంత చలనం లేనిది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. ప్రభుత్వంనైపు మొగ్గి సాంఘిక సేవచేద్దామనే సంగతి ఆమెకు గిట్టేదికాదు. సాంఘిక సేవానిరతిని గుండె దిటవుతో ప్రదర్శించేది. సాంఘిక సేవ, స్త్రీ జనాభ్యుదయం, వీటిమీదినుంచి దృష్టితిప్పలేదు. స్త్రీల కష్టాలు చూడలేదు. క్లేశాలగూర్చి విసలేదు. ఏ స్త్రీవనా తాను దుఃఖపడుతున్న సంగతి, దుస్థితికి కారణం తెలిపిందంటే లక్ష్మీబాయమ్మగారు జాలిపడి కరుణతో కరిగిపోయేది. ఆ బాధానివారణకు పట్టుపట్టేది. సానుభూతితో సకలోపచారాలు చేసేది. ఏ అత్తింటి కోడలైనా ఆరళ్ళుపడినా, యేమగనాలైనా మారాముళ్ళకు లోనైనా, వెంటనే లక్ష్మీబాయమ్మ ఆ అత్తవారింటిదగ్గర, ఆభర్తృ గృహాంగణంలో నాలేది. అగచాట్ల నన్నిటినీ పోగొట్టేది. అమాంతం వాళ్ళ తగవులన్నిటినీ తొలగించి, ఆ పక్షం వారనే మాటలు సహించి,

అసదృశనవారిని గట్టున వేసి వెళ్ళేది. కరకుతనం చూపవలసిన చోట నిష్కర్షగా చూపేది. మెత్తనితనం ఆమె చూపేది కాదు. మంచివాళ్ళయెడ మంచితనం, మృదుత్వమూ, శీల లోపంతో చెడుగులైనవారియెడ నిర్దయ, పైగా దండనం తప్పక చేసేది. తప్పచేసినవాళ్ళను లక్ష్మీబాయమ్మ గారు గట్టిగా కోపపడేది. ఆ కేకలకు పిల్లలందరు హడిలిపోయే వారు. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు కూడ దౌష్ట్యం ఉన్న చోట్ల, అవినీతి ఉన్నచోట్ల అతినిష్ఠురంగానే ఉండేవారు కాని, మందలించడంలో తేడావుండేది. సచ్చజెప్పడం, మార్పువచ్చేటట్లు చూడడం పర్యవసానంగా పంతులుగారు మెల్లగా మందలించేవారు.

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు, లక్ష్మీబాయమ్మగారు శారదా నికేతనం స్థాపించి జాతీయ విద్య నేర్పించడమే కాకుండా, బాలవితంతూద్వాహాలు జరిపించారు. అనాథ బాలికల రక్షణ విషయంలో శ్రద్ధవహించి ఉన్నవదంపతులు జీవవాయువుల నర్పించేవారు. ఒకానొక కేసువిషయంగా ఒక అనాథ బాలిక గుంటూరు న్యాయస్థానానికి రప్పించ బడింది. క్రైస్తవ మిషనరీల కప్పగించడానికి ఆ అనాథ నిచ్చి వేద్దామని న్యాయాధికారి నిర్ణయించాడు. లక్ష్మీబాయమ్మ గారి కీసమాచారం తెలిసింది. తక్షణం ఆమె న్యాయస్థానానికి తరలింది. న్యాయాధికారిని చూచింది. నిర్భయంగా ఈ క్రింది విధంగా చెప్పింది : “హిందువుల బిడ్డను క్రైస్తవ సంఘాలకు అప్పగించడం అన్యాయం, అనాథశరణాలయాలు హిందువుల పిల్లలను పోషించడానికి చాలాఉన్నాయి. అవసరమైతే వాళ్ళ

దగ్గర ధ్రువ పత్రాలు. ఒప్పుకోళ్ళు మీరు పొందుండి. ఆ అమ్మాయిని హిందూసంఘాలకు ఇవ్వండి. మీరు ఆ బిడ్డను నా కప్పగింతపెట్టండి. నావల్ల పొందవలసిన పత్రాలు పుచ్చుకొండి. లక్షణంగా వ్రాసియిస్తాను. మా శారదా నికేతనంలో ఆ అమ్మాయిని పెంచి విద్యా బుద్ధులు గరువుతామని పోషిస్తామని ఓక్ష్మీబాయమ్మగారు స్పష్టంగా చెప్పింది. న్యాయాధికారి ఈ వాదాన్ని అంగీకరించి ఆ బిడ్డను శారదా నికేతనానికి దఖలుపరచాడు. ఓక్ష్మీబాయమ్మగారు, లేగను వెంటపెట్టుకొనివచ్చే గోమాతలాగ నికేతనం చేరింది. ఆ పిల్లను సాకి కన్న వారికంటే మిన్నగా ప్రేమించి పెద్దదాన్ని చేసి, ఉన్నవ దంపతులు ఉత్తముడైన యువకుని వెదకితెచ్చి వివాహం చేశారు. ఆ దంపతులే కన్యధార పోశారు.

ఈవిధంగా ఉన్నవ దంపతులు నిర్వర్తించిన కల్యాణాలు, కనిపెట్టి పోషించడాలు కొన్ని ముచ్చటగా ఉంటాయి. గుంటూరు బ్రాహ్మణపేటలో శారదా నికేతనం సమీపంలో శివాలయం ఒకటుంది. అక్కడ ఒకపిల్ల పొత్తిళ్ళలో పడుకుని కేరుకేరుమని రోదిస్తోంది. ఈ పిల్లను చూచిన పుణ్యాత్ములు ఈశువును శారదానికేతనానికి అప్పగించుమనీ, ఈబిడ్డ బ్రాహ్మణులనీ, భారద్వాజస గోత్రానికి చెందినదనీ, ఈబిడ్డ వయసు పది నెలలనీ ఒకచీటీ ఆపిల్ల మెళ్ళో వ్రేలాడ గట్టివుంది. ఈసంఘటనచూచి స్థానికులు ఒకరు వెళ్ళి ఓక్ష్మీబాయమ్మగారికి తెలియ పరచారు. ఆతల్లి వెంటనే వెళ్ళి కక్కటిల్లి పోతున్న ఆ పసికందును అక్కన చేర్చుకుని, ఓదార్చి, ఆ ఉన్నపాళంగా నికేతనానికి చేర్చారు.

దయనీయతై పడి ఉన్న దిక్కు లేని పిల్లల్ని నికేతనానికి ఉన్న వదంపతులు నెమ్మదిగా తీసుకుని వచ్చేవారు. ఈవిధంగా తీసుకొని వచ్చిన శిశువులు ఎనమండుగురని ఓతెక్క. వాళ్ళని మదిలంగా పట్టుకొనివచ్చి పెంచి, విద్యాబుద్ధులు గరపి ఉన్న వదంపతులు సమస్తమైన లాంఛనాలతో భర్త గృహాలకు పాగనంచేవారు. వాళ్ళకి చేసిన నామకరణాలు నవ్యభావ విలసిత్తులైన లక్ష్మీనారాయణగారి ఆశయాలను తెల్పుతాయి. చాచుశీల, శారద, కల్యాణి, కాత్యాయనీ, శరణ్య. జయశీల ఆదినామాలతో అలరారిన కన్యల మీద పంతులుగారి కెంతో నాత్సల్యం. వాళ్ళ ఆటలు, పాటలు, మాటలు ఎంతో మురిపించేవి లక్ష్మీనారాయణగారిని. ఆపిల్లల మంచి చెడ్డలూ, చదువులూ, సంగీతాలూ, పరిణయాలూ, శోభనాలూ, పురుళ్ళు పుణ్యాలూ లక్ష్మీనారాయణ గారెంతో సంతోషంగా చూచేది. ఇక తదుపరి కార్యానుక్రమణిక ఏకొంచెం లోటు లేకుండా జరిపించేది. అత్తనారిళ్ళ నుండి భార్యా భర్తలను తమ ఇంటికి ఆహ్వానించుకొని వచ్చి, పిల్లలకు బాల సారెలు చేయడం, ముద్ద కుడుములు ఇవ్వడం తొట్లోపెట్టడం మొదలైన వేడుకల నన్నిటినీ జరిపించడం లక్ష్మీనారాయణగారికి పరదా. ఆ పిల్లలు తల్లులు, అమ్మగారినీ, బాబుగారినీ వీడి వెళ్ళడానికి ఎంతగానో విచారించేవారు. లక్ష్మీనారాయణగారి డెండము కొందలమంచేది.

వేరైనప్పుడే, గులకరాళ్ళ గుంపునుండి విడి వడ్డప్పుడే వన్నెలు చిన్నెలు బయటికొచ్చి వజ్రం ప్రకాశిస్తుంది. ప్రకాశ

కులు పుణ్యం కొద్దీ లభిస్తారు. దివ్యసదనాలు చొరుకుతాయి. సర్వజ్ఞత్వంచేకూరుతుంది. శ్రేష్ఠత్వం లభిస్తుంది. కార్య వాదులూ, కార్యదక్షులూ కరుణిస్తేనే ఈవిధంగా వ్రజాన్ని తయారుచేసి తగు పెద్దమనిషికి సమర్పించడం. ప్రకాశకులు ఉచితంగా ఇంకో అయ్యచేతులో పెట్టెవాళ్ళెందరో గాని ఉండరు. అట్టి పుణ్యాలే సంఘ పునరుజ్జీవం సాధించేవాళ్ళు. పునర్నవాన్ని పొందించే వాళ్ళు ఉన్నవదంతాలు.

౮ లక్ష్మీ బాయమ్మగారు - శక్తి

లక్ష్మీ బాయమ్మగారివంటి నేవా పరాయణులైన నారి మణులుంటే అధమకులజాలసబడే పిల్లలు ఉన్నతవిద్యను పొంద గల్గుతారు. ఆ బిడ్డలు విజ్ఞానవతులై జ్ఞానజ్యోతులవలె వెలుగొందగలరు. ఆ జ్యోతుల ప్రకాశంలో ఎందరో బ్రతుకు బాటను ముందంజ వేయగలరు. ఈ కార్యక్రమంలో లక్ష్మీ బాయమ్మగారు పాల్గొనటం మూలంగా దేశ విషయాలపై దృష్టి తప్పించలేదు. స్వరాజ్య సంపాదనోద్యమం పట్ల శ్రద్ధ తగ్గలేదు. లక్ష్మీనారాయణగారు కూడ నవచైతన్యంతో ఉప్పసత్యాగ్రహంలో పాల్గొన్నారు.

1930 వచ్చింది. మహాత్ముడు పాదచారియై, దండ ధారియై దండి గ్రామానికి శాంతి సమర యోధులతో బయలుదేరారు. ఏప్రిల్ 5 న వారు దండి చేరుకున్నారు. ప్రభుత్వంవారు గాంధీజీని నిర్బంధంలోకి తీసుకోలేదు. కారణం తెలియదు. దరిద్ర నారాయణుల నుద్ధరించు గాంధీజీ దండి గ్రామసమీపంలో గల సముద్రతీరాన 'ఉప్ప'ను తీశారు.

మహాత్ముడిట్లా ప్రబోధించాడు. "సత్యాగ్రహం లందరూ ఉప్పచేయవచ్చు. నేను ఉప్పచేశాను." దేశ వ్యాప్తంగా త్రివర్ణపతాకాలు చేత్తోపుచ్చుకొని బాగులు బాగులుగా ప్రజలు సముద్రతీరాలకు 'ఉప్ప' చేయడానికి

వెళ్ళ సాగారు. ఆ సేతుశీతనగపర్యంతం యజ్ఞ కుండమైంది. ఉప్పుసత్యాగ్రహం దేశమెల్లెడల సాగజొచ్చింది. పటేలు పట్వారి మొదలైన గ్రామాధికారులు గాంధీమహాత్ముని ప్రబోధాన్ని నునుసరించి తమ నౌకరీలకు రాజీనామాలు నిచ్చేశారు.

ప్రభుత్వోద్యోగులు తమ పదవులను త్యజించారు. సత్యాగ్రహంలో చేరారు. నూరువేలయోధులు త్యాగ దీక్షతో, పావనోత్సాహంతో పరిశుద్ధశీలంతో బంది ఖానాలలో ప్రవేశించారు. “ఉప్పు అందరికీ జీవిత ప్రాథమిక ఆవశ్యకాల్లో ముఖ్యమయింది. స్వాతంత్ర్యం సర్వ జనులకూ స్వయం వ్యక్తం కావాలంటే ఈ ఉప్పుపన్ను రద్దు కావాలని మహాత్మునివాణి. ఎక్కడచూచినా ఉప్పు చేయడానికి ఉద్యుక్తులయ్యే జనమే. సముద్రగాములై సత్యాగ్రహులు ఫలితసంకల్పంతో బయలుదేరారు. ఆత్మ సంయమంచేత ప్రభుత్వంవారి హృదయం పరివర్తనం చెందాలంటూ సాగిపోయారు. స్వాతంత్ర్య సాధనకే సత్యాగ్రహం మార్గమంటూ జాతీయసభ భావించింది. సబర్మతి సమావేశంలో కాంగ్రెసు కార్యవర్గం సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యాన్ని సంపాదించడానికి, సత్యాగ్రహోద్యమం ఆరంభించడానికి తీర్మానించింది. ఈవిధంగా భారతదేశంలో ఉప్పు సత్యాగ్రహోద్యమం పూర్వపు ఉద్యమాలనన్నిటిని మించింది. శాసనాధికారిని, విదేశవస్తు బహిష్కరణకీ, మద్యపాననిషేధానికీ, హరిజనోద్ధరణకీ గడిచినరోజుల్లో కలగని ప్రాముఖ్యం దానికి లభించింది. రకరకాల వార్తలను సుప్రసిద్ధ పత్రికా

పిలేఖదులు ప్రకటించ బోచ్చారు. ఆ విశేషాలు వ్రాయడంలో వారి నైపుణ్యం ప్రదర్శితమయ్యేది. బాంబే క్రానికల్ మొదలైన పత్రికలు ఈ వార్తలన్నీ తీసి వివరంగా ప్రచారానికి తెచ్చేవి. దేశం దేశం మొత్తం ఒక్కచరవడిని కదలించి. కలవరం పొందింది.

ఇంతటి కోలాహలాన్ని చూస్తూ స్త్రీలు మాత్రం ఊరుకోగలరా! ఖడ్గం వస్త్రాలు ధరించి స్త్రీలు సముద్ర తీరంలో కుండలు పెట్టి సూరతు జిల్లాలోని దర్శన కొత్తార్లలో ఉప్పు వండుతుండగా వేలకొలది జనులు ఈవేడుకను మారం నుంచి చూస్తూ ఉన్నారు. కాంగ్రెసుకు అపూర్వ జవనత్వాలు చేకూరాయి. ప్రభుత్వంవారు సరోజినీదేవిని శిక్షించారు. స్త్రీలు సత్సాగ్రహసమరంలో ధైర్యం చూపారు. సర్వస్వం ఒడ్డారు. ఈవిధంగా తమ సర్వస్వం భారతాంబ కంకితం చేసి బయలు వెడలిన ప్రమదా సందోహాన్ని చూచి ప్రభుత్వం ఆశ్చర్య చకితమైంది. సరోజినిని ఉదాహరణగా తీసుకొని దేశస్వాతంత్ర్యానికి దీక్షపూరిత మగువల కష్టాలు కొల్లలు. లక్ష్మీబాయిమ్మగారి ధైర్యసాహసాలు ఏదేశం వారికి తీసిపోనివిగా తయారయ్యాయి ఈ సంఘటన లప్పుడు.

జాతీయ నాయకులందరూ కారాగృహంలో నిర్బంధించబడ్డారు. కాంగ్రెసు అధ్యక్షపదవిలో ఉన్నవారు తమను అరెస్టు చేస్తే ఆ స్థానానికి మరొకరిని నియమించి కారాగృహానికి వెళ్ళుతున్నారు. ఆ సంవత్సరం భారతదేశానికి ముఖ్య నగరమైన ఢిల్లీలో అఖిల భారత జాతీయ మహాసభ జరపాలని నాయ

కులు పట్టుదల వహించారు. అది సుతరామూ జరగనియ
 రాదని పరప్రభుత్వం మంకుపట్టు పట్టింది. అందుచేత ఆల్
 ఇండియా కాంగ్రెసుకు వచ్చినవాళ్ళను పేల్చి వేస్తామంటూ
 పెద్దపెద్ద ప్రకటనలు చేశారు. వనప్పటికీ ఆ కాంగ్రెసుకు
 వెళ్ళితిరాని దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య పంతులుగారు
 మొదలైన పెద్దలు బయలుదేరారు. యావద్భారతదేశంలో
 విఖ్యాతిపొందిన రాజకీయవేత్త వేంకటప్పయ్యగారు. జాతీయ
 మహాసభ కథ్యక్షులుగా కొన్ని నెలలు పనిచేశారు. దానికి
 బహుళకృతిగా పరప్రభుత్వంచేత కారాగార వాస కిక్కు
 గైకొన్నారు. ఉత్తరహిందూదేశంలో మాలవ్యా పండితు
 లెట్టివారో దక్షిణ దేశంలో వెంకటప్పయ్య పంతులు లెట్టి
 వాడనడం సత్వమారం కాదు. ఆయన మహాత్మున కాంత
 రంగికుడై నెగడినవాడు. ఆనాడు పంతులుగారు ప్రయాణం
 కడితే, లక్ష్మీబాయమ్మగారు కూడ ప్రయాణం కట్టింది.
 బంధువులు, నికేతన శాలికలు లక్ష్మీబాయమ్మగారు బయలు
 దేరడానికి అడ్డుతిగిలారు. బ్రతిమాలారు లక్ష్మీబాయమ్మ
 గారిని ఢిల్లీకి పోవద్దని. గోడుగోడున గోలపెట్టారు, అమ్మ
 గారు ఢిల్లీ వెళ్ళకుండా ఉండటానికి. కాని లక్ష్మీబాయమ్మ
 గారు పట్టినపట్టు విడువలేదు. ధైర్యసాహసాలు గల ఆ ధీర
 నెవరాపగలరు? స్వరాజ్యోద్యమ సంరంభమైనా, సంఘోధ
 రణ సంరంభమైనా చేరి పోరాడి తీరాల్సిందే. వెనుకంజ
 వేయదు లక్ష్మీబాయమ్మగారు. అపూర్వంగా అంతమంది
 వద్దంటున్నా వినక లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఢిల్లీకి బయలు
 దేరారు. ఈ చొరవే శ్రీ మాలవ్యా మున్నగువారిని ఆశ్చర్య

చకితులచేసింది. “అడకూతురు, వెళ్ళుతోంది ఎక్కడ ఇక్కట్ల పాలవుతుందో, ఈ లక్ష్మీబాయమ్మగారు” అని అందరూ కన్నుల నీరు నింపుకున్నారు. కొందరు ముక్తుమీద వేలు వేసు కున్నారుకూడ. సందేహం లేకుండా సత్యాగ్రహ సమరంలో కాల్వాని, నిలిచి పనిచేద్దామనుకున్న లక్ష్మీబాయమ్మగారి సాహసం శ్లాఘ్యం. కాని లక్ష్మీబాయమ్మగారిని జైలులోనే ప్రభుత్వం అరెస్టుచేసింది. స్వస్థలం గుంటూరుకు చేర్చింది. నిరుత్సాహంతో చేనేదిలేక లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఇంటికి మరలివచ్చారు. ఏ అపాయంలేకుండా లక్ష్మీబాయమ్మగారు నికేతనానికి చేరారని సంతసించారందరూ. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రతి నిధిగ వెళ్ళే అవకాశం పోయిందనీ, అన్యస్త్రీ దుర్లభమైన కార్యాచరణకు గడంగికూడ ప్రయోజనం లేకపోయిందనీ పంతులుగారనుకున్నారు. లక్ష్మీనారాయణగారు, లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఉభయులు శారదా నికేతనాన్ని మిత్రుల కప్పగించి జైలుకు వెళ్ళారు. పెద్దలు రాయసం వెంకటేశపుడుగారు, మంత్రిప్రగడ సాంబశివరావుగారు, రామడుగు కోటయ్య గారు మొదలైనవారు నికేతనం పాలకవర్గ సభ్యులుగా నుండే వారు. వారు జాతీయోద్యమాలలో చేరి జైలుకు వెళ్ళలేదు కాని సంపూర్ణ అభిమానంతో, సానుభూతితో శారదా నికేతనానికై కృషిచేశారు. దేశాభిమానులు ఉన్న వ దంపతుల కారాగార వాసంలో ఆ సంస్థకు ఏ లోటూ లేకుండా పరి పాలన సాగించారు. విద్యార్థినులనెంతో ఆదరించి భోజనాది సదుపాయాలకు ఏర్పాట్లు స్వయంగాచేసి, చేయించి పాటు పడ్డారు. ఇర్విను రాజప్రతినిధి మహాత్ముణ్ణి, ఉప్పు సత్యాగ్ర

హంలో కారాగృహంలో చేరిన తదితర దేశభక్తులను విడుదల చేయించాడు. 1931 లో జరిగిన గాంధీ-ఇర్విను ఒడంబడిక చరిత్ర ప్రసిద్ధమైంది. దానివల్ల శాసనాధికార ఉద్యమం ఆగడం, “స్వీయోపయోగానికి వ్యక్తులు ఉప్పు తయారుచేసుకోవచ్చు” అనే హక్కు కలగడం తటస్థించింది. మద్యపాన నిషేధోద్యమం, స్వదేశీ వస్తు ప్రచారంకూడ శాంతంగా సాగించుకోవచ్చన్నారు-ఇర్విను ప్రభువు, వారి అధికారులూను. ఈవిధంగా జరిగిన రాజకీయ ఖైదీల విడుదలలో మన లక్ష్మీనారాయణ దంపతులున్న విడుదలైనారు. శారదానికేతన యాజమాన్యాన్ని స్వీకరించారు. విద్యాభ్యాసంలో పెద్ద ప్రజ్ఞావిశేషాలు కనపరచలేదు గాని స్వభావంచేతనే తెలివిగలదవడంచేతను, చురుకైన దవడంచేతను యుక్తాయుక్త వివేకజ్ఞానం కలదైంది లక్ష్మీ బాయమ్మగారు కొలది కాలంలో. యుక్త వయస్కురాలయ్యాక బడి చదువులు మానిపించివేశారు తల్లి దండ్రులు, కొద్ది విద్యతోనే లక్ష్మీబాయమ్మగారు తల్లి దండ్రులు, బంధువులు ఆశ్చర్య పడేటట్టు మాట్లాడేది. రాజకీయాలలోని నైపుణ్యాలనుగూర్చి వింటూ, కరణంగారింట్లో జరిగే గోష్ఠాలలో ఉత్సుకతచూపిస్తూ, విన్నవి తల్లికి ఇతరులకు వర్ణించి చెప్పేది. లక్ష్మీ బాయమ్మగారి తండ్రి మొదలైన వారవన్నీ ఆమోదించే వారో ఏమో, అంగీకరించారనవచ్చో లేదో కాని, లక్ష్మీ బాయమ్మగారి శ్రద్ధాభక్తులు, వివిధ విషయాల యందాసక్తి శుభ సూచకాలని మాత్రం మనం చెప్పవచ్చు. ఆ పూనాదిమీదనే లక్ష్మీబాయమ్మగారి దేశభక్తి, సంఘ

సేవా సౌధాలు లేచాయి. స్త్రీ జనోద్ధరణనుగూర్చి సాధు భావాలు చెలరేగాయి. లక్ష్మీబాయమ్మగారి మనఃప్రవృత్తిని బట్టి ఆమె వస్తుధారణ, ఆభరణధారణ విరాడంబరంగా ఉండేవి. ఆంగ్లనాగరికతా ప్రభావం ఆమె మీద పడలేదు. ఆంధ్ర దేశమందు పూర్వకాలంలో వ్యాపించి ఉండే పద్ధతులే లక్ష్మీబాయమ్మగారి యందు గోచరించేవి. సృష్టియందు ఏర్పడ్డ స్త్రీ పురుష పహజవిభేదాన్ననుసరించి వారి వారికి తగిన వేషభాషలుండాలని, ఈపద్ధతే వారివారి జీవిత కార్యక్రమాల కానుకూల్పం చేకూర్చునని లక్ష్మీబాయమ్మగారు విశ్వసించేవారు.

మనువు వాకొనినట్లు స్త్రీకి గౌరవం కలిగితే దేవతలు ఆనందిస్తారన్న అభిప్రాయాన్ని ఆదర్శమహిళ లక్ష్మీబాయమ్మగారు అనేక ప్రదేశాల్లోని ప్రజలకందించింది. ఉత్తమ పౌరులను తయారుచేయగలిగింది తల్లియే అని తెల్పేది. ఆడపిల్లలకు చక్కనిశిక్షణనిచ్చే బాధ్యత పురుషులకున్నదనేది. తమ బిడ్డలకు మంచితరిఫీదు ఇచ్చే అవకాశం స్త్రీలకు కల్పింపబడాలనేది. స్త్రీలకు చదువుచెప్పించి, సచ్చీలమలవడజేసి సమర్థులను చేయవలసిన భారం పురుషులకున్నదని లక్ష్మీబాయమ్మగారు మాటిమాటికి వక్కాణించేది.

ప్రభుత్వంవారి శాసనాలమూలాన, సంస్కరణలను ప్రజలు స్వీకరించరనీ, ఉన్నతులు, నాయకులు స్వయంగా ఆచరించిచూపిన మార్గాలనే ప్రజలు అనుసరించే అలవా

టున్న వాళ్ళనీ లక్ష్మీబాయమ్మగారు సందేహించకుండా చెప్పేది.

మితస్వాతంత్ర్యంవచ్చినా, కప్పటికైనా, ప్రభుత్వ శాసనాలవల్ల పరిమితప్రయోజనం మాత్రమే ఏర్పడుతుంది. ప్రజలు మంచివని విశ్వసించే సంస్కరణలను అవలంబించి నష్టజే అవి సదాచారాలై శ్రేయస్సును ఆపాదించగలవు. ఈ సమస్యలు స్వచ్ఛంగా స్త్రీలవేయని బౌద్ధావీశ్వం వహించడంతగదు. ఈ సమస్యల్లో ముఖ్యమైనది వరకుల్కాన్ని గూర్చి. అది విద్యార్థి సంఘాలకు, ఛారసంఘాలకు వివేకంకాదు, వాడేకాదు, ప్రఖ్యాతీకాదు. కన్యాశుల్కంకూడ దురాచారమే. అదికూడ బీదలను పీడించుపద్ధతే. ఆ కఠినపద్ధతి నిర్మూలనంకొరకు పాటుపడిన వాళ్ళున్నారు. వారందరూ ప్రసిద్ధ పురుషులు. ఆ సంస్కర్తలందరిలో పేరెన్నికగన్న వారు ఆనంద గజపతి మహారాజులుంగారు. ఈ సామ్రాట్ సాంఘికాభివృద్ధికై తనశక్తియుక్తులను వినియోగించారు. స్త్రీ విద్య అభివృద్ధికి, విద్యాలయాలను ఏర్పాటు చేయించారు. కన్యాశుల్క దురాచార భంజనానికి శాసనసభలో ఒక చట్టమును ప్రవేశపెట్టడానికి యత్నించారు. విజయనగర ప్రభువు మానవహృదయ పరివర్తనానికెక్కువగా శాసనం సహకరింపదని విశ్వసించి ప్రజలలో దీని ప్రచారానికి ప్రహసనాలనూ, నాటకాలనూ వాడుకభాషలో వ్రాయడానికి ప్రోత్సాహం కల్పించారు. కన్యాశుల్కం మొదలైన దృశ్యకావ్యాలు ప్రభుత్వంవారి చట్టాలకంటే శీఘ్రంగా ప్రజలలో మనఃపరివర్తనం

లక్ష్మీబాయమ్మగారు - శక్తి

కలిగించాయి. ఈ విధాలైన మార్పులు లక్ష్మీబాయమ్మగారు తనకు నచ్చినవాటిని తనకృషిమూలాన కల్పించింది.

మహాత్ము డారంభించిన అన్ని ఉద్యమాలలోచేరి వనితాలోకమంతా జాతీయ సంగ్రామంలో శక్తివంతంగా పోరాడింది. ఈ పర్యాయం జరిపించిన పవిత్రోద్యమానికి కూడా అద్భుతంగా దోహదంచేసింది. లక్ష్మీబాయమ్మగారు ఆంధ్రదేశంలోని మహిళలకునాయక అయింది. ఆదర్శంగా తీసుకొని ఎందరో యువతులు లక్ష్మీబాయమ్మగారి ననుసరించారు. వీరపత్నులై వెలుగొందారు. భారతస్వాతంత్ర్య సమరాంగణంలో ప్రశస్తిపొందారు. ఆంధ్రనారీమణులు సాహసోత్సాహాల్లో స్వాతంత్ర్యకాంక్షలో ఏ రాష్ట్రంలోని తరుణులకూ తీసిపోరనే ఖ్యాతి రావడానికి లక్ష్మీబాయమ్మగారు ముఖ్య కారణమైంది.

(స్త్రీ)లకేమాత్రం శౌరవలోపం జరగకుండాచూసేది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. (స్త్రీ)లకర్తవ్యం సరిగా బోధించేది. కాలజ్ఞతతో, కరుకుతనంతో వ్యవహరించేది. అవమానాల్ని (స్త్రీ)లయెడ జరిపిన వారెంతటి ఉద్బంధులైనా నోరుమూసుకుని ఊరుకోవడం ఆమె స్వభావంకాదు. అది సాంఘికసభ కానీండి, రాజకీయసభ కానీండి, సారస్వతసభ కానీండి (స్త్రీ)కి తగ్గస్థానం లభించాల్సిందే. ఏ మహానేతనూ, సర్వోత్తమ శుద్ధాత్మగ లక్ష్మీబాయమ్మగా రామోదించేదికాదు. ఈ విధంగా పూజ చేయడం సంకుచితభావంయొక్క లక్షణం అనుకునేది. సంస్కృతికీ సాహిత్యానికీ సంబంధించిన సభలకువెళ్ళేది.

నికేతనం బాలికలనూ తీసుకుపోయేది. నేర్పవలసినవి, గ్రహించవలసినవి నేర్వక, గ్రహించక ఆత్మవికాసాన్నందక అజ్ఞానాంధకారంలోపడి పురోభివృద్ధికి మనం చేజేతుల అధ్యంతరం కలిగించుకొంటామనేవారు ఆమె.

ఒక పర్యాయం విజయవాడలో జరిగిన సారస్వత సభకు లక్ష్మీబాయమ్మగారు హాజరయ్యారు ఆహ్వానంమీద. సభాధ్యక్షులు విభాతాంధ్ర కవితలనులు, పండితోపాధ్యాయులు, విమర్శకులు విజ్ఞానవిషయాలనుగూర్చి, సాహిత్యాన్ని గూర్చి సెలవిచ్చి అధ్యక్షోపన్యాసంలో ఆంధ్రకవుల నామములూ, పండితులపేర్లూ, చిత్రకారులపేర్లూ, గాయకుల పేర్లూ, శిల్పులపేర్లూ ఏకరువుపెట్టారు. వాళ్ళు ఆచారంగాల్లో చేసినకృషినిజ్ఞాపించారు, బాగానేఉంది. ఎనా కొద్ది సంచలనానికి కారణమైంది ఆ సమయం. ఈ చెప్పినవాళ్ళలో కళానైభవానికి తోడ్పడిన స్త్రీలసంగతిగాని, విదుషీమణుల సంగతిగాని, చిత్రకారిణులసంగతిగాని ప్రస్తావనకురాలేదు. అధ్యక్షులు పురుషులపేర్లనే పూసగుచ్చినట్టు వల్లెవేశారుకాని ఒక మహిళనైనా పేర్కొనలేదు. ఈ సంగతిసందర్భం చూచింది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. కోపం ఆపుకోలేకపోయింది. సభలో తటాలున లేచి నిలుచుంది. “అయ్యా ! ఏమిటీ అన్యాయం? మీ ఉపన్యాసంలో ఒక్కస్త్రీ పేరుకూడా చెప్పారుకాదు. ఆంధ్రదేశంలో కవయిత్రులులేరా, రచయిత్రులులేరా, కళాకారులులేరా, చిత్రకారిణులులేరా, గాయకురాండ్రులేరా, విదుషీమణులులేరా? వాళ్ళందరిలో ఒక్కపేరుకూడా ఉడహరించారుకారు. ఆంధ్రదేశం అంతగొడ్డుపోయిందా!”

లక్ష్మీబాయమ్మగారు - శక్తి

(3)

అని నిష్ఠురంగా ప్రశ్నించారు. ఆ మహాశివునికి అప్పుడు స్ఫురణకురాలేదేమో! ఒకచిన్న విస్మరణే అనుకున్నారు! “ఆ విషయాన్ని గూర్చి నేను అంతగా ఆలోచించలేదు. ఉండకేమి, తప్పక ఉండిఉంటారు” అని సమాధానంచెప్పారు అగ్రాసనాన్నుండి. “స్త్రీలను చిన్న చూపుచూచిన సభల్లో పాలొనడం మాకుమర్యాదకాదు” అని ఆ సభనువీడి వచ్చేశారు. స్త్రీలపట్ల ఏలేశమైనా ఎక్కడైనా, ఎప్పుడైనా అవమానం జరిగితే లక్ష్మీబాయమ్మగారు మందలించివచ్చేది మళ్ళీ జరగడానికి వీల్లేకుండా. భారతస్త్రీలకు మొదటనుంచీ ఉన్న ప్రాభవాలట్టివి.

శక్తిసామర్థ్యాలు ప్రకటించి బాలికలను లాలించడంలో, ప్రోత్సహించడంలో ఎంతమక్కువ ఉండేదో, జంతువులమీద కరుణచూపడంలోకూడ అంత మమకారం ఉండేది లక్ష్మీబాయమ్మగారికి. అఖిలభూతాలతో సమహితత్వంతో మెలగేది. మహాత్మాగాంధీ అహింసావిధానంలోని ఆమె అచంచల విశ్వాసం విఖ్యాతమే. ఏ ప్రాణికికూడ శాధకలుగడాన్ని ఆవంత సహించేదికాదు. ప్రజోద్యమంలో పని చేసినట్లే, జీవకారుణ్య సంఘాలతోచేరి ఈ దయాపరురాలు మూగజీవాల ప్రాణరక్షణకై పాటుబడేది.

గుంటూరు పరిసరాల్లో ఒక గ్రామంలో అమ్మవారి జాతర జరుగుతోంది. వేటపోతులు వేటసంఖ్యమీద బలికాబోతున్నాయి. గుంటూరు జీవకారుణ్యసంఘంవారు లక్ష్మీబాయమ్మగారి సాయ మర్థించారు. ఓషికకు పారంలేదు.

ఆ ప్రేమస్వరూపకు. జీవకారుణ్య సంఘంవారితో పట్టణానికి సమీపంలో ఉన్న గ్రామానికి వయనమైంది. ఆ గ్రామప్రజలలో జంతువధ నిషేధాన్ని గూర్చి అఖండంగా ప్రచారం చేసింది. సంఘంవారితో కలిసి జంతువధ ఆగిపోయేట్లు చేసింది.

సంఘసేవా దృఢదీక్షతను పురస్కరించుకుని లక్ష్మీ బాయిమ్మగారికి శ్రీలపత్నాన ప్రకటింపబడుతూవుండే “గృహలక్ష్మి” గౌరవసంపాదకులు, తనధివతులునైన కే. యస్. కేశరిగారు స్వర్ణకంకణ మిర్యాలని నిశ్చయించుకొని, ఆమెకు సమాచారం పంపారు. ఆ సమాచారాన్ని పొందుకొంది లక్ష్మీబాయిమ్మగారు ఒక సమాధానం వ్రాశారు వెంటనే; “శ్రీ కేశరిగారికి, ఆర్యా! మీరు స్వర్ణకంకణమీయ నిర్ణయించినందుకు కృతజ్ఞత. కాని నాకొక నియమం ఉంది. నేను స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో చేరడానికి ముందు బంగారునగలను ధరించనని ప్రతిసవట్టాను. బంగారునాణేలను గ్రహించనని నిశ్చయించుకున్నాను. ఆనాడేర్పాటు చేసికొన్న నియామకాల నుపేక్షించజాలను. కావున తమరు సత్కారపూర్వకంగా ఒసంగే స్వర్ణకంకణాన్ని చేతికి ధరించాలన్న నియమం ఉల్లంఘించడం తమరు ఆమోదిస్తే స్వీకరించడానికి నాకు సమ్మతమే.”

గృహలక్ష్మి అధిపతి ఆమెనియమానికి భంగం లేకుండా స్వర్ణకంకణాన్ని బహూకరించి, సన్మానించారు. నిరాడంబరతకూ, దేశభక్తికి లక్ష్మీబాయిమ్మగారు వన్నె కెక్కిన విషయాల్ని చాటువాటిలో ఇదొకటి. బంగారువన్నె

లక్ష్మీబాయిమ్మగారు - శక్తి

పద్ధతులు మరెకొన్ని : లక్ష్మీబాయమ్మగారికి గుంటూరు మహిళా సంఘంవారు సన్మానంచేశారు. సర్వతోముఖ ప్రగతిని సాధించాలంటే బంగారు ఆభరణాలు, వాటి బెల్లింపులు మానుకోవాలన్నా రప్పడుకూడా. మద్రాసు నగర మందలి ఆంధ్రమహిళాసభవారు దుర్గాబాయి దేశముఖగారి యాజమాన్యాన ఉన్న వదంపతులకు సన్మానంచేశారు. వినతి పత్రాన్ని సమర్పించుకొన్నారు. పితాపురం రాజాగారు సంఘసంస్కరణలో సిద్ధహస్తుడు, సాహిత్య సామ్రాట్ అని పేరొందినవారు. ఆ ఆంధ్రభోజుని షష్టిపూర్తి సన్మాన సంఘంవారు ఉన్న వదంపతులకు సన్మానంచేశారు. వినతి పత్రాలు సమర్పించారు.

అభ్యుదయ పంథాలో సంస్థను నడిపించడానికి, నికేతనం వైతికనిష్ఠతో నిర్వహించడానికి ఉన్న వదంపతులు తమ వైకేక పుత్రుడు అర్జునరావు ఎడగానుండే ఏర్పాట్లకు అంగీకరించారు. అపారమైనదీ, ఆత్మీయమైనదీ పుత్రవాత్సల్యం అది ఉజ్జగించి వ్యవహరించాలనుకొన్నారు. అర్జునరావు. విద్యావ్యాసంగం చేస్తూన్నప్పుడా గుంటూరులో వేరేవుండేవాడు. ఉద్యోగిగా ఉండేటప్పుడు పంతులుగారి శిష్యమిత్రుడు హనుమయ్యగుప్తగారి సాయంతో అర్జునరావు ఎక్కువకాలం విశాఖపట్టణంలో వుండేటట్లు చేయించారు. నికేతనంలోవుండే అవకాశంలేకుండా చేసేదీసాయం. అర్జునరావుగారుకూడ తనపనేమో తనేమో అనే టట్లుండేవారు. అడిగితే చెప్పేవారు. అన్నివిషయాలు మాత్రం తెలుసు. అర్జునరావుగారిభార్య వరలక్ష్మమ్మగారు.

లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారి అక్క రంగమ్మగారి కుమార్తె. శారదానికేతనంలో చదివిన మొదటిజట్టు విద్యార్థిని. సంగీత కుశల. అత్తమామలకు అన్నిటా విద్యా విత్త రాజకీయాల్లో ఎంతైనా తోడ్పాటు చేస్తుండేవారు. ఈ మొదటిజట్టు విద్యార్థినులలో ముజుందారు సావిత్రి సంస్కృతాంధ్రాది భాషా రహస్యాలు తెలిసినది విద్వాన్. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ పుస్తక నిర్ణాయక సంఘంలో, సంస్కృత కళాశాలల ప్రతినిధిగ పనిచేశారు. ఈ రచయిత ఆ సంఘాధ్యక్షుడుగ నున్నప్పుడు ఎనలేని సహకారం అందియన్నాడు ముజుందారు సావిత్రిగారివల్ల. ఆ సంఘం మోమోటానికి గురికాకుండా ఉండటానికి తోడ్పడింది. యథాశక్తినిశ్చయించి విజయం సిద్ధించునంతదనుక కార్యరంగాన నిలబడేవారు. ప్రస్తుతం శారదా నికేతన కళాశాల ఉపాధ్యక్షులు (వైస్ ప్రెసిడెంట్లు), మరొకరిందరు ఆ జట్టు విద్యార్థినులు శారదానికేతనం సాంప్రదాయం నిలిపినారు. మార్జిటి సీతమ్మగారు, సుప్రసిద్ధవైద్యులు, దేశబంధువు, జాతీయసమర సేనానాయకుడయిన ఆమంచర్ల శేషచలపతిరావుగారిసోదరి. పంతులుగారి ఉద్యమాలన్నిటికీ డాక్టరు చలపతిగారి సాహాయ్య సంపదలు మెండుగా నుండేవి. సదుద్యమాలన్నిటికీ శేషచలపతిగారి బాసట ఉంటుంది. అవి కార్యక్రమాలను సుష్టుగా నెరవేర్చగలవవుతాయి. శేషచలపతిగారి చేతిచలువ అమోఘమైంది. అమృతత్వం కల్పించేహస్తవాసి. పదవులు ఆయన్ను వెదుక్కుంటూవచ్చినా, వాటిని వశంచేసుకుందామన్న కాంక్ష డాక్టరుగారిలో కాగడాలతో వెదికినా.

కన్పించదు. మానవసమాజంలో ఈశ్వరసందర్శనం అనేదే ఆవిద్యావైద్య విశారదుని అనుభవం. దివ్యజ్ఞాన సమాజ సూత్రాలన్నిటినీ ఆపోశనం పట్టినారు. విశ్వమందంతటా దివ్యమూర్తిని గాంచి, కీర్తించే శాంతమూర్తి.

అహంకారనిరాసకాబోలు పంతులుగారితోడి పరిచయం, శారదానికేతనం, దాని ఉదయప్రశస్తలు, ఏవేని కొన్ని చెప్పమంటేకూడ తాత్పరం. డాక్టరుగారి వైద్యప్రయోజనం భవిష్యత్తుకు తప్పక దక్కుతుంది. మనకు దక్కేది త్యాగమూర్తుల గుణసమృద్ధి. రాజకీయ వీరుడు గాను, సాంఘిక వీరుడుగాను, విద్యావీరుడుగాను వెలుగొందిన అంతర్ముఖుని జీవితచరిత్ర తెలుపుటావశ్యకంకాదా! మహాపురుషుల జీవితమహత్త్వాలే దేశచరిత్రకు సౌందర్యం చేకూర్చజాలినవి. స్వాతంత్ర్యయోధుల జీవితాలందలిఘట్టాలు ప్రచురితాలు కావాలి. వారి జీవితాల్లోని కార్యసిద్ధులు, ఆదర్శప్రాయ వైచిత్ర్యాలుకావాలి. అప్పుడు వారి వర్తనం దేశాభ్యుదయ హేతువై, వారినడవడి మానవ నాగరికతాభివృద్ధికి కారణభూతమై విరాజిల్లుతుంది. ప్రజావర్తనానికి ఒరవడిగ ఉపకరిస్తూ వాటిపఠనం రసానందాన్నికూడ కల్పిస్తుంది. పెద్దల వృత్తాంతాల్లో పొందు పరుపబడ్డ విషయాలు లోకులకు ఉత్తేజకాలవుతాయి. లక్ష్మీనారాయణపంతులు గారు 'మానవుడు కేవలం ఈశ్వరుని ఉపకరణ'మని భావిస్తారు. భగవంతుని అమృతత్వం కీర్తిస్తారు. శాంత్యానందాల్లో ఓలలాడి పరమేశ్వర సాన్నిధ్యానుభవం పొందుతారు. అనాధ శాలికలందరూ తమ కుమార్తెలని తలుస్తారు. యజ్ఞవల్క్యుడు

మొదలైన వారివలె సంసారంలో ఉండే జగత్తుంటుందే, దివ్యజీవితాన్ని గడిపిన శిష్టులు. మహాత్మాగాంధీ శంఖా రావానికివశులై పర్యవసానంగా ఆ నినాదం దేశమంతా వ్యాపింపజేసి కాంగ్రెసువాదులు కర్తవ్యనిర్వహణగావించడం అయింది. చారిత్రాత్మకమైన కాంగ్రెసు సభలలో తీర్మానాలు బహిష్కరణలను గూర్చిన అంశాలు ఆమోదింపబడ్డాయి. వ్యక్తిగత విజయం గాంధీకిచేకూరినను, విజయరాఘవాచారి సలహామేరకు స్వరాజ్యోద్యమాన్ని కూడా చేర్చడానికి అంగీకరించి పనిచేయడం జాతీయ నాయకులకు హర్షదాయకమైంది. శారదానికేతనం స్థాపన, దానికార్యక్రమాన్ని పెద్దలు ఆశీర్వాదించడం జరిగింది. భగవదనుగ్రహంవల్ల, పెద్దల ఆశీర్వాదప్రభావంవల్ల నికేతనం నానాటికి సంపూర్ణంగా వికాసాన్ని సాధింపసాగింది. పాతికేళ్ళు మైబడ్డాయి. బిరుదుల పరిత్యాగాలప్పుడు, విదేశీవస్తు బహిష్కరణలప్పుడు, ప్రారంభించిన సంస్థగదా, రజతోత్సవ సంరంభం, ఆ భోగరూపం అందుకుంది శారదానికేతనం.

స్వార్థపరాయణమైన ఈ ప్రపంచంలో ధీరోదారశీలురైన దంపతులు అరుదుగా అవతరిస్తుంటారు. వారి జీవితమంతా లోకసేవ కంకితమవుతుంటుంది. ఉదాహరణ ప్రపంచమే తమ కుటుంబమనుకుంటుంటారు. అదేవారికార్యక్షేత్రం. అనుదారులు తమకుటుంబమే ప్రపంచమనుకుంటారు. అదేవారికార్యరంగం, లక్ష్మీబాయమ్మగారికి అనవరత కార్యానుశీలనం, ప్రతిపర్యాయం కారాగృహవాసం, ఆరోగ్యం కోల్పోవడానికి కారణాలయ్యాయి. జరాభారం ఒకటి సరే

సరి. అవయవాల పటుత్వం నడలింది. నికేతన రజతోత్సవం జరిపించాలనీ, తాను ఆ మహాస్సునుచూచి తనువు చాలించాలనే తలంపు లక్ష్మీబాయమ్మగారికి కలిగింది. ఆ గొప్ప దృశ్యాలు కన్నుల పండువుగా చూడాలనేకోరిక కలిగింది ఆ కార్యకర్త్రీణికి.

విదుపదులుగా ఆంధ్రమాతకు ఉన్న వదంపతులుచేసిన పూజాఫలితంగా వారికి సన్మానం జరపాలని గుంటూరు పౌరులు దేశభక్తుణ్ణి పురస్కరించుకుని ప్రారంభించారు.

శారదానికేతన రజతోత్సవం, ఉన్న వదంపతుల సన్మానోత్సవం జరిపేటందుకు ఆహ్వానసంఘం ఏర్పడ్డది. పటిష్ఠమైన ఈ సంఘంపని చురుగ్గా సాగజొచ్చింది. లక్ష్మీబాయమ్మగారు పక్షవాతంతో బాధపడుతున్నా, సమర్థవంతంగా, రజతోత్సవసన్నాహం జరిపించారు. ప్రసిద్ధులైన (స్త్రీ) పురుషులందరూ ఆహ్వానింపబడ్డారు. జాతీయరంగంలో కృషిచేసిన కర్మకులకు, సంఘసంస్కర్తలకు తమసంస్థలో విద్యార్థినులుగానుండి వెళ్ళిన వారికి, తాము పునర్వివాహాలుచేసి పంపిన వాళ్ళకు ఆహ్వానాలు అందాయి.

శారదా నికేతనం ఆకర్షకంగా అలంకరింపబడింది. విద్యుద్దీపాలు, శబ్దవిస్తరణయంత్రాలు అమర్చారు. వేదిక తయారయింది. ఉన్న వదంపతుల ఆహ్వానం గౌరవంగా భావించే పెద్దలు, ఆదేశంగాభావించే ఆత్మీయులు అందరు ఆగతు య్యారు. సందేశాలనిచ్చిన, శుభాకాంక్షలుచెప్పిన దేశీయులు ప్రముఖులు పలువురు.

ప్రప్రథమంగా ఉన్నవ లక్ష్మీబాయమ్మగారిని, ఉన్నవ
 లక్ష్మీనారాయణగారిని పూజించడానికి పూనుకున్నారు.
 మంగళాచరణను నాదస్వరంతో ఆరంభించారు. రెండు
 ఆసనాలను అమర్చారు. అందు ఉన్నవదంపతుల నుపవిష్టుల
 చేశారు. వేదోక్త ఆశీర్వాదాలతో ఉన్నవదంపతులు
 ఉత్సాహభరితులయ్యారు. నికేతనపు పూర్వ ప్రస్తుత
 విద్యార్థినులు దంపతులను భక్తిపూర్వకంగా పూజించారు.
 వారిపాదాలను కడిగి ఆసీటిని తమ శిరస్సులపై చల్లుకున్నారు.
 పుష్పాక్షతలతో పంతులుగారికి, లక్ష్మీబాయమ్మగారికి పాద
 పూజచేశారు. పుష్పమాలలను తెచ్చి వారికి సమర్పించారు.
 పుణ్యదంపతులచే నూతన వస్త్రాలను ధరింపజేశారు. సాష్టాంగ
 నమస్కారాలు లక్ష్మీ సరస్వతీమూర్తులకు సమర్పించారు.
 సృష్టికర్తలని, తమ అభిలమైనస్థితికి కర్తలని వారిని స్తుతిం
 చారు. ప్రదక్షిణలుచేసి, కర్పూర నీరాజనమిచ్చి మంగళ
 హారతులు పాడారు. ఈ పుణ్యకార్యానికి ఇప్పట్లో నోచు
 కొన్న వారందరు తమతమ అదృష్టాలకు తమ్ము అభినందించు
 కొన్నారు ఉన్నవవారి నారదసంతానమంతా. ఉన్నవవారిని,
 వారి పచ్చనిదోసతోటను పరికించి ప్రేక్షకులంతా ముదితు
 లయ్యారు. ముగ్ధులయ్యారు. పదేపదేవారి ప్రశంసలను
 వినడంవల్ల చెవులకింపు చేకూరిందనుకున్నారు. బహుకుటుంబీ
 కులుకూడ కన్నులనీరు నింపుకుంటూ ఆనందాశ్రులు వెలా
 ర్చారు. మాలాకారులు హర్షపులకితులయ్యారు. ఉన్నవ
 దంపతులయెడ పెంపుడుకూతుళ్ళ భక్త్యాతిశయాలు వారిని
 ఆనందకందశితులనుచేశాయి. తల్లిప్రేమ ఈ రూపాన వెలువ

డింది. పంతులుగారు 'శక్తి' విగ్రహమే శారదానికేతనంలో ప్రతిష్ఠింపబడాలని పట్టుబట్టారు. "నేనుచేనేది, చెప్పేది ఎంత మాత్రం? ఐనా మనవిచేస్తాను. శివశక్తి సామరస్యమే నికేతనం శ్రేయసంపత్తి. మేముభయులం నృధులమయ్యాయి. మా నికేతనపు బాలికల నెవరింక ఆదరిస్తారు? తమ కష్ట నిష్ఠురాలు, ఎవరికి నివేదించుకుంటారు? ఏకాస్తాపించిన మమకారమే మమ్మింత కలవరపెడుతుంది" అని తనలో లక్ష్మీబాయిమ్మగారు ఎన్నో తలపోతల తల్లడిల్లారు. ఊహ లెన్నో ఉయ్యాలలూగాయి. కాలగతిని గడిచిపోలేమను కున్నారు. భూతకాలపు అనుభవాలను, ఆనందాలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకున్నారు. ఒక్కొక్కరినే దగ్గరగా తీసుకుని, తల నిమిరి, వాళ్ళచెక్కిళ్ళను ముద్దాడి, గుండెకు అదుముకుంది. కన్నులు చెమ్మగిల్లాయి. కూతుళ్ళు అమ్మగారి కాళ్ళమీద పడ్డారు. కన్నులప్పగించి తల్లినిచూడసాగారు - ఏడ్పులు సాగించారు. తండ్రిగారుకూడ ఇదంతాచూస్తూ విస్తు పోయారు. ఆపుకుందామన్నా ఆగక ఆయనక్కూడ ఉబికి వచ్చింది దుఃఖం. కంఠం రుద్దమైంది. దృష్టిమాంద్యమైంది, ఎద కుందింది. మేరునగధీరుడున్నా నిర్వికారుడు కాలేక పోయాడు. నిరాకులుడు కాలేకపోయాడు, నిశ్చలసూధుడు కాలేకపోయాడు. ఇప్టజనం ఎడబాటైనందుకే అనుభవించి, అనుభవించి ఉన్నదానిని మనసునుండి మరల్చలేకపోవటమే లక్ష్మీనారాయణగారి జాలికి కారణం. మానవత్వానికి మూలప్రకృతి. ప్రవేక్షకజనహృదయాలుకూడ కరుణరసం చేత ముద్రితమయ్యాయి. సమ్మదితమయ్యాయి. కొందరు కని

కరంచేత కన్నీరోడ్చారు. అందరూ కలతజెందారు. పోరులూ,
 ప్రముఖులూ, బాలికలూ, భావుకులూ ఎంత గాఢంగా
 ప్రేమించారో శారదానికేతనాన్ని అనడానికిది గుర్తు.
 రజతోత్సవసభకు అధ్యక్షత శారదానికేతన పూర్వవిద్యార్థిని,
 సార్థకనామధేయ, ప్రజాహితంకొరకు పాటుబడుతున్న సంగం
 లక్ష్మీబాయిమ్మ. ఆచంట లక్ష్మీపతిగారు, వేటూరి ప్రభాకర
 శాస్త్రిగారు, పాలకోడేటి గురుమూర్తిగారు, బందా లింగయ్య
 గారు మున్నగుమహామహులు సందేశాల సీరచయితద్వారా
 అందచేశారు. అవి వినులకు విందుచేశాయి. మనస్సుకు
 హాయిని కలిగించిన మరికొన్ని అంశాలున్నాయి. ముఖ్యంగా
 కవయిత్రులకు, కవులకు, పండితులకు కావింపబడిన సన్మా
 నాలు. సంఘసేవికలకు, సేవకులకు, నికేతన నిర్వాహక సంఘా
 నికి కావింపబడ్డ సత్కారాలు, వివిధ ప్రదర్శనాలు, పంతులు
 గారి విశిష్టతను వెల్లడిచేసేవి. వారి ప్రీతికి పాత్రాలయిన
 వినోదప్రదర్శనలు త్యాగమయ జీవితంగడిపిన ధన్యులచరి
 త్రలు, ధైర్యోత్సాహాలతో దేశమాత కంకితంచేసిన దరిద్ర
 నారాయణుల వృత్తాంతాలు వస్తువుగ తమరచనలయందు
 పంతులుగారు వర్ణించేవారు. దయనీయాలు, దిగ్భ్రమ
 కలిగించేవిఅగు పరిస్థితుల వివరణానికూడ పంతులుగారు
 పూనుకునేవారు. దేశసేవ, భాషాసేవ, భగవత్సేవ, సంఘసేవ
 ఇతివృత్తంగా పంతులుగారు స్వీకరించి వైజ్ఞానిక రంగాన్ని
 వన్నెచిన్నెలతో, ఆకర్షవంతంగా చేశారు. రైతులలో
 చైతన్యం కలిగించేందుకు, కార్మిక జనంలో ఐక్యభావం
 కలిగించేందుకు స్త్రీలలో సహజంగాఉండే శక్తిని విజృంభింప

చేయడానికి పంతులుగారి బహుముఖ రచనలు ప్రోత్సహిస్తాయి. గ్రామవాతావరణాన్ని పునీతం చేయడానికి, అంతర్జాతీయంగా మన మతగ్రంథాలకుగల బౌద్ధత్యాన్ని చాటడానికి తమబోధల్లో పూర్తిగా యత్నంచేశారు. వారికి నాగరిక జీవితమందు న్యూనతాభావంలేదుకాని వారి అభిమానం పుష్కలంగా పల్లెపట్టులమీదే కుదురుకుంటుంది. గ్రామమే ఆటపట్టుగా, గ్రామీణుల ఆచారవ్యవహారాలు, సాంఘికమర్యాదలు, సారస్వత, మత, రాజకీయపరిస్థితులు కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించడంలో అభీప్సితాన్ని వెరవేర్చుకుంటారు. గ్రామవ్యవస్థ అంతా ప్రకటితమయ్యేటట్లు శారదా నికేతనం వార్షికసభల్లో జరిగే ప్రదర్శనాల్లో, ఇమిడ్చి ఏపుమిగిలారు పంతులుగారు. వారి శారదానికేతనం ఉత్సవాల్లో దేవభాషయందలి నాటకభాగం ఒకటి, మాతృభాషలోని నాటిక (తరచుగా పంతులుగారి సృజనే) ఒకటి, రావభాష ఆంగ్లంలో ఒక అంకమూ, రాష్ట్రభాష హిందీ నాటక భాగమూ ప్రదర్శించబడటం పరిపాటి. ఇంకో రివాజు ఏమంటే, చారిత్రక, పౌరాణిక, సాంఘిక సంబంధులైన రచనలుగల దృశ్యప్రబంధాలు ప్రదర్శిస్తూండేవారు పంతులుగారు. పురాతత్వకోవిదులు, పరిశోధకులు, భక్తులు అయిన పంతులుగారి ఆశయమేమనుకోవాలి! ఒకటి భగవద్భక్తిని ప్రేరేపితే, ఇంకొకటి దేశభక్తిని పురికొల్పేది, వేరొకటి సంఘ దురాచారాలను తూర్పారబట్టేది. భావివిరులను ఊహించి పంతులుగారు వ్రాశారు. వర్తమానకాలంలో జరిగే విషయాలు నన్నిటినీ పాతకాలపుఫక్కిని, గేయనాటికలుగా,

జంగంకళలుగా, జక్కులపాటలుగా, ఎఱుకలవాళ్ళు
 సోదలుగా, గొల్లనుద్దులుగా, బ్రహ్మాంగారితత్వాలు, కావశి
 చిందులు, ఖడ్గాలు, ఏలపాటలు, ఈలపాటలు మొదలైన
 రూపాల్లో ప్రత్యక్షంచేసేసరదా పంతులుగారిది. సిద్ధహస్తత
 కనబడే చిరుకబ్బాలున్నాయి పంతులుగారికి. అవి స్వరాజ్య
 సంబంధమైనవే. అవి బుడబుక్కలజోస్యం, ఎరుకలసానిసోదె,
 ప్రభలమందుచెప్పే శరభలు, పడ్డేపిరంగాలూ మొదలైనవి.
 జాతిని పురికొల్పే ప్రబోధగేయాలన్ని పైవరుసలోనే
 వున్నాయి. పంతులుగారు ఆటలపోటీలుకూడ ఆకర్షణీయంగా
 నిర్వహించేవారు. లక్ష్మీబాయిమ్మగారు విజ్ఞానయుతాలైన
 వ్రతాలు, నోములు విద్యార్థినులచే పట్టించేది, నోపించేది.
 కలకల్లాడేటట్లు నికేతనాన్నిచేయడంలో నిష్ఠకలది అమ్మగారు.
 ఇవి వార్షికోత్సవ కార్యక్రమంవంటివికావు. వత్సరమంతా
 ఆయాకాలాల్లో సంభవించే సాభాగ్యవర్ధక సన్నివేశాలు.
 ఒప్పులకుప్పు, గచ్చకాయలు, గవ్వలు, ఉప్పుట్లు, చెమ్మచెక్క
 మొదలైన ఆటలాడించడం పంతులుగారికి సరదాలైతే, సంఘ
 సంస్కరణలయందెంత శ్రద్ధఉన్నా లక్ష్మీబాయిమ్మగారికి నిత్య
 శృంగారం, చిట్టిబొట్టు, మూగనోము మొదలైనవి పట్టించి,
 తమబాలికలచే నోపించడం సరదా. అట్లతదియనేమో కొంత
 క్రీడా సంబంధంగానూ, కొంత పూజాసంబంధంగానూ
 పరిగణిస్తారు. ఈనోము హడావుడి అన్నిచోట్ల ఉండేదాని
 కంటే శారదా నికేతనంలో చాల ఎక్కువగా ఉండేది.
 ఆశ్వయుజ బహుళతదియనాడు, రోహిణీనక్షత్రయుక్తుడైన
 చంద్రుని (స్త్రీ)లు పూజిస్తారు. చంద్రునివంటి భర్త లభించాలని

ఈనోము నోచబడుతుంది. తదియ తెల్లవారకట్ల బాలికలు
 పెరుగన్నంతిని ప్రాద్దేశ్యేవరకు స్వేచ్ఛగా ఆటలు ఆడుకో
 వడం, పగలుతా ఉపవాసముండి చంద్రోదయం కాగానే
 పూజచేసుకోవడం. వ్రతలోపానికి శిక్ష ముసలిమొగుడు
 రావడం. ఒకప్పుడు బాపనారక్తమ్మ, రాచారక్తమ్మ, కోమటా
 రక్తమ్మ యీనోము పట్టారు. రాచారక్తమ్మ సుకుమారి
 కాబట్టి ఆకలికి తాళలేకపోయింది. ఆమె అన్నలు జాలి
 వహించి చంద్రదర్శనం అయినట్లు భ్రమకల్పించి ఆమెచే
 అట్లను ఆరగించేట్లు చేశారట. దాని ఫలితం ముసలిమొగుడు
 రావడం. ఆమెతప్పు తెలుసుకొని యధావిధిగ ఈనోమును
 నోమడం, పదిసంవత్సరాలు ఈవ్రతం నడపడం చెప్పుకొని
 నవ్వుకుంటూ నికేశనపు కన్యకలందరు నియామకాలన్నీ
 నలుపుతూ, ఊయెలలూగుతూ జరుపుతుండేవా రారోజు.
 మాంగల్య సంరక్షణ ముఖ్యలక్షణమీ నోములన్నిటికీ. సంఘీ
 భావాన్ని పెంపొందించేవి కనుక చక్కగా చేబట్టేటట్లు
 చూచేది లక్ష్మీబాయమ్మగారు. ప్రాచీనమార్గాల్లో పయనం
 సాగించడం అమ్మగారికిప్రీతి. క్రొత్తబాటలు అనుసరిస్తా
 మంటే ఏమీ అనరు. వాటి యోగ్యతా యోగ్యతలనుబట్టి
 ఎన్నుకోమంటారు. ధర్మబద్ధాలైన సాధనలన్నీ ఒప్పు
 కుంటారు. తమ సంఘపరిస్థితులు చక్కచేసుకోవడమే లక్ష్మీ
 బాయమ్మగారికి కావలసింది. శారదా నికేతనంలోనున్న
 సభ్యులు, విద్యార్థినులు, ఉపాధ్యాయులు, కార్యవర్గసభ్యులు
 అందరూ అనంతవిశ్వం ఒక విద్యాలయమనీ, జీవితపర్యంతం
 మానవుడుపొందే ఆత్మనుభూతి అంతా విద్యయే అని ఊహ

స్తుండేవాళ్ళే. జగత్ సృష్టి రహస్యాలేకాదు, 'కుంభినీధవు
 చెప్పేడి గురుడుగురుడు' అని గ్రహించిన వేత్త లక్ష్మీనారాయణగారు.
 ఇక్కడ బోధింపబడే విషయాలలో సాహిత్యం
 ముఖ్యం. కావ్యం, దాని ఆశయం, రచనాకాలం, కూర్పు
 నేర్పు, శబ్దాలంకారాదిసౌష్ఠవం, కాలప్రభావంగూర్చి తెలు
 సుకోవలసిఉంది. సంగీతానికి నాదంలాగ, చిత్రానికి వర్ణాలమేళ
 వింపులాగ, కవితకు శబ్దాలకూర్పు శక్తివంతంగా జరగాలి.
 ఈ మర్మాలనేర్చుకోవడానికి సుశిక్షణ అవసరం. బోధనలో
 అనుభవంగల విద్వాంసులనూ, భావనాశక్తి సంపన్నులనూ,
 నవ్యప్రయోగాలుచేయగల సమర్థులనూ లక్ష్మీనారాయణ
 పంతులుగారు నికేతనానికి నియమిస్తుండేవారు. శ్రీయుతులు
 అవ్వారి కోటయ్య, పాటిబండ మాధవశర్మ, గెడ్డం శ్రీనివాస
 నరసింహాచార్యులు, వావిలాల సోమయాజులు, రాయప్రోలు
 సుబ్రహ్మణ్యం, సోమరాజుపల్లి వెంకట్రామయ్య వగైరాలట్టి
 వారు. సాహితీ తరగతులు నడుస్తుండేవి. భాషా ప్రవీణ పట్ట
 పరీక్షలకు తయారవుతుండేవారు విద్యార్థినులు. రామచంద్ర
 రావు, సావిత్రీదేవిగారు ఖుణ్ణంగా బోధచేసి అన్నితరగతుల
 వాళ్ళిను తయారుచేసేవారు. విద్యాప్రవీణ మొదలగు
 ఉత్తమ తరగతులను నడపాలని నేటి ప్రిన్సిపాలు వసంత
 కుమారికూడ ఉత్సహించి పనిచేస్తోంది. పురాణంవారు, కృపా
 చార్యులవారు సంగీత సాహిత్యాలలో బాలికల కెంతేని అభి
 రుచి కల్పించి తత్సాధనా మార్గానికి ఉన్ముఖుల చేసేవారు.
 విధి నిర్వహణామాధుర్యాన్ని, విద్యా సముపార్జనా మాధు
 ర్యాన్ని బోధించే, సుదర్శనలుకూడ నికేతనంలో ఉండేవారు.

బసవరాజు అప్పారావుగారి సతి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు స్వచ్ఛ
 మైన బంగారం. చిరస్మరణీయ వేంకటలక్ష్మిగారు విజ్ఞాన
 వ్యాప్తియే తమ జీవిత ధ్యేయం. సంఘసేవే ప్రముఖం అని
 భావించే సోదరీమణులు అనేకులు ఉండేవారు. సన్మార్గగామిను
 లుగా చేయడానికి, సంస్థాపాలనకు తోడ్పడ్డానికి వీరి ఆవశ్యకం
 అనిపించారు. శారదానికేతనపు బాలికలందరకూ వీరి శిక్షణా
 శీలాలు ఆదర్శప్రాయాలయ్యాయి. నికేతనంలో విద్య నేర్చు
 కుని వెళ్ళిన యువతులెందరో తమతమ స్థలాలకుపోయి (స్త్రీల
 అభ్యుదయాన్ని కాంక్షించి సంస్కరణాభిలాషతో, విజ్ఞాన
 వ్యాప్తికి, విద్యాపునర్నిర్మాణానికి శ్రమపడినవారున్నారు.
 త్రిపురసేని సాధువమ్మగారు వారిలో ప్రచారము ఉన్నవారు
 బాలికలను పౌరశిక్షణలోకూడ ఉత్తీర్ణులను చేస్తూ గుంటూరు
 జిల్లా గౌరవాన్ని నిలబెడుతుంది సాధువమ్మగారు. ఒక సంస్థ
 వేయిసంస్థలకు మొదలవ్వాలి. ఈవిధమైన వృద్ధికి యత్నం
 హృదయ పూర్వకంగా చేసే వాళ్ళలో శారదానికేతనం
 పాలకవర్గం ప్రధానమైనది.

శ్రీ నాయని రంగారావుగారు మునగాల రాజాగారు
 అధ్యక్షులు. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు, లక్ష్మీబాయమ్మ
 గారు కార్యదర్శులు. వీరి యిష్టంవచ్చినవాళ్ళే వివిధదశలలో
 కార్యదర్శులైనా, కార్యవర్గ సభ్యులైనా, ఉపాధ్యక్షులైనా.
 సంస్థాపకులంత శక్తియుక్తులు కలవాళ్ళవడంవల్ల, గౌరవాద
 రాలు చూరగొన్న వాళ్ళవటంచేత, శారదానికేతనం పురోభి
 వృద్ధికి కార్యవర్గంవారు, ఇతరులు ఉదారులనేకులు అనేక
 విధాలుగా తోడ్పడ్డారు. ప్రభుత్వంవారి సహాయ్యంకూడా

నికేతనానికి, ఉన్నవ దంపతులు పొందారు. రాజగోపాలాచారి గారు మద్రాసు ముఖ్యమంత్రిలుగా ఉన్నప్పుడు, ఉన్నవ దంపతులు మూలపాలెం భూములు సుమారు ముప్పయి ఎకరాలు పొందడానికి ప్రాతిపదిక పడింది. ఆంధ్రకేశరి టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారి పెత్తనంలో ఆ భూములు లభించాయి. చేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు భవన నిర్మాణాలకు భూరివిరాళా లిచ్చారు. విశ్వదాత భారత సంస్కృతి రక్షణకు, తత్ప్రణాళిని చేసిన వితరణ విఖ్యాతమే గదా! శారదా నికేతనానికి సహకారమూ, ప్రోత్సాహమూ సల్పిన వారెందరో మహానుభావులు. ఈ సంస్థ పాలనాన్ని సామాన్య సంఘం, పాలకవర్గం చాలావరకు స్థానికంగా ఉండేవాటిద్వారా నిర్వహించేవారు. తరువాత సహాయ కార్యదర్శి పదవి నెలకొల్పి పంతులుగారు పాలన సాగిస్తూండేవారు. నేతి చలపతిగారు ఈ పదవియందుండి సంస్థకు తోడ్పడేవారు. కోటేశ్వరరావు, కృష్ణమూర్తి, గుమాస్తాల్లా వుండి గట్టిగా పనిచేసేవారు. పాలనా సామర్థ్యం అనే పేరుతో, ఉన్నవ దంపతులు సంకుచితంగా ఉండడం కాని, కష్టాలు కలిగించడంగాని చేయలేదు. లక్ష్మీనారాయణగారి మనోధర్మాల నెరిగి దర్పణంలా ఉపకరించేవారు లక్ష్మీ బాయమ్మగారు. పాలనా కుశలత పంతులుగారిదే. ఈ విద్యా పీఠానికేమిటి, కాంగ్రెసు రాజకీయాలకుకూడ వెనుకనున్న మేధ, సృజనాత్మకశక్తి, కీలకసామగ్రి సప్లయి చేయగల దత్తులు లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు. ధృఢ సంకల్పం, నేటి సంఘటనలు అత్యంతవేగంగా నడుస్తుండటం పరిణా

లక్ష్మీబాయమ్మగారు - శక్తి

(9)

మాలు, పరివర్తనాలుగమనించి తగినట్లు ప్రవర్తించడం బాగా తెలిసినవారు పంతులుగారు.

లక్ష్మీబాయమ్మగారు శ్రీమంతులవిద్వత్, ఐనప్పటికీ భోగానుభూతుల బ్రతుకు గడిపిన (స్త్రీ) కాదు. శారదా నికేతన నిర్వహణ భారం నవ్వుమోముతో వహించింది. భర్తగారిని పూర్తిగా అనుసరించి పని చేసింది. అర్థ శతాబ్దము అరమరికలేని నేవచేసింది. సుఖాన క్తిని త్యజించింది. కీర్తి కాములై ఆదర్శ జీవితం నెరపింది. అమరత్వం ఆశించే భారత (స్త్రీ) కాంక్షించేది భర్తకంటే ముందు ఇహలోకయాత్ర చాలించడం. అది లక్ష్మీబాయమ్మగారికి సిద్ధించింది. పుట్టెడు పసుపు కుంకుమతో భర్తగారికంటే ముందు స్వర్గప్రస్థానం చేసింది. ధన్యత గాంచింది. కాని దుష్టవ్యాధికి దేశభక్తురాండ్రయెడదాక్షిణ్యంలేదు. సంఘసేవికల యెడ సానుభూతి లేదు. పతివ్రతల యెడ కనికరంలేదు. తాగతమ్య జ్ఞానంలేని కఠినప్రవృత్తి దానిది.

త్రివర్ణ పతాకాలతో, నికేతనం బాలికల ప్రార్థనలతో పూజ్యురాలు లక్ష్మీబాయమ్మ పాంచభౌతిక శరీరాన్ని పెద్ద ఊరేగింపుతో, జాతీయ వాదులు అనుసరించి నడూస్తుండడంతో, నెమ్మదిగా స్మశానానికి చేర్చారు. పుష్పమాలలతో, పసుపు కుంకుమలతో, చందక గంధాదులతో అర్పించిన తర్వాత అద్భుతరావువల్ల అగ్ని సంస్కారం సలక్షణంగా జరిగింది. 'పుణ్యస్త్రీ'చావు. పదికాలాలామెగారికి' అనుకొంది యావన్నర నారీలోకం.

లక్ష్మీబాయమ్మగారు నాటిన, ప్రోది చేసిన దేశ భక్తి
 బీజాలు వృద్ధిచెంది వృక్షాలై మనకు సాక్షాత్కరిస్తుంటాయి.
 ఆ జాతీయతావృక్ష వాటిక, ఆ సాహిత్యారామం క్రమాభి
 వృద్ధి గావించునట్లు తేజోనిధిని ప్రార్థించడం మన కర్తవ్యం.
 లక్ష్మీబాయమ్మ వీరనారికి జోహారులర్పించడం మన విధి. ఆమె
 ఆత్మ బ్రహ్మానంద పదవి పొందుతుంది. అపునరావృత్త మవు
 తుంది కూడ.

F పంతులుగారు - ఆంధ్రోద్యమం

భారతదేశం నడిపిన ఉద్యమాలన్నిటిలో ఆంధ్రదేశం అండగా నిలిచింది. ఆర్యావర్తానికి అఖండకీర్తి సంపాదించింది. తనకు ప్రత్యేక రాష్ట్రం కావాలనే అభ్యర్థన ఎన్నడో చేయ బడింది. భారతదేశం బ్రిటిష్ హస్తగతమవడంతో, వాళ్ళకి ఎప్పుడు లభించిన కొత్త ప్రాంతాన్ని అప్పటికి అనుకూలమైన విధంగా ఏదో రాజధానితో జోడిస్తూ వచ్చిన కారణాన ఆంధ్రదేశం, తమిళ, కర్నాట, కేరళ దేశీయులతో కలిసి ఒక సమ్మిళిత రాష్ట్రంగా ఏర్పడి, ఏకభాషాకారణంచేత తనకు గల అభివృద్ధి అవకాశాలను కోల్పోయిందని ఆంధ్రప్రముఖు లనుకొన్నారు. భాషాప్రాతిపదిక సూత్రంగా రాష్ట్రాలేర్పడితే పరిపాలనా సౌలభ్యాన్ని సాధించ వచ్చునుకున్నారు. తపస్సు ధారవోశారు. బలిదానం చేశారు.

గుంటూరు యువజన సాహితీ సంఘంవారు, ఆంధ్ర రాష్ట్రాన్ని తొలుదొల్తగా వాంఛించి కృషి చేయ పూనారు. ఆ సంఘ సభ్యులలో ముఖ్యులు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు, గొల్లపూడి సీతారామ శాస్త్రి గారు, జొన్నవిత్తుల గురునాథంగారు, చట్టి నరసింహారావు దారు, చల్లా శేషగిరిరావుగారు మొదలైనవారు. ఆంధ్ర రాష్ట్ర తీర్మానాన్ని ప్రప్రథమంగా నిడదవోలులో జరిగిన

కృష్ణా, గుంటూరు మండలాల ఆంధ్రమహాసభలో లక్ష్మీ
నారాయణ పంతులుగారే ప్రతిపాదించారు. గురునాథంగారు
బలపరచారు. ఆనాడు జ్యోతిర్మానాల ఉపపాదనే పెద్ద సాహస
కార్యం. అది 1910 వ సంవత్సరం.

(By the year 1911-12 the Andhra mind had wriggled
out at a difficult position. Its mind was rightly set on
the language movement as the basic movement for
all round progress. Publicity was resumed and the
rural library endeavour was taken up on a mass scale.
At about the same time, Sri Unnava Laxminarayana
and Jonnavithula Gurunadham, who is not with us
now, were dreaming of an Andhra movement. In some
districts of the Andhra Desa, District organisations
existed and District Conferences were being held.
At a District Conference at Nidadavolu in 1912 the
question of separte province for the Andhra area was
raised but it appears the president ruled it out of
time.)

శ్రీ గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు ఆంధ్రమహా
సభ కార్యవర్గాధ్యక్షులు. వారి The Andhr Mobemen
అను వ్యాసంలోని వాక్యాలు :

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి మధుర స్వప్న
మనీ, సాహసకార్యమనీ, ఆంధ్ర రాష్ట్ర తీర్మానం
ఆనాటిదాన్ని గూర్చి సర్వోత్తమలచే చెప్పబడుతుంది.
అప్పుడు అధ్యక్షులు Out of time అన్నా, స్వప్నాలు
యథార్థ రూపం, తీర్మానం చట్టరూపం ధరించాయి. తర్వాత
ప్రథమాంధ్ర మహాసభ జరిగింది బాపట్లలో. అప్పుడు లక్ష్మీ
నారాయణ పంతులుగారు కార్యకర్తలు. తెలుగు భాష
ఇంతకుమున్ను ఒక భాషకు లొంగి యుండలేదు. ఇకముందెన్న

టికీ ఇతరభాషలకు చేయొత్తి జోహారు కొట్టబోదు. “తెలుగు భాష, తెలుగుజాతి అట్టి పలుకు, చేనగలవి. ఆంధ్రులు తమ పూర్వులను స్మరించి సాధించలేనిది ఉండదు” అంటూ వెన్ను విరిచి చాటించి “ఇక మన గమనవేగం ఆటంకపరుపజాల దని” నిష్కర్ష గ పంతులుగారు ప్రకటించారు. దేశభక్త కొండా వేంకటప్పయ్య పంతులుగారు ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులుగా పనిచేసే గౌరవాన్ని చూరగొన్నారు. తీర్మానాలు, అదుపు ఆజ్ఞలను ఉల్లంఘించకుండా మెలకువతో చేయ బడ్డాయి. సర్. బి. యస్. శర్మగారు సభాధ్యక్షులు. సన్మాన సంఘకార్యదర్శిగా లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు, దూర ప్రాంతాలనుంచి వచ్చి సభ నలంకరించిన ప్రతినిధుల నభినందించారు. ఆహ్వాన సంఘంవారి ఏర్పాట్లలో లోపాలుంటే సదయహృదయాలై సరించాలని కోరారు. బాపట్లసభ మొదలుకొని చిత్తూరుసభ వరకు కార్యాసక్తి యందు తరుగు లేక నిశ్చలమైన దీక్షతో ఆంధ్రమహాసభలు జరుగునట్లు లక్ష్మీ నారాయణగారు తోడ్పడినందుకు పశ్చిమాంధ్రులు, తూర్పు ఆంధ్రులు అనుభేద మిసుమంతైనా లేకుండా తెలుగు వారందరూ గాఢమయిన కృషిని కావించి సంకల్ప సిద్ధి నందడానికి లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారిని ఆంధ్ర మహాసభాధ్యక్ష పీఠాన్ని అలంకరింప చేశారు చిత్తూరు వారు. అందుకు ఆనందించారు. ఆంధ్రమహాసభ పీఠాన్ని అధిష్టించిన వారందరూ మాతృదేశారాధనా తత్పరులు. యావత్ప్రపంచ మందునా గణతికెక్కినవారు, ఆదర్శ జీవులునై పేరొందినవారే. వారు ఆంధ్రమహాసభతీర్మానాల

నన్నిటిని ఆచరణలోకి తీసుకొని వచ్చి, మహాపన్యాసాలిచ్చి, కృషిచేసి పలుకుబడిని పొందగలిగారు. వారి సంస్మరణ కొరత పట్టిక పొందుపరచబడింది.

1913 బాపట్ల	సర్ బమ్మ వరసిం హేశ్వరశర్మగారు
1914 బెజవాడ	న్యాపతి సుబ్బారావుగారు
1915 విశాఖపట్టణం	పానగల్లు రాజుగారు
1916 కాకినాడ	మోచర్ల రామచంద్రరావుగారు
1917 నెల్లూరు	కొండా వేంకటప్పయ్యగారు
1918 గుంటూరు	కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారు
1919 కడప	నెమిలి పట్టాభిరామారావుగారు
1919 అనంతపురం	గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు
1920 మహానది	ఎ. రంగనాథ మొదలియార్ గారు
1921 బరంపురం	గంపలగూడెం జమిందారుగారు
1922 చిత్తూరు	ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు
1923 ,,	వేదం వేంకటరాయశాస్త్రిగారు
1924 మద్రాసు	కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు
1925 మచిలీపట్నం	సామి వేంకటాచలం చెట్టిగారు
1926 ఏలూరు	ఉయ్యూరు జమిందారుగారు
1927 అనంతపురం	ఓ. లక్ష్మణస్వామిగారు
1928 నంద్యాల	సర్వేపల్లిరాధాకృష్ణయ్యగారు
1929 బెజవాడ	కడప కోటిరెడ్డిగారు
1931 గుంటూరు	వి. వి. జోగయ్యగారు
1932 బెజవాడ	కె. వి. రెడ్డి నాయుడుగారు
1934 విశాఖపట్నం	దేశపాండ్య సుబ్బారావుగారు

పంతులుగారు - ఆంధ్రోద్యమం

- 1936 కాకినాడ వేమవరపు రామదాసుగారు
 1937 బెజవాడ కడప కోటిరెడ్డిగారు
 1938 మద్రాసు సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణయ్యగారు
 1939 గుంటూరు యం. అనంతశయనంగారు
 1941 విశాఖపట్నం విజయానందగజపతిగారు
 1951 ,, ఉయ్యూరు కుమారరాజుగారు
 ,, గాడిచెర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారు

1939వ సంవత్సరంలో, 1942 వ సంవత్సరంలో జరిగిన ఆంధ్రమహాసభ ప్రత్యేక ఉత్సవాల్లో పంతులుగారు సంపూర్ణ సహకారం నెరపారు. మహాసభ ముఖ్యాంగం భాషా శాఖ నిర్వహించారు. ఆ ఉపన్యాసం ప్రాత్రక్రొత్తల మేలుకలయిక. గుంటూరు ఆంధ్ర సాహిత్యంలో నిర్వర్తించిన పాత్ర వివరించారు. ఈ రచయితకు సాహిత్య వ్యవసాయంలో పరిశ్రమించడానికి, ఇతోధికంగా ప్రోత్సాహం కల్పించేందుకు, సాధనసాగించేందుకూ పంతులుగారి ఉపన్యాసం తయారీ ఇతనివల్ల చేయించారు. పరిపించారు. ఆంధ్రాభిమానం స్పష్టంగా కనిపించేటట్లు ఆందోళన కలిగించేటట్లు గావించారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం వారేర్పరచిన, కళాశాలలవారు ఏర్పరచిన ఆంధ్రాభ్యుదయ ఉత్సవాల్లో రచయిత పాల్గొనడం పంతులుగారు అధ్యక్షులుగా నుండి నడిపించడం అప్పటినుంచీ సాగింది. ఒక ఉత్సవసభలో నడింపల్లి నరసింహారావుగారు మాట్లాడుతూ లక్ష్మీనారాయణగారి భావాలు, ముందు రాబోయే రెండుతరాలవారి భావాలక్కూడా మించి పరుగెడుతుంటాయన్నాడు. పంతులుగారి భావాల్ని పరిశీలిస్తే కాలాన్ని

అతిక్రమించినట్టివిగా తట్టితీరుతుందని సెలవిచ్చారు. ఆ అభి
ప్రాయం యథార్థమనీ, వాటివిశిష్టత అట్టిదనీ వారి ప్రవచ
నాలు, గ్రంథాలు, భావతరంగాలు చెప్పగలవు.

గుంటూరుజిల్లా, ఆంధ్రజిల్లాలన్నిటిలో పెద్దరికాన్ని
నిలుపుకుంటూవచ్చింది. కారణం లక్ష్మీనారాయణగారివంటి
పెద్దలే. ఈ జిల్లా ఆంధ్రమహాసభలు జరుపుకోవడంలో
ముందంజవేసింది. తెనాలిలో జరిగిన జిల్లా ఆంధ్రమహాసభకు
లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు అధ్యక్షులు. యువకులెందరో
ఈ సభయందు పాల్గొన్నారు. రాష్ట్రమహాసభ దర్బా, దర్పం
సంతరించుకొని ఈ జిల్లామహాసభ సాగింది. ఇదో ఉజ్జ్వల
అధ్యాయం ఆంధ్రమహాసభచరిత్రలో. నిజాంరాష్ట్ర ఆంధ్ర
ప్రాంతంలోని ప్రముఖులకు ఈ రచయితను ఈ సభా సంద
ర్భంలో పంతులుగారు పరిచయంచేశారు.

ఆంధ్ర, తెలంగాణాల సంతానం, అభివృద్ధి ప్రణాళికల
సమలు జరుపుకోవటంసంగతి, ప్రస్తుత క్షిప్రపరిస్థితులనుంచి
బయటపడేతోవలు ప్రసక్తికి వచ్చాయి. పంతులుగారు
'ఆంధ్రప్రదేశ్' పురోగమించడానికి పాలనా నిర్వాహకుల
బాధ్యత, అనధికారులపాత్ర వివరించారు. ఆంధ్ర తెలంగాణా
వై సర్దికస్వరూపాలు, సాంస్కృతిక సాన్నిహిత్యాలు పంతులు
గారు ప్రస్తావించారు. గుంటూరు సర్కారు ప్రాచీన శిల్ప
కళాఖండాల్ని, పురావస్తు సంపత్తిని కాపాడుకోవలసినదని
జిల్లా వాసులందరినీ హెచ్చరించారు. 'పూర్ణకుంభం' మన
అమరావతిలోనిదే ఆంధ్రపతకాన్ని అధిష్టించిందని చెప్పారు.

పంతులుగారు - ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమం

ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమంలో ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారిపాత్ర పరిగణింప తగ్గదే. పంతులుగారి 'మాలపల్లిని' తొలుతగా వెలికితెచ్చిన అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారి నిరంతర కృషిచే గ్రంథాలయోద్యమం అభివృద్ధి పొందింది. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముపంతులుగారి ప్రథమ ఆంధ్ర గ్రంథాలయమహాసభ అధ్యక్షోపన్యాసంలో థాకరీ చెప్పినట్లు :

వాయు వెల్లవారికి ఎట్లు సాధ్యమైందో, జ్ఞానంకూడ అట్లు స్వాధీనంకావాలి; ఉదకమెల్లవారికి ఎట్లు సేవ్యమైందో, జ్ఞానం అట్లు సేవ్యమై యుండాలి; సూర్య చంద్రమండలాల తేజస్సు ఎల్లవారికి ఎట్లు సౌఖ్యప్రదంగా ఉంటుందో, జ్ఞానం అట్లు సౌఖ్యప్రదంగా ఉండాలి!

అని నుడివిన వాక్యాలు గ్రంథాలయవేదమై పూజింపబడుతోంది. ఇంకను గ్రంథాలయోద్యమాన్ని ద్విగుణీకృతంగా నడపడానికి మిత్రులు కృషిచేస్తున్నారు. ఎన్నోసభలు జరిగాయి. అనేకులు నాయకులై తీవ్రంగా కృషిచేస్తున్నారు. సాంస్కృతికోద్యమం దోహదమియనలు వంటిశాఖలు నకృత్తు. అందులోనూ ఆంధ్ర సాహిత్యానికి ఎక్కువభాసటగా మొదటనుంచీ ఉండటం జరుగుతోంది.

లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు గుంటూరుజిల్లా గ్రంథాలయాల అభివృద్ధికి కృషిచేయడం, ఆంధ్రసారస్వతాభ్యుదయం పరమలక్ష్యంగా కృషిచేయడం సాగించారు. ప్రాచ్య చిరుదులకు సంబంధించిన పరిక్షలలో భాషాప్రవీణకు ప్రభుత్వం వారి ప్రవేశపరీక్ష, విశ్వవిద్యాలయంవారి ప్రవేశ పరీక్ష, రెండు ఉండటం అనావశ్యకమనీ, విశ్వవిద్యాలయం వారి ప్రవేశపరీక్ష ఉంచితేనే తెనుగు తేజోవంతమవుతుందనీ, ఈ కార్యాన్ని సాధించడానికి గ్రంథాలయాలు సమర్థాలనీ, ప్రచారం ప్రధానంఅనీ వాదించేవారు. 1935వ సంవత్సరం నవంబరులో పూజ్యులు మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారి షష్టిపూర్ణ్యత్సవాలు ఘనంగా విశాఖపట్టణంలో జరిగాయి. అప్పుడే గ్రంథాలయసేవకసంఘ ద్వితీయ సమావేశం శరణు రామస్వామిచౌదరిగారి అధ్యక్షతను జరిగింది. అందులో ఒక ఉపసంఘం ఏర్పాటయింది. శ్రీ శాస్త్రిగారు అధ్యక్షులు. లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు కార్యదర్శి. మండలపర్తి ఉపేంద్రశర్మ ఉపకార్యదర్శి. ముఖ్యంగా పంతులుగారి ఆశయసిద్ధికి పాటుపడటమే ఈ ఉపసంఘం కర్తవ్యం. విద్యా పునర్నిర్మాణ పద్ధతులను అవలోకించి, విశ్వకళాపరిషత్తు వారు తమప్రవేశపరీక్షలనే నిలుపుచేయవలసిందిగా అభ్యర్థనాన్ని ఉపసంఘంచేసింది. సంస్కృత కళాశాలస్థాపకులు, ప్రముఖనాయకులు అయిన పంతులుగారి వాదనకు విలువ నిచ్చింది వెంటనే విశ్వవిద్యాలయం. అఖిల భారతంలో ప్రాచ్యవిజ్ఞాన విపశ్చిన్మహాసభకు (All India oriental Conference) గల గౌరవంవంటిదే యావదాంధ్రంలోని

ప్రాచ్యవిజ్ఞాన సారస్వత పరిషత్తులకు పంతులుగారు గడించి పెట్టారు. తాము గ్రంథనిర్ణాయక సంఘ సభ్యత్వానికి నమ్మకించి ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంలోకూడ ఈ ప్రాచ్య కళాశాలకు పంతులుగారు గణింపతగ్గ స్థానాన్ని సంపాదించారు. వీటి యాజమాన్యంలో పండితులకు బోధనాభ్యసన తరగతుల నుద్దేశించారు. ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేయడంచేత పంతులుగారు వాటికి దోహదమిచ్చారు.

గుంటూరు తాలూకా గ్రంథాలయ సంఘం గాని, పట్టణ గ్రంథాలయ సంఘంగాని తలపెట్టిన కార్యపరంపరకు శారదా నికేతనం కేంద్రంగా వుండేటందుకు లక్ష్మీనారాయణగారి అనుమతి, ఆదేశం, అండదండలు కారణం. 1942 లోనూ, ఆ తర్వాత తాలూకా గ్రంథాలయసంఘం నిర్మాణంచేసిన వయోజన, గ్రంథాలయ శాస్త్ర, ఉప సంఘాలకు ఉన్నవవారి ఉపదేశికత్వమున్నది. గ్రామ గ్రంథాలయాల అభివృద్ధికి గావింపబడ్డ సమాలోచనలన్నీ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి సమక్షంలో జరిగేవి. పొందవలసిన ప్రయోజనాన్ని పొందేవి. మహాసభలు శారదా నికేతనంలో జరుగుతూ వుండేవి. గ్రంథాలయ ప్రదర్శనలుకూడ నికేతనావరణంలోనూ, నికేతన గ్రంథాలయంలోనూ నడుపబడేవి. పట్టణంలోని, తాలూకాలోని గ్రంథాలయాల పనిని సమీకరణచేయడం ప్రధానంగా పెట్టుకున్న సంఘాలు పంతులుగారి సలహాతో పనిచేసేవి. పంతులుగారి మిత్రులు, శిష్యులు గుంటూరులోని గ్రంథాలయాలకు గ్రంథాలు దాన మొనగేటట్లు ప్రోత్సహింపబడ్డారు. పొలిసెట్టి హనుమయ్య గుప్త

గారు ఐర్లండులో బారిష్టరు పట్టానికి వ్యాసంగం చేసే
 టప్పుడు, నేకరించిన నానాదేశ రాజకీయ చరిత్రలు, విప్లవోద్య
 మాల వృత్తాంతాలు గుంటూరు ఆర్య వైశ్య యువకుల
 సాహితీ సంఘమనే పేరుతో వ్యవహరింపబడ్డ గ్రంథాలయ
 నికి చేర్చి, పోషణం, ప్రచారం జరిగేటట్లు చూచారు.
 వయోజన విద్యావ్యాప్తికి పంతులుగారు పూనుకొని సులభ
 మైన రచనలను తెలుగులో చేశారు. అవి మేలుబంతులుగా
 వెలసిన వాఙ్మయం. బహుళ ప్రచారమందున్నది. లక్ష్మీ
 నారాయణగారు ఆంధ్ర గ్రంథాలయ నాయకుల నభినం
 దిస్తూ, వారు నిజమైన కర్మయోగులన్నారు. కేవలం ఉత్సాహ
 పరులు మాత్రంగాక కార్యదీక్ష, సమర్థత, అమరియున్న
 వాళ్ళకు ఇతరులను ప్రేరేపించుశక్తి మెండుగా వుంటుందని
 సెలవిచ్చారు. సహచరులు మాంద్యానికి లోబడకుండా,
 కార్యకారులుగా చేయగలశక్తి నాయకుల కుంటుందన్నారు
 లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు. విద్యా విహీనతను దేశం
 నుండి పారద్రోలటానికి కావలసిన పద్ధతులగూర్చి ఇతర
 దేశాల్లో నున్న పద్ధతులు, అక్కడి పరిస్థితి పంతులుగారెరిగిన
 వారవడంచేత ప్రబోధించేవారు. ఈ మార్గానుసరణం
 మాత్రమే శరణ్యమనుకునే వారుకాదు. తగ్గుమొగ్గులతో
 పాటించాలనేవారు, సిద్ధాంతాన్ని గూర్చి వారు చెప్పినప్పు
 డైనా. కాని స్థిరనిశ్చయంతోఉండి, దీక్షతోఉండి, వివిధాం
 తరాయాలను మెలకువతో తప్పకోగలిగిఉండాలనేదే సమా
 ధాన పద్ధతి అని పంతులుగారి అభిప్రాయం. భారతీయులకు,
 వయోజకులకు ఏ విషయాలు నేర్పవలె? ఇంగ్లీషు విద్యా

పంతులుగారు - ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమం

విధానం వాళ్ళకు పనికిరాదు. డేన్మార్కు విద్యా విధానం హిందూదేశపు వయోజనానికి సరిపడుతుందని పంతులుగారు సలవిచ్చేవారు. వయోజన విద్యకు విశేష ధన వ్యయం లేకుండా ఆరోగ్య, వ్యవసాయ, సహకార సంఘాధికారుల సాయంతో సులభసాధ్యం చేయవచ్చునని పంతులుగారు సలహా ఇచ్చేవారు. తమ గ్రంథాల్లోని పాత్రలచే పఠనాల యాల సంగతి చెప్పించారు. రాజ్యాంగాలు, సంస్కరణలు, వాటి ప్రచారానికి పూనుకోవలసిన అవశ్యకత సూచించారు. Danish Jolk Schools కార్యక్రమాన్ని మన వయోజన పాఠశాలల్లో ప్రవేశపెట్టాలని పంతులుగారు చెప్పేవారు. వృత్తి విద్య, సామాన్య విద్య హరిజనుల కలవడేందుకు మార్గాలను పంతులుగారు చెప్పిన పద్ధతే మంచి విద్యాపద్ధతి. వృత్తి కాశలానికి, కళాదృష్టికి పాండిత్యం అవసరం కాదంటూ పంతులుగారు తమ గ్రంథాల్లో ఈభావాలు వ్యక్తంచేశారు. విషయం పరిశీలించడానికి చదువుకోనివాళ్ళంతా సంస్కారం లేనివాళ్ళనీ; చదవనూ, వ్రాయనూ తెలిసిన వాళ్ళు మాత్రమే సంస్కారం గలవాళ్ళనీ సాధారణంగా అభిప్రాయ పడుతుంటారు. దాన్ని తొలగించుకోవాలి. భారతదేశంలోని మన ప్రముఖ పండితుల్లో అనేకులకు అక్షరజ్ఞానం, చతురక్షర సంయోగం లేకున్నది. ఇది వింతవిషయమే కాని వాళ్ళు చతురక్షర సంయోగం లేకుండా శాస్త్రం కంఠస్థం చేసుకోన్నమాటనిజం. సంస్కారానికి అక్షరజ్ఞానం ప్రధానం కాదు. శక శకాలనుండికూడ ఇదేవిధంగా భారతీయ విజ్ఞానం నిలబడి వ్యాపిస్తున్నది. ఒక్కవిజ్ఞానమేకాదు, సంస్కృతికూడ

తండ్రినుండి కొడుక్కు పరంపరగా వస్తునేడింది. ప్రతియిల్లు పాతశాలే. ప్రతి తండ్రి ఉపాధ్యాయుడే. ప్రతి కుటీరం కర్మా గారమే. ప్రతిరోజూ చేసేపనే శిక్షణ. పనిలోని ప్రతిపరిణామ విధానం ఒక పరీక్ష. ఉత్పత్తిచేసిన ప్రతి వస్తువు ఒక పట్టా. ఈ విధంగా ప్రతి కార్యకారుడు జీవిత విశ్వ విద్యాలయంలో మానవ పరిశ్రమ కళామందిరంలో, సుప్రసిద్ధ శిల్పాచార్యుల లేక శాస్త్రవేత్తల సాహచర్యంలో, సంభాషణ పరంపరలో ఒక పట్టభద్రుడౌతున్నాడు. మన దేశంలో పద్నాలుగేళ్ళ వాడు పనిచేయడం ప్రారంభిస్తున్నాడు. పద్దెనిమిదేళ్ళవాడు మనకు కావలసిన గృహోపకరణాలను, జీవితావసర వస్తువులను, కళాకాశలంతో తయారుచేయడం మొదలుపెడతాడు. శిల్పకళావస్తు నమూనాలను పేసుకుని ఆ ప్రకారం వాటిని తయారు చేస్తాడు. గృహాలను మనోహరంగా అలంకరిస్తాడు. ప్రకృతి దృశ్యాలను చిత్రీకరిస్తాడు. చిత్రువులను వేస్తాడు. బట్టలు నేస్తాడు. నగలు చేస్తాడు. పరిసరాలను సౌందర్య వంతంగా తీరుస్తాడు. పాక కళలో నైపుణ్యం సంపాదిస్తాడు. వ్యాధిగ్రస్తులకు ఉపచారం చేస్తాడు. గృహాలు నిర్మిస్తాడు. ఉపకరణాలు తయారుచేస్తాడు. పంటలు పండిస్తాడు. తోటలు పెంచుతాడు, పశువులను మేపుతాడు, భూమిని దున్నుతాడు, కలుపు తీస్తాడు, కోతలు కోస్తాడు, ధాన్యం నూరుస్తాడు. వేలకొలదివృత్తులు, వ్యాపారాలు, భారతదేశంలోఉన్నాయి. వాటి పరీక్ష నిర్వహించేవారెవరు? అసలు బోధకులెవరు? కుటుంబం, తల్లిదండ్రులు, మేస్త్రి, సంఘం. వారిమూలాన భారతీయ సంస్కార రేఖలు, చెక్కుచెదరకుండా, అనేక

రూపాల్లో విరాజిల్లుతున్నాయి. కాబట్టి ఇప్పుడు మనకు కావ
లసింది వృత్తులయెడ, పరిశ్రమలయెడ పక్షపాతం వహించడం,
శిల్పాన్ని ప్రయోజనంతో సమ్మేళనం చేయగలగడం.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు ప్రాచీన భారతీయ
సంస్కృతినంతటినీ జీర్ణంచేసుకున్న సంస్కృతీపరులు పాశ్చాత్య
దేశాలు ఎట్టి ఉన్నత పథాల్లో పరిణతిచెందిందీ తుణ్ణంగా
పరిశీలించారు. పర్యటనానుభవంగల కొద్ది మంది తెలుగు
వారిలో ఒకరు. ప్రాచీప్రతీచీ సంప్రదాయ విజ్ఞానాల నవ
గతంచేసుకొని, వాటిని మన సంస్కృతియం దెట్లా మేళనం
చేయాలో, అట్టి సమ్మేళనంలో మన సంస్కృతిని ఎట్లా ఆధు
నిక యుగంలో సంపన్నం చేయాలో యోచించి, అనుభ
వంలో పెట్టిన కార్యకర్త ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులు
గారు. ఆంధ్ర గ్రంథాలయోద్యమాల్లో పంతులుగారు సంపా
దించిన అనుభవం విజ్ఞాలెరిగినదే. ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని సంపా
దించడంతో ఆంధ్రోద్యమం సంపూర్ణం కాలేదనే కోవలో
చేరినవారు పంతులుగారు. అది సంపూర్ణం కావాలంటే
ఆంధ్రుల సాంస్కృతిక వైజ్ఞానిక జీవనోజ్జీవనం కావాలని
లక్ష్మీనారాయణగారి అభిప్రాయం. వారు పాల్గొనిన ఐదు
దశాబ్దాలకాలంలో వివిధోద్యమ విజ్ఞాన సంబంధ జ్ఞాపకాలు,
అనుభవాలు వందలాది గలవు.

గ్రంథాలయోద్యమానికి పంతులుగారి సేవకు కృతజ్ఞ
తను వెల్లడిస్తూ ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘము శ్రీ సర్వో
త్తమ భవనపు పై అంతస్తులో బాపూజీ మందిర ప్రారంభో

త్సవ సందర్భమున పంతులుగారిని సన్మానించింది. ఆ సమయాన వారు ప్రయాణించేయ నశక్తులుగా నున్నప్పటికీ ప్రత్యేకంగా వికేతనానికి మనుషులనుపంపి, గుంటూరు కారు ఎక్కించి తీసికొనివచ్చారు. సంఘపు సన్మానానికి, పంతులు గారెంతో సంతోషించి ఆనందాశ్రువులు రాలారు. తర్వాత కొలదికాలానికే పంతులుగారి స్వర్గారోహణం జరిగింది.

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

నవల(Novel) అంటే నూతనమైనదని ఆంగ్ల భాషలో అర్థం. నేడు ప్రశస్తికెక్కిన ప్రతి సాహిత్యంలోనూ విశిష్ట శాఖగా గణనకెక్కింది నవల. ఆంధ్రంలో అన్ని నూతన సాహిత్య ప్రక్రియల వలెనే ఇదీ ఉద్భవించింది. వీరేశలింగం గారు దీన్ని వచన ప్రబంధమన్నారు. నవలలో ఇతివృత్తాన్ని ప్రసిద్ధమైనా, సామాజికమైనా, రాజకీయమైనా, మరొకటైనా స్వీకరించవచ్చు. వస్తువు ప్రఖ్యాతమైన కథ కావాలనిలేదు. వీరేశలింగంగారు సాంఘిక ఇతివృత్తాన్నే స్వీకరించారు. లోకధర్మం పురస్కరించుకొని కథ నడిపారు. రాజశేఖర చరిత్ర ప్రజల సాంఘిక ఆచార వ్యవహారాలను ప్రదర్శించి, విమర్శించింది. జ్యోతిషంలోని విశ్వాసం, వెరి విశ్వాసం. కాలపురుషుని ఇచ్చుచే కలిగేవేగాని, కాలగతులన్నీ, ఋతువులన్నీ, సంవత్సరాలన్నీ మంచివే. అలాఅనుకొని బాబాలు, గోసాయిలమీది గౌరవం, సీళ్ళ రేవుల్లో అమ్మలక్కల కబుర్లు, కుల తత్వాలు, కలహాలు, (స్త్రీ) విద్యా శూన్యత, అనర్థాలు, అస్పృశ్యత మున్నగువాటిని కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించింది. వివేకచంద్రిక అనే నామాంతరంతో ఒప్పు తోంది రాజశేఖర చరిత్ర.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి గ్రంథంలో విశిష్టత ఉంది. ఆంధ్ర సంఘంలోని, ఇతర సంఘాల్లోని నీచాభి

రుచుల్ని విమర్శించడం, హృదయాన్ని స్పృశింపజేసే రచన
 కావించడం “గద్య తిక్కన” వచన ప్రబంధంవలె ఇతివృత్తం
 సాంఘికమనడం, రచనాపద్ధతి లోకధర్మ నాశ్రయించడం,
 లక్ష్మీనారాయణగారు పాటించారు. వచనప్రబంధాన్ని
 ఆమూలాగ్రం లోకధర్మమార్గాన్నాశ్రయించి నిర్వహించడం
 అరుదు. అసాధారణమైన కష్టసాధ్యమైన ఈ పద్ధతి ననుసరించ
 డం లక్ష్మీనారాయణగారి ప్రత్యేకత. ప్రకృతికి యజమానిగా
 కాకుండా, దాసుడుగా కాకుండా, మానవుడు ప్రకృతిలో
 భాగస్వామిగా చూడబడటం, ప్రకృతి స్వభావ
 స్వరూపాలను మానవ స్వభావ స్వరూపాలతో
 సమన్వయ పరచడం, జాతుల సర్వవిధ వికాసానికెంత
 ఆవశ్యకమో లక్ష్మీనారాయణగారు తమ రచనలో నిరూ
 పించారు. ఈ ఆదర్శాన్ని అందుకోగలవాళ్ళెందరోలేరు.
 సాహిత్య పునర్నవం, సంఘపునరుజ్జీవనం సిద్ధింపజేశారు
 లక్ష్మీనారాయణగారు తమ ‘మాలపల్లి’ మూలాన అని
 అనటం అతిశయోక్తికాదు. సాంఘిక జీవనలక్ష్యం, సాహిత్య
 మూల్య పతనం తటస్థించిన రోజుల్లో పరదేశప్రభువుల నిరం
 కుశత్వం నెగడిన రోజుల్లో లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు
 మాలపల్లి రచించడం సంభవించింది. పంతులుగారి తాకిక
 జీవితమంతా ఈ నవలలో కథాప్రాయంగా ఇమిడిపోయింది.
 ఆంధ్రవసుంధర ఆంధ్రులకు లోబడి శిథిలప్రాయమైనప్పుడు,
 విపులార్థ వివరణలతో లక్ష్మీనారాయణగారివచన ప్రబంధం
 వినిర్మించారు. వినిర్మించడ మెట్లవుతుందంటే ఆంధ్రంలోని
 అన్ని సాహిత్య ప్రక్రియలవలెనే పందొమ్మిదో శతాబ్దం

పరార్థంలోనో, ఇరవయ్యోశతాబ్దం పూర్వార్థంలోనో ప్రభవించిన నవలలవలె నామకూపాల్లో ఒక లేశము అను కరణ శిలమును కలిగిఉంది గనుక పరిశీలనకు కథకూడ ముఖ్యం. మాలపల్లి కథనచాతుర్యంకలిగి, మృదువైన హాస్యంతో పరిపుష్టమైంది. ఒకపరిపత్తి నే వదలిపెట్ట బుద్ధి వుట్టని రీతిగా, తొంగిచూస్తూవుండేటట్లు తీర్చారు పంతులు గారు. ఏ రేశలింగంపంతులుగారి హాస్యరచన కొంచెం మోటు మార్గాన నడిచింది. చిక్కనిహాస్యం గిల్లి బాధిస్తుంది. పలుచని హాస్యం గిలిగింతలుపెడుతుంది. మార్దవంతప్పని మంచి హాస్యంతో లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు వ్రాశారు. ఇరువురు హాస్యరసాదరం కలవారే. ముఖ్యంగా సమాజ సంస్కరణ విషయంలో చెప్పాలంటే ఇద్దరూ సమాన ఆశ యాలు కలవారే. కాని ఏ రేశలింగంపంతులుగారి రాజశేఖర చరిత్ర సంగతి, లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారి మాలపల్లి సంగతివస్తే, రాజశేఖరచరిత్ర తక్కువకృషి చేసిందని చెప్ప లేం. కాని రాజశేఖరచరిత్రకు, మాలపల్లికి భేదమొకటు న్నది. సంఘదురాచారాల నన్నిటినీ కందుకూరివారు ఆధునిక పాశ్చాత్యనాగరికతా దృష్టితో చూశారు. కొన్ని దురాచారాలు, అంధవిశ్వాసాలు మనకు తలవంపులుగా వుండ టుం ఒకసంగతి, అది జాతీయైక్యతకు ప్రతిబంధకాలుగా వుండ టుం మరో సంగతి. ఈ ఇరువురు దురాచారభంజనులకీ సంస్కర్తలుగా సాదృశ్యాలు ఎన్నోవున్నాయి. ఉభయవిద్వాంసులూ ఒకే దృక్పథం కలవారై నప్పటికీ, ఒకరు వితంతుద్వాహాలకు ప్రాముఖ్యం ఇస్తే రెండోవారు అస్పృశ్యతా దురా

చార నిర్మూలనానికి ప్రాముఖ్యం ఇచ్చారు. భారతదేశంలో నూటికి ఎన్నభై మందో, అంతకంటే కొంచెమెక్కువమందో గ్రామాల్లో వుంటుంటారు. గ్రామాల్లో సంచలనం కలగకుండా జాతీయోద్యమం లేదు. అది కదిలితేనే కృషి జరిగినట్లు. గ్రామీణుల కష్టసుఖాలు, మంచిచెడ్డలూ, వ్యవసాయాలు, ఆదాయాలు, పరస్పరసంబంధాలు, అంత ఆరోగ్యంగాలేనంత వరకూ జాతీయోద్యమానికి పరువునష్టమే. మనదృష్టిని ఆంధ్రదేశంమీదకు మరల్చినవారుకూడ పంతులుగారే. కొన్ని నవలలు చదువుతూంటే క్రొత్త స్థలాలకు వెళ్ళి త్రోవతప్పి కొట్టుకుంటూన్నట్లుంటున్నాయి. మాలపల్లిలో ఆంధ్రజాతి అంతా పాతీకరణమైంది, అన్ని అంశాల్లో. ప్రధానపాత్రలూ రామదాసు, సంగదాసు, జ్యోతి, చౌదరయ్య, రామానాయుడు చిరస్మరణీయత సంపాదించుకొన్నాయి. కథాకథనంలో, మనస్తత్వ చిత్రణంలో, పాత్రపోషణలో, వంగ్యవైభవంలో, రసపుష్టిలో 'మాలపల్లి' సాటిలేనిదనిపించుకొంది. చదువుతున్నంతసేపూ పఠితల నాకట్టుకొని, ఆనందపరవశులనుచేసే శక్తి 'మాలపల్లి'లో వున్నది.

ఈ గ్రంథంలో ఆంగ్లప్రభుత్వపు కాలానికి అవసరమైన విప్లవభావాలన్నీ ఉదహరించబడ్డాయి. నాడు దేశస్వాతంత్ర్యంకోసం అనేకవిధాల శ్రమించిన నాయకులందరి ప్రతిరూపాలు "మాలపల్లి"లో ఉన్నాయి. అందుకే బ్రిటిష్ అధికారులీనవలను చూచి బెదిరిపోయారు. ఆధ్యాత్మిక దృక్పథమూ, నిరీశ్వరవాదమూ, కుల, వర్గసంఘర్షణ, ప్రజాస్వామ్యవాదాలు, ఉన్నతాదర్శం పురస్కరించుకొని హింసా

వాదంకూడ ఉన్నది. ఆంధ్రుల పరిపాలనలో మృగ్యుతున్న
 మనదేశం దుర్గతియావత్తు 'మాలపల్లి'లో చూస్తే భూత
 ద్వంలో చూచినట్లు కనబడుతుంది. విజ్ఞానయైన రామదాసు
 చాత్ర అపరబాపూజీగా మనకు దర్శనమిస్తున్నది. కాని
 గాంధీగారిలోని అన్ని అంశాలు మనకు రామదాసులో కాన
 రావు. తాత్వికచింతన, నైతికదార్శ్యం, స్థిరత్వం ఆత్మ
 విమర్శన మాత్రమే కనుపిస్తాయి. రామరాసు ఉద్యమాలు
 నడపడుకాని, నడిపేవాళ్ళపై ఆ నీతిపరుని ప్రభావం ఉంటుంది.
 వారు అతని చిడ్డలు. సాంస్కృతికపరిణామాలు. అంటే
 జాతీయోద్యమం వెంటనడిచిన సాంస్కృతిక పరిణామాలన్నీ
 'మాలపల్లి'లో కుదురుకున్నాయి. అందులో ఒకటి సంఘ
 సంస్కరణ, రెండోది గ్రామీణులపైన, గ్రామీణ జీవితం
 పైన శ్రద్ధ. ఇంకొకటి గత సంస్కృతులపైన, మతవిశ్వాసాల
 పైన పెరిగిన అభిమానం. మరొకపరిణామం వ్యక్తుల మనో
 భావాలను పవిత్రాలుగా పాటించడం, ఇంకొకటి సుఖజీవ
 నంపై మమత, మరొకటి ఆర్థికసంబంధాలపై పునఃపరిశీలన.
 జీవితం సాధ్యమైనంత సమష్టిగా ఉండేట్లు చేసుకునే కృషి,
 క్రొత్త సంస్కృతినిబట్టి వర్గ వివక్షతలేకుండా ఏర్పడేస్తే హాలు.
 అనుబంధాలు, అంతఃకరణాలు, అసంఖ్యాకంగా ఇల్లాంటివి
 జీవితంలో తలెత్తినవి. వాటినన్నిటిని మన పంతులుగారి
 వచన ప్రబంధంలో చూస్తాం. అన్యవర్ణులనుకునేవాళ్ళకు,
 హరిజనులకు మధ్య ఉండే సంబంధాలు ఎంతదారుణమైనవో
 నిరూపించడానికి సంగదాసుహత్య, అప్పాదాసుతల్లి దుర్మ
 రణం చాలు. వాటికి విచారణగాని, శిక్షగానిలేదు. రెండూ

అన్యాయమైన చావులే. ఇవి గ్రామాల్లోని పాతపద్ధతులకు నమూనాలైతే, క్రొత్తపుంతలకు నమూనాలు లేకపోలేదు. రామానాయుడికి అతనితండ్రి చౌదరికి మధ్య ఉండే అగాధం క్రొత్త పరిణామాలవల్ల ఏర్పడ్డదే. దృక్పథాల్లో పూర్వం తండ్రి కొడుకులమధ్య ఇంతభేదం కానవచ్చేదికాదు. అలాగే సాదృశ్యాలు లేకపోయినా నైతుల్లో ఇంతతేడాలు తండ్రి కొడుకులమధ్య మృగ్యాలు. అట్లాటిదే రామానాయుడు, పెద్ద భూస్వామి పుత్రుడు సంగదాసు హరిజనుడి శిష్యుడిగా మసలుతూ, ఆ అంటరానివాడితో కూర్చోని అన్నంతినడం కూడ క్రొత్తపరిణామమే. గ్రామీణ వాతావరణం మాలపల్లిలో చిత్రించినది, అచ్చంగా పొలంపనులతోనూ, శ్రమతోనూ, సమస్యలతోనూ సరిపెట్టుకోక, గ్రామీణ సంబంధాలైన పంటలు, భజనలు, తత్వాలుకూడ వివరిస్తుంది. పలనాటిజీవితం ప్రతిబింబితమైంది. ముందుచదివి తీరాల్సినదే ప్రతి ఆంధ్రుడూ. కథాసంగ్రహం మున్నగు సంగతులుచూచే ముందర ఆలోచించవలసిన విషయాలనేకం ఉన్నాయి.

ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో కేవల వచనరచనలు తక్కువ. ఇతర భారతీయ వాఙ్మయాల్లోని ఇంచుమించు అంతే. ఆంగ్లంలో ఒకటి రెండు శతాబ్దాలుగా వచనైక రచనలు హెచ్చుగా వెలువడుతూ వచ్చాయి. విషయ వైలక్ష్యమున్నదనీ, విరివిగా విజ్ఞాన ప్రచారం సాగగలదనీ వచనాన్ని ఆధునికు లాశ్రయించారు. “గద్యతిక్కన” అనే బిరుదు గడించిన వీరేశలింగంగారు సాంఘిక సంస్కరణల సాధనకై అనేక వచన రచనలు చేశారు. వారి రాజశేఖర చరిత్ర మొట్ట

మొదటి సాంఘిక వచన ప్రబంధంగా ఆంధ్ర వాఙ్మయంలో పేరొందింది. ద్వితీయమని అన్ని కారణాలచేత చెప్పదగినదైనప్పటికీ అద్వితీయమైన సాంఘిక ఆంధ్ర వచన ప్రబంధమని ఎన్నతగినది ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి “మాల పల్లి”. దీనికి కారణం ఆధునిక సాంఘిక, సారస్వత, మత, రాజకీయ సమస్యలెన్నో అందు కూలంకషంగా చర్చించబడి పరిష్కార మార్గాలు సూచించబడటమే. మాలపల్లిలో గ్రామీణ వాతావరణం కళ్ళకు కట్టినవిధంగా మనముందుంచారు. ఇందులోని కథ సామాన్యమైనది.

పంతులుగారు మంగళాపురం అనే గ్రామంలో రామదాసు ఒక మాలదాసరి. భార్య మహాలక్ష్మి. జ్యోతి అనే కూతురు, వెంకటదాసు, సంగదాసు అనే కుమారులు, అప్పాదాసు అనే మేనల్లుడు ఉన్నారు.

అదే గ్రామంలో చౌదరయ్య ఒక దిట్టమైన ఆసామి. అతనికొడుకు రామానాయుడు సహృదయుడు. హరిజనోద్ధరణయందు ఆసక్తికలవాడు. చౌదరయ్య భార్య లక్ష్మమ్మ చల్లనిచెయ్యిగల ఇల్లాలు. చౌదరయ్యకు హరిజనోద్ధరణంపే సుతరామూ గిట్టదు. అతనిపెద్దకొడుకు వెంకటయ్య. రామానాయుడు భార్య కమలమ్మ. వారి కుమారుడు సహదేవుడు. అతనినే ముద్దుగా ‘సాహు’ అని పిలుచుకొంటారు. సాహుకు అప్పుడే మాటలు వస్తున్నాయి.

సంగదాసు మంచి వివేకి. గూడెంలోని యువకుల హృదయసామ్రాట్టు. చౌదరయ్య దగ్గర జీతానికి వుంటూ,

అతని వ్యవసాయపు పనులు చూస్తూవుంటాడు. రామా నాయుడికీ, సంగదాసుకీ స్నేహం. గూడెంలోని దుర్భర పరిస్థితులు రామానాయుడు హృదయాన్ని కలిచివేశాయి. వ్యవసాయ కూలీలకు కోతలు కోసినందుకు కూలిగా ధాన్యం బదులు ధనమిస్తానన్నాడు చౌదరయ్య. సంగదాసు ప్రోత్సాహంతో కూలీలు సమ్మెకట్టారు. చౌదరయ్య దిగిరాకతప్పలేదు. ఇలా ఉండగా విజయవాడలో జరిగిన అఖిలాంధ్ర పంచముల మహాసభలో సంగదాసు, రామానాయుడు ప్రధాన పాత్ర వహించారు. తన కుమారుని సంగదాసు చెడుత్రోవలు పట్టిస్తున్నాడని కసికొద్దీ సంగదాసును చౌదరయ్య తలమీద బలంగా మోదాడు. సంగదాసు శిరస్సుపగిలి మరణించాడు.

కథలోకల్లా సంగదాసు మరణం అత్యంత హృదయ విదారకం. పంచములయెడ అగ్రవర్ణాలవారు ఎంత అమానుషంగా ప్రవర్తిస్తారో ఇందు కన్నులకు కట్టినట్లు వర్ణించబడింది. అతని హత్యకు ఊళ్ళో చిచ్చురేగింది. గూడెం యావత్తూ చౌదరయ్య ఇంటిమీదికి దొమ్మికి వచ్చింది. “వాడి శిరసు ఈవేళ నేలబడా” అని వేంకటదాసు గండ్ర గొడ్డలిపుచ్చుకొని బయలుదేరాడు. చౌదరయ్య పడమటింట్లో ప్రత్తిపెండెల్లో దాగుకొన్నాడు. ఐదువేలరూపాయలు విరజిమ్మి చౌదరయ్య కేసులేకుండా మాపు చేసుకున్నాడు. అందులో చిల్లిగవ్వకూడ హరిజనులు స్పృశించలేదు.

రామానాయుడు సంగదాసు హత్య సమయంలో ఊళ్ళోలేడు. వచ్చిన తర్వాత చాలా దుఃఖించాడు. తన జీవితాన్ని హరిజనోద్ధరణకు, కార్మిక శ్రేయస్సుకు వినియో

గించాలని నిశ్చయించాడు. గూఢాంగంలో సంగమందిరం నిర్మించబడింది. అచట పాతశాల ప్రారంభించారు. సారస్వత ధార్మిక ప్రచారానికి సంగమందిరం నిలయమైంది.

ఒకనాడు మోహనరావు అనే నాగరికుడైన యువకుడు చుట్టపుచూపుగా చౌదరయ్యగారింటికివచ్చాడు. అతను మద్రాసులో 'లా' చదువుతున్నాడు. అప్పటికి వాల్తేరులో న్యాయశాస్త్ర విద్యాభ్యాసానికి అవకాశం ఏర్పరుపబడలేదు. ఆనాటి సాయంకాలం రామానాయుడు కార్మికోద్యమ సంబంధంగా గ్రామం వదిలి వెళ్ళాడు. కమలమ్మ మోహనరావును ప్రేమించింది. ఆరాత్రి ఇద్దరు కూడబలుకున్నారు. మోహనరావు గుంటూరు వెళ్ళి గుఱ్ఱపుబండి పంపించాడు. కమలమ్మ కన్నకొడుకును ఇంట్లో వదిలివేసి పెట్టె సద్దుకొని గుంటూరు చేరింది. కమలమ్మ, మోహనరావుకలసి మెయిలులో మద్రాసు చేరి ఆక్కడ కాపురం పెట్టారు. చౌదరయ్యకు కమలమ్మ లేచిపోవడం మొహం కొట్టేసినట్టయింది. రామానాయుడు "కమలమ్మా! సాహసాకు ఆ జన్మాంతం అపకీర్తి వస్తుందనైనా యోచించావుకావుగదా" అని మాత్రం అనుకున్నాడు.

మోహనరావుతో లేచిపోయే ప్రేమికులగతులు ఎల్లావుంటాయో రచయిత సున్నితంగా, సునిశితంగా వర్ణించారు. కమలమ్మ మోహనరావులు మద్రాసులో కాపురం వెలగబెట్టారు. మోహనరావు కళాశాలకు పోకుండా, ప్రియురాలిని కనిపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు. తల్లిదండ్రుల కనుమానం వేసి అన్నను మద్రాసుకు పంపారు. అతడువచ్చి మోహనరావును స్వగ్రామం తీసుకవెళ్లి పెళ్లి చేశాడు. అక్కడ

మద్రాసులో స్ఫోటకం ఉవ్వెత్తుగావ్యాపించింది. కమలమ్మకు కొడుకు కలిగాడు. మాతా శిశువు లిద్దరికీ స్ఫోటకం తగిలింది. పసిపాప చచ్చిపోయింది. కమలమ్మ దే శాల పాలైంది. శాంతమ్మ అనే మారుపేరుతో కమలమ్మ మంగళాపురంవచ్చి చౌదరయ్యగారి లోగిట్లో వంటపనికి కుదిరింది. సాహూసు వేయికన్నులతో కాస్తూ పోషిస్తుంది. ఒకనాడు సాహూకు 'టైఫాయిడ్' వచ్చి అవసానదశలో వుండగా తానే అతని తల్లిని చెప్పింది. సాహూ కమలమ్మ కడుపుమీద పడుకొని దీర్ఘనిద్రపోయాడు. శాంతమ్మ రామానాయుణ్ణి లోపలికిపిల్చి తానే దుష్టురాలవైన కమలమ్మనని చెప్పి అతని కాళ్ళమీద పడి ప్రాణం విడిచింది.

రామదాసు ఒక వితంతువుదగ్గర దావాఆస్తి ఇదివరలో కొన్నాడు. ఆమె చనిపోయింది. ఆ ఆస్తితోనే అతడుబ్రతుకు తున్నాడు. ఆమెకు సన్నిహిత వారసుల దగ్గర చౌదరయ్య అదే ఆస్తికొన్నాడు. ఇప్పుడు ఆ ఆస్తి స్వాధీనం కోసం కోర్టులో దావావేశాడు. రామదాసు దావాలో ఓడిపోయాడు. ఆస్తి చౌదరయ్య స్వాధీనమైంది. రామదాసు, అతనికుటుంబం నిలువనీడలేకుండా అగచాల్లా పాలయ్యారు. కథానాయకుడైన రామదాసుకు మర్భరమైన దారిద్ర్యం, కష్టాలు ప్రాప్తించాయి. అతనికుమారుడు వేంకటదాసు దౌర్జన్యవాది. ధర్మస్థాపనంకోసం దొంగతనాలు సహితం చేయాలని అతనిమతం. ఆతడు ఇంట్లోంచి పరారైనాడు. రోజులు దొర్లిపోతున్నాయి. చౌదరయ్య అతనిభార్య కాలంచేశారు. రామానాయుడు సోదరుడు వెంకటయ్యకు

పిల్లలులేరు. తనయావదాస్తిని పంచమఉద్యమానికి ధార
పోస్తూ జీవితాంతం నెనకబడినజనుల ఉద్ధరణకు కృషిచేయ
డానికి నిశ్చయించాడు.

ఒకనాడు పంచములను క్రైస్తవులుగా మార్చడం
కోసం ఒకఫాదరీవచ్చాడు! రామదాసు వేదాంతి. జ్ఞాని,
యోగికూడాను. గూడెంలో సభజరిగింది. ఆ సభలో రామ
దాసు ఫాదరీని నోరెత్తకుండా చేశాడు. క్రైస్తవమతంకంటె
హిందూమతం విశిష్టమైందని చాటాడు.

ఫాదరీ ఆ అవమానాన్ని భరించలేకపోయాడు. ఎల్లా
గైనా రామదాసుని, ఆతని కుటుంబాన్ని అంతం చేయాలని
పగబట్టాడు. రామదాసు మేనల్లుడైన అప్పదాసు జ్యోతికి
పంచకావ్యాలు బోధించాడు. సారస్వతంలోను, వేదాంతం
లోను జ్యోతి పరాకాష్ఠ నందుకొంది. వారిద్దరికి వివాహం
చేయాలని రామదాసు అభిలాష. కాని వివాహానికి వాళ్ళు
సమ్మతించలేదు. మోహరహితమైన నిష్కల్మష ప్రేమను
వారిరువురు వ్యక్తం చేసుకున్నారు.

తక్కువ జగ్గడనేవాని నాయకత్వంలో వందలాది
రాడీలు అన్ని జిల్లాల్లో దోపిడీలు జరుపుతున్నారు. ప్రభుత్వం
తల్లడిల్లుతోంది. వాళ్ళని పట్టుకోవడంకోసం పైనయ్యం పంప
బడింది. జగ్గడి అంతుచిక్కలేదు. ముందుగా హెచ్చరికలుచేసి
మరీ దోపిడీలు చేస్తున్నారు. గ్రామాల్లో జగ్గడికి సహకారం
దొరకకుండా చేయడంకోసం గూడేలనుండి కొందరిని తీసుకు
నెళ్ళి ముందుజాగ్రత్తకోసం ఖైదులో పెడుతున్నారు.

మంగళాపురంనుంచి చాలామంది పంచములను అలా తీసుకు వెళ్ళారు. జిల్లా కలెక్టరుతోగల పరిచయంకారణంగా ఫాదిరి రామదాసును, అతనికుటుంబాన్ని మంచినడత నేర్పడంకోసం తాడేపల్లి సెటిల్మెంటుకు పిలిపించారు. ఫాదిరిగారే అక్కడ అధికారి. సెటిల్మెంటుజీవితం మహాదుర్భరమైంది. రామదాసు, మహాలక్ష్మి, జ్యోతి సెటిల్మెంటులోకి చేరారు. ఫాదిరికి ముఖ్యానుచరుడైన “పాల్” జ్యోతిని పొందడానికి కన్నువేసి వున్నాడు. వాళ్ళని క్రైస్తవమతంలో మార్చడంకోసం జరిగిన ప్రయత్నాలు ఫూరమైనవి. వాటిని రామదాసు ఎదిరించాడు. సెటిల్మెంటునుండి పారిపోవడంకోసం ప్రయత్నించారనే నేరంమీద రామదాసు, మహాలక్ష్మి సెంట్రలు జైలుకు పంపబడ్డారు. వాళ్ళులేని సమయంలో పాలు జ్యోతిమీద అఘాయిత్యానికి పాల్పడగా జ్యోతి కృష్ణానదిలోమాకి మాన సంరక్షణ చేసుకొంది. ప్రాణం విడిచింది. ఇది తెలిసిన అప్పదాసుకూడవచ్చి జ్యోతిశవాన్ని బుజాన వేసుకుని కృష్ణలో దూకాడు. ఇదీ అత్యంత హృదయ విదారకఘట్టమే.

నల్లమల అడవులలో పోలీసులకూ, తక్కువ జగ్గడికి హోరాహోరీ యుద్ధం జరిగింది. బ్రిటిష్ సేనాని చచ్చాడు. ఒకకాలు విరగగా జగ్గడు ప్రభుత్వానికి దొరికాడు. అతన్ని గుంటూరు సబుజైలుకు తెచ్చారు. అతడే వెంకటదాసు అని తేలింది. ఐదుసంవత్సరాలు విడిచై దువేసి సెంట్రలు జైలుకు పంపించారు.

స్వాతంత్ర్యం లభించిన పిదప రామదాసు విడుదలైనాడు. మంగళాపురంలో విజయకళాశాల అనేపేరున వృత్తి

విద్యాశాల నిర్మాణమయింది. రామానాయుడు, వెంకటయ్య, రామదాసు పంచమోద్ధరణ కార్యాలకు జీవితం అంకితంచేశారు.

మాలపల్లికి సంగవిజయమని నామాంతరం. రెండు పేర్లుకూడా సార్థకాలే. రామదాసు కునికిపట్టయిన మాలపల్లి ధర్మక్షేత్రము. రామదాసు వృత్తాంతం ధర్మవ్యాధోపాఖ్యానాన్ని జ్ఞప్తికి తెచ్చేదిగావుంది. అహింసానిరతిగలవాడు, భక్తుడు, శాంతుడునై రామదాసు ధర్మవ్యాధునితో తులతూగు వాడైనాడు. వినయం విస్తరిల్ల, గురువృద్ధ జనాతిథి విప్రదేవతార్చన లొనరించువాడు, సత్యాన్ని, శౌచాన్ని ఏమరనివాడు, కలిగినదాంట్లో దానమిచ్చేవాడు, భృత్య బంధుతతి తాల్మి వహించువాడు. అసూయలేనివాడు, విశేషించి పరదోషకథా నిముఖుడు. రామదాసు, మాలదాసరి; మాలపల్లికి హృదయం. రామదాసు అనుభవించిన కష్టాలు ధర్మసాధనకెల్లు తోడ్పడ్డాయో తెల్పుతుందీ వచన ప్రబంధం.

సంగదాసు సంకల్పించిన రామమందిరంకూడ ధర్మస్థాపనకెల్లు తోడ్పడినదీ ఈ గ్రంథం తెలియచేస్తుంది. కాగా నీరెండును సార్థక నామాలే.

“అస్తగిరి గహ్వరవి నిర్గతమై, కృష్ణాలహరి ఒకచోట రాళ్ళపై కెక్కి దుముకుతుంది. ఒక స్థలమున కారడవిలో, విటపివారముచే నాచ్ఛాదితమై దాగుడుమూత లాడుతుంది. ఒక కెలంకున సన్నగిలీ చిన్న బాలికవలె చెల్లాడుతుంది. ఒక తావున మడుగుకట్టినిర్వేగమై నిలిచిపోతుంది. ఒక రేవను

రుద్రరూపిణియై పొంగి పొరలి వెల్లువలై సృష్టిసంహారం
 గావిస్తుంది. ఒక పరువున బంధింపబడి మండగామినియై ఆంధ్ర
 మాతృస్వరూపము చాల్చి ఆంధ్రలోకమునకు జీవనములు
 వర్షించి, సర్వకళాప్రదాయినియై అంతర్ధానము నొందింది.
 కవియన్ని కృష్ణామాయి యొక్క విలాసము లైనట్లు ఈ
 బ్రహ్మాండము లన్నీ ఆప్రేమ సముద్రునియొక్క లీలలే.
 కృష్ణుని బాలలీలలచే యశోద ముఖమున తాండవమాడిన
 ఆనందమే, మహిష ముఖమున అవతరించింది. ఈ పటము
 నందలి కృష్ణుని స్మరలేశమే వెంకటదాసుయొక్క చిరునవ్వు.
 ఈ రెండు దాసుకూ, గేదెకూ తరణోపాయం అనడానికి
 సందేహంలేదు.”

హాస్య సన్నివేశాలు ఒకటి రెండు. మూలపల్లిలో
 స్ఫోటకంపోసి మద్రాసులో జనం తంబలు తంబలుగా చస్తు
 న్నారు. శవాలనూ రోగులనూ కార్లలో వేసుకొని ఊరి
 వెలుపలి పాకలదగ్గరకు తీసుకపోతున్నారు. మోహనరావు
 స్వగ్రామమునుంచి మద్రాసుకువస్తే కమలమ్మ గదిలో లేదు.
 ఆమెను వెదకడం ప్రారంభించాడు. బోరుమని ఏడ్చాడు.
 మోటారుబండ్లు పరుగెడుతున్నాయి, ఆపమని వేలుచూపాడు.
 ఆగినవి.

పోలీసు : ఏమైనా పీనుగలున్నవా ?

మోహనరావు : అయ్యా ! నన్ను పాకలదగ్గరకు తీసుక
 పొండి.

పోలీసు : నీవు రోగివా ? పీనుగవా ? అని అడిగాడు.

జైలులో జీవితం దుర్భరమైంది. ఖైదీలను పశువుల కంటే హీనంగా చూస్తున్నారు. మలమూత్ర విసర్జనలుకూడ నిద్రించేచోటనే చేసుకోవాలి. ప్రతిరోజూ స్నానానికైనా వాళ్ళు నోచుకోలేదు. ఖైదీలు డబ్బులు ఎలా దాచుకుంటారో ఒక ఉదాహరణ.

పుల్లప్ప : చేసిన తప్పు చెబుతా. నిన్న ఐదు రూపాయల బేడలు మ్రుంంగా. రెండు రోజులలో అన్నీ బైటికి వస్తవి. పాకీవాడితో తీసిపుంచమని చెప్పా.

రామదాసు : ఏమిచిత్రం, పాకీవాడు లేవంటేనో ?

పుల్లప్ప : ఒకమాటు వాడాపనికివస్తే, ఇతరులు నమ్ముతారా ? ముద్రశుద్ధిగాతీసి ఉంచుతాడు. లెక్క మనకు తెలిసిందేగా, పెట్టెలో దాచిపెట్టుకొన్నట్లే. వాడికి ఒక పావలా ముట్టచెబుతా.

సజ్జనులనుకూడ దుర్జనులుగా మార్చేశక్తి న్యాయస్థానాలకు ఎలావుందో పాతనేరస్థుడు కాముడి స్వీయచరిత్రను బట్టి తెలుస్తుంది.

“నా పూర్వపుపేరు కామానాయుడు. మా నాయన రెండు వేలు ఋణంచేసి చనిపోయాడు. బాకీ లిమిటేషన్ పట్టింది. సాహుకారు పొరపాటు జరిగిందంటే ఆస్తిలింతా తాకట్టుపెట్టి తిరగరాసిచ్చాను. తరువాత ఐదేండ్లు కడుపు వాయకట్టుకొని పండినదంతా ఆజీలుగా వాయిదాలన్నీ చెల్లించి తీర్చాను. యావత్తుబాకీ తీసుకుని చెల్లులు కనబరచకుండా మూడు వేలకు డిక్రీపొంది చెంబుబొక్కెనలతోకూడ

వేలంపాడించాడు. ఈకర్మం తానే చేతులారా తెచ్చుకొన్నదే. మొదట న్యాయానికిపోయి కాలదోషంపట్టిన బాకీ తిరగ రాసి గాలికిపోయేది కాలిమీదకు పోసుకున్నాను. ఇంకా బాకీ నిల్వతేల్చి అట్టేపెట్టేడు. మొన్న జైలులోనుంచి బైటికి పోయినప్పుడు నేనేమో పగతీర్చుకుంటానని నన్ను ఊళ్ళో లేకుండా వెళ్ళగొట్టడంకోసం, డిక్రీబాకీ ఫయినలు చేసుకోక పోతే హాజరువారంటు పెట్టిస్తానని బెదరించాడు.

రామదాసు : కోర్టులో జరిగే అన్యాయంవల్ల ఎంతబాధ పడ్డారు. మీకు జరిగిన అన్యాయం తప్పు డిక్రీతో ప్రారంభమైనది.

రాముడు : అంతటితోపోయారా! నాది ఎనిమిదివేల ఆస్తి, మూడువేలకు కొట్టివేయడం. రెండవది వేలం అన్యాయమని పిటీషనుపెడితే త్రోసి వేయడం. మూడవది సరిగ్గా వేలం వేయించు కునేభారం నాదేనట. సర్కారు నౌకరు లంచంతిని తప్పుడు వేలంవేస్తే దానికి జవాబు దారీ సర్కారుకులేదట. మొదటిసారి కరువు రోజుల్లో గడ్డితిన్నా. దానికి బందిపోటునేరమని మూడేళ్ళువేశారు. రెండోసారి, మూడోసారి వట్టి అభాండాలువేసి కేసులు వేశారు. మొదటికేసై నతర్వాత, నాపెళ్ళాం రెండేళ్ళు చూసి ఇంకొకళ్ళి తీసుకుని లేచిపోయింది.

క్రిస్టియన్ ఫాదిరీతో మతసిద్ధాంతచర్చ, రామదాసు చేసింది, దాన్లో ఒకభాగం-

రామదాసు : నాకొక్క సంగతి సెలవీయండి, మా మతంలోలేని విశేషవిషయాలు మీ మతంలో ఏమున్నవి ?

ఫాదిరీ : నీ సోదరుని నిన్నుగాభావించు. ఇతరులు నిన్నేమి చేయకుండవలెనని కోరుదువో, నీవట్టివే వారికి చేయకుండవలసింది. ఇవి సర్వోత్కృష్టమైన సూత్రాలని చెప్పుడు.

రామదాసు : అందుకేమీ సందేహంలేదు. ఈ విషయాలనే ఇంకావిస్తూ రించి మా ఋషులు చెప్పారు.

(1) ఆత్మవత్సర్వభూతాని యః పశ్యతి స పండితః

(2) తనయందు నిఖిలభూతములందు నొకభంగి సమహితత్వంబున జరుపువాడు.

(3) ఒ (ప) రులేయవి యొనరించిన
నరవర యప్రియము తనమనంబున కగు తా
నొరులకునవి నేయకునికి
పరాయణము పరమ ధర్మపథములకెల్లన్.

(4) అపకారికి నుపకారము

నెపమన్నక నేయువాడు నేర్పరి.

అని పండితపామర వేద్యంగా బోధింపబడ్డవి. మీ సోదరత్వం సంకుచితం. మానవులకే వర్తిస్తుంది. తెల్ల మానిసులకు మాత్రం అనికూడ చెప్పవచ్చు. పిపీలికాది బ్రహ్మ పర్యంతం సమభావమేనని మా ఋషులు బోధించారు.

మంచితనానికి ప్రతిఫలం క్రూరత్వం అని రామదాసు
వ్వై రాల ఉదాహరణలతో ఉన్నవ పంతులుగారు చెబు
తున్నారు.

“ధర్మానికి వ్యవస్థలేదు, దేశకాల పాత్రలను బట్టి
వుంటుంది. పౌరుషమనీ, ప్రతాపమనీ, దేశాభిమానమనీ,
ధర్మరక్షణమనీ పేరుపెట్టి స్వలాభప్రేరితులై, భాగ్యవం
తులు లక్షలకొలదీ బీదజనులను రణరంగంలో బలిపీస్తారు”.
ఇవి వెంకటదాసన్నమాటలు. ఇదేపనిని గ్రామాల్లోని భూస్వా
ములుచేశారు. వారి ఉనికి పరిపాలకులకు బాగా ఉపయోగ
పడింది.

స్వరాజ్యం వచ్చినప్పుడు సర్వం చక్కబడతాయని
రామానాయుడు ఒప్పుకోడు. కార్మికోద్యమాన్ని విరమించ
మన్న అధికారుల మాటల కంగీకరించక ఇట్లా అంటాడు.
“ధర్మంఎప్పుడూ అధర్మాన్ని ప్రతిఘటిస్తూండవలసిందే..
అధర్మం ఒకప్పుడు గెలిచినట్లు కనబడ్డా ఆ గెలుపే ధర్మోద్య
మానికి ఊపునిస్తుంది. ధర్మపక్షాన పోరాటమే లేకపోతే
ఎప్పటికీ జయంలేదు. పురుషప్రయత్నం లేకుండా ధర్మం
గెలుస్తుందని ఊరుకోను. స్వాతంత్ర్యాభిలాషచచ్చి దాస్యం
రుచిస్తే జాతికిగాని, వ్యక్తికిగాని ఇకమోక్షంలేదు.” రామా
నాయుడు సూత్రాలపైనే నేటికీ ప్రపంచం అంతటా ఘర్ష
ణలు కోకొల్లలు. భారతీయుల్లో ఒకే మనఃస్థితి ఈ పోరాటాల
వల్లకలిగింది. ఏ కోమ్ముఖులను చేయగలిగింది. ఒకే సంస్కృ
తిని సృజించింది. ఈ సంస్కృతి ప్రత్యక్షంగానూ,
పరోక్షంగానూకూడ కళలలో ప్రతిబింబితమైంది. కవులు

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

మాతృదేశం ఘనతను, చరిత్రలోని వైశిష్ట్యాన్ని, వ్యక్తి ప్రత్యేకతనూ కీర్తించారు.

నవలలు మొదలైన సాహిత్య ప్రక్రియలు, ప్రజల మనస్సులలో ఇతిహాసప్రసిద్ధులైన భారతవీరులూ, స్వరాజ్య సంగ్రామాలూ మెదిలేటట్లు చేయగలుగుతున్నాయంటే, మనసంస్కృతి విశేషం. ఏటినే నేటికీ మనస్ఫూతిపథంలో నిలిపే శక్తిగల మొనగాడు లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు. భారత సాహిత్య పరిషత్తువారి నవల “మాలపల్లి”ని ఇతరభాషల్లోకి తర్జుమా చేయించడానికి తలపెట్టడం ముదావహం. మంచిపని జరగాలి. తెలుగునుడికారం తెలుసుకోవడానికిది ఉపకరించే టట్లు ఏదీ ఉపకరించదు. లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు ‘మాలపల్లి’లో మిసెస్ హెన్రీ డిడ్ అను ఆ మెనవల రోస్తవీన్ అనుకరణాన్ని కొంతవరకు సాగించారన్నారు కొందరు. సాగించినా సామరస్య సాధనంలో కృతకృత్యులవడం కొనియాడ దగినవిషయం. పంతులుగారి సృజనా వైరుధ్యమందలి ఏకత్వం, పౌందర్యం, అనుభూతి అనే తరంగపంక్తిలో త్రుళ్ళింతలాడు తాం. ఆనందపరవశుల మవుతాం. సామ్రాజ్యవాదులు తమ ప్రభుత్వ చిరస్థంచేసుకోడానికి, క్రైస్తవమతాన్ని, బోధకుల్ని ఎట్లాపడితే అట్లా వాడుకున్నారు. మాలపల్లిలో ఈ విషయం విస్తరించి వ్రాయబడ్డది. నేరస్థజాతులకోసం ఏర్పరచిన సెటిల్మెంటులలో పరిపాలనలంతా, ఇట్లాంటి మతాలు పుచ్చుకున్న వేషగాళ్ళదే. ఆంగ్లపాలకులు పక్ష పాతం లేకుండా ఉత్తరహిందూస్థానంలో హిందువులు, ముస్లిములమధ్య వైషమ్యం రెచ్చగొట్టారు. తగువులు

పెట్టారు. కాని అవి దక్షిణ హిందూదేశానికిరాలేదు. కాగా మాలపల్లిలో ఇస్లాంమతంపట్ల ఆగ్రహాలు వెలిబుచ్చేపాత్రలు కనిపించవు. క్రైస్తవమతంపట్ల కూడ ఆగ్రహం, అది బలవంతాన తమపైరుద్దినపుడే హిందువులలో ద్వేషం కనిపిస్తుంది. లేకపోతే అనురాగాన్ని అధికం చేసుకొనేదేగాని విద్వేషం వృద్ధిచేసుకోవడం హిందూమతానికి విరుద్ధం.

లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారికి పరమేశ్వరుడియందు విశ్వాసముందనీ, భక్తులనీ ప్రసిద్ధమే. కాని నిరీశ్వరవాదాన్ని నిలబెట్టడానికి చేసేవివరణలలో జంకు, కొంకులేని కవి చంద్రుడులాగ వ్రాస్తారు. వెంకటదాసువాదం వంటిది, మామూలు కన్నపుదొంగ చేసేదికాదు. జాతీయ అంతర్జాతీయ భావచైతన్యంనుంచి ఇదిక్రొత్తగా కన్నది, పుట్టుకొచ్చినదీను. వెంకటదాసు ఇలావాదించినవాదం ఎలా ఆచరణలో పెట్టాడో, 'మాలపల్లి'లో చూడవచ్చుమనం. వెంకటదాసు తక్కువజగ్గడు అనేమారుపేరు పెట్టుకొని, కొంతమంది సాహసికులను చేరదీసి, ధనికులను దోపిడిచేసి దర్శిదులను పోషించుతాడు. అతడుగాని, అతని అనుచరులుగాని ఎవరినీ హింసించరు. కాని ప్రభుత్వం నేసలనుపంపి అతని అనుయాయుల నందరినీ నిర్మూలించి జగ్గడిని పట్టుకొంటుంది. అతని ఉద్యమాన్ని కలెక్టరుగారిదగ్గరనుంచి అనేకమంది ప్రశంసించినా, దానికి జాతీయోద్యమంగా గణనలేకుండాపోతుంది.

రామదాసు దుష్టమైన సెటిల్మెంటులలో పడవేసినా ఆయన ధర్మబుద్ధి అక్కడి పరిస్థితులను సవాలు చేయగలుగుతుంది. అందుచే రామదాసు పారిపోవడానికి ప్రయత్నిస్తుం

డగా పట్టుకున్నామని ఆయనపై కేసు బనాయించి, అరెస్టు చేసి, ఖైదులో పెడతారు. బ్రిటిష్ పరిపాలనలో భారత దేశంలో గ్రామాల్లో ధనికుల విజృంభణకింద జీవితం ఎలా వుందీ తెలుపడానికి రామదాసుపాత్ర గీటురాయి. రామదాసు దేవునివంటివాడు. ఎవరికీ హానికోరడు. అతనికి కీడు చేయడం గిట్టదు. ప్రతివిషయం ధార్మిక దృష్టితో చూస్తాడు. ఎంత కష్టానికీ చలించడు. ఊళ్ళోనే అతన్ని మహాత్ముడులాగ చూచేవాళ్ళున్నారు. కుటుంబం ఆదర్శ వ్యక్తులు. అటువంటి వాళ్ళకు ఎంతో సంఘంలో ఆదరం వుంటుంది. మేలుచేసినా మెప్పుకు ఒప్పుకోరని యీ నవలలో శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు ఋజువుచేశారు. రామదాసులాగ సెటిల్మెంటుకు, తర్వాత జైలుకు పోవడం, రామదాసు కొడుకులాగ నిరీశ్వరవాదులు ధనికులనుంచి దోపిడి చేయడానికి పూనుకోవడం, జ్యోతిలాగ మానం రక్షించుకోవడంకోసం నదిలోపడి ప్రాణత్యాగం చేయడం, మంచితనాని కింతకన్న కఠినమైన, కూరమైన శిక్ష మనిషి విధించలేడు.

రామానాయుడికి, కార్మికోద్యమాన్ని విరమించమని కలెక్టరు చేసిన కబురు నాయుడొప్పుకోడు. రామానాయుడు సూచించిన సూత్రాలపై ఈనాడుకూడ ప్రపంచమంతటా పోరాటాలు సాగుతున్నాయి. ఈనాడు యుగధర్మాన్ని గుర్తించినవారి సంఖ్య ఉన్నది. యుగ సమీక్షలు వెలిశాయి. ధర్మంకోరకు అధర్మాన్ని ఎదిరించిపోరాడేవారు అన్ని దేశాల్లో ఉన్నారు. గాంధీమహాత్ముడు నడిపిన జాతీయోద్యమ భావ బీజాల తాలూకు మొలకలు ఉద్యమపు తొలిదశలలో యే

విధమైన చైతన్యాలకు దారితీసిందీ 'మాలపల్లి'లో పంతులు గారు చక్కగా చిత్రించారు.

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు రచించిన మాల పల్లిలో ఒక సందర్భంలో రామదాసు చేసిన ఆత్మవిచారం ఆంధ్ర సాహిత్య పరిణామంలో మనోహర దృశ్యం. మాల పల్లి ఆంధ్ర నవలా ప్రపంచానికి అలంకారప్రాయమైంది. స్త్రీపాత్రలను సృష్టించడంలో, తీర్చిదిద్దడంలో, పోషించడంలో పంతులుగారు సిద్ధహస్తులు. వర్తమాన యుగమందలి సమస్యలు ఎన్నో బహుముఖాల పరిశీలించబడ్డాయి 'మాలపల్లి'లో. పతిత మానవసేవ యేపరమాత్మసేవగపరిగణించిననాడే ఈజాతికి నిష్ప్రతి అనీ, భారత స్వాతంత్ర్య ఆరంభ పరిణామాలిందు ప్రదర్శిస్తూ స్వాతంత్ర్యం అనే త్రవ్వకర మంత్రం, ఐకమత్యము అనే పంచాక్షరీ మంత్రం పఠిస్తూ ఆచరిస్తుంటే ధన్యత అనీ పంతులుగారు 'సెలవిచ్చారు' హరిజనసేవ భగవత్ కైంకర్యంగా పరిగణించిన సంఘ సంస్కృతి జరగగలదని పదేపదే పలికారు పంతులుగారు. ఆత్మ పరిశీలనకూ, పాత్ర పోషణకూ, వ్యావహారికంలో, శిష్ట వ్యావహారికంలో పరిణతమైన శైలికి మాలపల్లి పెట్టిందిపేరు. మన వాఙ్మయంలోని నవలల్లో దేశ ప్రിയతను, రాష్ట్ర ప్రിയతను ఇంతగా గడించి రాణించిన దింకొకటిలేదు. పంతులుగారు వేలూరు జైలులో వ్రాసిన నవల. ప్రభుత్వంవారి అనుమతిలేకుండా బయటికి రావడానికి వీలేదు. ఎన్ని సత్కృతులు, ఖైదు అధికారుల కన్నుగప్పి ఆ భావాలనుండి బహిర్గతం కాలేదు. లోకాన్ని వెలుగుతో వెలయించలేదు. ఆవాసుదేవుల మననంచేయడం

మన విధి. ఎన్ని తరాలకైన ఆ దివ్యవాణి ప్రతిధ్వనిస్తూ ఉంటుంది. ఆ అమరమూర్తులకు, సాహిత్య జ్యోతులకు మన జోహాన.

పల్నాడులోని మాండలికపదాలు పంతులుగారి మాల పల్లిలో ప్రయోగింపబడే అజరామరత్వాన్ని అందుకొన్నాయి. ఇప్పటి తెలుగులో ఈ మాండలిక భేదా లేర్పడడానికి కారణం ప్రాదేశికభేదం, వృత్తి భేదమున్నూ. నాటి మండలాలే. పూర్వపునాడులే నేటి జిల్లాలు. మాండలికం ముఖ్య లక్షణం ప్రధానభాషాంతర్గతమై యుండటం, పరిమితమైన ప్రదేశాన్ని బట్టిగాని, ఉపయోగ వర్గాన్ని బట్టిగాని ఏర్పడటం, రచయితలు ఏ మాండలికాన్ని గ్రహిస్తారో అవి స్థిరంగా నిలిచిపోతాయి. కొన్ని రూపాంతరాలను పొంది నిలబడతాయి ఈ మాండలిక పదాలు. భాషకు స్థిరత్వం వస్తే శిష్టులు ఆపదాలనే వాడుతారు. అదే శిష్ట వ్యవహార సిద్ధమైన వాడుకభాష, ప్రామాణిక భాష అని పేర్కొనబడుతుంది. ఈ భాషను కవులు రక్షిస్తూ వచ్చారు గమకనే అఖిలాంధ్రదేశానికి ఒక్క భాష, ఒక్క నాగరికత, ఒక్క విధమైన కావ్యజాలం కలిగింది. ఆంధ్రత్వం నిలిచింది. వాడుక భాషలో పుస్తకం వ్రాయడానికి నాకిదే మొదటిప్రయత్నం. మాదిరికి తగిన గ్రంథాలు కూడలేవు. సంస్కృత భాషా పాండిత్యంగాని, తెలుగుప్రబంధముల పరిచయంగాని వాడుక భాషలో గ్రంథములు వ్రాయడానికి విశేషం తోడ్పడవు. శుద్ధమైన తెలుగుభాష రావడానికి సంస్కృత భాషతో సంబంధంలేని పల్లెటూరివారితో పరిచయముండాలి. మొదలు

సంస్కృత పండితులు, ఇప్పడాంగ్ల భాషా పండితులు, తెలుగుభాషయొక్క స్వభావాన్ని మార్చారు. అనేక భాషలను తెలియచేసే అచ్చ తెలుగు మాటలున్నా, సంస్కృతం నుంచో, ఇంగ్లీషునుంచో మాటలరువు తీసుకోవడం మామూలయింది. అందువల్ల చక్కని తెలుగు మాటలన్నీ మూలబడి భాషలో సాంకర్యమెక్కువయింది. వీలయినంతవరకు తెలుగు భాషయొక్క నడక కనుకూలంగా యీ గ్రంథం వ్రాయడానికి ప్రయత్నంచేశాను. అని లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు 'మాలపల్లి' ముఖపత్రమైన పరిచయంలో సెలవిచ్చారు. చెర్రేగి తమగ్రంథంలో పంతులుగారు రుపయోగించిన కొన్ని పదాలు, వాటి తెలివిడి ఇట్లుంటుంది.

సుంకు : జోన్నలులోనగువానిమీది పొట్టు (పూవు)

గుంటక : దున్ని విత్తులుచల్లిన వెనుక నేల సవర చేయుట (వ్యవసాయ పనిముట్టు)

గిజిగాడు : పచ్చపిట్ట (గుజ్జనగూడు కట్టే పక్షి)

గిరిలోకి : సరిహద్దు గీతలోనికి (గుండురాయి లోనికి)

గుంటికి : గుంటగా ఉన్న చేనుకు, దున్నుట మొదలగు వానికేర్పరచుకొన్న భాగము.

(చేనులోభాగం, కుంట అనేదానికి వికృతి.

కుంట అంటే యకరంలో నలభయ్యవ వంతు).

కుల్లస్సు : వివరము (ఖులాసా అను పదానికి వికృతి)

కసరు : వానగాలి.

చెయిమెల్లా : చేయితిరిగేట్లు

అరువు : ఎప్పుడో చెల్లుపెట్టే పద్ధతిని డబ్బు ఇతరులకు
ఇవ్వటం (అప్పు)

గోముగ : ఏపుగ

యష్టి : హారముపేట, ఆయుధవిశేషము, చేతికర్ర

జగ్గునిగ్గులు : సారాలు

గుంతట కట్టుట : గడ్డిదుబ్బుపట్టుట. (వరిదుబ్బుకట్టడం)

నారు : వరి మొలకలు.

బెత్తు : బెత్తిక, ఎండిలేచిన మట్టిపెళ్ళ.

చిట్టెంకి : చిట్టము.

చియ్యము : కండపట్టు, బలుపు.

కొంకులు : కాడలు, కంకులు, కండెలు.

బీరుపోవుట : వ్యర్థమగుట, లోటు కలుగుట.

దాపల : ఎడమ.

వలపల : కుడి.

పూర్నీలు : కుడుములు మొదలగు పిండివంటలు.

లుగచెడి : బాగుగ ఉండు స్థితి చెడిపోయి.

వుష్టు : వుసటుయొక్క రూపాంతరం

మసటు : మురికి, మాలిన్యము.

దుత్త : చిన్నబుంగ (గురిగి)

దంటు కట్టుట : జొన్నలోవగు కాడ ముదురుట.

మేర : హద్దు, క్రమము, పల్నాడులో Barter System
అమలున్నప్పుడు వాడే కొలత. వ్యవసాయంలో
సహాయపడే వడ్డంగి, మాదిగ మొదలైన
చాకిరీ వాండ్లకు పంటలో ఇచ్చే ధాన్యం
మామూలు.

వొరుగు : (వొంగు), వంగు, వ్రాలు.

తాసిచ్చాడు : త్రోపుడు పెట్టుట.

మోతుబరి : భాగ్యవంతుడైన రైతు (పరపతిగలరైతు)

ఎబ్బరికము : అసహ్యము, అయిష్టము (విపరీతంగా)

కక్కుర్తి : లోభము (తప్పనిసరి).

నజ్జనజ్జ : తక్కువ తక్కువ.

అడవ : గోడ.

భవిష్యం హవిష్యం : సంగతి సమాచారం, అమితమి.

అలగా : పామర (చిల్లర)

లాలోచీగా : లోపాయికారీగా, ('లాలోచ్' అనే
పదానికి వికృతి)

బీనామీదారు : మధ్యవర్తిగానుండి డబ్బునూకేవాడు
(అసలువానికి మారుగా ఉండేమనిషి), అసలు
యజమాని వేరే ఉండగా నామకః యాజ
మాన్యం కలవాడు.

చెయిజాచకుండ : ఆశ్రయించకుండ (యాచించకుండ).

సుతారపు పనులు : సులువైన పనులు (నాజూకు
పనులు) సున్నితమయిన పనులు.

బారకాసులు : విశాలమైన పాకలు (Barracks) ఇల్లు
వెంబడి ఇల్లు వరుసగా నుండుట.

మల్లగులాలుపడి : వాదులాడి, (అటూ ఇటూ ఆలో
చనలుచేసి)

మంచందలాగ : నమ్మకపు మాటమీద ముందుగా
బజానా, (ప్రతిఫలంగా-బదులుగా) మంచందు
నాకు వికృతి.

తిరునాళ్ళు : దేవుని ఉత్సవాలు, తీర్థాలు.

గార : ఇసుకచేర్చి దొచిన సున్నం (గానుగసున్నం)

గసిక : అమ్మ, బాణం (కట్టుకొయ్య)

సాపాటు : భోజనం.

అచ్చనకాయలు : గచ్చకాయలు (ఒకవిధమయిన
అడపిల్లల ఆట) అచ్చనగిల్లలు రాళ్ళతో
ఆడతారు.

నక్తి : ఆనక్తి.

అర్రి : ఇవ్వం, కూరిమి.

ఉరవడి : ఎక్కువవేగం.

కుంటలు : కుంటగోతులు, (చిన్న చెరువులు)
యకరంలో నలభయ్యోభాగం

ఎల : జవ్వనం కలది. (లేత)

గాబు : తొట్టి

దిండుగా : దండిగా.

అప్పెసం : అప్పనం, ఊరక

అస్తూపిస్తూ : అనుమానం (అటూ ఇటూ ఊగు
లాట, ఒడిదుడుకులు).

తుత్తురపుల్ల : చుర చురమండిపోయేది.

లబ్బట్లాడు : ఇటు అటూ తిరుగుతూన్న

లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి సాహిత్య వ్యక్తిత్వానికి మకుటాయమైంది మాలపల్లి. ఇతర రచనల్లోకూడ వ్యావహారికభాష మనోహరంగా ఉంటుంది. అన్ని ప్రాంతీయ పదాలు, వాటి అర్థాలు అవసరమైనా అసాధ్యం. కొన్నిటికైనా శబ్దరత్నాకరం చెప్పిన అర్థాలు ఇవ్వడం జరిగిందికాని సందర్భోచితాలవడంచేత సులభ గ్రాహ్యులు, సన్నివేశ సుందరాలున్నూ. పంతులుగారు ఈ పద సంకలనం పశ్చిమ టూల్స్ తోడి పరిచయములాలాన జరిగేదన్నారు. తెలుగు పదాలు సజీవాలు, వదలుకొన తగినవికావన్నారు. జాతీయాలుకూడ వదలుకొన తగినవి కావన్నారు. అన్యదేశీయాలు కూడ త్రోసిపుచ్చడం కాకపోవడం, అవి భాష పెంపుకు పనికిరావడం గమనించాలన్నారు పంతులుగారు.

జాతీయాలు లేక దేశీయాలు శబ్దమందుండే అర్థాన్నే గాక ప్రయోగరూఢిచేత మరో అర్థాన్ని సృరింపచేసే టట్లు కమలచేత, రచయితలచేత, శిష్టలచేత, చాలాకాలంగా యథాస్థితిగా ఉపయోగింపబడేవి. పంతులుగారు వాటికి ప్రాముఖ్యం ఇచ్చారు.

వెన్నతోడ : చిన్నప్పట్నుంచి.

మాటలు చెవినాటడం : తెలిసేటట్లు స్పష్టంగా
చెప్పడం (శ్రద్ధగా వినడం)

ముక్కుకోతలు : చిక్కులు పెట్టడం.

కాసువీసం : చాలా కొంచెం (1/8, 1/16)

పట్టిపల్లార్పడం : వివాదం, చర్చచేసి సిద్ధాంతం
చేయఘానడం, (అదే పనిగా వాదించడం).

గడ్డితినడం : లంచం పట్టుట, (సహించరాని తప్పు
చేయడం), బుద్ధి పొరపాటు.

గడ్డి కరచడం : చిక్కులబడటం (చేయకూడని పని
చేయడం)

గోటమీటడం : (చిక్కుల్లో పెట్టడం) నిర్లక్ష్యం
చేయడం (తేలికగా త్రొసిపుచ్చడం, లేక
జయించడం)

మూటగట్టుకోవడం : సంపాదన చేసుకోవడం (నిలవ
చేసుకోవడం)

చెవులుపట్టి ఆడించడం : లోకువచేయడం (తన ఇచ్చ
వచ్చినట్లు ఎదుటివానిచేత చేయించడం)

నోటికి తాళం వేయడం : మాటరాకుండా చేయడం.

పట్ట పగ్గాలులేవు : లొంగక పోవడం, నిరోధించలే
కుండా పోవడం (ఎదురులేకుండా)

నేలబెట్టి కాలరాయడం : మిక్కిలి కష్టపెట్టడం
నిర్దాక్షిణ్యంగా బాధించడం)

ఉప్పులేక ముప్పందుం త్రాగడం : బడాయిగొట్టడం
గొప్పలు చెప్పకోవడం)

నల్లేరుపై బండి : నిరభ్యంతరం, సులువు (చులకన)
మొక్క మొలిచిపోవు : చెడిపోవు (ఎంతో కష్టపడి
పోవు)

లోట్లాభటీయం : అసంబద్ధపు మాటలు (కోతలు)
మందరికాళ్ళకు బందంవేయడం : రాబోయేదానికి
ముందే అడ్డు చెప్పడం.

డొక్కలో మెదలడం : ఎప్పుడూ బెదరుతో జ్ఞాపకం
పెట్టుకోవడం లేక చేసిన అపకారాన్ని జ్ఞాపకం
పెట్టుకోవడం (ఎప్పుడూ కనిపెట్టివుండటం)

కొనాకులు మేయడం : పైపైన చూడటం, (మిడిమిడి
జ్ఞానం)

నాలుగాకులు ఎక్కువ చదవడం : ఎక్కువ తెలియడం
(ఎక్కువ మాయ చేయగలగడం, ఎక్కువ
తెలివితేటలు కలిగివుండటం)

మేలుబంతి : శ్రేష్ఠం.

రూపుమాపడం : నాశనం చేయడం.

గోరంతలు కొండంతలు : చిన్నవిషయాలు పెద్దవిగా
చెప్పడం.

అన్యదేశీయాలెన్నో నిత్య వ్యవహారంలో ఉన్నవాటి
నన్నిటినీ పంతులుగారు తమ రచనల్లో వాడారు. ఈ సంద
ర్భంలో అవి వాడడం సముచితం. జై శృంగార విషయా.

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

లేమిటి, తదితరా లేమిటి, తడవి నప్పుడల్లా. అన్యదేశీయాలే, వాటివాడకమే శరణ్యమయింది. కాని పంతులుగారు మాతృ భాషను నిరసించే ఆంగ్లమానస పుత్రుల భావాలను ఖండిస్తారు. ఖండించారు, పత్రికాముఖాన పెక్కు పర్యాయాలు. జీవితమూల్యాల సంగతి తెలిసిన పెద్దలందు ప్రముఖులు పంతులుగారు.

వాడుక భాషవల్ల మన పూర్వులు సంపాదించి మన పరం చేసిన సర్వాంగ సుందరమైన సాహిత్య సంపదను మనం అనుభవించలేక పాడుచేసుకున్న వాళ్ళ మవుతామన్న ప్రచారం అడుగంటింది. నోటిమాట, చేతివ్రాత ఒకేమోస్తరుగా ఉండాలన్నవాదం, (ప్రాచీన భాష అందరికీ అందుబాటులో లేదు కనుక వదిలిపెట్టాలన్న వాదం) విషయాన్ని పొందింది. ఈ వాదానికి, గిడుగు రామమూర్తిగారి నూతన ప్రతిపాదనలకు గురజాడ అప్పారావుగారి రచనలు సహకారం నెరపాయి మొదట్లో. తరువాత పత్రికా రచయితలందరూ, ఆంగ్ల విద్యార్థికులు, నవకవులూ, కొందరు ప్రాచ్య భాషా పండితులు వ్యావహారిక భాషా వాదాన్ని అంగీకరించి అంతే వ్రాయడం సాగించారు. సంస్కరణ వాదులు, భాషాసంస్కార ప్రియులు శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి వాదాన్ని ఆమోదించ కెట్లుంటారు? ఆంధ్ర జాతీయాభ్యుదయానికి తోడ్పడ్డవారు వితంతూద్వాహ సంస్కరణానికి, హరిజనోద్ధరణకు ప్రియమును చూపినవారు రామమూర్తి పంతులుగారు. వాడుక భాషావాదాన్ని ప్రేరేపించి ప్రజానేవ. రామమూర్తి పంతులుగారు దృఢ నిశ్చయం

కార్యదీక్ష కలిగి తమ వాదాన్ని నిరూపించుకున్నారు. వ్యావహారిక భాషాశయమైన సౌలభ్యం పరమున వీరేశలింగం పంతులుగారు నాయకత్వం వహించారు. నైతిక బలాన్ని చేకూర్చారు. తెలుగు సంస్కృతిని వృద్ధిచేయడానికి వ్యావహారిక భాషను వినియోగించారు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు. ప్రజల ఉద్యమమని ఈ నడుమ ఋజువైన వ్యావహారిక భాషా ఉద్యమ స్వభావాన్ని ఏదై ఏళ్ళక్రింద తెలుసుకున్నారు పంతులుగారు. ఏటికి ఎదురీడడం అలవాటున్నవారు ఏఉద్యమం సందర్భంలోనైనా క్రమంగా వ్యావహారిక భాషను ఎదిరించిన వారొక్కొక్కరూ తటస్థులవడంగాని, వ్యావహారిక భాషా పక్షానికి రావడంగాని జరిగింది. విశ్వవిద్యాలయం ముచ్చెలి ఐదేళ్ళ క్రిందటే పంతులుగారి 'మాలపల్లి'ని ఉపవాచకంగా నిర్ణయించడం జరిగింది. అప్పట్లో ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయం ఆదర్శం వ్యావహారిక భాషను చేపట్టడం కాకపోయినా పంతులుగారి గ్రంథనిర్ణయానికి అసమ్మతి తెలియజేయలేదు. భాష, భావం రెండూ ప్రధానమైనవే. భావం ప్రాధాన్యం ఎక్కువ అనుకునేవారి ప్రాబల్యం ఎక్కువ వుండింది ఆనాటి గ్రంథ నిర్ణాయక సంఘ సభ్యులలో అనుకున్నారు కాబోలు.

భాషలోనూ, భావంలోనూ మానవ జీవనోద్యమం గోచరమవడంవల్ల పంతులుగారి 'మాలపల్లి' బి. ఏ. తరగతికి పాఠ్య గ్రంథంగా ఎన్నికైంది. జీవద్భాషకు మార్పు వస్తే విస్మయంలేదు. సజీవమైన జనసంఘంలో సాహిత్య పరి

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

వర్తనం వస్తే ఆశ్చర్యంలేదు. భావ వ్యాపనం ఆవశ్యకత
ఎంతో భాషావ్యాపనం అవసరంఅంత.

పంతులుగారి నవల 'మాలపల్లి'లో ఆంధ్రజాతంతా
ప్రతిబింబితమైంది. ఇతర జాతుల ఆచార వ్యవహారాలుకూడ
సందర్భానుసారంగా దీనిలో చిత్రితమైనాయి. ముఖ్యంగా
మన సమాజంలో దురాచారాలన్నో విమర్శింపబడ్డాయి.

ఇక పంతులుగారు రచించిన 'నాయకురాలి దర్పం'
అనే నాటకపు విశిష్టతనుకూడా తెలుసుకుందాము.

సంగమేశ్వరునకు చక్కగా మొక్కి
గుర్జాలగంగను గోరి ప్రార్థించి
భక్తి గోగులపాటి భైరవు దలచి
మాచర్ల చెన్నుని మదిలోన దలచి
చెన్నకేశవ పాదసేవారతుండ
శ్రీనాథుడనువాడ శివభక్తియుతుడ

మంజరీ ద్వీపద పుణ్యంవల్ల శ్రీనాథుడు ఆ సాహి
త్యంలో పల్నాటిసీమను వర్ణించాడు.

పండ్లండో శతాబ్దంలో గురజాల రాజధానిగా పల్నా
టిని అలుగురాజేలుతుండేవాడు. ఆ రాజుకు మైలమ్మవల్ల
సలగామరాజు, విజ్జలదేవివల్ల మలిదేవాదులు, భూరమాదేవి
వల్ల నరసింగరాజు జన్మించారు. అలుగురాజువద్ద బ్రహ్మ
నాయుడు మంత్రిగా వుండేవాడు. అలుగురాజు తర్వాత
సలగాముడు రాజైనాడు. జిట్టగామాలపాటిలో నాయకు
రాలనబడే నాగమ్మ అను వితంతువొకతె తొలిక వ్యవహార

రాల్లో ప్రజ్ఞ కలిగి ఉండేది. ఆమె రాజును మెప్పించి మంత్రిని అయింది. బ్రహ్మనాయనియం దసూయకలిగి, అతనికి, అతని తోడివాడు మలిదేవాదులకు అపకారం చేస్తుండేది. బ్రహ్మనాయుడు రాజు అనుమతితో మలిదేవాదులతో మాచర్లకు పోయి, ఆ ప్రాంతాన్ని మలిదేవాదుల పేర పరిపాలిస్తుండే వాడు. కోడి పండేలకని బ్రహ్మనాయని గురజాలకు పిలిపించి మాయచేత అతనిని నాయకుర్రా లోడించింది. ఏర్పరచుకొన్న పరతు ప్రకారం మాచర్ల నీమను నలగామరాజుకు వదలి సపరివారంగా వెళ్ళి ఏడు సంవత్సరాలు అడవుల్లో బ్రహ్మనాయుడు గడిపాడు.

నలగామరాజు అల్లుడు అలరాచమల్లు బ్రహ్మనాయని వద్దే ఉండేవాడు. తమ మాచర్లనీమ మరల తమ కిమ్మని నలగామరాజువద్దకు అలరాచమల్లుని రాయబారం పంపారు. కాని నలగామరా జంగీకరించలేదు. తిరిగి బ్రహ్మనాయుడి దగ్గరకు వస్తూండగా అలరాచమల్లుని విషప్రయోగంచేత నాయకుర్రాలు చంపించింది. బ్రహ్మనాయు డది విని నలగామునిపై దండెత్తి మేడపినుండి కారంపూడి వచ్చాడు. నలగాముడుకూడ తన సైన్యంతో కారెంపూడివద్ద విడిసివున్నాడు. సంధికై బ్రహ్మనాయుడి దగ్గరకు రాయబారాలు వచ్చాయి. సంధి కుదిరేటట్లుంది.

బ్రహ్మనాయుడి కొడుకు బాలచంద్రుడు యుద్ధసంగతి తెలియక, మేడపిలో బొంగరాలాడుతున్నాడు. బొంగరం కాలికితగిలిన ఒక వైశ్యస్త్రీవలన యుద్ధవిషయం తెలిసి

కొని యుద్ధానికి గోవ నిశ్చయంచేసుకొని సెలవుకొరకై మగువ
 మాంచాల ఇంటికిపోయాడు. భార్యమోహంలోపడి యుద్ధం
 సంగతి మరచాడు. అది గ్రహించి వీరపత్ని మాంచాల ఏదో
 ఒక నెపంతో ఆ రాత్రిగడిసి, మరునాడు దీవించి అతనిని
 యుద్ధభూమికి పంపింది. బాలచంద్రునివెంట బ్రాహ్మణుండైన
 అనపోతున్నాడు. అతడు యుద్ధంలో మరణిస్తే బ్రహ్మహత్యా
 పాతకం తనకువస్తుందని భయపడి ఏదో నెపంతో అతనిని
 బాలచంద్రుడింటికిపంపాడు. తన ఆనగా యుద్ధరంగానికి
 రావద్దని చీటి చెట్టుకుకట్టి తాను యుద్ధానికి తయారయ్యాడు
 బాలచంద్రుడు. అనపోతు తిరిగివచ్చి చీటి చూచుకొని,
 బాలునిఆజ్ఞ దాటలేక, యుద్ధం ఉత్సాహం భంగమయినందుకు
 విచారించి పొడుచుకుని పంచత్వంపొందాడు. అతడి రక్తపు
 జందెం తీసుకొని మాడచి అనుఆమె కారెంపూడిలో ఉన్న
 బాలచంద్రుని కందజేసింది. మిత్రుడైన అనపోతు మరణం
 బాలచంద్రుని సమరోత్సాహాన్ని ఇనుమడింపజేసింది.
 సైనికులు సంధిప్రయత్నంచేత తింటూన్న అన్నాన్ని నాగు
 లేటిలోపారేసి వాళ్ళను యుద్ధానికి ప్రోత్సహించాడుబాలుడు.
 సంధి చెడగొట్టాడు. అభిమన్యుడిలా యుద్ధంచేశాడు. నాయకు
 రాలి దుశ్చేష్టలకుతోడుగాఉన్న నరసింగరాజు తలనుకోసి
 బ్రహ్మనాయునిముందటవేశాడు. మరల యుద్ధానికిపోయి చాల
 మందిని వధించి తాను మరణించాడు. యుద్ధంలో మలిదేవా
 దులుకూడ మడిశారు. నాయకురాలు బందీ అయింది. (స్త్రీని
 చంపకూడదు కావున దేశాన్నుండి వెడలనంపబడింది.

ఈ యుద్ధం క్రీ॥శ॥ పదకొండువందల ఏనభై ప్రాంతంలో జరిగింది. పల్నాటివీరగాథ, భారతం సామ్యాన్ని పొందింది. అనుక్రమిగా అనుకునే పోలికలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి.

భారతం

—

పల్నాటిచరిత్ర

- 1) కొరవసాండవులు అన్న — నలగామ నరసింగరాజులు
దమ్ముల భిక్షలు. మలిదేవాదులు ఒక తండ్రి
భిక్షలు.
- 2) సామ్రాజ్యవిభజనం. — రాష్ట్రవిభాగం.
- 3) జూదం-మాయ. — కోడిపందేలు-మోసం
- 4) అరణ్యావాసం — వలస
- 5) కృష్ణరాయబారం — అలరాచమల్లు రాయబారం
- 6) భగవద్గీత — బ్రహ్మనాయుని సిద్ధాంతాలు
- 7) అభిమన్యుడు — బాలచంద్రుడు.
- 8) భారతయుద్ధం — పల్నాటియుద్ధం.

ఈ సాదృశ్యాల మూలంగా బ్రహ్మనాయునికి పల్నాటి కృష్ణుడనిపేరు పెట్టబడింది. అపరభారతం, అమరవీరులైన పల్నాటి వీరకథను వస్తువుగా గ్రహించి నాయకురాలి విశిష్టతను వెల్లడించడం జరిగింది. తెలుగునాట కారెమపూడిని అపర కురుక్షేత్రంగా చిత్రించడం జరిగింది. నాయకురాలి దర్పమనే నాటకాన్ని లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు జాతీయోద్యమ సంస్కృతి ప్రతిబింబించేవిధంగా వ్రాశారు. నలగామరాజు దుర్యోధనుని, కేతిరెడ్డి శకునిని, నరసింగ

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

రాజు దుశ్శాసనుని, నాగమ్మ కర్ణుని చాలావరకు పోలి
యుంటారు. పల్నాటి యుద్ధానికి మూలకారణాలు దాయాదు
లతో యుద్ధం, చాపకూడు మొదలైనవి. పంతులుగారు
భారతగాథను చక్కగా మన స్మృతిపథాన్ని విలిపారు. తిక్కన
భారతాన్ని పంతులుగారివలె పఠించినవారు అరుదు. అర్థ
వంతంగా పలనాటి కథను ప్రతిపాదించారు పంతులుగారు.
బ్రహ్మనాయుడు వర్ణ వ్యవస్థను నిర్మూలించి సర్వులచేత చాప
కూడు తినిపించడానికి బద్ధకంకణుడైన వైష్ణవమతనిష్ఠాతుడు.
నాగమ్మ చాతుర్వర్ణాలను నిలబెట్టదలచిన శివభక్తురాలు.

పాత్రలన్నీకూడ సజీవమైనవే. స్పష్టమైన ఆశయాలు
గలవే. నాటకీయత ఈ రచనలో పంతులుగారు ప్రత్యక్షం
చేశారు. ప్రతి అంకంలో వచ్చేది ప్రతాపునిపాత్ర. బ్రహ్మ
నాయునిపక్షమేకాక ప్రతిపక్షంకూడ ఉదాత్తతను కోల్పో
లేదు. గాంధీమహాత్ముని సిద్ధాంతాలనన్నింటినీ బ్రహ్మనాయుని
చేత పంతులుగారు పలికించి, ఆ పాత్ర గొప్పదనాన్ని పోషిం
చారు. గాంధీ యుగానంతర సిద్ధాంతాలనేమో ఇతరపాత్రలు
బలుకునట్లు లక్ష్మీనారాయణగారు వ్రాశారు. ఇందుమూలంగా
గతచరిత్రను పునరుజ్జీవింపచేయడంతో భావిగతులనూహించి
వ్రాసిన వారైనారు. ప్రముఖ రాజకీయ నాయకులు, వేదాంత
విద్వాపారీణులూ వన లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారి
సూక్తులనేకాలు. ఇందుకు ఉదాహరణలు “పురుష ప్రయ
త్నం ఫలించడమూ, ఫలించకపోవడమూ గలదు కానీ
ఇప్పుడో ఎప్పుడోచేసిన కర్మలకు ఫలమియ్యడంతప్ప, పరమ
శివుడుకాని ఏమీ ఊరక ప్రసాదించినట్లు నే వివరలేదు.”

సరసింగరాజుపలుకులివి, అర్థశతాబ్దానికిముందు వ్రాసిన ఈ నాటకాన్ని ఆంధ్రులందరూ చదివితీరాలి.

పంతులుగారి “నాయకురాలు” తెలుగుభాషలో వుండే పటుత్వాన్ని, జవాన్ని ప్రదర్శించింది.

ఈ నాటకంలో పంతులుగారు లక్ష్మీనారాయణులు అంటూ తమ పుభయులనూ పేర్కొన్నారు. ఈ భావం సర్వ జనాంగీకృతం. ఉన్నతాదర్శాలను మనస్సునందుంచుకొనే లక్ష్మీనారాయణులని తమ్ముపిలుచుకున్నారు పంతులుగారు. గ్రహించిన నామంమూలంగా ధన్యతనందినట్లు తలచారు పంతులుగారు.

పలనాటి చరిత్రను యథాతథంగా రచించడానికి చారిత్రక ఆధారాలు తక్కువ. జనశ్రుతికి వెలిఅయివ్రాస్తే అసలు పలనాటి చరిత్రయేకాదను శ్రోత లెందరో ఉంటారు. ఉభయమార్గాలనూ అనుసరించి పంతులుగారు పలనాటిగాథ సారాంశాన్ని చరిత్ర కనుగుణంగా అమర్చుకొని ‘నాయకురాలి’ నాటకాన్ని వ్రాశారు. లక్ష్మీనారాయణపంతులు గారికి సాహిత్యం హృదయంవంటిది. సంఘసంస్కారము ఊపిరివంటిది. రాజకీయాలు రక్తనాళాలు. పంతులుగారి అనువాదాల్లో ‘మాక్సిమ్ గోర్కీ తుదిఘడియలు’ అన్నది ముఖ్యమైనది. పంతులుగారు జగత్కల్యాణంకోసం జీవితమంతా వినియోగంచేసినవాడు. సామ్రాజ్యవాదులు, నిరంకుశవాదులు మొదలైనవారిని పరిఘటించినవాడు, కథకుడుగా, మహాపురుషుడుగా, అఖండఖ్యాతిని గడించిన

మేక్సిగోర్కికోవకు చెందినవాడు అవడంవల్ల అతనిగ్రంథాన్ని అనువాదం చేయడానికి అంగీకరించారు. మేక్సిగోర్కికో హిందువులమీద చాల ఆదరంవుండేది. పంతులుగారికి హిందువుల మతాచారాలమీద గౌరవంమెండు. లోకమాన్య బాలగంగాధరతిలక్ రాజకీయాలయందు, తిలక్ సిద్ధాంతాల పట్ల లక్ష్మీనారాయణగారికి ఎనలేని ఆదరగౌరవాలు. వైదేశికులు భారతదేశాన్ని జయించలేదు. మన అనైకమత్యమే మన ఓటమికి కారణం అని నిరూపణచేయడానికి పంతులుగారు తిక్కన నవలను ప్రారంభించారు. అసలు తిక్కన నవల పూర్తియై ఉంటే ఎన్ని ఉత్కృష్ట విషయాలు బైట పడి ఉండేవో! బాలగంగాధరతిలక్ ఆంధ్రుల ఆదర్శాన్ని ఈక్రింది విధంగా వర్ణించారు. కేవలం క్షత్రియులమీదే ఆధారపడక ఆంధ్రులు అవసరాన్నిబట్టి ఇతరకులాలవాళ్ళను కూడా పైనికులుగా తయారుచేయగలిగారు. మహారాష్ట్రులు, తెనుగువారి ఈ తెన్నును ఇంకా ముందుకు సాగించగలిగారు.

పంతులుగారు మదరాసులో తిలక్ మహారాజ్ వారికి స్వాగతాన్నిచ్చిన ఆహ్వానంఘంలో ముఖ్యులుగాఉండి ఆయన సాన్నిహిత్యభాగ్యాన్ని కొల్లలుగాపొంది ఆ ఫలితాన్ని తోడి ఆంధ్రులకు పంచిపెట్టగలిగారు. తిక్కననుగూర్చి ఈ రచయిత వ్రాసిన నాటికకు వీరికవ్రవాస్తూ పంతులుగారీ పై విషయాల్ని విపులీకరించారు. సాహిత్య తపస్సులైన పంతులుగారి కృషి ఫలితాలు ఇంకా ఆంధ్రులకు అనుభవానికి రానివికొన్ని ఉన్నాయి. వానిలో ఎన్నతగినది తిక్కననవల. వారు వ్రాసిన విమర్శక వ్యాసాలుకొన్ని మాత్రమే ప్రముఖ పత్రికలలో

ముద్రితాతై నాయి. పింగళి లక్ష్మీకాంతం, కాటూరు వేంకటేశ్వరరావుగారల “సౌందరనందం” కావ్యాన్నిగూర్చి కృష్ణా పత్రికలో చక్కని సమీక్ష చేశారు. మృదుమధుర శబ్దాలలో కల్పనను, అమృతతుల్యమగు శైలిలో ప్రకటించారనీ, భావానికి తగిన భాష, తదుక్తమైన రసాన్ని కావ్యమెల్లడా ప్రపహింపజేశారనీ సోదాహరణంగా వివరించారు. రచయిత లను శ్లాఘించారు. తమకు లక్ష్మీకాంతంగారితోడి మైత్రి వేంకటేశ్వరరావుగారితోడి పరిచయంగూర్చి ప్రసరించారు కూడ. పంతులుగారు రసవత్తరమైన పీఠికలు వ్రాసి ప్రోత్సహించిన పుస్తకాలు అనేకం. లక్ష్మీనారాయణ పంతులు గారికి చరిత్ర పరిశోధనయందు చాల ఆసక్తి, ప్రవేశం ఉంది. వారు వ్రాసిన మర్యాదరామన్న చరిత్ర పీఠిక ఈ విషయాన్ని తెలుపుతుంది. సత్యాన్వేషణైక శీలమైనది పంతులుగారి పరిశోధన.

మర్యాదరామన్న కథలు ఆంధ్రదేశానికి క్రొత్తవి కావనీ, ఆహ్లాదకరమైన యీ కథలను తురగా వెంకయరాజు కవి అద్భుతమైన ప్రబంధ శైలిలో రచించి పండితసామర వేద్యం చేశారనీ వ్రాస్తూ, పంతులుగారి కవి రచనా ప్రాగల్భ్యాన్ని విశదంగా తెలియపరచారు. కవికాలాదులనుగూర్చి చర్చించారు. కుటుంబపరిస్థితులనుగూర్చి ముచ్చటించారు. తమ పరిచయాదుల నుటంకించారు. ఇవన్నీ సమగ్రంగా పొందుపరచారు. చివరన “యీ కథలన్నియు దేశీయుల సామాన్య జీవితమునకు సంబంధించియుండుటచే సులభముగా సంగ్రహింపదగియున్నది. ప్రతి కథయందును వ్యాజ్యము

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

యొక్క వాదప్రతివాదములు చదివినతోడనే రామన్న ఏమి తీర్పు చెప్పనాయని చదువరులకు ఆతురత పుట్టించును. ఆంధ్రజీవితములో కలిసిపోయిన సామాన్య కథలకుచేర్చి, ఉద్గ్రంథములను మించి మర్యాదరామన్నయొక్క కీర్తిని శాశ్వతపరచిన మన కవిచంద్రునకు ఆంధ్రులందరు కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నది. కవిపితామహుడు బిరుదూ, కీర్తి కవికి మాలినీపరిణయము తెచ్చినదని చెప్పుదురుకాని నిజమైన కవిత్వ మీ గ్రంథమునందేకలదు.” అని తమ విమర్శలో వ్రాసి పంతులుగారు “మర్యాదరామన్న” చరిత్రాన్ని ఆంధ్రలోకానికి పరిచయంచేశారు.

మర్యాదరామన్న కథలు పెద్దలు ఆంధ్రదేశంలో తమ పిల్లలకు చెప్పి సంతోషపెట్టడంకద్దు. ఈ కథలకు తురగా వెంకట రామరాజుగారు, వారికి పూర్వులు వెలగపూడి కవులు వ్రాశారు. వెలగపూడి ఇప్పటి ప్రకాశంజిల్లా ఒంగోలు తాలూకా గ్రామం. వెలగపూడివారు తరతరాలనుండి కవులు. 1770 సంవత్సరపు ప్రాంతంవారు.

1920 వ వత్సరానికి ముందే లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు కృష్ణాపత్రికలో జానపదగేయాలను ప్రకటిస్తూ ఉండేవారు. ఎన్నో పాటల్ని, పదాల్ని సేకరించడం, బుర్ర కథల్ని రచించడం పంతులుగారికి ఆ ఉద్యమమందుగల శౌర వాన్ని చూపుతుంది. భావతరంగాలు, పాటలు, బుడబుక్కల జోస్యం, హరిజన నాటకం, సంగీత నాపసాని, పోది సుప్రసిద్ధ గ్రంథాలు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారు రచించినవని ఆంధ్ర

ప్రతికాశీసువారు ప్రకటించారు. చిరుకబ్బము లై నప్పటికీ
 పీటిలో వర్తమాన విషయాలు ప్రాచీన రీతుల్లో రచింపబడి
 నవి. గేయపద్ధతి ననుసరించి పంతులుగారు స్వతంత్ర సమరా
 నికి సంబంధింపచేసి ఆధ్యాత్మికాని కనువదింపచేసే రచనలు
 సాగించారు. స్వతంత్ర్యాక్షర మంత్రం, వికమత్యం పంచాక్షరీ
 మంత్రమూను. పద కవితతో భక్తి పరవళ్ళు త్రోకినది
 కూడ. తుమ్మెద పదాలు, గొబ్బిపదాలు, వెన్నెల పదాలు,
 ద్విపదలు, లాలి, సువ్వి, ఉయ్యెల, డోల, చందమామ గుట
 కలు, చాంగ్ బళాలు, చిందులు, తందనాలు, జాతరలు
 పదసాహిత్యంలోని కొన్ని విధాలు. వీటన్నిటి ప్రభావం,
 పంతులుగారిమీద ఉండేది. గేయాలు వచ్చాయి. వారి
 కలంనుంచి. వాటి వరుసలుకూడ పంతులుగారు పాటించారు.

దేవభాషలోకూడ గేయాలకు శారవముంది. భజ
 గోవిందాలు, అష్టపదులు, కృష్ణలీలాతరంగిణులు వైభవా
 న్వితాలవడానికి కారణం గేయత్వమే. హిందీలో సూరదాసు
 పదావళికి, కబీరుదాసు కీర్తనలకీ కీర్తి రావడానికి వాటి
 గేయస్వరూపమే కారణం. బెంగాలీలలో విద్యాపతి, చండీ
 దాసు, మొదలైనవారి పదాలు ఆదరానురాగాలతో గానం
 చేయబడ్డాయి. మహారాష్ట్రంలో తుకారాం మున్నగు
 భక్తుల అభంగాలు అఖండ శారవంతో గానమొనర్పబడ
 తాయి. పదమే మొట్టమొదలుగ ప్రభవించిన ప్రక్రియ.
 సాహిత్య మీమాంసకు లీవిషయాన్ని సమర్థిస్తారు. లక్ష్మీ
 నారాయణపంతులుగారి భావతరంగాలలో సంగదాసు హత్య
 జరిగిన తర్వాత ఉత్తర క్రియలు జరుగునపుడు చదువబడిన

చరమగీతం, ఏల ఆవుల కాపరులు పాడుకునే, ఖండగతి, ఏక, తక్కువ జగ్గని ధర్మబోధలు బుట్టకథ, దయ్యాలపాట లేక ప్రశయగీతము (సుద్దులు), యశోదా వైభవము (వేదాంత పరిభాషలో మహారాజ్యము అను సాధనమును సూచించును).

రోటిపాట, మధ్యమావతి, త్రిశ్రగతి.

ఏక తందాన పాట.

చిందుపాట : వీరమ్మ అనే కాంత, చింతయ్య అనే గొల్లనితో సహగమనం చేసిన, కృష్ణాజిల్లా ఉయ్యూరు కాపురస్తురాలి కథ.

పువ్వుపాట : (నాగమ్మ అనునామె తాను ప్రేమించిన పురుషుడు తనను ప్రేమించనందున తన ప్రేమను వెల్లడించక పువ్వును భావించి మనోభావములను చెప్పకొనుట).

మేకపాట : (వీరమ్మ పేరంటాలు తన గొల్లబోయడు అడవిని మందలు గాయబోగా ఒకమేక అతని యోగ క్షేమములడుగుట).

సంగీత నాపసాని : తోటపాట.

(తిక్కన అను నవలనుండి తీయబడింది)

బుడబుక్కల జోస్యం :

పంతులుగారి కేయాలన్నీ గొప్ప మార్గాన్ని ద్యోతకం చేస్తాయి. ఇవన్నీ తెనుగుభాషకు తొడవులై తత్పరత్వం కలుగజేయకలిగినవే. మచ్చునకు ముందటి చరణాలు.

(1)

వుండానిల్లా - పండానేలా - వండా పొయ్యా -
దండామయ్యా - అండాలేకా - మాలాలెండేరు
ఓ గాంధీదేవా? దండనుండా వనుకుండేరు.

(2)

కోపానబోయేటి - కోరబొల్లావా
పరుగుపరుగునబోయె - పాలబొల్లావా
మేత దారినిబడ్డ - మేలంపుటావా
మాచర్ల అడవులు - మనవిగావోయి.
మరపుచొప్పనబోయి - మాటదెచ్చేరు.

(3)

రామరామ శ్రీరామారామా - రామారఘురామా
తక్కిళ్ళ జగ్గని ధర్మబోధలు - తలపున నిలవండి
ఆదికాలమున అందరు జనులు - అన్నదమ్ములండి.

(4)

ఓ భైరవీదేవి - ఓ భద్రకాళి
భేతాళకాటిగా - పెద పోతరాజ
పురైదండలనొప్పె - భువనైకమాత
శింబోతు చొదమ్మ - చెండి శివనత్రి
కంతాలు నులుపేటి - కంచాలనాగి
మారెమ్మ అంకమ్మ - మద్దిరాలమ్మ
రండట్ట పోదాము - రణరంగమునకో

(5)

నాదుముద్దుల మొలక - నా రామచిలుక
చిన్నారిపొన్నారి - చిరిపొన్నకాయ
నాదునోములపంట - నారాముజంట
పాడరా పాపాయి - ఆడరాతండ్రి - నాదు

(6)

గొల్లపిల్లల అల్లరొద్దురా - పోకిళ్ళపొన్నా
నలుగురినోటా - నానవద్దురా.

(7)

సాధన చతుష్టయపు - సంగతిగన్న
అతడెపో నద్దురుడు - అతడే పరమశివుడు.

(8)

పల్నాటి మిద్దెలకు వాసాలులేవు
కొండేటి బ్రాహ్మలకు - మీసాలులేవు

(9)

విడదలో - విడదలో - విడదలో - విడదలో
అందరూను ఆంధ్రులో - అందరూను ఆర్యులో - వి
మాలలకును మాదిగెలకు - ఎరుకలేనాదులకును
ఆది మాంధ్రులైనవారి - కందరికిని విడుదలో -
విడుదలో

(10)

కొమ్మలోనక్క - కమ్మతావులనెల్ల
గుమ్మగుమ్మనడల్లా - పువ్వా

రాజులేనియట్టి - రాత్రి రాణించునా
రిక్కలేన్నున్ననూ - పువ్వా

(11)

పొలమువెంట దిరుగు కుంటబొల్లి మేక
మాబోయుణ్ణి చూశానంటే - బొల్లి మేక ?
పొలములంకతిరుగుతుంది - బాగ్గెశాలె
నాపోతువంక జూసుకుంట - బాగ్గెశాలె.

(12)

మావిగున్న మీద మరుగునదాగుండి
వీకెను పూదేటి - కోకిలమ్మ
బుల్లి బుల్లి యిగుళ్లు - గిల్లి నీకుంటెట్టి
గొంతు చక్కగచేతు - కూయవమ్మ.

(శారదానికేతన వార్షికోత్సములో ప్రదర్శింపబడినది)
అంబాపలుకు, జగదంబాపలుకు, ఆదిశక్తిపలుకు, ఓం కాళీ
పలుకు, మళయాళ మాహేశ్వరీ పలుకు, నా నాలుకయందు
రణభేరీపలుకు, నకులకోలాహలీపలుకు నేనున్నానని.....

ప్రశ్న : అయితే చివరమాటేమిటో చెప్పు ?

చదివీ చదివీ చచ్చుపడకను
కర్మయోగులై కార్యకారులై
తలుపులన్ని యూ బార్లదీసి
లోకమంతకూ ప్రాణంపోసే
లోకమంతకూ జ్ఞానంచెప్పే

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

లోకమంతకూ మోక్షమునిచ్చే
 చెడనిమార్గము చెప్పేటందుకు
 గోబ్రహ్మణులు కొండెన్నా
 మనమంతా ఒక మిత్రమండలి
 లోకముక్తికై పయనంగట్టి
 చెట్టాపట్టాల్ చేతులపట్టి
 కల్యాణమునకు కదలండన్నా - రామా
 పక్షిచెప్పినా పలుకిదిరన్నా
 బ్రహ్మజాక్యమని తెలియరబాబూ
 ఎన్నటికీ ఇదితప్పదురన్నా - రామరామ.

జానపదుల సాహిత్యంలో మనదేశసంస్కృతి ప్రతి
 బింబించటంవల్ల జానపదుల అభిరుచులు, సంప్రదాయాలు
 అడుగడుగునా తొంగిచూడటంవల్ల పంతులుగారు అభిమా
 నించారు, జానపదగేయాల్ని. కొమ్ము ఊదడం, పిల్లనగ్రోవి
 ఊదడం లేక పాడడం, చిరుతలు చేత్తోపట్టుకొని తంబుర
 వాయించడం, అందెలు, తాళాలు, గజ్జెలు, కోలలు మొదలైన
 సాధనాలు ఈ జనాభా ఉపయోగిస్తారు. ఆంధ్రదేశంలో
 వ్రాయడం, చదవడం చేతకాకపోయినంత మాత్రాన జాన
 పదుల జీవితాలు నిరుపయోగాలనుకోరు ఎవరూను. వారి
 శ్రుతపాండిత్యం వారికికొలబద్ద. తెనుగునేలలో, ఏ బిచ్చగాని
 జోలెదులిపినా కళాజీవితానికి కావలసిన సామగ్రి అందుండి
 రాలిపడుతుంది, కళా సౌందర్యాలకు స్థానమైన జీవితాన్ని
 గడుపుతున్న ఏ జానపదుని జిహ్వనుండైనా రసార్ధ) సంఘట
 నలతోకూడిన గీతాలు ఊడిపడతాయి. ఆ సరససంగీత

సాహిత్య మాధురిని అనుభవించాలి. అంతటితో ఊరుకోరు పంతులుగారివంటి భాషాకోవిదులు. వాటిని స్థిరస్థాయి చేయడానికి పూనుతారు. పునరుద్ధరించడానికి కంకణం కట్టుకుంటారు. తాముప్పొంగి, తోడితోదరులు త్రేజితలవడం వాంఛిస్తారు. వీటన్నిటిఫలితమే లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారి జానపదవాఙ్మయోద్ధరణం. తెలుగుభాషలోవున్న గేయవాఙ్మయసంపద ఒక్కటిచాలు ఈ విషయం చాటటానికి. ఆ పదాలలోవున్న మాధుర్యం, ఆ లాలిత్యం అట్లాంటివి. అందుకే దేశభాషలలో తెలుగులెన్నఅని. తపస్సుచేత, యోగబలంచేత దేశీయులు సాధించిన స్వాతంత్ర్యాన్ని సంరక్షించుకోవాలి. “లోకశ్రేయస్సు, ఏకీభావం ప్రధానం కాని అభిమానాలు దురభిమానాలు ప్రధానంకారాదు.” అని పలికిన పంతులుగారి పలుకులు ఎల్లరకు మేల్కొలుపులు.

ఆంధ్రభాష మూలకంగానే మన ప్రయోజనాలన్నీ వెలయగలవనీ, పరిపాలనా యంత్రానికి ముఖ్యమైన కార్యాలయాన్నిటిలో తెలుగులో వ్యవహారాలు సాగగలవనీ నలుమూలలవారూ, నానాజాతులవారూ వారి వారి ప్రాంతీయభాషల్లో సాగించినట్లే సమాన స్వాతంత్ర్యంతో సాగగలవనీ పంతులుగారు చెప్పాడుండేవారు. వైగా వాగ్వ్యవహారాలు తెలుగులో సాగిస్తే, పత్రికలవారు ప్రచురిస్తే, పతన ప్రవచనాలు విద్యాలయాల్లో, సదస్సులో సాగిస్తే, మాట్లాడేభాషకు, వ్రాసే భాషకు సాన్నిహిత్యం అనివార్యం అవుతుందనేవారు. గ్రంథకర్తలు మార్పుకొని, వాడుకభాషే తమ రచనలో ఉపయోగిస్తారనీ, గ్రాంథికానికి, వ్యావహారి

పంతులుగారు - రచనోద్యమం

కానికీ భేదం పెద్దగా ఉండనుటకు వీలులేదనీ, పూర్వపు కవుల భాషే, ఆచిపట్టాలనుకోకూడదనే పంతులుగారి అభిప్రాయం. తిక్కన, పోతనలనుగూర్చి చెప్పచూ పంతులుగారు తిక్కన సూర్యునివంటివాడు, పోతన చంద్రునివంటివాడు అనిన వాక్యము ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రలో ప్రామాణికప్రవచనంగా స్థానాన్ని పొందింది. ఆంధ్రవాఙ్మయంలో పంతులుగారి వచన రచనలు వ్యక్తిత్వాన్ని స్థాపించుకొన్నాయి. భార్గవరాముని కోవకు చెందినవారినిగా పంతులుగారిని పరిగణింపవచ్చును. ఆయన తిక్కన కాలాన్ని గూర్చి ఇట్లు చెప్పారు. 'అనైదికములైన బౌద్ధజైన మతములు నశించగా కాలమునకు తగిన మార్పులతో హిందూసంఘము పునర్నిర్మాణము చేయబడిన కాలము.

వర్ణాశ్రమ సిద్ధాంతము లాధారముగ నిర్మించబడిన హిందూసంఘ నిర్మాణమున ఎన్ని ఇతర సాగసులున్నను మూలచ్ఛేదకములైన రెండు లోపములు కాన్పించుచున్నవి. సంఘమునకు పునాదియై జనబాహుళ్యముచే నొప్పనట్టి శూద్రులకందు గౌరవస్థానముగాని, తెలిసినట్టి భాషలో మతవాఙ్మయముగాని లేకుండుట మొదటిలోపము. అందుచే సర్వ జనసామ్యభాషము కలిగి ప్రాకృత భాషలో మత వాఙ్మయం సృష్టించిన బౌద్ధమతము శూద్రుల నందరిని ఆకర్షించినది. నాస్తికమగుటచే నా మతముకూడ నశించింది. క్షత్రియులల్పసంఖ్యాకులుగా నుండుట రెండవలోపము. వీరు దేశములో నాంతరంగికముగా శాంతి నెలకొల్పుటకు చాలియుండిరి. కాని స్వల్ప సంఖ్యాకులగు అలెగ్జాండరు పైన్యముల

నెదుర్పగలిగియు తండ్రిపతండ్లములుగ లక్షలాదిగ వచ్చిన మహమ్మదీయుల నెదుర్పలేకపోయిరి. ఔత్తరాహులు కోటల లోనుండి ధైర్యముగ పోరాడిరి. కాని సమూహ యుద్ధము లన్నింటిలో ఓడిగోయిరి. అందుచే ఉత్తర హిందూస్థానము సంపూర్ణముగా లోబడి తిరిగి తల యెత్తలేదు.

“దాక్షిణాత్యులు ఔత్తరాహులకు పట్టిన దుర్గతిని గ్రహించి త్వరలో మేల్కొని అందరికిని తెలిసిన దేశ భాష లలో వైదిక వాఙ్మయమును సృష్టించియు, స్వయముగ రాజ కీయాలలో ప్రవేశించియు, మరాట, యాదవ, కమ్మ, రెడ్డి, వెలమ, తెలగ, అగ్నికుల క్షత్రియులు మున్నగు క్షత్రియ జాతుల నేర్పరచియు పయి రెండు లోపములను నివర్తించిరి. అందుచే దక్షిణమున మహమ్మదీయులకు ప్రాబల్యము కలుగ లేదు. చాళుక్యులు, కాకతీయులు, విజయనగరమువారు మహమ్మదీయులకు చోటు ఇవ్వకపోగా చివరకు మహారాష్ట్రులు విజృంభించి ఉత్తరహిందూస్థానమంతటను హైందవ సామ్రాజ్యమును నెలకొల్పిరి” అని ఇవి చరిత్రాత్మకములైన చూర్పులుగ పంతులుగారు స్థాపించిరి. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు **League of Linguistic States** (భాషాధారక రాష్ట్రాల సంఘం) ప్రారంభోత్సవాన్ని జరిపించడానికి అధ్యక్షులుగా ఎన్నికై, భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనగోరు ఇతరప్రదేశ నాయకులతో ఐకమత్యము నెరపి పనిచేసిరి. గుంటూరులో నీ సభను గుమ్మడిదల సుబ్బారావుగారు సమావేశం చేయించారు. గుళ్ళిపల్లి పున్నయ్యశాస్త్రిగారు ఆంధ్ర మహాసభల ననేకము గుంటూరులోనే ఘనంగా హిందూ కాలేజి ఆవ

రణలో జరిపించి పంతులుగారి సలహా సంప్రదింపులు పొందు
తుండేవారు. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయంవారు బహుమానము
నేర్పాటుచేసి, ఆంధ్రదేశ చరిత్ర సంస్కృతులు ఆధారంగా
నవలలను వ్రాయించిరి. ఆ పోటీలకు లక్ష్మీనారాయణ
పంతులుగారిని పరీక్షాధికారులుగ, బహుమాన నిర్ణేతలుగ
ఆహ్వానించి వారి నేవలను గొనిన విషయం బహిరంగమైన
రహస్యం. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు (కళాప్రపూర్ణ,
కవి సామ్రాట్, డాక్టరు) తమ సర్వతోముఖ పాండిత్యానికి
నిదర్శనముగా నిల్చిన వేయి పడగలు, తెలుగునాడుకు సగం
ధించిన విషయముగాగలదీ, ఆంధ్రదేశమును సాక్షాత్కరింప
చేసి ఎల్లర నాకర్షించినదీ, ఆంధ్రుల చరిత్ర సంస్కృతులు
విఘ్నముగా వర్ణించినదీ ఐయుండుటచేత బహుమానాన్ని
దక్కగొన్నది. అడివి బాపిరాజుగారి నవల నారాయణరావు,
విజ్ఞానవిషయాలు బహిరంగంగా కలిగినదీ, ఆబాల గోపా
లాన్ని ఆనందపరచేదీ, సందేశ విశిష్టతతో నొప్పనట్టిదీ ఐన
ఈ సంగ్రహ విజ్ఞానకోశం వేయి పడగలతో బహుమానాన్ని
పంచుకొనడానికి నోచుకుంది.

పంతులుగారు - మతోద్యమాలు

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు, అనేక రంగాలలో మాతృదేశానికి గణనీయమైన సేవ చేసినవారు. స్వయం కృషివల్ల, యోగ్యతవల్ల వృద్ధికి వచ్చినవారు. వేదాంత శాస్త్రంలో వారికిగల అనుభవం ప్రతి ఒక్కరినీ చకితులను చేస్తుంది. తటస్థ దృష్టితో పరికించి పరిశీలించి నిర్ణయానికి రావడం, నిస్వార్థదృష్టితో వ్యవహరించడం, రాజకీయాదులను నిజాయితీతో చిత్తశుద్ధితో విమర్శించడం, ఆ సమస్యలతో సన్నిహిత పరిచయం ఏర్పరచుకొనడం, మానవతా వాదిత్వం పట్టుపడ్డాయి పంతులుగారికి. వారి భక్తి విశ్వాసాలు స్వాతంత్ర్యంవైపు, నైతిక విలువలవైపు, విజ్ఞానంవైపు, మత సహనంవైపు విభాగమయ్యాయి. అవి ఒకే సత్ఫలితాన్ని సాధించే భిన్నమార్గాలని పంతులుగారి భావం.

నేడు మారిపోయిన సాంఘిక ఆదర్శాలను సాధించడానికి భావసులు, మాల్వీలు, మిషనరీలు మున్నైనవారివల్ల ప్రయోజనంలేదనీ, మూలసూత్రాల్లో ఐక్యం పెంపొంద చేసుకోవడమే ధ్యేయంగా, విశాల దృక్పథంతో వ్యవహరించాలనీ లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి ఆశయం. సనాతనాచారుల ప్రవృత్తుల ప్రభావానికి మనం లోనుకారాదనీ, ఆత్మ పరీక్షతో వాటిని నిర్మూలించుకొనాలనీ, ఆధ్యాత్మిక పునర్వి

పంతులుగారు - మతోద్యమాలు

కాసంతో దేశం ప్రగతి సాధించగలదని, లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి విశ్వాసం. ఈశ్వరుడు కలడనియ, ఈశ్వరా రాధన మావశ్యకమనియు, మానవకోటియందు భ్రాతృ భావము స్థాపించుట ఆవశ్యకమనియు నమ్మునట్టి బ్రాహ్మ సమాజమును కొంతకాలం పంతులుగారు అవలంబించి పని చేశారు. భావరీతులను, విశ్వాసాలను మార్చుకొనడం, పరిణా మాన్ని ఆదరించడం ప్రగతిమార్గమనుకొనేవారు పంతులు గారు. మతముపేరిట అత్యాచారాలకు పాల్పడినవారిని గర్హిం చారు. పరమత సహనంలేనివారిని బ్రాహ్మమత విధ్వంస కులుగ గణించి, గాంధీగారి మతానికి బ్రాహ్మమతానికి భేదం లేదన్నారు లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు. ఎప్పటికప్పుడు క్రొత్త విషయాలను గ్రహించడానికి ఆసక్తిని పెంపొంద చేసుకోవాలన్నారు. బ్రాహ్మధర్మ సూత్రాలను జీవితము సం దెంతవరకు అనుసరింపగల్గుదులో అది ముఖ్యమనీ, సామ్రాజ్యసూత్ర మర్థమనడాని కితర మానవకోటిని ప్రేమతో చూస్తూ వారుకూడ తనపంటివారని భావించి ఆదరించాలనీ పంతులుగారు ఉద్ఘాటించేవారు. సంక్షుభిత పరిస్థితులనుండి తరింపజేయుటకు యోగ్యమైనది, సులభమైనది భక్తి విషణ్ణులు శ్రీ నారాయణ సంకీర్తనంచేత ఆర్తినుండి విడుమరనంది సుఖులవడం చూస్తున్నాం. పంతులుగారు భక్తి పరిణామాన్ని బోధించే విషయాలనూ, విశేషాలనూ వివరించడం నావంటి వానికి చేతగానిపని. వారివాక్యాలు దానిని పరిస్ఫుటం చేయగలవు.

భక్తి అంటే ప్రేమనీ, జ్ఞానం సర్వోత్కృష్టమైన ప్రేమకు సాధనమనీ, జ్ఞానం కుదరనిది సార్వజనిక ప్రేమ కలుగదనీ; పూవు సారభమును, పండు మాఘ ర్యమును యిచ్చినట్లే ప్రేమ జ్ఞావానికి ఫలమని ప్రేమ కలిగినప్పుడే ఫలాపేక్ష రహితమైన లోకజేన సాధ్యమవుతుందని, ప్రతిఫలంకోరనిది ప్రేమేనని తేలిక మాటలతో ప్రేమతత్వం ఉపదేశించాడు. అని రామ దాసునిగూర్చి చెప్పారు పంతులుగారు.

భక్తి మతాన్ని బహుళంగా ప్రచారంచేసిన భగవద్రామానుజులనుగూర్చి, అద్వైత మతాచార్యుడైన శంకర భగవత్పాదులను గూర్చి సందర్భసందర్భంగా పంతులుగారు ఎడనెడ నెలవిస్తూ వచ్చారు. రామానుజాచార్యులవారి సిద్ధాంతప్రకారం విశిష్టాద్వైతంలా జగత్తునకు కారణుడు నారాయణుడే. సర్వ శబ్ద వాచ్యత్వం, మోక్షపదత్వం ఆయనకే. విశిష్టాద్వైత మతాన్ననుసరించి ఆనందం నారాయణస్వరూపం మాత్రం.

ప్రపంచీన తమ మనదిగిన ఋగ్వేదంలోనూ, భక్తి విధాన ప్రపక్తి కలదట. భక్తి ఒక యోగవిధాన మనడి సూచనలేదు కాని అది మోక్షానికి సాధనమని యున్నదట. గోపాలతాపిన్యపనిషత్తులో భక్తి అంటే మనస్సును భగవంతునియందు నెలకొల్పుట, ఇతరైహికాదులందలి నిరాశ దేవుని భజించుట యని చెప్పబడెనట. వాసుదేవ నారాయణోపనిషత్తులందు భక్తికిని, శ్రద్ధకును, ధ్యానమునకును గల

పంతులుగారు - మతోద్యమాలు

భేదాలను విపులీకరింపక భక్తి ప్రసక్తి చేసిరట. నారద
 శాంజీల్యదులు 'భక్తి అంటే భగవంతునియెడ ప్రేమ' అని
 వుప్లం చేశారు. ఇక అర్జునుని వ్యాజీకరించుకొని, భగవద్దీ
 తలో కృష్ణపరమాత్మ పండ్రెండవ అధ్యాయంలో భక్తుల
 లక్షణాలు చెప్పినాడు. భగవద్దీత యందలి పదకొండో అధ్యాయంలో
 కృష్ణుడు అర్జునునికి విశ్వరూప సందర్శన యోగం
 చెప్పాడు. అనగా నరునకు నారాయణుని సందర్శనయోగం
 అభివిన అనంతరమే భక్తియోగ ప్రబోధం ప్రాప్తమైంది.
 పరమేశ్వరుని లీలావై భవాలను భక్తుడుకొనియాడటం జరుగు
 తుంది. భక్తుని హృదయంలో ఆర్ద్రత ఉంటుంది. భగవద్వి
 భూతుల చర్వణంచేత భక్తునిలో ప్రభావం కలుగుతుంది.
 ఈ సమార్ద్రహృదయం, ఈ చర్వణచర్య భక్తునిలో పరమేశ్వరుని
 వియోగాన్ని సహింపలేని తాపాన్ని ఉదయింప
 జేస్తుంది. వీని సమైక్యం ఆ భక్తునికి ఒక వృత్తిని సృజిస్తుంది.
 ఆ చిత్తవృత్తి భగవద్భక్తి అనే నిత్యభావంతో మిళితమై
 వ్యరూపానందంగా పరిణమించి ప్రకాశిస్తుంది. భక్తిరసమని
 నిరూపించే వారిత్రోవ, ధోరణి కొంచెమెచ్చు తక్కువగా
 ఇట్టిదే. భక్తి రసానికి భగవంతుడు ఆలంబన. విభావమనీ,
 తులనీ చందనాదులు ఉద్దీపన విభావమనీ, నేత్రభూ విక్షేపా
 ములు అనుభవాలనీ, నిర్వేదాదులు సంచారీ భావాలనీ
 వారందరు. భక్తిరససామగ్రిసముద్దేశము విశదీకరించి భక్తి
 రస వాదాన్ని సమర్థించిన విదగ్ధులలో ముఖ్యులు రూప
 గోస్వామి, మధుసూదన సరస్వతి.

పంతులుగారు భాగవతభక్తిని మనోహరంగా వర్ణి-
చారు. భాగవతం వేద, పురాణ, బ్రహ్మసూత్ర, మహా-
భారత ప్రతిపాదితాధ్యాలసారం కావుననే “విద్యావతా
భాగవతా పరీక్షా” అనుసూక్తి ఏర్పడినదంటారు. మధుర
భక్తినిగూర్చి ముచ్చటించారు. తెలుగు నుడికారము కావ్య
మంతటా గోచరించేట్లు పంతులుగారు వ్రాశారు. శ్రీకృష్ణ
లీలావిలిసితమైన భాగవతభక్తి రసవంతంగా బోధింప
బడింది.

దేశోద్ధారక నాగేశ్వరావు పంతులుగారు
“మాలపల్లి”కి తొలిపలుకు వ్రాస్తూ, లక్ష్మీనారాయణ
పంతులుగారు ప్రబోధించిన, ఉదాత్తవిషయాలను గూర్చి
ఒకింత వివరిస్తూ, తమరందుకు తగమన్నట్లు తగ్గిమాట్లాడారు.
కాశీనాథులే తమకుమించిన గౌరవాన్ని లక్ష్మీనారాయణగారి
కంటగట్టారన్నారు, వినయపరులు విశ్వదాతలుగనుక. ఎనా
“భారతీయ వేదాంత విజ్ఞానసారమైన విశేష ధర్మోపదేశా
లతో శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారు మాలపల్లికథను ఉపసంహ-
రముచేయుట సర్వోత్తమముగనున్నది” అని ఈక్రిందివాక్యా
లుడహరించారు పంతులుగారివి. “భక్తుల జన్మనిరూపణము
భాగవతాపచారము. భక్తుడే కులమువాడని విచారించు
బ్రాహ్మణుడు, అర్చావతారముల (విగ్రహముల) లోహాది
కమును స్మరించువానివలె వెంటనే పతితుడై చండాలత్వ
మును, నరకమును బొందును. జ్ఞానానుష్ఠానములు లేకున్నను
భాగవత సంబంధమే మోక్షము నియ్యగలదు. జ్ఞానానుష్ఠా-
నము లీయపచారమునుండి రక్షింపగలవు. భగవత్సంబంధము

పంతులుగారు - మతోద్యమాలు

నకు యోగ్యత గలుగుటకు జన్మాభిమానము పోవలయును. వేదాధ్యయనముద్వారా భగవల్లాభములకు హేతువగుటను బట్టి బ్రాహ్మణ్యము ఆదరణీయమగును. కాని ఈ బ్రాహ్మణ్యము నేను ఎక్కువవాడనను అహంభావమునకు హేతువయినచో అది త్యాజ్యము. జన్మవృత్తములయొక్క ఉత్కర్షాపకర్షములు భగవల్లాభమునకు హేతువులుగావు. కాని జాత్యాధిక్యత అహంకారమునకు హేతువగుటచే నవస్థలు భగవంతునకు దూరులగుచున్నారు. కడజాతివారికి తామెక్కువయను అభిమానముండదు గనుక వారికి ముక్తి సమీపము. సవస్థలకు అహంకారము ఆజన్మసిద్ధము. కడ జాతికి, అసహంకారము జన్మసిద్ధము.

శ్రీ భగవద్గీతోపదేశమునకు మాలపల్లియును, పైవాక్యములును టీకావ్యాఖ్యానములు. వేదాంతపారీణులు వారి తాత్వికభోరణిని రామదాసు పాత్రద్వారా ప్రకటించారు.

యోగసాధనములో లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారికి మాష్టరు సి. వి. వి. గారు గురువు. వారి సమీపంలో ఉండి ఈ యోగసాధనా రహస్యాలు వారు యథాశక్తిగ గ్రహించడం గొప్ప అదృష్టం. లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు చింత నంకల్లు, గురుకృపవల్లు, ఈ యోగరహస్యాలు తెలుస్తాయే గాని, పుస్తకాల్లోంచి చదవడంవల్ల తెలియవనేవారు.

యోగంలో ఎంత అభ్యుదయం కలుగుతున్నా దాని కంతటికీ లక్ష్యం దేశోద్ధరణ. ఇతరదేశాల్లో ఇట్టి ఉద్యమా రెలా వున్నాయో, ఎలా వృద్ధిచెందాయో వృత్తాంతా

లున్నాయి. భారతదేశంలో ఒక దివ్యయోగాన్ని అందించిన నిర్వాహకులు, యోగీశ్వరులు మాష్టరు సి. వి. వి. (కంచు పాటి వెంకాస్వామిరావు) గారు. వీరు కావేరి తీరస్థకుంభకోణ క్షేత్రాన తే 4-8-1868న జననమందారు. యోగసాధకులు శ్రీ పోతరాజు నరసింహం, నారాయణయ్యర్, మైనంపాటి నరసింహం, విస్సా అప్పారావు, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ మున్నగువారు. మాష్టరుగారికి నల్లభైసంవత్సరాలు వచ్చేటప్పటికే సమస్తమైన ఆధ్యాత్మిక విషయాలనూ తెలుసుకొన్నారు. సర్వశక్తులనూ పొంది యున్నారు. శ్రీవారి ప్రోత్సాహ పాలనలమూలాన ఈ దివ్య యోగంలో ప్రవేశించి సాగించారీ శిష్యులు. శ్రీవారి దివ్యానుగ్రహంవల్ల సాధించారు.

భృక్త రహిత తారక రాజయోగం అనే నామాన ఒప్పు నీయోగం క్రొత్తయోగం. ఈ మానవ శరీరం నవీన మార్గాన నడిపించడానికి, సృష్టి ధర్మాలకు లోనై నడుస్తున్న దానిని మార్చడానికి, క్రొత్తశక్తులను మానవునిలో ప్రవేశింప చేయడానికిగాను ఈ నవీనయోగం. ఈ నవీనయోగ పద్ధతిని శ్రీ మాష్టరు సి. వి. వి. గారు స్థాపించారు. శ్రీవారి శిష్యులను 'మీడియము'లని పేర్కొందురు. మీడియములు ఈ క్రొత్త శక్తిని అందరకు అందించేటటువంటి వాహకులు. సృష్టిసహజ పరిణామం జరుగుతుంది. 'మీడియముల' మూలంగా శ్రీ మాష్టరు సి. వి. వి. గారు నిర్వహిస్తారు. సృజనక్రమంలో ఈ మానవశరీరం ఎన్నో పరిణామాలనంది ఈ స్థితి నందింది. ఈ మానవతయే సృజనలో అత్యంతోన్నత

మైనస్థితి. ఈవరకు, ఇంతకుపూర్వం జరిగిన మార్పులు ఏవిధంగా ఎప్పుడెప్పుడు జరిగినవో మన ఎదుకకు అందదు. ఈ విషయాలు ప్రజ్ఞాసముద్దీపకములు. సనాతన యోగాను భూతిదములు, ఈ క్రొత్తయోగం 'భృక్తరహిత తారక రాజయోగంలో' మనప్రజ్ఞ మనలో ఉండగనే ఆ దివ్యాను భూతి మనలో నెలకొనాలి. మనం తెలుసుకోవాలి. మన వ్యక్తిత్వం అట్టివిధంగా ఉంటూనే దివ్యానుభూతి మనకు లభించాలి. వ్యక్తిత్వంలోనే సమష్టిభావం నిలవాలి. అది ఈ యోగం. అట్టిసిద్ధికి మృత్యువులేదు. నారాయణఅయ్యరు మాష్టరుగారికి కావలసినవారు. దివ్యానుసంధానంతో దివ్య గ్రంథాన్ని (The new yoga) తయారుచేశారు. వారి యోగ మిత్రులు శ్రీ పోతరాజు నరసింహంగారు అత్యంతం అయ్యరు గారికి గ్రంథరచనలో తోడ్పడ్డారు.

యోగం కోరునది లోకానికంతటికి అజరామరణ రూపకమైన అద్వైతసిద్ధి. దేహాత్మక భేదాద్యవసాయం కల్పించడమే అద్వైతసిద్ధి. ఇదియే అమృతత్వం. ఇదే సర్వ జ్ఞత్వం. విశ్వజనీత ఈ ముక్తి లక్షణం. స్థూలాతిస్థూలమైనది భృక్తరహిత తారక రాజయోగం స్వరూపం. ఈ యోగ స్వరూపాన్ని పంతులుగారు క్రమంగా వివరించి గాంధీ మహాత్మునికి చెప్పారట. చెప్పి మహాత్ముని ఈ యోగ సాధనను అవలంబించుమని లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు కోరినారట. మహాత్ముడు తామెక సాధనలో ఉన్నట్లు అది సమాప్తమైన తోడనే, సూతనమైన ఈ భృక్తరహిత తారక రాజయోగం అభ్యాసవిధానం తెలుసుకొని అవలంబిస్తామన్నారట.

అమృతత్వమును గూర్చి, మృతినిగూర్చి మహాత్ముల భావాలు పసిద్ధము లే. నవజీవన్ పబ్లిషింగ్ హౌస్ వారి ప్రచురణ Selections from Gandhi by Nirmala Kumar Bose అనే గ్రంథము లో గాంధీజీ ఇట్లా వ్రాసియున్నాడు.

"I believe that I have an unflinching faith in God. For many years I have accended intellectual assent to the proposition that death is only a big change in life and nothing more and should be welcomed whenever it arrived. I have deliberately made a supreme attempt to cast out from my heart all fear whatsoever including the fear of death. Still I remember occasions in my life, when I have not rejoiced at the thought of opproaching death as one might rejoice at the prospect of meeting a long lost friend. Thus man after all remains weak notwithstanding all his efforts to be strong and knowledge which stops at the head and does not penetrate unto the heart is of but little use in the critical times of living experience. Then again the strength of spirit within mostly evaporates when a man gets and accepts support from outside. A Satyagrahi must be always on his guard against such temptations.

చాలా కాలంగా పోగొట్టుకొన్న ప్రాణమిత్రుని తిరిగి కలుసుకున్నప్పుడు కలిగే ఆనందంవంటిదే మృత్యువును సమీపించే అవకాశాన్ని గూర్చి ఆలోచించినప్పుడు కలుగుతుందని మహాత్ముడు వచించాడు. మృతినిగూర్చి తెలుచుకుంటూ ఉండవల్ల దేశాన్ని నిస్వార్థకృషిని తొలగద్రోసి స్వకార్యోన్ముఖులౌతుంటారు కొందరు. స్వల్పపు అపేక్షకు లోనై నందున

వారికి ఉన్నతి కొరవడుతుంది. గాంధీ మార్గ మటువంటిది కాదు. రవీంద్రనాథ్ ఠాగూరుకూడ మహాత్మగాంధీగారివలెనే సమాన లక్ష్యాన్నే మృత్యువును గూర్చి వెల్లడించారు. గీతాంజలిలో (Even So, in death, the same unknown will appear as ever known to me. And I have this life. I know I shall love death as well.

The Child cries out 'where from the right breast, the mother takes it away, in the very next moment to find in the left one its consolation.

గురుదేవుడు మృత్యువును మిత్రునివలె ఆహ్వానిస్తాడు. కీర్తిస్తాడు. గీతాంజలి చివరి భాగంలో ఇంకా యింకా భగవానుని అమృతత్వం గూర్చిన ప్రశంస, ప్రస్తుతి రవీంద్ర కవీంద్రుడు చేశాడు. దివ్యభామానికి మృత్యువే మార్గమని రవిబాబు అభిప్రాయం, సంపూర్ణ విశ్వాసమూను. తల్లి పాలిచ్చేటప్పుడు ఒక రొమ్మునుంచి రెండో రొమ్ముకు జరుపు సందర్భంలో జరిపే మార్పుకు ఏడ్చునటువంటి పసిపాపవలె మానవుడు పైతం అజ్ఞానంవల్ల మృత్యువును చూచి ఊరక వెరవును పొందుతుంటాడని ఆ గీతాల భావం. మృత్యు భయం వీడనిదంటాడు, కంటక కిరీటాన్నికోరి ఆహ్వానించనిదే మానవుడు తన ఉదార గంభీరస్థానాన్ని పొందడానికి అర్హుడు కాడని విశ్వకవి బోధ.

ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మత్వాన్ని పొందవలెనని జీవునికి బోధిస్తున్నాయి. బ్రహ్మత్వమంటే జరామృత్యువుల నుంచి ముక్తి. బ్రహ్మనందాన్ని పొందడం. భగవద్గీత భావంకూడ

ఇదేనని దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తే తెలుస్తుంది. 'భృక్తరహిత
 తారక రాజయోగం' క్రొత్తపంథాలో చెప్పిన విషయమూ
 ఇదే. శ్రీ మాష్టరుగారు ఇట్టి యోగసిద్ధిని, అమరత్వం లభింప
 చేసేందుకై అవతరించారన్న భావం లక్ష్మీనారాయణ
 పంతులుగారికి కలదు. వారి ఆశ్చర్య ననుసరించిన తరింపవచ్చు
 ననీ, మాష్టరుగారి దివ్యకృపవలన మానవు లుద్ధరింపబడుదు
 రనీ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు విశ్వసించారు. ఈ
 యోగాభ్యాసకులు ఏ విధమైన కష్టములులేకుండ సత్వర
 సిద్ధులను పొందడం లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారి కనుభవ
 సిద్ధమైంది. పంతులుగారి జీవితం ధర్మస్థాపనకు వినియోగ
 పడిందంటే అతిశయోక్తి ఏమీలేదు. హింసా, అహింసా
 సిద్ధాంతాలను గురించి పంతులుగారికి కొన్ని ప్రత్యేకమైన
 అభిప్రాయాలు కలవు. హిందూమతంలో హిందూత్వ
 శాస్త్రంలో హింసా, అహింసా సిద్ధాంతాలు రెంటికీ
 స్థానముందని రాముడు, కృష్ణుడూ సమయ సందర్భాల ననుస
 రించి రెంటిని ఆచరించారనీ పంతులుగారు చెప్పేవారు.
 ఇప్పుడు భారతదేశ స్వాతంత్ర్యంకొరకు గాంధీజీ ఆచరించిన
 అహింసా సిద్ధాంతం ఈ నాటికి అవసరమనీ ఆయన విశ్వా
 సాన్ని వెలిబుచ్చేవారు. ఇదం బ్రాహ్మ్యం ఇదం ఖాత్రం
 అనే ఆచార్య పురుషుల అనుయాయులు పంతులుగారు.
 ఇందు గర్భితమైన పరమార్థం వ్యక్తం చేస్తూ వుండేవారు.
 1942 లో ఆచరణలో పెట్టిన కార్యక్రమానికి ఒకరూప
 మిచ్చిన ఖ్యాతి పంతులుగారిదేనంటారు. కారాగారానికి
 దంపతులిద్దరూ వెళ్ళారు ఆ సంవత్సరంలో జరిగిన జాతీయ

సంరంభ యత్నంలో. స్వాతంత్ర్యం వచ్చాక ఆంధ్రరాష్ట్రం
 రాలేదనుకొనేవారు పంతులుగారు. ఆంధ్రరాష్ట్రావతరణం
 జరిగాక పంతులుగారు రాజకీయ బాధితుల సహాయము
 కొరకు చివరివరకూ కృషిచేశారు. స్వాతంత్ర్య సమరవీరుల
 మన్ననల సందారు. ఇదే చివరివరకూ వారి దృక్పథంలో
 మెలగిన దివ్య కార్యక్రమం. ప్రత్యేక లక్ష్యంతో జన్మించి
 తరించిన దివ్య పురుషులు పంతులుగారు. సత్యమార్గాన
 తాము నడిచారు, శిష్యులను నడిపించారు.

౧౩ ధన్యజీవి

మహాత్మాగాంధీ నాయకత్వంలో భారత రాజకీయ చరిత్ర. నవ్యమూలాల ననుసరించడానికి కొంతవరకు లక్ష్యీ నారాయణ పంతులుగారివంటివారు కారకులనవచ్చు. వీరు విప్లవం కావాలనీ, నాయకుని ఆజ్ఞ ననుసరించి శాంతియుత విప్లవం కావాలనీ కోరినవారు.

యావద్భారత శ్రేయస్సుకు కష్టించి పనిచేసి స్వరాజ్యం సంపాదించడం జరిగింది. అఖిలాంధ్ర అభ్యుదయాన్ని కాంక్షించి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాధించడం జరిగింది జాతీయతకు భంగంరాని పద్ధతిని, తర్వాత దేశపునర్నిర్మాణానికి పునరంకితం చేసుకొనడం జరిగింది. సమాజవికాసం జరుగుతోంది, తోడికార్యకర్తలు, సంఘసేవకులు ఆ కార్యక్రమంలో నిమగ్నులై యున్నారు. పరిపుష్టంచేస్తూన్నా రాకార్య పరంపరను.

ఏ కులపతినివాసమగుటచే గుంటూరు నరస్వతీదేవి పూజామందిరంగా ప్రస్తుతినందగలిగిందో, ఏ మహాపురుషుని, ఆయనసాధ్వి కృషిచేత విశ్వకల్యాణానికి ఆధారభూతులైన శిష్యురాండు తయారైనారో, అట్టికర్మయోగి ఎనుబదిబక్క సంవత్సరము జీవించి 1953 సెప్టెంబరు 25వ తారీఖున తాము కోరుకున్నట్లు పననచెట్టుక్రింద పంచత్వాన్నందారు. నిరుప

మాన దైవభక్తిగల స్వాతంత్ర్యయోధుడు లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు. సీమలో వారున్నప్పుడు మన భాగవతాన్ని వాళ్ళకు బోధించారు పంతులుగారు. లక్ష్మీనారాయణ పంతులుగారు మితభాషి. కాని అన్యోన్యంగా ఉండేవాళ్ళతో చాల కొంటేతనంగాను, మిక్కిలి చనపుతోను ప్రవర్తించే వారు. ఏకాంతంగా ఉన్నప్పుడు ఉన్న వదంపతులను దర్శిస్తే చమత్కారాలు, కథలు, కబుర్లు కోకోల్లలు. తానునవ్వి ఇతరులను నవ్విస్తుండేవారు. రాజకీయసిద్ధాంతాల్లో హింసను గూర్చి ఎటువంటి అభిప్రాయాలున్నా నిత్యజీవితంలో ఏ ప్రాణికి నొప్పికలుగకుండా నుండాలనే దయార్థ హృదయులు పంతులుగారు. ప్రత్యేక కులతత్వాలనే కుళ్ళును మొదలంటూ కడిగి వేయాలనే కోరికకలవారు.

ఉన్న వ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారిని చూచిన వాళ్ళెవరూ ఆయన విదేశాల్లో ఉండి బారిష్టరుపట్టంపొంది వచ్చిన విద్యాధికుడుగా అనుకోరు. పంతులుగారి నిరాడంబర వేషం ఆశ్చర్యాన్ని, ఆదరాన్ని కలిగించేది. అసలు ఇంగ్లీషు వాసన ఉందా ఈ మానవుడికి, అనిపించేట్లుండేది. తెలుగు భాష అంటే అపరిమితమైన గౌరవం ఆయనకు. ఆంధ్రము ఇతరభాషలన్నిటికంటే గొప్పదనే అభిప్రాయం పంతులుగారికి. లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారికి స్వ వేష భాషలగూర్చి నిశ్చితాభిప్రాయాలెప్పటినుండో నెలకొనివున్నాయి. విశ్వ వ్యాప్తంగా ఉండవలసినది రోమన్ లిపి అంటుండేవారు. దానివల్ల నాగరికత సంరక్షింపబడుతుందని నమ్మేవారిలో పంతులుగారొకరు. ఇక సంస్కృతంలో విశ్వజనీత వెల్లివిరి

సింధుకూడ గౌరవపురస్కరంగా వెల్లడించేవారు. భాష
అంతటా అంతర్గర్భితమై ప్రవహించే భాషవాహినీ జీవధార
ఒకటే అనే సత్యాన్ని విస్మరించని ప్రపంచపౌరుష పంతులు
గారు.

భారతదేశం ఇతర స్వతంత్రదేశాలతో పమాన
ప్రతిపత్తి గౌరవాలనుబోంది సర్వతోముఖాభివృద్ధినంది
శాంతియుతంగా కృషి సల్పాలని ఎంతగానో కాంక్షిస్తుండే
వారు. ఐర్లండు వికాసాన్ని బొందినవిధం గమనించారు.
వారు ఆంగ్లేయుల ఆధిపత్యానికి లోబడి శతాబ్దాలు సహన
శీలులై మెలిగినప్పుడు అధికార భాషగా 'ఇంగ్లీషు'నే
ఆదరించారు. స్వాతంత్ర్యం సిద్ధింపజేసుకొన్న వెంటనే
మాతృభాషయైన "గెయలిక్" భాషను అధికారభాషా
పీఠాన పట్టంకట్టారు. జాతీయతను భద్రపరచుకొన్నారు.
భారతదేశంకూడ 'హిందీ'ని రాష్ట్రభాష చేయడానికి దీక్షా
కంకణం కట్టుకోవడం పంతులుగారికి వర్వసమ్మతం. విశేషించి
మాతృభాషా ప్రాముఖ్యం, సమగ్ర జీవనవిధానానికి మైత్రీ
యుతమూ, సుఖప్రదమూవిన మనుగడకూ అది హేతు
భూతం అని పంతులుగారి ప్రగాఢవిశ్వాసం. ఈ విషయంలో
తాటస్థ్యాన్ని ఎప్పుడూవారు దరిచేరనియలేదు. తెలుగును
నిరసించే ఆంగ్లాభిమానుల భావాల్ని ఖండిస్తూ పంతులుగారు
ఆంధ్రప్రతికాముఖాన వ్యాసాలు వ్రాశారు. ఆంధ్రగేయ
వాఙ్మయం పరమశ్రేష్ఠమని పాటలుపాడి ఋజువుచేశారు.
దానిని పునరుద్ధరించడానికి కృషిచేశారు. జానపద సార

స్వతాన్ని ఎంతో ఉన్నతికి తీసుకొనివచ్చి ప్రీతిచూపారు.
తొల్లిటి మర్యాదతెచ్చారు ఉన్నవవారు.

ఇన్ని గొప్పగుణాలుగలిగి ఎప్పుడూ వెనక్కి- తగ్గివుండే
వారు ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణపంతులుగారు. వారివంటి
విచిత్రవ్యక్తి మనకులభించరు. భాషావేత్తగా, కర్మవీరుడుగా,
దేశారాధకుడుగా పంతులుగారి జీవితాన్నుంచి ఈతరంవారు,
ముందుతరాలవారు నేర్చుకోవాల్సిన విషయాలెన్నో
వున్నాయి. పంతులుగారి జీవితకాలంలో ఏ విధంగానూ
మనం ఋణం తీర్చుకోలేకపోయాం. అస్తమించాకైనా
ప్రథమ ఆంధ్రవిప్లవకారుని ఋణం తీర్చుకోవడానికి యత్నిం
చాలి. రాష్ట్రప్రభుత్వం, ఆంధ్రసాహిత్య ఎకాడమీ పరంగా
పంతులుగారి అమృదిత గ్రంథాల ప్రకటనకుపూనాలి.
శారదానికేతనాన్ని ఇతోధికంగా ఇంకా వృద్ధిచేయడానికి
సుస్థిరమైన ఏర్పాట్లుచేయాలి.

పూర్ణ పురుషాయుష్యాన్ని అనుభవించిన సర్దార్
లక్ష్మీనారాయణ ధన్యులు. వారికి జోహారు లర్పించుకొని
ధన్యులం కావడం మనవిధి.

